PRAELECTIONES
THEOLOGICAE

QUAS

HABEBAT IN COLLEGIO ROMANO

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU

AB EODEM IN COMPENDIUM REDACTAE.

Vol. II.

ROMAE

TYPIS S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE

MDCCCXLV.

TRACTATUS
DE DEO UNO

PROOEMIUM

1. Adsertis Theologiae fontibus et regulis constitutis ad quas omnis est theologica inquisitio exigenda, ad singulas ejusdem Theologiae partes vestigandas accedimus. Atque ut inde exordium sumat tractatio, unde et nomen mutuata est scientia nostra, ante omnia de Deo est ejusque attributis disserendum. Verum ut de altissimis rebus agentes ea qua par est perspicuitate progrediamur, tractatum quadrifariam dividere visum est. In prima enim parte de Dei existentia, unitate, essentia atque attributis generatim; in secunda de praecipuis singillatim attributis tum positivis tum negativis; in tertia de intelligentia ac voluntate; in postrema de providentia, praedestinatione ac reprobatione agere constituimus.

PARS I.

DE DEI EXISTENTIA, UNITATE, ESSENTIA ET ATTRIBUTIS GENERATIM

2. Dei nomine significamus ens quo nihil melius esse aut cogitari potest. De supremo hoc ente Deo, quaeritur utrum sit, seu existat; deinde utrum unus sit an multiplex; demum quae ejus essentia, quae dotes et proprietates.

CAPUT I.

DE DEI EXISTENTIA

3. Qui Dei existentiam inficiantur athei aut atheistae audiunt. Hi distinguuntur in *practicos* et *theoreticos*. Athei

enim practici dicuntur ii, qui ita se gerunt perinde ac si Deus nullus existeret; theoretici seu speculativi, qui praeterea scientifice adnituntur sibi et aliis persuadere Deum non existere; hi etiam athei *positivi* nuncupantur ad illorum discrimen qui vocantur *negativi*, quatenus invincibili ignorantia laborant circa Dei existentiam. Non desunt, nec forsan immerito, qui negent dari vere atheos positivos ac negativos, saltem ad longum tempus.

4. Quidquid porro de hoc sit, ex illis qui in divinitatem insurgunt, alii directe et aperta fronte id efficiunt, hinc athei *directi* vulgo dicuntur; alii vero indirecte, ac larvata et subdola quadam ratione idipsum pertentant, ideoque athei *indirecti* appellantur. Non una autem est via quam athei isti larvati iniverunt ad propositum sibi finem assequendum; alii enim rejecerunt probationes omnes, quae communi hactenus consensu allatae sunt ad Dei existentiam evincendam, ac in solis mathematicis veram dari demonstrationem posse docuerunt; alii Dei ideam totam esse *subjectivam* effutierunt, cui nempe reale objectum vel non respondeat, vel si respondeat, id saltem nequeat sciri. Alii Deum *ontologice* ex ipso *subjecto*, humano scilicet animo, veluti prodeuntem confingunt: alii cum homine ac rerum omnium universitate *pantheistice* confundunt. Alii ad abstractissimum quoddam *esse* seu *ideam* relegant. Haec revera est tristissima neo-germanicae praesertim philosophiae historia, in qua Deus, dum veluti *ens absolutum* verbis praedicatur ubique, revera uti ens fictitium habetur. Si Kantium scholae hujus *transcendentalis* parentem audias in *Critica rationis purae*, cum sub experientia cadere nequaquam Deus possit, sed eam omnino transcendat, rationi *theoreticae noûmenon* est, de quo nil scire, nil demonstrare potest, aliquid problematicum, purum X; sed quem tamen ratio *practica* id est moralis, ob morales fines suos cogitur supponere ut *postulatum*. Si Fichteo auscultes in opere, quod inscripsit: *Destinatio hominis*, prius *Ego purum*, id est nostrum *Ego*, a quavis phaenomenica seu sensibili experientia

abstractum *ontologice* ponendum est, quod libero suae voluntatis actu ponit seu creat *seipsum*, scilicet *Ego nostrum phaenomenicum* ac *sensibile*, dein *objectum* seu mundum externum, demum *ens absolutum* seu Deum ipsum, qui porro humana veluti creatio est, sic ut verum *absolutum* ac infinitum non sit nisi humanum *Ego*. Alibi de Schellingio ac Hegelio locuti sumus: quorum alter *subjectum* et *objectum*, cogitationem scilicet hominis ac naturam physicam identificat cum Deo, sic ut inde *Absolutum* duplici velut elemento coalescat, ac duplici progressione, spiritus nempe ac naturae, se evolvat: alter vero Deum in summo humanae abstractionis fastigio constituit, in abstractissima omnium idea, quae logice se evolvens per trinum perpetuum processum, *thesin* qua se ponit, *antithesin* qua se decomponit ac dividit, seu potius se sibi opponit, et *synthesin* qua in se regrediens, se iterum sed novo semper ac ampliori incremento componit, omnia efformat, rerum essentias, naturam ac spiritum, atque ita se complet. Sansimonianis, quos vocant, quid aliud Deus revera est nisi humanitas ipsa se jugiter in societate ac per societatem indefinito progressu perficiens? Haud loquemur de neo-Ecclectismo Gallico in quo eadem neo-Germanicae philosophiae deliramenta, licet interdum verbis emollita, satis se produnt.

5. Ut huic *rationalismo absoluto*, ac *transcendentalismo* se se opponerent efficacius, in aliud extremum nonnulli dilapsi sunt, autumantes nullam dari demonstrationem posse aut debere Dei existentiae, utpote quae a sola fide pendeat, nobisque innotescat, atque unice innotescere queat aut traditione, aut totius generis humani auctoritate et consensu: quos jam in superiori tractatu refellimus Parte III. Sect. 1. et 2.

6. Quum porro Deum esse demonstrare aggredimur argumentis sive metaphysicis sive physico-theologicis, sive moralibus, in id intendere debemus, ut adstruamus existentiam Dei qui per se et a se existat, realis, ac distinctus a ceteris entibus omnibus, quae nonnisi ab eo existen-

tiam habuerunt. Deum siquidem omnes, quos atheos *indirectos* vocavimus, admittere prae se ferunt, ac si placet in atheismum insurgunt; sed, ut liquet ex perlevi adumbratione systematum quae recensuimus, reipsa tollunt.

7. Praemonemus demum nos heic ex philosophicis supponere *realismum*, quem vocant, tum *subjectivum*, tum *objectivum;* realitatem scilicet nostri *Ego* ejusque activitatis, realemque mundi externi existentiam; nec non principium *causae* vera ad probandum *vi objectiva* pollens. Quamquam vero plures sive a philosophis sive a theologis exhibitae fuerint Dei demonstrationes, nos eas seligemus quae solidiores sunt et communi calculo probatae, prout instituti nostri postulat ratio.

PROPOSITIO

Deus existit

8. Tribus argumentis hujus propositionis veritatem evincimus, metaphysico, physico-theologico ac morali.

9. Atque ad primum quidem quod spectat sic incedimus: Mundus et quidquid in mundo est, finitum est, mutabile, ac plane contingens, seu non habens rationem suaemet ipsius existentiae in se et ex se. Sane hoc universum constat ex partibus; quidquid porro partibus constat esse infinitum non potest, alioquin simul finitum esset ac infinitum, aut infinitum ex partibus finitis coalesceret, quod repugnat; mutationi et quidem jugi hoc item universum obnoxium esse nemo est quin videat et experiatur; atque ex his jam constat pariter rerum hanc universitatem haud esse necessariam sed plane contingentem, quatenus absolute potuit esse et non esse. Nulla profecto intrinseca invenitur repugnantia in eo quod concipiatur mundum, aut singulas ejus partes non existere. Jam vero quidquid finitum est, mutabile atque contingens seu non habens in se rationem suaemet ipsius existentiae, quodque proinde per se indifferens est ad esse aut non esse, id ab alio deter-

minari debuit ad esse, seu ab alio habet rationem et causam existendi, secus enim *effectus* dari sine *causa* posset, ac *esse* conjungi simul posset cum *non esse,* quod implicat. Sed ens quod supremam rationem existentiae entium contingentium habet in se, eorumque causa est, extra ordinem illorum omnino sit oportet, seu *simpliciter necessarium:* nam si contingens esset et ipsum, jam eadem semper urgeret ratio, et sic in infinitum. Existit ergo Ens simpliciter *necessarium:* quod proinde omnino *improductum* sive *a se* debet esse, rationem existentiae suae continens in se ipso, seu ipsa vi et necessitate naturae suae determinatum ad esse, simpliciter *primum,* atque *aeternum.* Haec enim omnia *logice* atque *ontologice* simul conjuncta necessario esse patet. Atqui causa haec *suprema, necessaria, improducta, aeterna* ea est quam vocamus Deum.

10. Ex hoc porro metaphysico Dei existentis conceptu veluti Ente necessario atque improducto tum ejus infinitas, tum intelligentia ac libertas, tum omnipotentia necessario ac evidenti nexu colliguntur, ac Deum veluti ens omni perfectionis genere cumulatissimum, et tamquam essendi plenitudinem existere evincitur. Quae sane demonstratio plane apodictica est, ac principiis immediatae evidentiae, nempe contradictionis ac identitatis innixa. Ea passim Ecclesiae patres usi sunt adversus atheos quoscumque, praesertim vero s. Augustinus, ac s. Jo. Damascenus; ille in op. *De civit. Dei* lib. 8. c. 5., iste *De orthodoxa fide* lib. 1. c. 3.

11. Hoc praestituto fundamento ad alterum jam progredimur argumentum, quo supremi Numinis existentia adstruitur, nempe ad *physico-theologicum.* Ordo seu rerum parium dispariumque suo cujusque loco dispositio atque idonea ad fines tum proprios rei uniuscujusque, tum generales, tum etiam ad finem omnium generalissimum ordinatio in suo conceptu ordinatorem involvit; et quo perfectior ejusmodi ordo est, ac in sua multiplicitate simplicior elucet, eo etiam ordinatorem arguit sapientiorem. Jam vero quo magis homines rerum hanc universitatem inspi-

ciunt, rimantur, contemplantur; quo major fit in scientiis naturalibus progressus; quo melius leges quibus physicus hic mundus regitur dignoscuntur; quo intimius naturae secreta penetrantur; quo penitius objecta singula tum magna tum parva considerantur cum relationibus, quas inter se habent et cum mole rerum universa, totumque simul spectatur coeli terraeque systema; eo luculentius patescit admirabilis ordo ille, qui ex partium inter se consensione, ex proportione mediorum ad finem, ex legum physicarum simplicitate et constantia, ex causarum finalium subordinatione, et universa rerum harmonia resultat: tanto ergo excelsior sublimiorque ordinatoris deprehenditur sapientia. Hic porro summe sapiens ac potens, imo et summe bonus summeque beneficus ordinator est, quem Deum nuncupamus. Deum proinde existere universa natura testatur. Hoc argumentum est, ad quod divina eloquia identidem provocant homines, quodque summi ingenii viri quovis tempore excoluerunt, atque hac potissimum aetate qua naturae studium maxime exarsit. Exinde enim multiplices illae naturales theologiae prodierunt; *aquae*, *anatomiae*, *astronomiae*, *physicae*, *insectorum*, *testaceorum*, *fossilium* etc. quibus praeclari auctores sibi proposuerunt Dei existentiam et sapientiam evincere ex singulis naturae mirabilibus, quae in objectis illis elucent.

12. Tertium exinde efflorescit argumentum, quod ex communi hominum consensu eruitur ac *morale* audit. Universum siquidem hominum genus in aliqua divinitate admittenda consensit quavis aetate. Gentes enim omnes utut barbarae ac efferatae, praeter excultas ac bene moratas, hanc thesim professae sunt ac profitentur unanimi consensione, uti increduli ipsi demum fassi sunt. Ejusmodi porro consensus veluti *effectus* spectandus est, cui causa assignari debet; jam vero effectus hujus constantis, jugis, universalis, perpetui nulla alia statui causa potest ac debet quam quae huic producendo par sit atque idonea, nempe aut originalis ac primaeva traditio, aut inclinatio ac dictamen ipsius intel-

ligentis naturae, aut verius etiam utraque simul. Quaecumque autem ejusmodi caussa assignetur, in idem recidimus, quod Dei scilicet existentia ex communi hominum consensu admitti uti exploratissima atque firmissima veritas debeat juxta Tullianum illud effatum *De nat. deorum* lib. 1. c. 17. *De quo omnium natura consentit, id verum esse necesse est.*

13. Triplicis vero hujus argumenti elementa ac veluti germina in quovis homine lumine rationis utente se produnt atque adolescunt; quodque consequens est, nequit homo esse atheus quin semetipsum deneget. Etenim nisi Deum veluti causam primam sui agnoscat homo, nequit amplius sibi reddere rationem suaemet ipsius existentiae. Cum praeterea ipse sit quidam, ut ita dicam, *microcosmos,* in quo mira elucet divina sapientia tum quoad *organismum*, ut vocant, tum praecipue quoad animum, qui se ad verum et bonum absolutum ordinatum intelligit, experitur ac sentit, quique si bene egerit operationesque ad recti honestique exegerit normam, quam veluti insculptam in se habet, quiescit ac laetatur; secus vero si deflexerit ab ea angores ac remorsus patitur, fieri non potest ut ordinatorem physicum atque moralem, eumque sapientissimum et sanctissimum non percipiat, deprehendatque. Cum denique sensum religiosum, impulsum ac propensionem vehementem ad Deum admittendum experiamur, luculenter liquet quod proposuimus, hominem scilicet tria in se complecti argumenta, quibus Dei existentia potissime adstruitur.

14. Cum adversus singula argumenta, quae hactenus constituimus, soleant difficultates proferri, eas confusionis vitandae causa in tres classes dividimus.

DIFFICULTATES

Adversus argumentum metaphysicum

15. I. Obj. Tota propositi argumenti vis in hujus universi adspectabilis contingentia consistit; multiplici porro

ex capite nutat. Etenim 1° ejusmodi contingentia nondum explorata est, cum infinita generationum ac productionum series admitti possit; 2° item exploratum antiquae philosophiae principium est: *ex nihilo nihil fit.* 3° Quidquid igitur est, aeternum est; adeoque in se immutabile, licet perpetuo evolvatur extra se sive in suis modificationibus. 4° Quod vero aeternum est ac immutabile, neque ab alio produci potest, neque aliud procreare. 5° Nil vetat proinde quominus mundum aeternum constituamus, aut aeternam saltem materiam juxta unanime fere antiquiorum philosophorum placitum; 6° nondum sane demonstratum est mundum esse aeternum non posse, seu in se repugnare mundi aeternitatem. 7° Neque exinde sequitur, mundum, si quidem aeternus est, debere esse infinitum omnibusque perfectionibus praeditum; satis enim est ut illas perfectiones habeat, quas ejus essentia requirit. Ecquis enim ignorat essentias rerum esse necessarias, aeternas et immutabiles, quamvis finitae sint ac limitibus circumscriptae? Ergo.

16. Resp. *Neg. min.* Ad 1^{m} prob. *N.* Quandoquidem in se implicat series quaevis infinita entium sive simultanea ponatur sive successive, tum quia simul esset finita, coalescens quippe ex partibus finitis novique semper capax augmenti, et infinita ex suppositione; tum quia repugnat et implicat infinitum absolutum ex quantitate quavis sive discreta sive continua coalescere. Quod quidem uti demonstratum a recentioribus philosophis assumimus. Accedit, quod absurdum sit admittere seriem absque principio seu unitate.

17. Ad 2^{m}, *D.* Prout ab antiquis philosophis hoc principium assumebatur, seu ex nihilo *absoluto*, *C.* ex nihilo tantum *sui*, et *subjecti* quod tamen a causa aeterna et infinita praeexistente omnipotente ac libera determinetur ad esse, scilicet ad existendum *N.* Utique causae effectrices *finitae* nihil moliri queunt nisi prius subjectum aliquod seu materia extet: at causa infinitae efficientiae,

uti Deus est, res e nihilo educit, non quidem veluti ex materia praeexistente, sed efficiendo ut de novo existere incipiant, dum prius omnino non erant: in quo nulla est repugnantia. Ast ethnici veteres philosophi, qui veram creationis ideam non assequebantur, ex eo principio sive ad emanatismum; sive ad substantiam unicam immobilem admittendam uti Eleatici, auctore Xenophane; sive ad Υλην seu materiam aeternam cum Deo et in Deo existentem, sive ad pantheismum sub una alterave forma fere omnes dilapsi sunt. Nec aliud porro scholae *transcendentalis* recentioris sectatoribus contigit, qui dum a vero creationis conceptu aberrant, antiqua illa ethnicae philosophiae deliramenta instaurant.

18. Ad 3m, *D*. Quidquid est, aeternum est, si sit a se ipso, *C*. si sit ab alio *N*. Talia porro sunt omnia extra Deum existentia.

19. Ad 4m, *D*. Quod aeternum ac immutabile est non potest produci, *C*. non potest aliud procreare *Subd*. id est per substantiae suae immutationem, divisionem, multiplicationem aut transfusionem, *C*. non potest infinita sua virtute et actu voluntatis suae aliquid ex nihilo educere tribuendo illi esse et existere *N*. Ex hoc enim principio solum turpissimum *emanatismi* systema excluditur, quod ultro a creaturis explodimus, acriterque refellimus.

20. Ad 5m, *Resp*. Imo omnia vetant quominus aeternum mundum, aut materiam dicamus, alioquin in atheistarum quos hic refellimus, sensu, mundus esset a se, adeoque infinitus, cum a nullo circumscribi potuerit, immutabilis, necessarius, seu omnia attributa eidem competerent, quae necessario enti a se competunt; scilicet Deus esset.

21. Ad 6m, *N*. Sed, uti innuimus, rigorosa et apodictica demonstratione ostensum a philosophis est repugnare mundi aeternitatem cum repugnet series sive simultanea sive successiva infinita. Quod si s. Thomae nonnullisque aliis sive theologis sive philosophis olim videri potuit non repugnare mundi creationem ab aeterno, praeterquam quod

haec sententia permisceri nequit cum errore quem impugnamus, quique effectricem primae et necessariae causae vim omnem eliminat, ex principiis alibi ab eodem s. Doctore constitutis, nempe p. 1. q. 7. art. 4. satis refellitur; ulteriori vero scientiarum mathematicarum progressu eam absolute implicare demonstratum est.

22. Ad 7^{m}, *N*. Nam si mundus aeternus sit, nempe in atheistarum sensu extet *a se*, ejus essentia jam postularet attributa omnia entis a se ac necessarii propria, uti exposuimus. Quod si rerum essentiae necessariae dicuntur et immutabiles, de conceptu earum metaphysico intelligi id debet, quatenus una res non potest esse alia, sed ita et non aliter in suo conceptu sit oportet.

23. II. Obj. 1° Ex eo quod partes singulae hujus universi contingentes sint concludi nequit totum universum esse contingens, alioquin ex distributivo transitio fieret ad collectivum. 2° Perperam quispiam sic ratiocinaretur: datur ens necessarium, ergo datur ens contingens; sic perperam theistae inferunt: existit ens contingens, ergo existit ens necessarium. 3° Accedit, quod in ejusmodi argumentatione conclusio magis pateret quam praemissae; nam praemissae sunt de entibus finitis et contingentibus, conclusio de ente necessario ac infinito. 4° Sed et haec conclusio est de ideali nobis impervio, siquidem nullam nos infiniti ideam habemus nisi negativam, alioquin mens finita comprehenderet infinitum, quod est absurdum. Ergo.

24. Resp. Ad 1^{m}, *D*. Concludi nequit ex distributivo ad collectivum in accidentalibus, *C*. in essentialibus *N*. Alioquin concludi ex. gr. non posset genus humanum esse intelligens, mortale etc., massam esse auream cujus particulae seu moleculae omnes aureae sunt, et ita porro.

25. Ad 2^{m}, *Neg.* paritatem; nam ad essentiam entis contingentis pertinet ut causam habeat; minime vero ut causa, id est ens quod vi effectrice polleat, nisi necessario agat, ponat effectum. Deus autem causa libera est; seu libere *ad extra*, ut ajunt, operatur.

26. Ad 3ᵐ, *D.* Si immediate ejusmodi conclusio deduceretur, *Tr.* vel *C.* si mediate tantum *N.* Conclusio immediata est; quod si finitum datur et contingens, debeat admitti ejus causa. Quum vero ejusmodi causa, quin detur progressus infinitus, nequeat non esse prima, necessaria, a se, aeterna etc. rite inde infertur infinitam esse, seu totius *esse* plenitudinem in se habere.

27. Ad 4ᵐ, *N.* Si enim reales sunt effectus ex quibus infertur existentia causae, haec realis pariter sit necesse est. Quamvis vero admitteremus nos non habere nisi ideam negativam infiniti, quod plures philosophi merito negant, cum infinitum maxime positivum sit atque uti tale animo concipiamus, haud sequitur ex eo quod nos inadaequatam ejus cognitionem habeamus, ipsum in se non existere. Neque confundi debet cognitio cum comprehensione: plura enim sunt quae certissime cognoscimus, quin tamen comprehendamus, cum id non ferat conditio nostra.

DIFFICULTATES

Adversus argumentum physico-theologicum

28. Obj. Argumentum physico-theologicum ineptum est ad Dei existentiam adstruendam; 1° quia mundus ex fortuita atomorum combinatione oriri potuit; 2° quia ejus robur maxime pendet ex systemate causarum *finalium*, quod jam explosum est a sana philosophia post ingentes physicae progressus; 3° quia praeterea hoc systema Deum anthropomorphiticum efficit, quasi ipse ad instar hominis in opere suo moliendo certos sibi deberet fines praestituere; 4° quia effectus quos cernimus aut experimur, finiti sunt; nequeunt propterea nobis ingerere ideam, adeoque minus existentiam causae infinitae, sed ad summum ordinatoris summe quidem sapientis ac summe potentis, si placet, minime vero infinite sapientis ac omnipotentis, qua tamen ad Dei existentiam adstruendam opus esset; 5° eo vel magis, quod nonnisi supposita Dei existentia, ac sola fide, veram certi-

tudinem existentiae nostrae ac reliquorum objectorum quae nos circumstant habere queamus.

29. Resp. *N.A.* Ad 1m prob. *Neg.* Nam in atomorum concursione ejusmodi 1° gratis assumitur existentia atomorum ex se, et insita ipsis vis et motus ; 2° supponitur intelligentia in atomis, sic ut concurrere cessaverint semel ac hic mundus prodierit; 3° mundus ordinatus supponit ordinatorem, ac propterea casum fortuitum excludit.

30. Ad 2m, *D.* Systema *causarum finalium,* earum nempe causarum, quae fines habeant extrinsecos, explosum est a sana philosophia, *C.* quae fines habeant intrinsecos *N.* Ex causis finalibus aliae sunt, quas vere dixeris fictitias, quae nempe ex ignoratione nexus quorumdam effectuum excogitatae sunt ad rationem reddendam illorum quorum vera causa latebat, e. g. ascensus aquae per antlias, qui explicabatur per horrorem naturae a vacuo, ascensio flammae, ex eo repetita quod ignis tendat ad sphaeram suam, quae ponebatur in caelo empyreo, et ita de reliquis non paucis. Quae quidem merito a sana philosophia disjectae sunt, utpote sine fundamento constitutae. Ast non ita se res habet quoad causas finales ipsis objectis insitas, quae dispositae sunt ad effectum determinatum producendum, cujusmodi e. g. esset constructio auris ad sonos excipiendos, oculi ad lucis modificationes percipiendas et ita porro ; hi enim effectus pendent ab ipso, ut vocant, organismo istarum partium. Inficiari porro quod auris non ita constructa sit ut idonea esset ad audiendum, aut oculus ad videndum, esset peccare in sensum naturae communem. Jam vero cum de causis finalibus agitur ad adstruendam existentiam Dei, illas assumimus, quas nedum sana philosophia non explodit, sed quo majores fiunt in physica progressus eo magis suspiciuntur, et majorem vim acquirunt.

31. Ad 3m, *D.* Id est ex analogia hominis intelligentis, qui cum velit sapienter operari, sibi finem necessario praefigit, *C.* transferendo humana in Deum *N.* Certe Deus ut summe intelligens in operationibus suis ad extra, nisi apta-

ret media ad finem quem intendit, caeca ratione ageret, quod est absurdum.

32. Ad 4^{m}, *D*. Finiti sunt ejusmodi effectus quia creaturae omnes utpote finitae non patiuntur nisi finitam ordinationem, *C*. non arguunt licet finiti mentem sapientem ac ordinatricem ab hoc universo distinctam *N*. Hoc porro nobis directe ac immediate adversus atheos sufficit; hoc siquidem constituto, ope ratiocinationis assurgimus ad hujus mentis infinitatem adstruendam, prout praestitimus cum ageretur de prima causa hujus universi. Atque hac ratione etiam iis satis fit qui nonnisi summe sapientem ordinatorem, ac summe potentem colligi ex ordine qui in mundo elucet posse contendunt: quod quidem verum est si de consecutione immediata sermo sit, minime vero si ratio habeatur argumentationis seu demonstrationis quae ex tali fundamento instituitur. Eo vel magis quod inter res ordinatas vel ordinandas praecipuum locum homo ratione ac libertate praeditus teneat cujus liberae actiones praevideri debuerunt et ordinari, ad quod sapientia finita non sufficit.

33. Ad 5^{m}, *N*. Adversarii quos hic perstringimus confundunt duos ordines, ontologicum aut metaphysicum seu ordinem existentiae, et logicum sive ordinem cognitionis. In se prior quidem est ille, quoad nos prior est iste; nisi igitur prius nobis constet omnimoda certitudine de propria existentia per facta, ut vocant, conscientiae, numquam poterimus nec Dei, nec alterius cujusvis objecti extra nos positi existentiam agnoscere, adeoque neque fidem, neque consensum generis humani. Vide alibi disputata in superiori Tractatu part. III. sect. 1. cap. 1. proposit. 1.

DIFFICULTATES

Adversus argumentum morale

34. I. Obj. 1° Utrum universum genus humanum consenserit in admittenda divinitate res prorsus incerta est;

2° plures enim sive antiquiores sive recentiores populi novissime detecti athei perhibentur; 3° nec mirum; siquidem quovis tempore philosophi floruerunt, qui atheismum professi sunt, quorum auctoritas et opinio praeferenda profecto est populorum consensioni; 4° eo vel magis quod caussae suppetant istius communis consensus, e. g. timor juxta celebre illud Petronii effatum in *Fragmentis:*

Primus in orbe Deos fecit timor, ardua coelo
Fulmina cum caderent.

Ex quo etiam aliam novimus originem inductae de divinitate opinionis, nempe rerum physicarum ignorantiam, quarum causa cum rudes homines lateret, phaenomena physica divinitati adscripserunt. 5° Ad eandem inducendam divinitatis ideam concurrerunt domestica institutio, sacerdotum fraus, legislatorum calliditas una cum naturali quadam et caeca homini insita propensione. Ergo.

35. Resp. Ad 1^{m}, *Neg.* Sed ejusmodi plenus consensus factum est exploratissimum, de quo hodierni vel ipsi increduli quodvis dubium deposuerunt.

36. Ad 2^{m}, *D.* Athei perhibentur plures populi sed immerito, *C.* merito seu solido fundamento innixi *N.* Modo jam pariter inter criticos convenit atheismi nota plures populos adspersos fuisse aut quia receptos deos aut idola non venerarentur; aut quia corruptissimis essent moribus foedati, fana aut templa non haberent aliisque de causis extrinsecis, quibus scriptores nonnulli decepti sunt: at re melius perpensa, compertum est et illos in hanc de divinitate aliqua admittenda sententiam convenisse. Id ipsum contigit populis recentius detectis, quos nonnulli viatores, levissimis ducti conjecturis, atheis accensuerant, sed iteratis observationibus et accuratiore adhibito examine, theistas eos esse inter omnes convenit.

37. Ad 3^{m}, *D.* Quovis tempore athei practici extiterunt pallio philosophico contecti ad propriam tegendam impietatem, *C.* theoretici et speculativi seu vera persuasione ducti *N.* Ejusmodi enim increduli, qui se ultro *philosophi*

nomine cohonestarunt ad deturpandam philosophiam, similes sunt scepticis, qui dum profitentur se theoretice de omnibus dubitare, propria etiam existentia non exclusa, practice se gerunt sicut ceteri homines! Ecquis porro delirantium hominum istorum sensa praeferat sensui naturae communi, quo universum genus humanum ducitur?

38. Ad 4^m, *D.* Suppetunt hujus consensionis causae commentitiae, *C.* verae causae praeter rei veritatem *N.*

39. Ac 1. commentitia causa est *timor*; nam 1° timor nullus unquam extitisset, nisi prius alte hominum cordi intrinseca boni ac mali moralis insedisset distinctio, ac quod cum ea necessario copulatur, summi alicujus remuneratoris ac vindicis persuasio; timor igitur praesupponit notionem Dei, non eam gignit; 2° quia timor idoneus potius est ad atheismum producendum; nam non alia de causa increduli sibi persuadent, seu potius nituntur sibi persuadere Deum non existere, quam quia conscientiae rugitus sedari hac illusione posse arbitrantur; 3° quia natura cultus universim recepti, qui in festis, conviviis, sacrificiis etc. magna ex parte constitit, hanc ideam seu causam excludit.

40. 2. Fictitia pariter est rerum physicarum ignorantia, alioquin quo ulteriores progressus fecisset physica disciplina, atheismus profecisset: ast experientia contrarium ostendit; profundiores enim physici religiosiores generatim fuere, quod pluribus exemplis facile ostendi posset, si opus esset.

41. Ad 5^m, *Neg.* Siquidem tum sacerdotium, tum institutio, tum legislatorum agendi ratio, tum denique naturalis hominum propensio Dei notionem anteriorem ac praeexistentem supponunt. Sacerdotium enim ad honorandam divinitatem ordinatum est; idem de domestica aut publica institutione circa existentiam divinitatis dici par est, nemo siquidem alteri dat quod non habet; legislatores autem non potuisse per effictam cum divinitate consuetudinem legibus venerationem conciliare nisi supposita Dei alicujus existentis idea,

manifeste patet. Naturalis denique propensio evincit insitam quodammodo esse humanis mentibus divinitatis ideam non secus ac sit lex naturalis impressa, praesertim cum non in sola steterit propensione sententia de existentia Dei, sed in jugi ac perpetua rationali hominum omnium persuasione, quae sane firmissimum est veritatis indicium.

42. II. Ob. 1° Errores non pauci universales fuerunt, uti eclypseon, et meteorarum timor; solis motus circa tellurem; astrologia judiciaria; polytheismus, idololatria etc. Eodem igitur in censu haberi potest universalis persuasio de existentia Dei. 2° Nullus praeterea populus, ne exceptis ipsis Judaeis Deum localem profitentibus, rectam de Deo notionem habuit. 3° Perinde autem est sive nullum Deum admittere sive falsam de Deo doctrinam profiteri. Ergo.

43. Resp. Ad 1^{m}, *D.* Quin tamen, dato etiam quod errores recensiti universales reipsa extiterint, fuerint constantes, *C.* constantes fuerunt, prout constans est sententia de existentia Dei *N.* Dixi *etiam dato quod fuerint universales recensiti errores*, nam reipsa tales non fuerunt, uti de polytheismo et idololatria constat recens illorum inductio sive ex malitia, sive ex ignorantia hominum; quoad reliquos pariter res est incerta. Ceterum plures errores postea exciderunt religionis christianae propagatione et scientiarum progressu, persuasio autem de existentia Dei et constans et universalis semper extitit, adeoque nullam intercedere paritatem inter hanc et illos evincitur.

44. Ad 2^{m}, *D.* Quoad reliquos populos, *Tr.* quoad judaeos *N.* Nam hoc non est nisi gratuitum rationalistarum *vulgarium* commentum ab universa Scriptura sacra explosum; quod si gentes reliquae notionem de divinitate foedarunt, ita tamen ut notio primitiva numquam penitus obliterata fuerit, rei nostrae non officit, cum hujus corruptionis causas apprime cognoscamus. Satis est quod in thesi de existentia Dei convenerint omnes.

45. Ad 3^{m}, *Neg.* Cum aliud sit rem admittere, aliud circa ejus naturam errare. Id ipsum enim contigit in pluribus

aliis, quin tamen quis jure concludere possit perinde esse non habere veram rei notionem, ac negare rem ipsam. Sane errarunt veteres plerique omnes circa objectum felicitatis, numquid inferri proinde licebit illos non admisisse hominem ad felicitatem nasci ? Nemo profecto sanus id affirmaverit; neque igitur ex eo quod veteres plerique erraverint circa naturam divinitatis, eos non agnovisse existentiam divinitatis inferri potest.

CAPUT II.

DE DEI UNITATE

46. Dei unitati adversatur *polytheismus*, ejusque species *dualismus* et *tritheismus*.

47. Polytheismus hominum mentes ab antiquissimis invasit temporibus, postquam scilicet antiqua traditio aut obliterata est, aut saltem foedis commentis temerata atque corrupta; quo vero magis ejusmodi oblivio aut corruptio dilatata est, eo etiam latius manavit polytheismus, qui in plurium deorum professione et cultu consistit. Quamvis vero polytheismus sine idololatria absolute consistere possit, attamen cum idololatria ex illo profluxerit, et eum comitata nullo non tempore sit, factum est ut promiscue polytheistae ac idololatrae sumantur simulque conjungi soleant.

48. Idololatria, quae in cultu sensibili fictitiae divinitatis consistit, spectari potest aut in *objecto*, aut in *subjecto*, nimirum aut in eo quod colitur, aut in eo qui colit. Si rem sub primo respectu consideres, occurrit; 1° *sabaeismus* idest *astrolatria* seu cultus astrorum ; 2° *zoolatria* seu cultus animantium ; 3° *anthropolatria*, seu cultus hominum ; 4° *feticismus*, seu cultus *rerum sensu carentium ;* 5° *daemonolatria*, seu cultus daemonum ; 6° *cultus* imaginum *abstractarum rerum* e. g. famae , concordiae etc. quibus omnibus erigebantur templa , et constituebantur sacerdotes. Sub altero vero respectu , nempe ex parte *subjecti* pro varia hominum indole , regione , aetate , cultura , multiplex pariter extitit

idololatria. Alii enim, populus rudis praecipue, recensita omnia objecta, aut aliqua saltem, eorumque simulacra, uti veros colebant deos; alii statuas ac effigies veluti sedem habebant, in qua inhabitaret divinitas, sic ut virtutem ipsis simulacris inderet, iisque per consecrationem conjungeretur, ac motum etiam tribueret et operationes; alii solem, lunam, stellas pariter sedes deorum esse arbitrabantur, illisque cultum deferebant: donec sequiori aevo coeperunt philosophi sive polytheismum, sive idololatriam per symbolismum explicare, perinde ac si recensita objecta symbola essent unius divinitatis, aut diversarum ejusdem proprietatum seu attributorum.

49. Ex his patet non omnes in eodem gradu polytheistas aut idololatras fuisse, cum alii tribuerent variis idololatriae objectis cultum absolutum tanquam diis, dum alii nonnisi relativum falsis aut fictitiis divinitatibus exhiberent.

50. Quoad idololatriam objectivam vix ulla controversia; ast non modica viget circa idololatriam subjectivam, ac polytheismum. Etenim protestantes ut facilius Ecclesiam catholicam idololatriae ream traducerent in cultu sacrarum imaginum, contenderunt cultum quem antiquiores populi tribuebant idolis suis non fuisse nisi relativum, non autem absolutum, et quoties veteres ipsi Hebraei in Scripturis idololatriae accusantur, unice eos argui eo quod imaginem Dei sensibilem coluissent. Nonnulli etiam neöterici ad propugnandum consensum universalem gentium omnium in admittenda Dei unitate, censuerunt numquam verum polytheismum viguisse, ac idola non fuisse nisi totidem simulacra aut symbola unius veri Dei, quae gentes cultu relativo prosequerentur.

51. Et haec de polytheismo atque idololatria; quod vero spectat ad dualismum, hic penes antiquiores orientales maxime obtinuit. Ortum suum dualismus fortasse repetit ex corrupta lapsus Angelorum, tentationis transgressionisque primorum parentum traditione. Hunc dualismum quidam antiqui haeretici theologia orientali prius insti-

tuti in christianismum intulerunt, cujusmodi fuere Cerdon, Marcion, Apelles et Manes, a quo manichaei ejus discipuli vocati sunt, qui per plura secula Ecclesiam divexarunt. Bayle tum in suo Dictionario tum in aliis operibus manichaeismi argumenta promovit, non quidem animo revocandi dualismum jam extinctum, sed ut conficeret nullam reddi rationem posse tot malorum tum physicorum tum potissime moralium, quae in hoc mundo existunt.

52. Tritheismus vix natus opera cujusdam Philopponi sec. Ecclesiae VI. interiit; jamdiu sabelliani et ariani catholicos tritheismi accusaverant. Horum calumniam patribus nicaenis, aliisque acerrimis arianismi impugnatoribus Gibbonius affinxit.

53. His praemissis, jam accedimus ad veritatem propugnandam primo generatim de Dei unitate; deinde vero quo Ecclesiam catholicam ab omni erroris labe vindicemus adversus protestantium et neotericorum insectationes, ostendemus veram ac absolutam penes antiquiores populos obtinuisse idololatriam, proprieque dictum polytheismum; evertemus demum quae ad dualismi patrocinium excogitata sunt. De tritheismo siquidem satius erit aliquid innuere cum agemus de Trinitate, ex cujus occasione hic est error exortus.

PROPOSITIO I.

Deus unus est

54. Haec propositio de fide est; nam in symbolo Nicaeno-constantinopolitano dicitur: *Credo in unum Deum*; et in fidei professione edita a conc. generali Lateranensi IV. cap. *Firmiter* legitur: *Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod unus est verus Deus*. Dum vero Deus *unus* dicitur, intelligi id debet *numerice*, non autem *specifice*, ita ut unicus ac singularis natura Deus admitti debeat.

55. *Monotheismus* seu Dei unitas dogma est in universa Scriptura sacra inculcatum, ac fundamentum ceterarum veritatum exhibitum; hinc Deut. 6, 4. legitur: *Audi Israel:*

Dominus Deus noster, Dominus unus est; quod repetit Christus Marc. 12, 29. *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est.*

56. Huic dogmati ratio suffragatur ac ipsa Dei notio; siquidem cum Dei nomine veniat ens, quo nihil majus aut melius esse aut excogitari potest, ens necessarium, a se, aeternum, infinitum, omnique perfectione praeditum, hoc ipso evidenter constat ejusmodi ens, seu Deum, nonnisi unicum esse posse. Si enim duo aut plura ponerentur, Dei conceptus ac notio plane destrueretur, quae necessario unitatem exposcit. Sane in hypothesi quod duo essent vel plures dii, deberent esse aut aequales, aut alii superiores, inferiores vero alii natura et attributis; si aequales supponerentur, nullus eorum Deus esset utpote omni sub respectu pares, nemo supremus; quod si gradu dispares, ille solus qui ceteris emineret Deus esset; repugnat enim Deum cuivis alteri subesse. Optime proinde ac energice Tertullianus lib. 1. *contra Marcionem* cap. 3. *Deus* inquiebat, *si non unus est, non est . . . non aliter Deus, nisi summum magnum; nec aliter summum magnum, nisi parem non habens; nec aliter parem non habens, nisi unicus fuerit.* Eadem ratione Cyprianus, Athanasius, Hilarius, Lactantius, Jo. Damascenus argumentati sunt. Angelicus autem Doctor *Contra Gentes* lib. 1. cap. 42. ac in *Summa* par. 1. quaest. 9. ar. 3. id ipsum praeterea evincit tum ex Dei simplicitate, tum ex infinitate ejus perfectionis, tum denique ex unitate quae in hujus mundi ordinatione elucet. Plura adjicere ad hanc veritatem comprobandam quae jam in controversiam non venit, cum polytheismus penes excultos populos omnes obsoleverit, esset tempus inaniter terere.

DIFFICULTATES

57. Obj. 1° Scriptura satis aperte insinuat monotheismum esse ideam recentius inductam, ac polytheismo superadditam, ut patet ex Genes. 1, 1. ubi legitur *In principio creavit Eloim (dii,* seu *vires) caelum et terram.* 2° Hi-

storia praeterea docet in Asia penes populos omnes prius polytheismum obtinuisse. 3° Hebraei ipsi, licet mosaico sub jugo reperirentur, passim ad polytheismum rediverunt. 4° Ad summum, Deum ἐγχώριον seu localem venerati sunt. 5° Sane quid sibi volunt, quae leguntur Genes. I, 26. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram?* et tum quae ibid. 3, 12. habentur: *Ecce Adam quasi unus ex nobis;* nisi hanc ideam polytheismi ingerere? 6° Quod Christus ipse indicat illis Psalmi verbis: *Ego dixi, dii estis*, quibus diis se ipsum comparat Jo. 10, 34. et Apostolus 1. Cor. 8, 3. scribit: *Siquidem sunt dii multi et domini multi.* 7° Quapropter si non repugnat juxta doctrinam christianam tres in Deo admittere personas distinctas, nec repugnare dicendum est plures admittere deos, qui plus minus de eadem participent divinitate. Ergo.

58. Resp. Ad 1^m, *Neg.* Neque id evincitur ex Dei nomine plurali numero expresso, cum omnibus notum sit voces non tam ab ethymologia quam ab usu determinari. Moyses ipse auctor Pentatheuchi pluries hujus vocis sensum determinavit, praesertim vero Deut. 32, 17. in celebri Cantico quod voluit ut ab omnibus memoriae mandaretur, illis verbis: *Immolaverunt daemoniis et non Deo, diis quos ignorabant; novi recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum, Deum vero qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui.*

59. Ad 2^m, *D.* Historia idealis et a priori conficta, *C.* realis *N.* Historia enim omnium antiquissima ea est, quam praebuit Moyses in Genesi; jam vero Moyses tradit monotheismum primam fuisse religionem, quae in Asia obtinuit; exhibet unum Deum caeli et terrae creatorem, cui Abel, Cain ac Noe sacrificia obtulerunt. Idem dic de Aegypto, et Chananitide, ubi prius viguit monotheismus, uti liquet ex cap. 12. ejusdem Geneseos respectu Pharaonis, et c. 14. respectu Melchisedech, et cap. 20. respectu Abimelech regis Gerarae. Id ipsum aperte constat ex libro Job. Adeoque polytheismus vere non est nisi monotheismi corruptio.

60. Ad 3^m, *D.* Hebraei vicinarum gentium scandalo seducti identidem in idololatriam lapsi sunt, *C. redierunt*; quasi polytheismus aut idololatria fuerit religio ipsorum primitiva et originalis *N.* Contrarium asserere iterum esset historiam a priori confingere, uti constat ex dictis.

61. Ad 4^m, *Neg.* Numquam enim Hebraei potuerunt ejusmodi ideam de Deo locali ac indigete ad exemplum ceterarum gentium adsciscere: noverant quippe ipsorum Deum creatorem esse caeli ac terrae, omniaque ambire praesentia ac immensitate sua, eumque omnipotentem ac aeternum pro certo habebant. Jam vero talis est Dei idea, quam ipsi a Moyse acceperant, quaeque deinceps a prophetis illustrata est. Quod si identidem videtur institui in sacris litteris comparatio inter Deum Hebraeorum et deos gentium, ejusmodi comparatio non instituitur juxta veritatem, sed juxta gentium persuasionem. Ubique enim gentium dii vocantur *daemonia*, et negantur dii esse, cum nonnisi *unus* ac *solus* Deus sit, nempe Jehova.

62. Ad 5^m, *D.* Et haec aliaque ejusmodi testimonia insinuant pluralitatem in Deo personarum, *C.* pluralitatem deorum, seu naturae in Deo *N.* Reipsa patres unanimi consensu ita intellexerunt objecta loca; veteres etiam protestantes non alio eadem sensu exposuerunt, imo addo et ipsos antiquiores Hebraeos, ut ex eorum libris *cabbalisticis* seu traditionalibus antiquissimis; et praesertim ex Sohar manifestum est; nec aliam quae satisfaciat interpretationem patiuntur. Sane cum Moyses totus in eo sit ut monotheismum perpetuo inculcet, putandum ne est, eum illis phrasibus uti, quae polytheismo faverent?

63. Ad 6^m, *N.* Etenim Christus in objecto loco non instituit comparationem inter se et veteres judices aut prophetas quoad naturam, sed solum quoad denominationem, ut evinceret argumento *ad hominem*, quod vocant, se minime reum esse blasphemiae quamvis Dei denominationem sibi tribueret, cum in Scripturis dii vocentur etiam judices et prophetae. Apostolus vero scripsit deos mul-

tos ac dominos esse in ethnicorum opinione, non in rei veritate.

64. Ad 7^m, *Neg.* paritatem, cum non repugnet plures in Deo seu in divina natura admittere personas, repugnat autem plures in Deo admittere divinas naturas, ut suo loco ostendemus.

PROPOSITIO II.

Ethnici vel polytheismo proprie dicto, vel idololatrico cultu absoluto, vel passim utroque simul se commacularunt

65. Eos protestantes ac neotericos auctores perstringit haec propositio, qui ut praenotavimus, aut inficiantur verum polytheismum unquam viguisse, aut totum idololatriae crimen in cultu relativo imaginum constitisse affirmant. Ideo vero dicimus ethnicos *vel* polytheismo, *vel* idololatrico cultu absoluto se commaculasse, ne videamur asserere omnes prorsus ethnicos in ea perstitisse sententia, quod idola per se dii essent, cum non abnuamus stolidum ejusmodi errorem nonnisi apud populum, rudioremque plebem obtinuisse.

66. Jam vero antiquiores populos passim polytheismo atque idololatrico cultu absoluto sorduisse evidenter patet tum ex Scriptura, tum ex ecclesiasticis scriptoribus, tum denique ex historicis monumentis profanis.

67. Etenim ethnicos passim plures admisisse deos proprie dictos eosque coluisse; 1° illa omnia evincunt sacrarum litterarum testimonia, quae illos ob ejusmodi errorem de pluralitate deorum arguunt; porro legimus Act. 14. quod cum Lystrienses vidissent miraculum a Paulo ac Barnaba sub eorum oculis patratum exclamaverint lychaonice: *Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos, et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium;* cumque tauros et coronas sacerdos Jovis et turbae attulissent, ut in illorum honorem immolarent, in turbas apo-

stoli insilientes scissis vestibus dixerunt : *Viri quid hoc facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit caelum et terram. . . qui in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas.* Ex his igitur luculenter constat tum ethnicos in plures distinctos ac diversos deos credidisse, tum illos per oppositionem ad unicum verum Deum admisisse, tum denique ejusmodi errorem communem fuisse ac antiquissimum. 2° Idipsum ex aperto Pauli testimonio evincitur qui in epist. ad Galatas 4, 3. scribit eos, cum adhuc ethnici essent, verum Deum ignorassse cultumque falsis diis exhibuisse : *Sed tunc quidem,* inquit, *ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt dii, serviebatis.* 3° Ex iis omnibus Scripturarum locis, quibus dii gentium *dii alieni* vocantur, dii locales, dii patrii uniuscujusque gentis, quibus universa Scriptura referta est. 4° Ex iis item testimoniis in quibus infideles Hebraei, eo quod aliarum gentium deos coluerint, dicuntur *fornicari, adulterari* etc. metaphora ducta ex eo quòd Deum, qui ipsis saepe adeo sponsus ac maritus exhibetur, deseruerint, ut diis falsis adhaererent, quae pariter quamplurima sunt.

68. Ethnicas praeterea gentes idola uti totidem veros deos habuisse iisdemque cultum absolutum tribuisse evincunt; 1° ea apertissima verba, quibus Jeremias 2, 27. exprobrat idololatris, quod dicerent *ligno : pater meus es tu; et lapidi : tu me genuisti;* tum ea, quibus passim prophetae de idololatris affirmant ipsos colere *opera manuum suarum, opera manuum hominum,* inter quos eminet Isaias qui cap.44. cum exhibuerit fabrum lignarium operatum idolum : *Adorat illud et obsecrat, dicens : libera me, quia Deus meus es tu.* 2° Evincunt ea loca quibus propheta admonet Judaeos inter gentes commorantes, ne putent deos aureos et argenteos et lapideos et ligneos *veros* deos esse ; quo spectat inter cetera integrum caput 6. Baruch, in quo saepe illud ingeminatur : *Scitote quia non sunt dii, nec timueritis eos.* 3° Evincunt facta ipsa quae in Scripturis referuntur ; Danie-

lis enim 14. Babylonii Bel et Draconem non modo deos vivos et immortales pro certo habebant, sed quotidie dapes eis adponebant, ipsosque adorabant. Igitur aut fides omnis Scripturae deneganda est, aut fatendum ethnicos vere polytheistas fuisse ac idola sua veros passim existimasse deos et cultu absoluto fuisse prosecutos.

69. Veritas insuper propositionis nostrae ex scriptoribus ecclesiasticis luculentissime adstruitur et confirmatur. Iidem enim ipsi, qui prius in ethnicismo instituti fuerant, quique cum ethnicis quotidie versabantur et deinde christiani effecti sunt, longe profecto melius quae ad ethnicismum spectabant noverant quam recentiores protestantes aut neoterici; porro ipsi sunt, qui exprobrabant paganis sui temporis polytheismum proprie dictum, dum agnoscerent veram divinitatem in Jove, Apolline, Venere, Diana etc., qui confundebant contribules suos eo quod colerent simulacra metallica, lignea ac lapidea tanquam totidem deos, a quo cultu ut populo satisfacerent, non abhorrebant vel ipsi philosophi, uti de Socrate et Platone testatur Origenes lib. 6. *contra Celsum* n. 4. Minutius Felix in Octavio sic de idolo pro Deo habito disserit: *Quando igitur hic nascitur? Ecce funditur, fabricatur, sculpitur: nondum Deus est. Ecce plumbatur, construitur, erigitur; nec adhuc Deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur; tunc postremo Deus est, cum homo illum voluit et dedicavit.* Eodem in sensu loquuntur Justinus, Athenagoras, Tatianus, Theophilus Antiochenus, Tertullianus, ut posteriores silentio praeteream. Sed praestat audire Arnobium dicentem de se adhuc ethnico: *Venerabar, o caecitas, nuper simulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos et ex malleis fabricatos: elephantorum ossa; picturatas veternosis in arboribus taenias si quando conspexeram, lubricatum lapidem et ex olivi unguine sordidatum, tamquam inesset vis praesens, adulabar, affabar, et beneficia poscebam nihil sentiente de trunco; et eos ipsos divos, quos esse mihi persuaseram, afficiebam contumeliis gravibus.* Ita quidem Arnobius *advers. Gent.* lib. 1. n. 13. Ex

quibus luculenter novimus quinam sensus inesset ethnicis de diis ac simulacris suis.

70. Verum idipsum ex documentis profanis non minus perspicue constat. Etenim Horatius lib. 1. *Sat.* VIII. hanc superstitionem irridet, dum ex fabri arbitrio pendere scribit: *Scamnum faceret an ne Priapum, et maluit esse Deum;* Seneca in *Fragment.* apud Lactantium *Divin. institut.* lib.2. cap. 2. de paganis queritur quod ipsi *Simulacra deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant .... victimas caedunt; et cum haec tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecerunt, contemnunt.* Diogenes Laërtius lib. 2. de Stilpone refert eum fuisse exilio mulctatum, quod dixerit Minervam Phidiae divinitatem non esse. Josephus Flavius lib. 18. *Antiquit.* c. 3. historiam exhibet cujusdam mulieris turpiter a sacerdote deceptae putantis se cum Deo congressam sub Tiberio Caesare. Et haec satis sint ut pateat tum ex Scriptura tum ex documentis ecclesiasticis et profanis omnigenis veritas assertae propositionis, quamque mereantur fidem qui facta a priori confingunt. His coronidis gratia adversus neotericos adjicimus auctoritatem Tridentini, quod sess. 25. statuit in decreto *de Imagin.* quod *ab eis non sit aliquid petendum aut fiducia in imaginibus figenda*, VELUTI OLIM FIEBAT A GENTIBUS, QUAE IN IDOLIS SPEM SUAM COLLOCABANT.

DIFFICULTATES

71. I. Obj. 1° Idololatria non in negatione dogmatis, sed in violatione praecepti de non adorando nisi uno Deo consistit; 2° prout reipsa gentibus exprobrabat Apostolus Rom. 1. *qui cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt ... et coluerunt et servierunt creaturae potius quam Creatori.* 3° Et alloquens Thessalonicenses ad Christum conversos Ep. 1. cap. 1, 9. *Conversi estis*, scribebat, *ad Deum a simulacris servire Deo vivo et vero;* quae repetit 1. Cor. 13,2. Et reipsa 4° homo utpote sensuum servituti obnoxius ex-

periens in se necessitatem alicujus numinis, illud sibi repraesentabat sub aliqua imagine, et exinde *idololatriae* vox, quae *cultum imaginum* significat, orta est; aut etiam 5° in splendidioribus creaturis sole, luna, sideribus etc. veluti totidem Dei symbolis unum Deum coluit. Ergo.

72. Resp. Ad 1^{m}, *D.* Idololatria et in violatione praecepti et in negatione dogmatis consistit, *C.* in sola violatione praecepti *N.* Nam cum de facto constet, quod reipsa gentes plura numina admiserint et coluerint, uti ex Scriptura et documentis ecclesiasticis et paganis ostendimus, quomodo adversarii obtrudunt totum idololatriae crimen in sola violatione praecepti constitisse? Numquid ipsis melius perspecta est et sentiendi et agendi ratio ethnicorum quam scriptoribus sacris, ac ethnicis ipsis?

73. Ad 2^{m}, *D.* Prout exprobrabat Apostolus paucis philosophis, *C.* generatim omnibus *N.* Ad eos enim coarctat Apostolus sermonem suum qui se *sophos* seu *sapientes* vocabant, qui certe non constituebant universitatem ethnicorum.

74. Ad 3^{m}, *D. Conversi estis a simulacris* plurimorum deorum, *C.* a simulacris unius veri Dei *N.* Scribebat haec siquidem Apostolus cohaerenter ad ipsorum sensum et praxim, quae in cultu plurium deorum diversorum, eorumdemque simulacrorum consistebat. Quod adhuc clarius patet ex iis, quae idem scribit Apostolus 1. ad Cor. 8, 1. *Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in caelo, sive in terra (siquidem sunt dii multi et domini multi): nobis tamen unus est Deus.* Ex particula porro adversativa *autem* patet Apostolum opponere unitatem Dei in dogmate christiano pluralitati deorum in dogmate pagano.

75. Ad 4^{m}, *Neg.* Idololatriae crimen in symbolica unius Dei repraesentatione constitisse, alioquin ejusdem criminis teneretur Ecclesia catholica, quae Deum pariter sub diversis figuris symbolicis, sub quibus identidem apparuit, repraesentat, prout reipsa protestantes Ecclesiae id crimini vertunt. Ecquis porro catholicus id dicat? Falsa praeterea

est *idololatriae* adducta ethimologia, cum exploratum sit philologis omnibus *idolum* proprie significare *imaginem falsam*, *inanem* nempe de eo quod non est, et a sola imaginatione fingitur. Quod pluribus ostendit Bellarminus *De reliquiis et imaginibus Sanctorum* lib. 3. c. 13. adversus Henricum Stephanum.

76. Ad 5ᵐ, *N*. In creaturis enim non Creatorem venerabantur, sed in ipsis sistebant tanquam diis, aut deorum sedibus, uti constat ex dictis.

77. II. Obj. 1° Idololatria ad cultum spirituum, et defunctorum hominum tota revocatur, ad eum fere modum quo nunc Angeli et Sancti a christianis coluntur; 2° Nam ipsa Dei notio importat unitatem; qui propterea contendunt ethnicos plures deos coluisse, debent absurde admittere ipsos coluisse *pluralitatem unius Dei*. 3° Ex hoc patet potuisse quempiam idololatram esse, quin negaret supremi Numinis existentiam, uti etiam luculenter exemplum Hebraeorum patefacit, qui identidem prolabebantur in idololatriam etsi unius Dei notionem non abjicerent. 4° Sane Exodi 32, populus de vitulo aureo dicebat: *Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti*, non alio profecto sensu nisi quatenus vitulus ille referret imaginem Dei veri; Aaron proinde indicturus solemnitatem dedicationis illius vituli, his verbis usus est: *Cras solemnitas Domini est*, hebraice *Jehovah;* Sic Judic. 17. mulier inducitur dicens: *Sanctificavi et vovi Domino* (Jehovah) *mille et centum argenteos ut faciam sculptile atque conflatile*. 5° Cum propterea Hebraei reprehenduntur quod fornicati fuerint cum ligno et lapide, ideo est quia carnaliter verum Deum sub imaginibus colebant. 6° Quod pariter dicendum de ethnicis qui non adeo stupidi censendi sunt, ut putaverint Deum lapidem aut lignum esse; 7° uti etiam ex eo liquet, quod mutarent ipsi passim simulacra, quin deos mutarent, unique Deo plura erigerent simulacra. 8° Cum vero ejusmodi stupiditatis arguerentur a christianis, respondebant apud Arnobium loc. cit. n. 10. se non ita hebetes fuisse, ut *auri*

argentique materiam, aliaque signa per se deos esse decernerent. Ergo.

78. **Resp.** Ad 1^m, vel *N.* vel *D.* Aliqua idololatriae species pro objecto habebat spiritus et heroas, *C.* idololatria universim *N.* Nos enim in probationibus contrarium prorsus ostendimus. Negamus praeterea impiam paritatem inter Angelorum Sanctorumque cultum relativum, qui in catholica viget Ecclesia cum absoluto ethnicorum cultu spirituum et heroum suorum.

79. Ad 2^m, *D.* Si homines logici semper essent in iis praesertim quae ad cultum religiosum spectant, *C.* si alogicos se se exhibuerunt, neque ad rectae rationis normam cultum suum exegerunt *N.* Nempe ita alogici fuerunt ethnici in polytheismo atque idololatria, uti in religione christiana sectae haereticae, praesertim vero protestantes alogicos se praebent. Heu saepe nimis homines parum sibi cohaerent, ubi praesertim cupiditates obcaecant eos!

80. Ad 3^m, *D.* Absolute ac per se rem spectando, *C.* in concreto et in subjecta materia *N.* Satis est enim vel leviter ethnicismi historiam consulere, ut pateat quinam sensus gentium fuerint. Falsum praeterea est Hebraeos cum in idololatriam laberentur, Dei unius intemeratam notionem conservasse. Scripturae contrarium, uti vidimus, testantur. Hinc Jeremia 2. Hebraeis idololatris exprobrabat Dominus: *Tu fornicata es cum amatoribus multis*, nempe cum diis gentium affinium.

81. Ad 4^m, *D.* Quatenus Hebraei *incommunicabile nomen*, uti loquitur auctor Sapientiae c. 14. *lapidibus et lignis imposuerunt*, *C.* quatenus sub illis idolis Deum verum colerent *N.* Contrarium enim Calvini assertioni Scripturae testantur; Deuter. siquidem 32. legitur: *Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui;* ac in Ps. 105. *Fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile: et obliti sunt Deum qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Utri credendum?

82. Ad 5^m, *Neg. sequelam*, uti patet ex modo dictis, et ex allatis probationibus.

83. Ad 6^m, *D.* Quoad eos qui historiam confingunt *a priori*, *C.* quoad eos qui innituntur factis realibus et documentis *N.* Cum evidenter constet de facto, conjecturae nostrae inanes sunt.

84. Ad 7^m, Responsio patet ex iis, quae reposuimus ad 2^m, quod scilicet homines non semper sibi cohaereant; certe si eo devenire ethnici potuerunt ut Deum esse putarent lignum ac lapidem, nil mirum si pariter pro multiplicatione idolorum putaverint multiplicari deos suos; et alia peregerint, quae eandem stupiditatem redolerent.

85. Ad 8^m, *D.* Nonnulli et quidem a christianorum exprobrationibus pressi symbolicas illas mythologiae expositiones invexerunt, *C.* omnes, ita ut hic sensus fuerit multitudinis, *N.* Haec sero nimis effugia excogitata sunt, interim populus ac philosophi ipsi, ut vidimus, practice turpissimam idololatriam ac polytheismum profitebantur. Alioquin tot martyres diris suppliciis non subjecissent eo quod nonnisi unum se Deum caeli ac terrae conditorem colere protestarentur.

PROPOSITIO III.

Absurdum est dualistarum systema, ac malorum origini explicandae impar

86. Difficile omnino est veterum dualistarum, qui a primordiis religionis christianae e scholis orientalibus, praesertim vero a parsismo in christianismum systema istud intulerunt, genuinam doctrinam definire. Uti haeretici recentiores, sic haeretici antiquiores nunquam sibi ipsis constiterunt, neque cum sectis in quas dualismus divisus est. Alii enim visi sunt profiteri duo principia boni ac mali veluti absoluta, improducta atque ab invicem independentia; alii principium malum a Deo productum visi sunt admisisse, adeoque summi Dei unitatem professi, ut plerique

saltem Manetis seu Manichaei discipuli. Quo fit ut cum patres exprobrarent ipsis dualismum proprie dictum, seu duorum deorum boni ac mali existentiam, *ex consequenti* potius, ut ajunt, quam ex propriis illorum principiis, ita se se gessisse putandi sint. Imo nec desunt qui contendant gnosticos ac manichaeos ideo doctrinam duorum principiorum professos esse, ne viderentur sive immediate, sive mediate Deo malorum tum physicorum tum moralium originem adscribere, ex quo concludunt pejores manichaeis ac gnosticis esse lutheranos et calvinistas, qui Deum auctorem peccati constituerunt.

87. Quidquid porro de germana dualistarum doctrina sit, operosum certe non erit in quavis hypothesi dualismum refellere, et absurdum evincere.

88. Etenim si constituerunt duo ejusmodi principia improducta, a se, independentia, absurditas hujus doctrinae illico deprehenditur; 1° in eo quod duo summa, infinita, absoluta admittantur, quod repugnat et destruit ipsam summi, infiniti, ac absoluti notionem, quae unitatem involvit et exigit; 2° in eo quod pari virtute seu vi ac potentia praedita supponantur atque ex naturae bonae vel malae necessitate agentia, quae cum elidi necessario debeant, nec bona nec mala haberentur, quod esset contra hypothesim et contra factum; 3° in eo quod admittatur summum numen omnibus perfectionibus cumulatum, una excepta bonitate; quod profecto absonum est; 4° in eo quod hoc ipsum principium malum supponatur auctor mali moralis ac physici, sed hoc ipso quod necessario malum, morale praesertim, ageretur, jam amitteret rationem mali moralis, quod sine libertate supponi nequit.

89. Quod si constituerunt principium malum productum, seu creatum, jam hoc ipso tollitur ratio *summi principii*, quod est contra hypothesim dualistarum, et tota ipsorum doctrina revocaretur ad daemonologiam. Proinde, quod consequens est, hoc principium, seu verius daemon utpote creatus subjicitur summi Principii, seu Dei potestati,

ita ut nihil prorsus moliri possit absque ejus jussu aut permissione.

90. Sed ut alteram jam propositionis partem attingamus, ineptum nempe esse dualistarum systema malorum origini explicandae, hoc patefit expendendo sive mala physica, sive mala moralia. Mala enim physica nuncupata, in primis talia non sunt absolute sed relative, dum quod uni malum est, alteri est bonum; praeterea unam eandemque causam immediatam ac proximam habent, quam habent bona. Ut enim physica docet ex eadem lege eademque causa phaenomena quae inter se videntur contraria prodeunt, sic ex eodem calore vitae animantium et stirpium evolutiones pendent ac molestae sensationes et incommoda non pauca, quae nos affligunt; ejusdem caloris effectus est evaporatio ex qua procedunt pluviae, rores, fontes etc. qui vegetationi inserviunt, et ex ipsa grandines pariter, inundationes etc. proveniunt; idem dic de electricitatis, chimicarum affinitatum, aliorumque effectibus. Cum una proinde eademque illorum effectuum, quos bonos aut malos dicimus, causa sit physica et immediata, pronum est inferre dualismum quoad hanc partem ex scientiarum physicarum ignorantia prodiisse.

91. Coarctatur igitur totum dualismi systema ad mala moralia. Verum haec a natura intelligente, finita ac libera originem habent, unde etiam malorum *moralium* denominationem sortiuntur. Intelligentiae porro limitatio in quovis demum gradu, ac proinde possibilitas deceptionis ex parte voluntatis liberae inhaeret necessario creaturae. Moralis lex sive regula morum non est creaturae intelligenti ac liberae subjectiva, sed objectiva est; hinc fit ut ista, seu creatura deficere ab ea lege possit. Quae cum ita sint jam per se patet, ad nullum principium per se malum confugiendum esse ut mali moralis origo exponatur. Huc proinde revocatur quaestio, utrum Deus potuerit condere creaturam intelligentem ac liberam nec ne, et an potuerit aut possit defectum moralem permittere, an vero hunc impedire teneatur.

92. Jam vero Deum potuisse creaturam intelligentem ac liberam condere, cum hoc objectum per se bonum sit, inficias iverit nemo; sic etiam non potuisse Deum ac non posse defectum moralem permittere, seu, quod idem est, debuisse ac debere liberam creaturam talibus munire praesidiis ne unquam a lege deficeret, nemo jure affirmare poterit, tum quia nobis perspectus non est finis, quem Deus sibi proposuit in hoc rerum ac providentiae ordine constabiliendo; tum quia Deus ad optimismum, ut vocant, non tenetur; tum quia denique ex facto contrarium constat. Etenim ex una parte jam *a priori* constat nonnisi unitatem summi principii posse admitti, ex altera vero parte ab experientia constat mala haec moralia in mundo esse, ergo patet *a posteriori* mala ejusmodi a Deo posse, salva ejus bonitate ac sanctitate, permitti, quamvis intimam hujus permissionis rationem angusta mens nostra assequi nequeat. Fatenda proinde potius ignorantia nostra, quam aut Deus incusandus, aut absurdum admittendum dualismi systema.

93. Ad praecavenda Bayle potissimum sophismata circa permissionem mali moralis animadvertendum est; 1° diversum esse judicium ferendum de Deo provisore universali, et de creatura seu de provisore particulari; hic enim ad ea tenetur, quibus subjici Deus nullatenus potest. Animadvertendum; 2° est, aliam prorsus esse rationem bonitatis infinitae cum omnipotentia conjunctae, et bonitatis creatae limitibusque in sua efficacia circumscriptae; haec enim quandoque tenetur ad id omne praestandum erga alios, quod potest sive ex officio sive ex charitate, illa vero non item, alioquin tum Dei libertas destrueretur, tum nullus diversitatis gradus reperiri in creaturis intelligentibus posset haud exiguo virtutis detrimento.

DIFFICULTATES

94. I. Obj. Cum veteribus dualistis: tum Scriptura tum ratio conspirant in duobus summis adstruendis principiis. Etenim 1° Amos 3, 6. legitur: *Si erit malum in ci-*

vitale quod Dominus non fecerit; 2° Ecclesiastici 23, 15. *Contra malum bonum est. . . duo et duo et unum contra unum;* et iterum ibid. 42, 25. *Omnia duplicia unum contra unum;* 3° Jo. 12, 31. ait ipsemet Christus : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras;* et Apostolus 2. Cor. 4, 4. *Deus hujus seculi excaecavit mentes infidelium.* 4° Sane cum eadem contrariorum ratio sit, uti existit summum bonum omnis boni causa, ita existere debet summum malum omnis mali causa. 5° Eo magis quod nec bonum a causa mala, nec malum a causa bona produci queant; 6° hinc quemadmodum bonum et melius dicuntur relate ad optimum, sic malum et pejus dici debent relate ad pessimum; 7° cum tam bonum quam malum talia sint per participationem, revocari debent ad id quod bonum aut malum per essentiam est. Ergo.

95. Resp. *N. A.* Ad 1^m, prob. *D.* Loquitur Amos de malo *poenae* quod Deus infligere constituit, *C.* loquitur de malo *culpae* quod fecerit principium malum *N.* Malum autem poenae cum ad punitionem culpae ordinetur, jam non est malum in se, sed relative ad peccantem qui illud provocavit.

96. Ad 2^m, *D.* Respectu permixtionis boni et mali quibus homines tum in physico tum in morali ordine subjiciuntur, *C.* respectu duorum principiorum e quibus proveniant *N.*

97. Ad 3^m, *D.* Id est diabolus, qui etiam volentium mentes fallacibus suis suasionibus excaecat, *C.* princeps et Deus proprie dictus *N.* Ideo vero diabolus a Christo, princeps hujus mundi dictus est, quod dominetur *seculariter viventibus* et ultro se ei subjicientibus, quos pariter excaecat, quatenus impii voluntarie excaecari patiuntur; quo sensu idem Apostolus ad Philipp. 3. scripsit : *Quorum Deus venter est.*

98. Ad 4^m, *D.* Eadem est ratio contrariorum, quae sibi opponuntur *positive*, *C.* quae sibi opponuntur *privative*, *N.* Jam vero malum non opponitur bono nisi per ejusdem privationem.

99. Ad 5^{m}, *D*. Bonum a causa mala produci nequit, *C*. malum non potest produci a causa bona deficiente *N*. Hoc enim inter bonum et malum discrimen intercedit, quod bonum utpote positivum requirit causam efficientem, malum vero utpote negativum non requirit nisi causam deficientem.

100. Ad 6^{m}, *Neg*. paritatem; nam bonum et melius dicuntur relative ad bonum per *accessum*, malum vero et pejus per *recessum* a bono.

101. Ad 7^{m}, *Neg*. iterum paritatem; cum malum, uti modo diximus, tale non sit per participationem, sed per privationem boni tantummodo. Et haec de his nugis.

102. II. Obj. Sub Deo bono et optimo intelligi nequit mali moralis permissio; 1° nam Deus aut non debuisset creaturae rationali concedere fatale libertatis donum, aut saltem illis praesidiis illud communire debuisset, quibus labi non posset; 2° nulla enim ratio assignari potest ejusmodi permissionis nisi Dei gloria extrinseca per manifestationem divinorum attributorum, misericordiae praesertim et justitiae; jam vero hoc non argueret nisi turpissimum *egoismum* in Deo cum temporali ac aeterno innumerarum creaturarum dispendio. 3° Cum Deus praeterea non possit creaturam nisi ad felicitatem condere, sin minus absolute, saltem hypothetice *debuisset* malum hoc avertere a creaturis suis, ne fine ad quem conditae sunt aeternum privarentur. 4° Omnium consensu reus aut particeps saltem interpretative criminis aut culpae censeretur, qui cum praeviderit alicujus rei abusum, eam tamen licet in se bonam concederet, uti pater, mater, ludimagister etc. jam vero Deus cum praevisione certissima abusus libertatem concessisset. Ergo.

103. Resp. *D. A*. Nequit intelligi adaequate, *C*. prout tenuitas nostra patitur *N*. Nam ad cognoscendam rationem permissionis mali moralis adaequate necesse esset ut Dei consilia perfecte assequeremur, quod nobis datum in praesentia non est, olim Deo opitulante assequemur, cum eum videbimus sicuti est; interim non desunt ratio-

nes quibus saltem ostendamus eam minime repugnare, quod interim satis est.

104. Ad 1^m^, *prob. D.* Si finis ultimus et adaequatus creaturae rationalis esset ipsius felicitas, *Tr.* vel *C.* si non sit nisi mediatus et proximus *N.* Porro Deus sibi in creatione rationalis creaturae constituit uti finem ultimum gloriam suam, a quo praescindere non potest; quo posito, creaturae rationales non habent nisi rationem medii, adeoque Deus liber extitit in praefigendo harum creaturarum fine, ita ut ipsae illum conditionate assequerentur per rectum libertatis sibi concessae usum, aut ab eo exciderent per pravum libertatis abusum; libertatis donum cum bonum in se sit, nihil vetat quominus sic Deus bonus et optimus concedere illud potuerit, ut qui eo instructus est ipso abuti possit.

105. Ad 2^m^, *Dist. min.* Si Deus intendisset gloriam suam mediante creaturarum suarum detrimento, *C.* si intendit mediante ordinatione praevisi nec voliti creaturarum abusus *N.* Nam Deus tantum ordinat praevisum libertatis abusum ad gloriam suam, cum vero nec vult nec intendit.

106. Ad 3^m^, *D.* Debuit Deus a creatura rationali omne malum avertere, si felicitas, uti diximus, esset finis absolutus et ultimus ejusdem creaturae, *C.* si non sit nisi conditionatus *N.* Responsio patet ex dictis.

107. Ad 4^m^, *D.* Si sermo sit de provisore particulari, *C* si de generali *N.* Provisor particularis qui et lege et munere detinetur erga alios, subditos praesertim, certe omnium consensu malus haberetur, si omni ratione qua posset etiam denegando rem in se bonam, cujus praevideret certo abusum, aut etiam solum probabiliter, non averteret ab illis malum omne. At provisor generalis hac lege non tenetur, cum prae oculis bonum universale habere debeat, ad quod alicujus mali permissio conferre potest, ut patet etiam in politica republica, a qua Magistratus non omne malum avertere tenentur. Exinde responsio patet ad singula objecta exempla patris etc. quae non sunt nisi de provisoribus particularibus.

CAPUT III.

DE ESSENTIA DEI EJUSQUE PERFECTIONIBUS GENERATIM

108. Quum theologi in Dei essentiam ejusque perfectiones inquirunt, non juxta id quod Deus in se reipsa est, hoc efficiunt, sed prout intelligentia nostra Deum assequi potest.

109. *Perfectiones* autem, *nomina*, *attributa* sunt dotes illae, quibus divina natura consistit, aut instructa esse concipitur. In his porro perfectionibus ordo logicus spectatur, dum a theologis inquiritur quaenam prima censenda sit, ex qua ceterae profluant, aut profluere concipiantur, ita ut sit veluti reliquarum perfectionum, quae subjecto alicui insunt, fons, basis ac fundamentum etiam, quod eas sustentet ac regat. Ejusmodi perfectio quae primo concipitur, ea est, quae *essentiae* nomine donatur. Essentia siquidem rei alicujus, est id quod eidem maxime intimum est, et ex quo cetera dimanant, aut emanare deprehenduntur, ac primo proinde in ea concipitur, et non modo a reliquis rebus omnino distinguitur, sed etiam res ipsa in suo esse constituitur.

110. Cum igitur de Deo agitur, dum quaeritur quaenam sit ejus essentia, quaeritur quaenam perfectio prima in eo censeri debeat, ac ceterarum perfectionum veluti fons sit, et qua ab omni eo, quod Deus non est, secernatur. Circa quam quaestionem quatuor sunt praecipuae theologorum sententiae; 1° *nominalium*, qui eam constituunt, in omnium perfectionum *cumulo*; 2° eorum qui eam collocant in *infinitate*, ut vocant, *radicali*, sive in omnium perfectionum *exigentia*; 3° illorum est thomistarum, qui eam autumant in *actuali intellectione* consistere; 4° demum ceterorum est thomistarum, quaeque omnino praevaluit in scholis communisque effecta est, qui censent eam in *esse a se* (*aseitatem* vocant) constituendam esse, seu in necessitate existendi. Quaenam ex his sententiis verisimilior nobis videatur apposita propositione aperiemus.

111. Interim divinae perfectiones generatim bifariam dividuntur, nempe in perfectiones illas, quas veteres scholastici *simpliciter simplices* vocarunt, nosque absolute *simplices* nuncupabimus; et in eas quas iidem dixerunt *secundum quid*, nos vero dicemus *mixtas*. Perfectio *simplex* ea dicitur, quae nullam in suo conceptu imperfectionem involvit ac melior est sua opposita, ac proinde in Deo absolute enunciatur, ejusmodi est *intelligentia*, *bonitas* etc. hinc Deus dicitur *sapiens*, *bonus* etc.; mixta e contra illa vocatur perfectio, quae imperfectionem aliquam in suo conceptu importat, nec melior sua opposita est, e. g. extensio materialis quae est perfectio in materia, esset imperfectio in spiritu, ejusmodi perfectio in Deo inesse nequit, nec de ipso absolute enunciari potest, hinc nemo dicet Deum esse extensum proprie.

112. Cum tamen nulla perfectio, quae in creaturis sit, Deo abesse possit, exinde factum est, ut aliae perfectiones dicantur Deo inesse *formaliter*, aliae vero *eminenter*, aut etiam *aequivalenter* ac *virtualiter*. Deo formaliter insunt omnes perfectiones simplices; *eminenter* autem, *aequivalenter* ac *virtualiter* perfectiones mixtae; quatenus nempe Deus eas aut longe perfectiori modo in se continet e. g. immensitatem, quae excellentior profecto extensione; est aut quatenus eas habet, quibus perfectiones creaturarum producere potest, aut idem potest praestare, quod possunt creaturae, sed perfectione altioris ordinis e. g. omnipotentia et intelligentia.

113. Nostri hic muneris est ostendere 1° Deo inesse omnes perfectiones; 2° patefacere quanam ratione Deo omnes perfectiones insint; 3° determinare quaenam verisimilius haberi debeat perfectio illa prima, in qua Dei essentia consistit; quaeque etiam alio nomine constitutivum Dei metaphysicum nuncupatur; sic porro ex ordine haec praestamus.

PROPOSITIO I.

In Deo sunt omnes perfectiones

114. Auctoritas et ratio hujus propositionis veritatem adstruunt. Etenim Exod. 33, 19. Deus de se Moysi dicit: *ostendam omne bonum tibi;* jam vero Deus *omne bonum* dici non posset, si aliqua perfectione destitutus esset; et Psal. 144. *Magnus Dominus et laudabilis, et magnitudinis ejus non est finis;* magnitudinis scilicet *intensivae* quoad ejus naturam, Hinc s. Gregorius Nazianz. *Orat. in Natalitia* in rem nostram scribit: *Universum esse in se ipso, nunquam incoeptum, nunquam desiturum, complexus continet, tanquam infinitum et interminatum essentiae pelagus.* Plura congerere supervacaneum esset, cum ratio ipsa id ipsum evidenter suadeat. Deus enim cum sit ens, quo nihil melius excogitari potest, hoc ipso perfectiones omnes in se habeat necesse est, alioquin jam Deus non esset.

PROPOSITIO II.

Deus habet omnes perfectiones simplices formaliter, mixtas autem eminenter

115. Si Deo insunt perfectiones omnes, ut superior docet propositio, jure profecto infertur Deum habere perfectiones tum simplices tum mixtas, diversa tamen ratione: simplices siquidem vere et proprie, seu uti dicitur *formaliter*, cum nullam in sui notione imperfectionem involvant, et hac de causa Deus ab illis denominetur; dicitur enim bonus, justus, sanctus, intelligens etc. Cum e converso perfectiones mixtae includant imperfectionem in suo conceptu, neque cum aequali aut excellentiore simul consistere queant, fit ut istas non vere et proprie, sed solum eminenter seu excellentiore ratione possideat, quatenus aut habet perfectiones quae illis aequivalent, aut potest efficere, quod habent et efficiunt creaturae omnes, longe

perfectiore ratione. Immensitas aequivalet extensioni, omnipotentia creaturarum virtuti, et efficacitati, et ita porro.

116. Ex his sequitur omne, quod perfectionem redolet in creaturis, cujusmodi essent bonitas, pulchritudo, entitas tum existens tum possibilis, in Deo reperiri at infinite perfectius. Quod feliciter expressit s. Anselmus in suo *Monologio* c. 15. scribens: *Quidquid igitur eorum de illa* (Divina natura) *dicatur, non qualis vel quanta, sed magis quid sit, monstratur. Sed palam est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est. Illa igitur est summa essentia, summa vita, summa ratio, summa salus, summa justitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa aeternitas, summa potestas, summa unitas.* Ecquis porro ejusmodi infinitum perfectionum pelagus toto corde non diligat?

117. Dices 1° Relationes divinae quamvis perfectiones mixtae sint, in Deo tamen formaliter sunt, et ab eis denominatur, dicitur enim Deus Pater, Filius, et Spiritus S. 2° Praeterea perfectiones ceterae quamvis simplices, ab essentia profluere intelliguntur, in ea igitur formaliter non sunt.

118. Resp. Ad 1^m^, *D.* Relationes divinae formaliter in Deo sunt et ab illis Deus denominatur, quatenus nullam important imperfectionem, sed solum mixtae dicuntur quatenus incompossibiles sunt in eodem subjecto cum alia perfectione, *C.* secus *N.* Duplici sensu diximus vocari *mixtas* eas perfectiones aut prout admixtam imperfectionem praeseferunt, aut prout cum alia in eodem subjecto consistere nequeunt. Hoc porro sensu relationes in Deo mixtae perfectiones dicuntur; Pater enim quatenus paternitatem habet non potest simul habere filiationem, alioquin eadem persona Pater simul esset ac Filius, quod repugnat. Addo propter identitatem essentiae divinae in tribus personis unamquamque earum mediate ceteras per-

fectiones has possidere. Ceterum longe verisimilius est has relationes nec perfectiones nec imperfectiones esse, sed unice modum, seu rationem habitudinis significare, qua una persona ad aliam refertur.

119. Ad 2^{m}, *D.* Juxta nostrum intelligendi modum, *C.* in se *N.*

PROPOSITIO III.

Essentia Dei metaphysica videtur constituenda in eo quod sit ens a se ac independens, seu in existentia a se

120. Etenim essentia metaphysica seu metaphysicum constitutivum ex communi sententia quatuor haec complectatur necesse est; 1° ut sit quidpiam intrinsecum enti; 2° ut ipsum ab alio quolibet secernat; 3° ut primo concipiatur; 4° ut ceterarum omnium perfectionum spectari possit veluti fons et origo. Jam vero quatuor haec in *aseitate* reperiuntur. Ratio enim entis a se sic intima Deo est, ut nihil ea prius excogitari possit. Ea praeterea est qua Deus a creaturis omnibus vel maxime distinguitur. Omnia demum attributa ex ipsa veluti dimanare concipiuntur. Nam ex eo quod sit ens a se, hoc ipso intelligitur eum perfectionibus omnibus possibilibus instructum esse debere, nulloque termino circumscriptum, quod praeclare evolvit s. Thomas 1. p. q. 4. ar. 2. et post eum Suarez in sua *Metaphysica* Tom. II. disp. 21. sect. 1. et seqq.

121. Haec ipsa sententia magis videtur Scripturae, et patribus consentanea. Etenim Deus Exod. 3, 14. volens sibi nomen proprium tribuere, dixit Moysi: *Ego sum qui sum; sic dices filiis Israel: Qui* EST *misit me ad vos.* Quae verba expendens Hilarius *De Trinit.* lib. 1. *Admiratus sum*, inquit, *plane tam absolutam de Deo significationem .... Non enim aliud proprium magis Deo, quam* ESSE *intelligitur, quia ad ipsum quod est, neque desinentis est aliquando ne-*

que coepti. Ac s. Bernardus *De consideratione* lib. 6. c. 6. *Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur*, QUOD EST *est. Nempe hoc ei esse, quod haec omnia esse.* Sic patres reliqui passim, imo nec ab hac notione abnuerunt ipsi philosophi ethnici, solo rationis lumine duce.

122. Et haec pro sententia nostra attulisse satis sit; cum enim nobis in animo haud sit lites domesticas serere, ideo in alienis sententiis sive expendendis sive refellendis minime immoramur.

TRACTATUS

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS

PARS II.

DE DIVINIS ATTRIBUTIS SINGILLATIM

123. Multiplex a diversis auctoribus attributorum divinorum partitio excogitata est plus minusve imperfecta, cum adaequata dari non possit. Praecipuas nos complectemur partitiones ad finem quem nobis proposuimus.

124. Itaque, alia attributa dicuntur *absoluta* quae nempe ipsam divinam naturam afficiunt, alia *relativa* quae attingunt personas. Rursum attributa absoluta dispertiuntur in *negativa* et in *affirmativa*. Negativa ea dicuntur quae quamvis in se positiva sint, tamen vocibus negativis significantur, e. g. infinitas, immensitas, immutabilitas etc. Affirmativa, quae vocibus affirmantibus enunciantur, uti bonitas, justitia etc. Alia fuere *respectiva* nuncupata, eo quod ad operationes referantur, uti scientia, omnipotentia, providentia etc.

125. Nimis longa res esset de attributis singulis disserere; de illis proinde agere instituimus, quae potissime in controversiam veniunt, aut in dubium revocata quoquomodo sunt, nempe de Dei simplicitate, immutabilitate, libertate, infinitate, immensitate atque aeternitate.

CAPUT I.

DE SIMPLICITATE DEI

126. Ut perspicuitati inserviamus notiones praemittendae sunt, quae ad rem praesentem faciunt. *Simplex* illud

dicitur quod compositione caret; *compositio* vero est distinctorum unio. Triplex distinguitur compositio, physica, metaphysica et logica. Compositio *physica* ea est, quae constat partibus realiter distinctis, cujusmodi sunt corpora omnia; *metaphysica* ea dicitur, quae exurgit ex potentia et actu, essentia et existentia, natura et personalitate; *logica*, quae coalescit ex genere et differentia.

127. Adversus Dei simplicitatem peccarunt quotquot Deum corporeum admiserunt ut idololatrae, atque anthropomorphitae, qui humanam formam Deo tribuerunt, nec non pantheistae qui Deum adspectabile hoc universum aut esse aut saltem ex eo etiam coalescere autumarunt. Peccarunt insuper qui realem in Deo distinctionem inter divinam essentiam et attributa, atque inter attributa a se invicem admiserunt, cujusmodi vulgo censetur Gilbertus Porretanus, et Graeci illi schismatici qui, duce Gregorio Palama, virtutem Dei operationesque a divina essentia distinxerunt, et quandam ab eadem essentia promanantem lucem, qualis Christo affulsit in monte Thabor, commenti sunt, adeoque *palamitae* ac *thaboritae* audiunt. Abbas Joachim pariter incusatur, quod realem invexerit distinctionem inter divinam naturam divinasque personas, cujus proinde libellus in conc. Lateranensi IV. an. 1215. damnatus est. Et hi quidem omnes defectu errarunt; anomaei porro, una ex arianis secta, errarunt excessu circa eandem Dei simplicitatem, dum Eunomium et Aëtium sequuti nullam ne cogitationis quidem in Deo agnoscere voluerunt distinctionem inter naturam et perfectiones sive absolutas sive relativas, ac inter perfectiones inter se, ut inde inferrent comprehensibilitatem divinae naturae, et viam sibi sternerent ad Verbi negandam divinitatem.

128. Quo vero melius hujus postremi erroris indoles cognoscatur, et varia theologorum doctrina circa distinctionem quae in Deo admitti debet, nonnullae iterum notiones praemittendae sunt. *Distinctio* est negatio identitatis; ea enim distinguuntur, quae non sunt idem. Du-

plici porro ratione aliquid potest non esse idem cum alio aut nempe in se, aut in conceptu nostro. Si aliquid in se non sit idem cum alio, tunc habetur distinctio, quae intercedit inter duo vel plura, ac *realis* vocatur; quod si unum cum alio idem non sit nisi in conceptu nostro, illa exurgit distinctio, quae *rationis* aut etiam *mentalis* et *cogitationis* nuncupatur.

129. Si idem aliquid cum alio non sit, aut quia haec separata sunt, ut Petrus et Paulus, aut quia saltem separari possunt, ut anima et corpus, aut quia relative opponuntur, uti pater et filius, illa habetur distinctio, quae dicitur *realis major;* quod si aliquid idem in se cum alio non sit solum ratione modi, quatenus modus distinguitur a re, cujusmodi sunt cogitationes respectu animae, et figura respectu corporis, haec distinctio *modalis* seu etiam *realis minor* appellatur. Praeter duas has distinctiones Duns Scotus aliam admisit inter duas pluresve ejusdem rei proprietates, quarum una non est altera in sua ratione formali, cujusmodi in homine essent animalitas et rationalitas, in Deo essentia et attributa, atque attributa singillatim sumpta ut misericordia, justitia, omnipotentia etc. ac *realem minimam* aut *formalem* nuncupavit.

130. Hac de causa ingens rumor in scholis excitatus est, perinde ac si scotistae ob novam inductam distinctionem in Gilberti Porretani errorem lapsi essent: prout etiam nominales qui distinctionem admittere recusabant inter divinam essentiam et attributa, atque inter attributa ipsa absoluta, eunomianis accensiti sunt. Sedatis tamen postea animis, ut fit, omnis ejusmodi rumor evanuit, cunctique sinceri catholici agniti sunt.

131. Ceterum mentalis distinctio rursum bifariam in omnium sententia dividitur, quarum altera cum sine fundamento in re prorsus sit, ut ille qui distingueret inter Petrum et Cepham, dicitur *rationis ratiocinantis;* altera vero cum res ipsa fundamentum distinctioni suppeditet, aut quia diversis inserviat usibus uti triticum quod se-

menti, alimento etc. aut quia pluribus aequivalet aut diversa efficere potest, uti Deus, nomen obtinuit distinctionis *rationis ratiocinatae* aut *virtualis*. Prior dicitur sine fundamento in re, posterior cum fundamento in re.

132. Quibus praemissis ordo postulat ut 1° vindicemus Deo summam simplicitatem; 2° eumque quavis corporis compage expertem exhibeamus; 3° refellamus pantheismum; 4° nec non rejiciamus tum realem distinctionem a Gilberto, uti dicitur, invectam, tum 5° oppositum anomaeorum dogma omnem etiam rationis distinctionem ex Deo ablegans. Quae ut praestemus, sit:

PROPOSITIO I.

Deus est omnino simplex

133. Haec propositio de fide est, ex concilio Lateran. IV. Cap. *Firmiter* statuente quod in Deo sit *Una essentia, substantia seu natura simplex omnino*. Quae definitione omnimoda in Deo adstruitur simplicitas ad exclusionem cujusvis a parte rei compositionis.

134. Jam vero omnem in primis compositionem physicam, quae ex partibus realiter distinctis coalescat, cujusmodi in corporibus reperitur, removet a Deo Scriptura; Christus enim loquens de Deo Jo. 4, 24. ait: *Spiritus est Deus*. Vocem autem *Spiritus* Christum per oppositionem ad quodvis corpus usurpasse ejus scopus evincit edocendi Samaritanam, Deum oportere in *Spiritu et veritate* adorari. Hoc eodem sensu 2. Cor. 3, 17. scripsit Apostolus: *Dominus autem Spiritus est*. Accedit, quod Scriptura eas Deo proprietates tribuat, quae cum physica compositione componi nullatenus possunt, cujusmodi sunt infinitas, immensitas, aeternitas.

135. Amovet praeterea Scriptura a Deo compositionem metaphysicam ac logicam, dum ei nomina abstracta tribuit ita ut eum denominent; dicitur siquidem Deus passim *sapientia, justitia, bonitas, via, veritas, vita,* nempe *sub-*

sistens, minime vero veluti *habens* sapientiam, justitiam etc. prout ad praedictas compositiones requireretur.

136. Summam Dei simplicitatem colligunt patres tum ex eius natura tum ex eius attributis; ex natura quidem quatenus Deus *quod habet est;* et quatenus ejus notio exposcit ut sit, quo ens nihil perfectius excogitari possit, tale porro non esset Deus, si compositione constaret; et quatenus demum ratio entis a se, seu primi entis necessitate naturae existentis omnem, quae fingi possit, compositionem respuit. Ex attributis vero id ipsum colligunt, quae cum compositione consistere nequeunt, cujusmodi sunt infinitas et immutabilitas. Has porro rationes omnes collegit et evolvit s. Thomas *contra Gentes* lib. 1. cap. 18.

137. Quod si Deus omnino simplex est, merito infertur Deum esse suam essentiam, suum esse, actum purissimum, imo totum actum, seu talem ei simplicitatem competere, ut cum ea nulla comparari possit: exinde fluit:

PROPOSITIO II.

Absurda et haereticalis est illorum sententia, qui Deum corporeum esse censent

138. Prior enunciationis pars afficit, praeter anthropomorphitas, quotquot Deo corpus tribuerunt; altera vero impetit socinianos aliosque autumantes doctrinam de Deo corporeo indifferentem quoad fidem esse, neque aliud de ea judicium veteres tulisse.

139. Absurdam porro esse sententiam de Deo corporeo patet primo ex eo quod Dei naturae repugnet; ex dictis enim ac demonstratis in superiore propositione, Deus est natura sua simplex omnino: ergo absurdum est Deum corporeum adstruere. Scriptura proinde eos objurgans, qui Deum simulacris sibi effingebant, sic loquitur: *Cui ergo similem fecistis Deum? Aut quam imaginem ponetis ei?* (Isa. 40, 18.) Optime hac in parte Origenes lib. 1. *de principiis* cap. 1. n. 6. inferebat: *Non ergo aut corpus aliquod aut*

in corpore esse putandus est Deus, sed intellectualis natura simplex, nihil omnino in se adjunctionis admittens . . . . Sed ut sit omni ex parte μόνας, *et ut ita dicam,* ἑνάς *et mens ac fons, ex quo initium totius intellectualis naturae vel mentis sit.*

140. Indifferentem porro non esse doctrinam de Deo corporeo ad catholicam fidem, neque eam ut indifferentem antiquitus spectatam fuisse sic ostendimus. Doctrina de Deo corporeo haeresibus accensita est, ejusque pertinaces sectatores veluti haeretici habiti sunt. Ergo doctrina de qua agimus nec indifferens ad catholicam fidem dici potest, neque uti talis antiquitus spectata est. Sane, vix orto anthropomorphismo Ecclesiae sec. IV. labente, illico ceu in absurdam haeresim adversus illum patres insurrexerunt. Hieronymus enim *lib. contra Joannem Hierosolym.* n. 11. eum vocat *stultissimam haeresim ;* Theodoretus lib. 4. *Haeret. fabul.* c. 10. *stultam* appellat *sententiam* ; Cassianus vero *Collat.* 10. cap. 2. *ineptam haeresim* dicit, *gravem errorem, qui in perpetuae mortis discrimen injiciat, et gentilem blasphemiam.* Qui proinde haeresiologias scripserunt Augustinus, Philastrius, Epiphanius, Jo. Damascenus, Isidorus ac Rabanus anthropomorphitas contumaces haereticis accensuerunt. Ante istos jam eos universae Ecclesiae Theophilus Alexandr. in epistolis paschalibus denunciaverat, ac ita protriti sunt, ut vix eorumdem reliquiae superfuerint. Quod vero dictum est de humano corpore, idem dici de alia quavis corporea substantia debet, cum eadem ratio sit. Patet igitur veritas utriusque assumpti.

DIFFICULTATES

141. I. Obj. Adversus primam partem : 1° Scriptura refert hominem ad imaginem et similitudinem Dei conditum esse ; ergo Deus spiritu et corpore constat. 2° Patres haud pauci etiam quoad corpus, similitudinem Dei hominem referre docuere. 3° Scriptura praeterea Deo humana membra oculos, os etc. corporisque proprietates, cujusmodi

sunt magnitudo et extensio, uti apud Job. 11, 8. Deus dicitur *excelsior caelo, profundior inferno, longior terra, latior mari;* tribuit demum affectiones humanas *iram, poenitentiam, misericordiam, vindictam* etc. Ergo.

142. Resp. Ad 1ᵐ, *D.* Quoad animam, *C.* quoad corpus *subd.* ratione dominii, quod a Deo homo accepit super animantia ac universam terram, *C.* respectu lineamentorum corporeorum *N.* Hoc enim, ut vidimus, repugnat.

143. Ad 2ᵐ, *D.* Patres ita docuere ratione quarumdam proprietatum, quae toti homini insunt, quaeque Dei proprietates adumbrant, *C.* ratione exterioris formae aut figurae *N.* Intenderunt enim patres significare aut hominis dominium, uti diximus; aut humanam formam adscititiam, quam Deûs, in quorumdam sententia, uti typum adscivit in hominis creatione; aut etiam, ut pluribus placuit, quatenus hominem condidit ad similitudinem Verbi postea incarnandi.

144. Ad 3ᵐ, *D.* Improprie seu metaphorico sensu, *C.* proprie *N.* Passim siquidem Deus ut se se hominum quos alloquebatur imbecillitati accommodaret, illis formulis usus est quibus veluti sub sensibus proprietates suas ineffabiles subjiceret. Hac de causa illi aut membra humana tribuuntur, aut affectiones humanae quae longe ab ipso remotae sunt. Ne vero homines impropria hac loquendi ratione ac symbolica deciperentur, ea in Scripturis interseri voluit, quae homines ab hac opinione retraherent: cujusmodi sunt quae de ejus immensitate, infinitate, aeternitate praedicantur. Sic Jerem. 23, 24. *Numquid non caelum et terram ego impleo, dicit Dominus?* et Sap. 1, 7. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Et alibi passim talia occurrunt, quae cum corpore aut corporea forma componi nequeunt.

145. II. Obj. Adversus alteram partem: 1° Doctrina de Deo corporeo revelationi non adversatur: etenim Scriptura, vel ipso Origene teste in op. *de principiis* lib. 1. c. 1. nuspiam exhibet vocem *incorporei* seu ἀσωμάτου de Deo disserens; 2° vox autem *spiritus* non solum Deum incorpo-

reum non evincit, sed potius contrarium adstruit; 3° in communi enim acceptione vox *spiritus* usurpabatur ad corpus subtilius significandum, ut patet etiam ex eo quod veteres *spiritus corporeos* admiserint. Verum et hoc omisso, qui Deum corporeum professi sunt aut lucem extensam, digni fuerunt indulgentia, tum quod 4° nullam nos substantiae spiritualis ideam habeamus; tum etiam 5° ex eo quod nullum exinde religio detrimentum capiat, cum Dei cultus et amor et obsequium integrum omnino subsistant; 6° sane qui divinam naturam lucem esse autumarunt, eam nec minus sanctam, nec minus puram aut invisibilem crediderunt, aut minus perfecti christiani fuerunt, uti Tertullianus, Melito aliique. 7° S. Gregorius Nazianzenus theologorum subtilissimus *Orat.* 34. fassus est Dei naturam esse prorsus incomprehensibilem ac ineffabilem, attributa negativa nullam divinae essentiae ideam praebere; positiva vero ideam semper rei alicujus sensibilis ingerere, adeo ut *impossibile sit* enti corpore praedito entia simplicia cogitare absque rerum sensibilium adminiculo. 8° Anthropomorphitae proinde tolerati sunt, neque a s. Epiphanio, Augustino teste, haereticis accensiti. Ergo.

146. Resp. *N. A.* Ad 1^m prob. *D.* Scriptura, Origene teste, nuspiam conceptis verbis Deum *incorporeum* vocat, *C.* aequivalentibus incorporeum non adstruit *N.* Eo enim ipso, quod Scriptura Deo tribuit proprietates, quae cum natura corporea consistere nequeunt, ipsum exhibet incorporeum, etsi vox haec in Scriptura non occurrat; nec alia fuit Origenis mens in ejusmodi observatione.

147. Ad 2^m, *D.* Vox *spiritus* per se substantiam incorpoream non denotat, *Tr.* in attributis quae eidem affinguntur et in suis adjunctis spectata *N.* Haud abnuimus vocem spiritus per se notionem non praeseferre substantiae omnino simplicis, nec proinde ex hac sola voce id concludimus; ast falsum est, cum de Deo sermo est, in sensu substantiae simplicis in Scripturis non adhiberi. Attributa

enim quae de Deo Scriptura praedicat, cujusmodi sunt infinitas, immensitas, aeternitas, ostendunt vocem spiritus per oppositionem ad corpus, ac proinde in sensu summae simplicitatis, cum de Deo sermo est, adhiberi.

148. Ad 3^m, *D.* Id est, veteres interdum vocem *spiritus* usurparunt minus proprie, prout minus proprie usurpabant vocem *corporis*, *C.* absolute vocem *spiritus* ad corpus subtilius significandum adhibebant *N.* Non inficiamur quandoque nomine *spiritus* ad substantiam non omnino simplicem significandam adhibuisse veteres; ast neque negari potest veteres pariter interdum nomen *corporis* in pressa significatione non adhibuisse. Ea enim voce aliquando *substantiam* designabant, aut ens non omnino simplex seu omnis compositionis expers, cujusmodi sunt spiritus omnes creati respectu Dei. Hinc interdum Deum *corporeum* dixerunt in sensu substantiae, et spiritus etiam vocarunt corporeos, quatenus non sunt prorsus simplices, sed aliqua compositione metaphysica ac logica constant, adeoque *relative* corporeos vocabant spiritus, non *absolute*. Nunquam vero de Deo minus proprie adhibuerunt in ordine ad compositionem.

149. Ad 4^m, *D.* Nullam ideam adaequatam substantiae spiritualis habemus, *C.* saltem inadaequatam, et per remotionem materiae et compositionis *N.* Hoc porro sufficit.

150. Ad 5^m, *D.* Nullum religio detrimentum capit quamdiu quis errat invincibiliter, *Tr.* errore cognito *N* Tunc enim sine piaculo et religionis saltem subjectivae detrimento error esse non potest. Hinc nec verus cultus neque verum obsequium subsistere possunt cum professione cogniti erroris, qui necessario adversatur veritati.

151. Ad 6^m, Resp. Esto, hoc tamen non impedit quominus illi qui ita de Deo sentiebant in exitiali errore versarentur ac repugnarent veritati, etsi aliqui *rustica simplicitate* ducti, ut loquitur s. Hieronymus, decepti essent. Non error, sed in errore pertinacia hominem haereticum facit: conjungi propterea possunt mores inculpati cum errore, cum

hic ex ignorantia procedit. Perfectus christianus nec dici nec esse potest qui deliberate et scienter veritati obsistit. Incertum autem est, num Melito ac Tertullianus Deum reipsa corporeum admiserint, plures eruditi ab hac macula tum hos tum alios qui ejusdem erroris incusari solent, vindicarunt.

152. Ad 7^{m}, *D.* Et haec s. Gregorius Nazianz. docuit absque ullo divinae simplicitatis detrimento, *C.* ut huic detraheret *N.* Rite omnino statuit s. Doctor Deum et incomprehensibilem et ineffabilem esse, cum haec doctrina Ecclesiae sit. Imbecillitatem porro nostram adstruit ad ideam Dei adaequatam in nobis efficiendam dum nitimur eum cogitare; sed non inficiatur posse nos, saltem ope abstractionis, omnem ab ipsius idea compositionem removere, adeoque rectam efformare nobis de Deo notionem, quam ipse in objecta oratione pluribus simplicem esse ostendit.

153. Ad 8^{m}, *D.* Quamdiu *rustica simplicitate* rudes monachi tali errore detinebantur, *C.* post perspectam Ecclesiae doctrinam *N.* Nec alio sensu a s. Epiphanio excusatos illos anthropomorphytas esse docet Augustinus, nec haereticis formalibus accensitos.

PROPOSITIO III.

Systemata pantheismi et autotheismi absurda sunt

154. *Pantheismus* cujus essentia consistit in *unica admittenda substantia* profluxit ac profluit ex ignorato aut negato aut perperam intellecto dogmate creationis, seu productionis a Deo factae ex nihilo hujus universi. Dominatus est pantheismus in plerisque antiquae philosophiae tum Graeciae tum Orientis scholis: labentibus vero seculis modo subdole delitescens, modo apertius se prodens sectatores habuit non paucos; dein per Spinozam scientificam methodum est nactus: ac varie ex eo tempore expositus praesertim a *criticismo* et *trascendentalismo* Germanico; aetate hac nostra ecclectismum Gallicum non parum infecit.

155. Praeter ea quae hac de re jam disseruimus in superiore Tractatu p. III. sect. 1. n. 102 seqq. juverit hic tres illas praecipuas formas commemorare ad quas recentiores plerique pantheismum omnem revocant, nempe ad *emanatisticam*, ad *idealisticam* et ad *realisticam*. Emanatistica pantheismi forma ea est, quae mundum spectat uti generationem, aut evolutionem substantiae divinae, quae effunditur, quin multiplicetur. Forma pantheismi idealistici consistit in negatione realitatis phaenomenorum, ut constituat unicam realitatem, nempe substantiam absolutam. Forma denique realistica pantheismi mediam viam tenet; admittit siquidem substantiam absolutam, et quandam realitatem in phaenomenis, quae spectat veluti attributa ac modos immanentes aut creatos substantiae infinitae. *Autotheismus* non est nisi modificatio, aut si placet, applicatio peculiaris ad hominem, humanamque societatem etiam, juxta sansimonianos, alicujus ex praedictis pantheismi formis seu speciebus. Juxta Salvador, qui spectari potest veluti organum sansimonianismi, *omnitheismus*, ut ipse loquitur, potissimum in societate politica a Mose instituta mirifice se prodit.

156. Cum igitur tota pantheismi doctrina systemati innitatur de unitate substantiae per confusionem ideae substantiae absolutae cum idea substantiae relativae et finitae seu contingentis, quae nempe produci ex nihilo potuerit ac reipsa producta sit, patet ad eversionem pantheismi sub quavis demum forma appareat, satis esse duplicem ejusmodi substantiarum existentiam evincere.

157. Jam vero qui unicam statuunt substantiam absolutam, infinitam, sive realem, sive idealem, eam statuunt *a priori;* attamen existentiam cujusvis substantiae nos neque cognoscimus, neque cognoscere possumus nisi a posteriori, nempe ab experientia immediate scilicet aut mediate; porro experientia nos edocet dari existentias finitas, limitibus circumscriptas, mutabiles, activas, et passivas, uno verbo contingentes, quae cum non habeant

in se rationem hujus ipsius existentiae, necessario nos ducunt ad admittendam existentiam absolutam, necessariam, infinitam, liberam, seu ad admittendam existentiam Dei, substantiae nempe divinae plane distinctae a substantiis finitis et contingentibus. Quod si existentiam contingentem cum existentia absoluta ac necessaria pantheistice conjungas atque unum idemque inde efficias, habebis cumulum absurdorum. Habebis nempe naturam, quae simul necessaria sit et contingens; infinita et finita; simplex et composita; una et multiplex; mutationis expers et particeps. Omitto morales turpissimas consecutiones ex pantheismo quovis manantes, quae omnem perimunt moralitatem actionum. Praeterea systemata omnia pantheismi in suis diversis formis spectata innituntur principiis hypotheticis et gratuitis a priori pariter constitutis, quod e. g. substantia absoluta ac proinde infinita excludere debeat existentiam quorumvis entium finitorum, quae ab illa distincta sint; item quod substantia infinita et absoluta sit causa necessaria, non vero libera, quae nil possit extra se ipsam in tempore procreare ex nihilo sui, ut ajunt, et subjecti; quod res omnes nihil aliud sint aut esse possint nisi aut modificationes substantiae unicae, infinitae et absolutae, aut idea logica *objectivizans*, sic enim ajunt, se ipsam in rerum productione, aliaque ejusmodi quae gratis omnino confinguntur, ac si negentur, probari ab ipsis nullatenus possunt. Sublatis porro gratuitis hisce hypothesibus quae praeter imaginationis aestum nullum aliud fundamentum habent, eadem systemata uti aedificia in aëre posita collabantur necesse est.

158. Ad Spinozismum vero speciatim quod attinet, nemo est qui nesciat totum inniti definitionibus et axiomatibus ambiguis, saepe falsis et contradictoriis, excogitatis ad systema jamdiu praeconceptum fulciendum. Ex innumeris prope exemplis quae in hujus assertionis probationem adduci possent, seligatur substantiae definitio. Juxta Spinozam *substantia est id quod in se est et per se concipitur; hoc est, id cujus conceptus non indiget conceptu*

alterius rei, *ex quo formari debeat* (*def.* 3.): utraque porro definitionis pars aequivoca est; siquidem verba *quod in se est*, tum de aseitate, tum de immunitate ab alio subjecto cui inhaereat, commode sumi possunt; primus sensus est falsus, alter est verus; sed Spinoza primum arripit, ut hoc veluti fundamento constituto, omne sui systematis aedificium excitet. Posterior pars versatur item in ancipiti, nam si sermo sit de effectu, qui relationem dicat ad causam et in ordine ad illam, seu sub conceptu *effectus* spectetur, sensus Spinozae verus erit in hac definitione; sed si spectetur res in se seu sine relatione ad causam, atque uti dicitur *absolute*, sensus Spinozae est falsus; attamen hunc ipse sensum unicum affingit definitioni suae; et ita porro pergit in evolutione systematis universi. Plura persequi possem ostendendo quod Spinoza incipiat systema suum a notione substantiae quin ejus realitatem ostendat; quod permisceat ideas subjectivas cum objectivis, ordinem logicum cum ordine ontologico, aliaque ejusmodi non pauca, quae ostendunt Spinozam neque philosophum fuisse, neque ullo modo sibi consistere, licet in sua *Ethica* continenti methodo geometrica sit progressus. At compendiariae hujus tractationis circumscripti limites id non ferunt; satis proinde sit haec pauca delibasse de hujus viri praestantia, quem tamen metaphysicorum veluti principem in Germania et in Galliis recentiores pantheistae certatim extollunt.

159. Nec minus desipuit Judaeo-incredulus Salvador, infimus Spinozae assecla, dum eo dementiae, ne impietatis dicam, devenit, ut faceret Moysen *infinitotheismi*, imo et *autotheismi* auctorem. Ad impium ejusmodi paradoxum evertendum satis sit animadvertere Moysen narrationem Geneseos a creatione mundi exordiri, seu a caeli terraeque ex nihilo deductione solo divinae voluntatis actu, scribens: *In principio creavit Deus caelum et terram.* Verbum vero *creavit* hic adhiberi ad eductionem ex nihilo sui et subjecti significandam hujus universi, tum ex nativa ejusdem vocis vi, tum ex sensu traditionali constanti Judaeorum et Christia-

norum luculenter constat, uti in tractatu *de Deo creatore* data opera ostendemus. Constituto porro dogmate creationis rerum omnium, evanescit plane sive pantheismus, sive omnitheismus, sive demum autotheismus. Cum igitur Moyses hoc dogma jecerit uti fundamentum doctrinae suae, patet quam alienus ipse fuerit a doctrina sive religiosa sive politica, quam ei Salvador omnium facile primus per maximam injuriam affingit. Possem id ipsum urgere et confirmare tum ex divinae providentiae commendatione, quae elucet in universa historia mosaica circa regimen Hebraei populi aliarumque gentium, tum ex prodigiis et vaticiniis quibus referta sunt Mosaica volumina, quidquid de illis senserit Salvador cum rationalistis suis, tum denique ex universis prophetis qui juxta doctrinam Moysis seu in connexione cum ejus doctrina ideam de Deo praebuerunt. Verum cum res per se sit manifesta, necesse non est haec fusius persequi.

160. Praestat igitur concludere systemata pantheismi et autotheismi sub quavis demum forma spectentur, inniti gratuitis, falsis, imo et contradictoriis saepe principiis adeoque absurda omnino esse prout probandum assumpsimus.

DIFFICULTATES

161. Obj. 1° Vera philosophandi ratio est mentis intuitum in suo figere objecto quod est infinitum et absolutum, et inde synthesi quadam ontologica omnia derivare: hinc vero conficitur, ut unica tantum absoluta realitas extet; 2° porro infinitum unicum est, atque ex sui notione excludit alia omnia sive finita sive infinita, alioquin infinitum non esset nisi in uno genere, non autem absolutum quod omnia complectatur; 3° jam vero si infinitum absolutum natura sua unicum esse debet, plane consequitur, quaecumque aut sunt, aut apparent finita, non esse nisi modificationes, seu modos existendi diversos ejusdem infiniti, quod perpetuo evolvitur et in seipsum pariter perpetuo regreditur et involvitur; seu, quod idem est, admitti necessario debet pantheismus, imo et auto-

theismus, quatenus hoc infinitum in homine et per hominem intelligit se, ac proinde in eodem vult; 4° quo sensu admitti potest infinitum et finitum cum mutua relatione seu Trinitas, imo et Incarnatio; quatenus *Logos* seu *Ratio* universalis in se unica, se in quolibet individuo prodit, scilicet *incarnat* se etc. Ergo.

162. Resp. ad 1^m, *D.* Ratio philosophandi transcendentalis et *a priori*, *C.* ratio rite philosophandi *N.* Basis omnis verae philosophiae est, uti alias monuimus, elementi empirici et rationalis, seu factorum experientiae et principiorum rationis amica conjunctio; sine qua nulla philosophia proprie dicta possibilis est. Quapropter qui ultra experientiam se collocant atque ab ea omnino praescindunt, ut intuitum figant immediate in infinitum et absolutum, in idealismum se projiciunt, non autem in reale et existens. Quae cum ita sint, qui ex infinito et absoluto abstracto deducunt consecutiones pantheisticas, non exhibent nisi inanem idearum conceptum, seu ideale systema quod omni fundamento destitutum est.

163. Ad 2^m, Infinitum et absolutum ideale quod a transcendentalibus concipitur ac fingitur, *C.* reale et in concreto *N.* Satis est ad veram infiniti et absoluti Entis notionem constituendam ut haec complectatur in se omnem realitatem ita ut nulla eidem desit, nulla ei adjici queat entitas aut perfectio, ac proinde nihil eo majus excogitari possit; sed necesse non est quin imo repugnat ut eodem modo realitates omnes in se habeat; sufficit enim ut alias habeat *formaliter*, ut scholae loquuntur, alias autem *virtualiter* et *eminenter*. Si hoc infinitum aliquid creando producat extra se, nihil in se amittit, et ea quae producta sunt nihil illi adjiciunt, et possunt simul consistere, sive coëxistere duae substantiae infinita nempe et finita. Ponamus spiritum infinitum creare, uti revera est, spiritus finitos, numquid ex hac creatione de suo amittit spiritus infinitus, aut ipsi huic adjecti eum majorem efficient? numquid nequeunt spiritus finiti existere eo quod existat spiritus infinitus? Sequitur

igitur ex dictis existentiam entium realiter distinctorum ab ente absoluto nullo modo adversari hujus entis infinitati.

164. Ad 3^m^, *D*. Admisso falso et gratuito idealistico ac transcendentali principio, *Tr*. hoc rejecto *N*. Transmisimus primum distinctionis membrum, quum et in adversariorum hypothesi in plura tum contradictoria tum absurda offendere pronum sit; e. g. dari posse modos finitos infinitae substantiae; substantiam infinitam perpetuo evolvi in infinitum, ita ut successio infinita debeat admitti; ejusmodi evolutionem necessariam esse; substantiam hanc unicam infinitam intellectu finito se ipsam intelligere aut intellectum infinitum constitui ex summa finitorum intellectuum, et ita porro. Ast hisce praetermissis, negamus deductiones ac illationes omnes, quas pantheistae ex principio falso et gratuito colligunt ab ipsis *a priori*, ut ostendimus, constituto. Sublata autem basi, aedificium ruat necesse est.

165. Ad 4^m^, Eadem esto responsio. Ex his patet futilitas et impietas neo-ecclectismi, qui tamen veluti aptissimum argumentum ad religionem omnem ex integro pene dixerim restaurandam a superbientibus hominibus in praesentia advocatur.

166. II. Obj. 1° Substantia est id quod in se est et per se concipitur, seu cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei a quo formari debeat; 2° jam vero ejusmodi substantia unica est, cum non possit produci ab alia, nec alias producere, alioquin conceptus unius involveret conceptum alterius a qua producta est, sicut effectus involvit conceptum causae, et vicissim conceptus causae involvit conceptum effectus; 3° quod si unica est, necessario est infinita absolute seu in omni genere, cum a nulla alia terminari possit; 4° est proinde causa sui, seu ipsius essentia involvit necessario existentiam, aut etiam ad ejus naturam pertinet existere; 5° cogitatio proinde et extensio duo sunt attributa unicae substantiae, prout res omnes quae sunt in hac rerum universitate, quas nos videmus et ex-

perimur, totidem sunt modi seu modificationes ejusdem unicae substantiae. Ergo.

167. Resp. Ad 1m, *D. Substantia est id quod in se est*, id est *quod in se subsistit* absque ullo alio subjecto cui inhaerere debeat, *C.* quod *a se est N.* Siquidem esse a se aut ab alio non afficit notionem et naturam substantiae. Sic etiam: *cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei a quo formari debeat D.* Si spectetur substantia *relative* ut effectus in ordine ad causam, *C.* si spectetur *absolute* et in se *N.* Possumus enim concipere e. g. horologium in se absque relatione ad artificem, sub quo respectu una substantia non includit seu involvit conceptum alterius rei a qua formari debeat. Jam vero haec definitio fundamentalis est in Spinoziano systemate; hoc igitur fundamento everso cetera ruunt. Nec minus falsae, captiosae et ambiguae sunt definitiones reliquae et axiomata hujus praetensi geometrae ad suam demonstrationem efficiendam. Et hic est quem Bühle et Amand Saintes (ille in *historia philosophiae modernae* tom. III., hic in *Historia vitae et operum Spinozae* Paris. 1842.) cum suis vellent nobis obtrudere veluti logicum rigorosum.

168. Ad 2m, *D.* Substantia quae sit *a se* non potest produci, *C.* quae sit *in se N.* Haec enim produci et producere potest: involvit porro aut non involvit conceptum alterius pro diverso illo duplici respectu *relativo* aut *absoluto* sub quo spectari potest. Hinc falsum est eam *unicam* esse debere.

169. Ad 3m, *D.* Concessis praemissis, *C.* his negatis *N.* Falsum deinde est quod subjungitur, *substantiam infinitam eam esse quae a nulla alia terminari possit;* falsum est, cum possit una cum substantia infinita dari substantia finita quin illa nullo ab ista modo terminetur. Dato intellectu infinito, hic profecto non terminatur ex eo quod eodem tempore plures intellectus in eodem genere sint. Ex eo profecto quod architecti mens conceperit e. g. aedificium atque istud erectum sit, per hoc aedificium non terminatur mens archite-

cti, et tamen sunt in diverso genere. Falsum igitur est, quod ut substantia sit infinita, debeat excludere omnes substantias finitas sive in eodem sive in diverso genere.

170. Ad 4m, *Neg.* Siquidem absurdum est quidpiam posse esse causam sui, *causa* enim dicit relationem ad *effectum*; si igitur substantia de qua loquitur Spinoza esset *causa sui* produxisset se ipsam antequam existeret, quo nihil absurdius cogitari potest. Nec magis proficit hic pantheista, cum dicit *essentiam* hujus unicae substantiae suae involvere *existentiam*, seu ad ipsius naturam pertinere *existere*; nam in hac hypothesi essentia hujus substantiae distingueretur ab ejus existentia quam involvit aut includit; involutum enim et inclusum distinguitur ab eo quod involvit et includit; illa nempe *essentia* esset producens, haec, scilicet *existentia,* esset producta. Sed juxta Spinozam in prop. 20. existentia Dei ejusque essentia *idem* sunt. Jam vero si essentia Dei idem est cum sua existentia, haec propositio: *essentia Dei involvit suam existentiam* cum hac identificaretur: *existentia Dei involvit existentiam Dei.* Hinc Deus seu causa sui ipsius juxta Spinozam definiri posset: *id cujus existentia involvit existentiam,* quod est tautologicum. Deo nihil potest cogitari anterius, quod proinde contineat causam sufficientem ejus existentiae. Est ens *absolutum,* ac proinde *inconditionale:* quaerere rationem sufficientem, seu conditionem ejus existentiae est contradictorium, esset enim *absolutum* et *conditionale.* Absolutum est prima conditio omnium existentiarum. Deus *est* id *quod est.*

171. Ad 5m, *D.* Admissa unica substantia, *C.* hac negata *N.* Jam vero ex dictis admitti nullatenus potest, neque Spinoza demonstravit, quod sibi demonstrandum assumpsit; ac dum id demonstrare adnisus est, principiis falsis, aequivocis, contradictoriis uti debuit. Quum proinde principia non subsistant ex quibus inferri posset hoc paradoxum, quod eadem substantia sit simul cogitans et extensa, patet logice etiam illud rejiciendum esse. Accedit quod Spinoza ex suis principiis deberet admittere in-

finitum numerum substantiarum dum nititur substantiam unicam adstruere. Si enim substantia juxta ipsum est id quod in se est et per se concipitur, ex definit. 3; cum vero ex definitione 10. ejusdem Spinozae *attributum* alicujus substantiae debeat concipi per se ipsum; attributum igitur idem est cum substantia: sed juxta eundem pantheistam prop. 11. substantia praedita est infinitis attributis; ergo dantur infinitae substantiae seu quod idem est, simul sunt substantia unica et substantiae infinitae. Rursum extensio per se concipitur; cogitatio per se concipitur; sed quod per se concipitur ex def. 3. est substantia; ergo extensio et cogitatio sunt duae substantiae. Adjicere possem ex ejusdem Spinozae principiis excludi omnia finita, quae tamen ipse admittit, cum concipi nequeat modificatio finita substantiae infinitae, cui modificatio necessario inhaeret. Sed non vacat haec diutius persequi; interim intelligitur cujusmodi sit pantheistarum transcendentalium Germaniae, et ecclecticorum Galliae idolum.

172. III. Obj. cum Salvador: 1° Idea *entis absoluti*, quod recte dici potest *infinitotheismus* fundatur in facto, analogia et historia. 2° Moyses eam expressit per vocem *Jehovah* quae est a radice *hajà* seu *havà*, quae significat *esse* seu *illum qui est*, nempe existentiam essentialem. 3° Id ipsum confirmant nomina secundaria quibus in Scripturis Deus appellari solet *Schaddai, sufficiens* sibi ipsi, *El, fortis*, *Adonai, principium, Elion, excelsum, Elohim*, quod est ab *Eloah, vis*, ideo vero in plurali adhibetur in significatione singulari ut indicetur *unitas virium;* Moses propterea incipit sic librum Geneseos *In principio Elohim* seu *vires* aut *unio virium fecit caelum et terram.* 4° Ad eum porro modum, quo *Elohim* politicum reducitur ad *esse* generale, scilicet ad populum, ita *Elohim* theologicum revocatur ad unitatem *Iehovah.* Deus igitur ex Mose non est nisi *Esse* absolutum cujus creaturae sunt tempora et modi. 5° Hunc idcirco Deum Moses personificavit in lege et in populo, qui activus et passivus est, cujusque vis pendet ab unitate, et

haec a conformitate cum lege. Haec Moses complexus est duobus verbis: *Iehovah echad*, *Esse unum* est, non existit nisi *unum Esse*. 6° Neque ab hac Salvador hypothesi abludunt Scriptores sacri, ut patet ex *Eccl.* 43, 29. (Deus) *est in omnibus*, et clarius in gr. textu *ipse* (Deus) *est omne*; et ex Apostolo Rom. 11, 36. *Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*; et Act. 17, 28. *in ipso vivimus, movemur et sumus*. Ergo.

173. Resp. Ad 1m, *N*. *Infinitotheismus* non est nisi sensus subjectivus ipsius Saldador, per summam injuriam affictus qui Mosi, tamen ab illo alienissimus fuit, uti ostendimus; nec ullo modo eidem suffragatur factum, analogia aut historia.

174. Ad 2m, In sensu adversarii *Neg*. Quamvis enim *Iehovah* significet *eum qui est* seu ens quod a se existit, non excluduntur ea voce entia omnia a Deo condita adeoque a Deo realiter distincta: alioquin Moses non demandasset posteritati historiam creationis, seu eductionis hujus universi ex nihilo, et quidem actu libero divinae voluntatis.

175. Ad 3m, *N*. Secundariis his nominibus Deus nuncupatus est ratione habita proprietatum, quibus ejus natura fulget, et modo ab una, modo ab alia denominatus est. Quod vero adjecit Salvador de nomine *Elohim* plurali numero, usurpato tamen in numero singulari ad significandam collectionem virium, quae fecerunt caelum et terram, falsum omnino esse vel ex eo deprehenditur quod passim in Scripturis occurrat ad aliquid individuale significandum, Mosem e. g. qui Exodo 4, 16. constituitur *Elohim* seu *Deus* Pharaonis, idolum Dagonis Jud. 16, 17. et ita porro. Sed est praeterea absurdum, siquidem vires se se exeruissent antequam essent, nondum scilicet existentibus caelo et terra.

176. Ad 4m, D. Juxta theorias sansimonianas, *C*. juxta rei veritatem *N*. Fictitium enim est tam *esse* absolutum politicum, quam theologicum, cujusmodi sunt tempora et modi τοῦ *esse* Mosaici. Res enim juxta Moysen coeperunt

existere *in tempore; modus* autem, uti diximus, est actus liber Dei e nihilo res omnes educentis.

177. Ad 5^m, *N.* Ejusmodi enim personificatio tota et exclusive est Salvador; *jus* porro *suum unicuique tribuendum.* Moses populo Israelitico divinae legis observationem et commendavit et praecepit, ac si inde tota ipsorum vel felicitas vel infelicitas penderet. Talis est idea Mosis. Illud vero *Iehovah echad* adhibitum a Mose est quo significaret monotheismum ad exclusionem polytheismi. Cetera sunt somnia Salvador.

178. Ad 6^m, *N.* Haec enim aliaque scripturarum, quae objici possent loca, referuntur ad Dei virtutem et immensitatem commendandam. Quo sensu Ecclesiasticus dicit Deum esse *omnia*, seu *omne ens*, quatenus omnia per ipsum et in ipso subsistunt, uti etiam loquitur Apostolus ad Romanos. Sic idem Apostolus in Actis apostolicis eandem ob causam merito affirmat nos in Deo vivere, moveri ac esse, quia Deus immensitate sua omnia pervadit; sed ita ut ipse sit Creator, nos creaturae; ipse habeat esse a se, nos per participationem. Nec alia ratione intelligi nonnulla patrum effata debent, cum vel Dei virtute mundum regi asserunt vel in ipso subsistere. Toto proinde, ut ajunt, caelo tum scriptores sacri, tum Ecclesiae patres a Salvador commento absunt.

PROPOSITIO IV.

Nulla admitti potest realis distinctio inter Deum ejusque attributa sive absoluta sive relativa, neque inter attributa absoluta ad invicem

179. Deus ex demonstratis in Prop. I. est omnino simplex; ergo nequit in eo admitti realis quaelibet distinctio sive inter Deum et attributa absoluta ac relativa, sive inter attributa absoluta ad invicem. Ex reali enim distinctione exurgeret realis compositio a qua abhorret summa simplicitas.

180. Ad omnimodam ejusmodi in Deo simplicitatem commendandam Scripturae Deum nominant, uti vidimus, ex notionibus abstractis, cujusmodi sunt *sapientia*, *vita*, *veritas etc.* Cum vero in attributis absolutis minor sit difficultas, ideo patres ad simplicitatem Dei adstruendam, removendamque quamlibet compositionem insistunt attributis relativis, ut efficiant haec nullam inferre Deo compositionem, uti s. Gregorius Naz. qui *Orat.* 32. *Unum*, inquit, *tria et tria unum in quibus Deitas*, *vel*, *ut exactius dicam*, *quae tria sunt Deitas*; et s. Augustinus ep. 120. cap. 3. n. 13. scribit: *Nunc vero tene inconcussa fide Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse Trinitatem*, *et tamen unum Deum; non quod sit communis quasi quarta divinitas*, *sed quod sit ipsa ineffabilis et inseparabilis Trinitas.* S. Bernardus praeterea adjecit rationem theologicam *ad hominem*, uti dicunt, adversus Gilbertum Porretanum disputans (*Serm.* 80. *in Cantic.* n. 6.), qui distinguebat inter divinitatem ac Deum; nam si divinitas non est Deus erit aliquid realiter a Deo distinctum; hoc porro si quid est, aut Deo superius erit, aut inferius, aut par; si primum dicatur ipsa divinitas Deus esset; si secundum, erit igitur inferius Deo illud quo Deus est, quod est absurdum; si tertium; neutrum erit Deus, quia neutrum summum, quod abhorret a communi Dei conceptu.

181. Concludamus igitur systemata omnia quae invexerunt in Deo realem distinctionem adeoque compositionem, cujusmodi sunt illa palamitarum, Gilberti, et abbatis Ioachimi, totidem esse absurda deliramenta non minus fidei, quam rectae rationi adversantia.

DIFFICULTATES

182. I. Obj. 1° Distinctio realis trium personarum nec opponitur simplicitati Dei, neque ullam in Deo inducit compositionem; ergo neque id efficiet distinctio realis inter Deum et attributa sive absoluta sive relativa, aut inter attributa absoluta. 2° Quidquid proinde objiciatur adversus

praefatam distinctionem, intorqueri potest adversus distinctionem realem personarum ad invicem. 3° Quapropter patres Graeci Basilius, uterque Gregorius, ac Cyrillus Alex. disputantes contra anomaeos, pro certo statuunt in Deo distingui, imo differre substantiam ab ejus operatione ac vi, seu ἐνεργεία, qua voce etiam attributa significant. Ergo.

183. Resp. Ad 1^{m}, *Neg. Cons. et paritatem.* Distinctio enim de qua agitur necessario cadit in divinam naturam, adeoque si realis est inducit realem compositionem, et adversatur divinae simplicitati; contra vero distinctio relativa cadit in personas, quae identificantur cum natura, nec dicit nisi rationem se habendi inter personas ad invicem, non igitur opponitur aut simplicitati divinae naturae, quae eadem est et in omnibus et in singulis personis, aut ullam inducit compositionem.

184. Ad 2^{m}, *Neg.* Ob allatam disparitatem.

185. Ad 3^{m}, *D.* Statuunt patres Graeci distingui seu differre substantiam ab operatione, aut etiam ab attributis in Deo, cogitatione seu in conceptu nostro, *C.* re *N.* uti liquet ex ipsorum scopo anomaeos refellendi, qui hanc distinctionem cogitationis seu mentis nostrae rejiciebant.

186. Inst. Patres non solius rationis aut cogitationis distinctionem agnoverunt inter divinam substantiam atque attributa, sed realem ut patet 1° ex Dionysio vulgo Areopagita, qui scripsit *De unita et distincta theologia*, seu *de eo quod secundum unitatem et secundum differentiam de Deo dicitur; ad unitatem* porro refert ipse *substantiam,* ad *differentiam* vero Dei operationes et attributa quatenus ad creaturas se porrigunt ad discrimen substantiae, quae ex eodem incommunicabilis est; 2° ex s. Jo. Chrysostomo, qui *Hom. 74. in Joan.* ad illa Christi verba: *Philippe qui videt me videt et Patrem,* haec scribit: *Videamus praeterea quidnam Philippus intueri velit. An sapientiam Patris? An vero bonitatem? Minime; sed hoc ipsum quid tandem sit Pater, ipsam inquam, essentiam.* Secernit igitur Chrysostomus essentiam ab attributis divinis; 3° ex s. Augustino, qui *de Trinit.*

lib. 7. cap. 4. n. 9. scribit: *Aliud Deo est esse, aliud Patrem esse, vel Dominum esse; quod enim est, ad se dicitur, Pater autem ad Filium, et Dominus ad servientem creaturam dicitur*, quod et alibi inculcat. 4° Et sane nisi proprietates saltem personales realiter ab essentia divina distinguerentur, intelligi non posset quomodo Pater hanc ipsam essentiam communicet Filio et Spiritui Sancto, quin cum eadem communicet paternitatem. Ergo.

187. Resp. *N. A.* Ad 1^{m}, *D.* Refert Dionysius ad substantiam divinam, ac proinde ad *unitam theologiam* etiam attributa absoluta ac relativa, *C.* solam substantiam ad horum exclusionem *N.* Hoc evincitur ex eo quod ipse cap. 2. ejusdem operis *unum* seu *unitum* definiat id totum esse, quod tribus personis convenit; *distinctum* vero seu *differens* quod uniuscujusque personae proprium est, esse nempe Patrem aut Filium. Item ad *theologiam unitam* refert quaecumque a tribus personis in creaturas profluunt; contra vero ad *distinctam theologiam* refert quae ad Verbi incarnationem spectant et ad ea quae Verbum in assumpta humanitate gessit ad ceterarum personarum exclusionem.

188. Ad 2^{m}, *D.* Ea scribit Chrysostomus in ordine ad distinctionem cogitationis, *C.* in ordine ad distinctionem realem *N.* Mens s. Doctoris aliorumque sanctorum patrum, qui similia protulerunt magis patefiet ex iis quae in insequenti propositione dicemus.

189. Ad 3^{m}, *D.* Ad secernenda ea quae de Deo *absolute* praedicantur ab iis, quae praedicantur aut *relative*, aut *respective*, *C.* ad inducendam distinctionem realem *N.* Imo pugnat s. Augustinus adversus Maximinum arianum, qui ex distinctione trium personarum in Deo inferebat a catholicis induci compositionem in Deum eosque divinae simplicitati adversari; contra vero s. Augustinus ut hoc refellat, respondet nullam induci ex Trinitate personarum compositionem; nullam pariter ex eo quod alia absolute alia relative aut respective de Deo praedicentur, cum neque personae divinae, neque attributa constituant partes divinae substantiae.

190. Ad 4^m, *D*. Non intelligitur nisi admittatur catholica doctrina de distinctione *virtuali* inter essentiam ejusque divinas proprietates relativas, *C*. Si admittatur *N*. Haec enim virtualis distinctio, ut in Tract. *de Trinitate* ostendemus, sufficit ad ostendendum quomodo divina substantia sub uno respectu communicari possit, quin communicetur sub alio. Quod si paternitas e. g. directe et immediate non communicatur aliis personis, alioquin Pater ab his non distingueretur, indirecte tamen et mediate communicatur, hoc ipso quod Pater reliquis personis totam divinam communicet essentiam cum qua ejus paternitas identificatur.

PROPOSITIO V.

Admitti debet rationis seu cogitationis distinctio tum inter divinam essentiam ejusque attributa sive absoluta sive relativa, tum inter ipsa attributa absoluta

191. Adstruitur haec propositio adversus Eunomium et Aëtium arianos, qui omnia de Deo dici contendebant secundum essentiam, ut ex hoc inferrent non competere Filio divinam essentiam, eo quod *ingenitus* secundum essentiam de Patre solo dicatur, non autem de Filio qui *genitus* est secundum essentiam.

192. Sic porro ejusdem veritatem evincimus: Profecto ea nos ratione de Deo et cogitare et loqui debemus, qua Deus sese imbecillitati nostrae accommodans de se ipso loquutus est, ac nobis se praebuit; atqui Deus de seipso suisque attributis loquutus est tanquam de multis, seque ipsum uti objectum praebuit multiplex, ergo et nos de his ipsis tanquam de multis cogitare et loqui debemus; id porro efficere secundum rem non possumus, ergo secundum cogitationem ita debemus de Deo sentire et loqui. Sane Deus in Scripturis modo se nobis exhibet uti potentem, modo uti sapientem, modo uti justum, nunc uti misericordem etc. Quinimo et Christus perinde ac si plura in Deo essent, lo-

quutus est dicens Jo. 16,15. *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt.* Ad quae Christi verba alludens s. Gregorius Nazianz. *Orat.* 44. *Omnia*, inquit, *quaecumque habet Pater, sunt Filii, praeterquam quod ingenitus est.* Sic ceteri patres virtualem ejusmodi distinctionem in Deo adversus Aëtium et Eunomium propugnantes Gregorius Nyssenus, Basilius, Cyrillus Alex. aliique. S. vero Hilarius *De Trinit.* lib. 6. hunc canonem constituit: *Non loquendum aliter de Deo est, quam ut ipse de se locutus est.*

193. Haec autem distinctio provenit ex foecunditate tum mentis, tum rei contemplatae, nempe Dei, qui etsi in se unus ac simplicissimus sit, pluribus aequivalet objectis inter se dissitis, atque ex multiplici ejus efficentia, quae ad plura eaque distincta se porrigit, quo fit 1° ut in mente nostra plures distinctaeque oriantur notiones, seu fit ut mens nostra singillatim ea per distinctos conceptus apprehendat. 2° Mens insuper nostra diversos, ut ita loquar, perfectionis gradus in hoc deprehendit: concipit scilicet majorem inter divinam essentiam ejusque attributa relativa distinctionem, minorem vero inter eandem essentiam atque attributa absoluta, et inter haec ipsa ad invicem; ita ut majus apprehendat discrimen inter essentiam et paternitatem, quam inter essentiam et bonitatem, quamvis a parte rei nulla ejusmodi differentia sit. 3° Necessario vero haec est admittenda rationis seu cogitationis distinctio tum ad exponendum Trinitatis et Incarnationis mysterium, tum ad vitandam confusionem, quae alioquin oriretur in disserendo de Deo; cum enim volumus significare Deum omnipotentia sua universum condidisse, possemus dicere istud condidisse sua immensitate; aut pro paternitate intelligere bonitatem et ita porro, quod sine perversitate admitti non potest.

DIFFICULTATES

194. I Obj. 1° Distinctio illa falsa est, adeoque rejicienda quae non est conformis suo objecto; talis vero est

distinctio de qua agitur, quae unice residet in mente nostra. 2° Dum mente aliquam peculiarem notionem concipimus, includimus alteram sive oppositam; e. g. si in notione ingeniti non includimus notionem incorruptibilis, includimus notionem corruptibilis, quo fit ut Deus qua ingenitus cogitatur, cogitetur corruptibilis; esset proinde incorruptibilis in se, et corruptibilis in mente nostra. 3° Qui communi aliquid proprium adjiciunt ut aliquid complexum aut compositum apprehendant, vel mentiuntur, vel non; si prius dicant, cui bono id efficiunt? Si posterius eligant, composita igitur erit quaelibet Trinitatis persona, quod absurdum est et a fide alienum. Ergo.

195. Resp. Ad 1^m, *D.* Si fiat judicando, seu affirmando aliquid aut negando de objecto, *C.* si fiat solum abstrahendo; aut sub peculiari respectu objectum apprehendendo *N.* Qui in corpore solam spectat dimensionem, aut solas ejusdem physicas proprietates per mentis apprehensionem nihil pronunciat aut judicat de eodem corpore sub aliis respectibus spectato, sed illud relinquit in sua realitate; sic qui in Deo aut solam considerat substantiam sive essentiam, aut quodlibet ejusdem attributum singillatim, praescindendo ab aliis, nihil affirmat aut negat de universa Dei natura, a qua mens abstrahit seu praescindit.

196. Ad 2^m, *Neg.* ut patet ex modo dictis.

197. Ad 3^m, Resp. Neutrum fieri juxta rei veritatem, sed dum mens ad aliquam sibi ideam alicujus divinae personae efformandam eam apprehendit uti constantem ex divina essentia et quodammodo supervenientem proprietatem personalem, nullam in ipsam inducit compositionem, adeoque nec falsum nec verum dicit de ipso reali objecto. Haec operatio solius mentis est, quae apprehendit divinam naturam tali modo subsistentem, quo fit ut alia sit persona Patris, alia Filii, etsi ejusmodi persona simplicissima sit et identificetur cum natura divina, a qua nonnisi virtualiter distinguitur.

198. II. Obj. 1° Docent patres nos eandem divinam

designare substantiam cum diversis vocabulis diversas proprietates significamus, uti s. Basilius *ep.* 80. et s. Athanasius in lib. *De decretis Nicaenae Synodi*, *Decr.* 4. cap. 8.
2° Concilium proinde Rhemense adversus Gilbertum Porretanum sancivit: *In theologia inter essentiam et personam ratio non distinguat.* Ergo.

199. Resp. Ad 1^{m}, *D.* A parte rei, *C.* in conceptu nostro *N.* Recte omnino patres docuerunt diversis conceptibus nostris ac proinde vocabulis, quibus eos exprimimus eandem divinam substantiam designare quae in se simplicissima est; ast nunquam patres docuere hos diversos conceptus in sua ratione formali spectatos eundem esse conceptum, aut eundem conceptum diversis vocabulis nos significare, e. g. dum nos praedicamus Deum omnipotentem significare misericordem, ita ut conceptus quem in mente habemus omnipotentiae idem sit ac conceptus misericordiae, quod esset absurdum et falsum. Idque patet ex ipsorum scopo adstruendi adversus arianos Verbi divinitatem.

200. Ad 2^{m}, *D.* In sensu Gilberti, *C.* in sensu nostro *N.* Gilbertus enim per distinctionem *theologicam* significabat distinctionem realem, quam adstruebat inter divinam essentiam et attributa, ad discrimen distinctionis *mathematicae* quae sola logica est. Jam vero nos in Deo solam logicam distinctionem tuemur, quae se teneat ex parte nostra.

CAPUT II.

DE DEI LIBERTATE ET IMMUTABILITATE

201. Ideo ambas has proprietates simul complexi sumus, quia potissima difficultas consistit in eisdem mutuo in eodem subjecto, Deo scilicet, simul conciliandis dum libertas immutabilitati ac immutabilitas libertati adversari videntur.

202. Circa libertatem Dei peccavit Hermogenes, qui Tertulliano teste in libro adversus eundem, sic Deum im-

mutabilem edixit, ut ei sustulerit libertatem. Contra immutabilitatem Dei peccarunt stoici, qui, teste Origene lib. III. advers. Celsum, Deum mutationi obnoxium effutierunt. Sociniani viam mediam incedentes docuere Deum immutabilem esse in sua substantia, mutabilem in suis decretis seu voluntatis actibus, ut sic in tuto ponerent ejusdem libertatem. Catholici tenent Deum omnimode immutabilem esse simul et liberum.

203. Ad praecavendas difficultates in horum attributorum conciliatione praenotandum est 1° hic a nobis libertatem sumi in sensu strictissimo de facultate eligendi, ac proinde ab immunitate cujusvis intrinsecae aut extrinsecae necessitatis aut coactionis; item de libertate *contradictionis*, ita ut possit Deus agere aut non agere seu velle aut nolle; tum de libertate *specificationis* inter objecta diversa; non autem de libertate *contrarietatis* quae versatur inter bonum et malum, quae in Deum cadere non potest; 2° hanc libertatem in Deo nullam involvere imperfectionem quae creaturis inest, cujusmodi esset animi suspensio aut deliberatio; 3° eam concipi in *signo priori*, uti scholae loquuntur, anteriorem immutabilitate, quae eam subsequitur nostro cogitandi modo; 4° immutabilitatem in sua notione non aliud esse nisi negationem transitus de statu in statum, seu ab uno se habendi modo ad alium, tum respectu sui, tum respectu temporis, tum respectu cujusvis rei ab extrinseco petitae, omnimodamque proinde immutabilitatem nos in Deo adstruere. Quibus praemissis, sit:

PROPOSITIO

Deus est liber et immutabilis

204. De immutabilitate habetur definitio lata a conc. Nicaeno in decreto *De fide: Eos qui dicunt erat aliquando, quando non erat ... aut mutabilem et convertibilem Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia* (apud s. Ambros. *De fide* lib. 1. c. 18. n. 120.) tum a conc. Late-

ranensi IV. cap. *Firmiter*, in qua fidei professione Deus *immutabilis* asseritur. De libertate autem evidenter constat tum ex auctoritate tum ex ratione.

205. Atque ut incipiamus a libertate, Deo inesse hanc perfectionem Scripturae luculenter ubique testantur, ceteris porro locis praetermissis, in Ps. 134, 6. de Deo dicitur: *Omnia quaecumque voluit fecit in caelo, in terra, in mari et in omnibus abyssis;* et in ep. ad Ephes. 1, 11. Deus *omnia operatur secundum consilium voluntatis suae*, id est ut explicat s. Ambrosius *De fide* lib. 2. c. 6. n. 48. *pro liberae voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio;* cui reliqui patres concinunt, illos praesertim philosophos impugnantes, qui Deum ex naturae necessitate agere autumarunt, ut inde inferrent mundi aeternitatem. Ratio autem evidenter, uti diximus, huic veritati suffragatur; libertas enim cum sit maxima intellectualis naturae perfectio et absolute simplex, a Deo abesse nequit ente omnium perfectissimo.

206. Idem constat de immutabilitate, quam Deo imprimis Scripturae tribuunt; etenim Num. 23, 19. legitur: *Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur:* sed praecipue hanc sibi perfectionem Deus vindicat apud Malachiam 3, 6. dicens: *Ego Dominus et non mutor:* sic etiam in N. F. scribit s. Jacobus 1, 17. *Apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis adumbratio;* haec autem verba enarrans s. Gregorius M. *Moralium* lib. 12. cap. 33. n. 38. *ipsa*, inquit, *mutabilitas umbra est, quae quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permutaret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbra vicissitudinis intercedit.* Ex triplici ratione s. Thomas 1. p. q. 9. ar. 1. Deo hanc inesse proprietatem ostendit; 1° ex eo quod ipse sit actus purus excludens omnem potentiam; 2° ex eo quod sit omnino simplex; 3° ex eo quod sit infinitus; quae cum in Deo solo inveniri possint, exinde concludit Deo soli omnimodam competere posse immutabilitatem.

207. Et haec quidem penes omnes explorata sunt; at

quomodo inter se duae hae proprietates in eodem subjecto, Deo scilicet, conciliantur? Difficilis sane nodus hic est, cui solvendo non pauci theologi impares se prorsus professi sunt; nos quid hac in re verosimilius dici possit, in solutione difficultatum aperiemus.

DIFFICULTATES

208. I. Obj. Deus ex non operante fit operans res creando; novas denominationes acquirit *Domini, Salvatoris* etc. factus est homo per incarnationem. Ergo mutationi obnoxius est.

209. Resp. *D. A.* Extrinsece, *C.* intrinsece *N.* Omnes enim ejusmodi mutationes ab extrinseco sunt ex parte videlicet creaturarum, quae ex non esse ad esse aeterno Dei voluntatis actu in tempore vocantur, cumque Deus Dominus natura sua sit in hypothesi existentiae creaturarum, ex his *Dominus* incipit nuncupari; idem dic de Incarnatione, qua divini Verbi persona aeterno decreto incipit in tempore humanam naturam sustentare, regere ac suam facere exerendo extrinsece virtutem suam prout persona est, ad eum modum quo Deus in tribus personis subsistens extrinsece suam virtutem exeruit in rerum creatione, absque ulla intrinseca mutatione sui.

210. II. Obj. Intellectiones ac volitiones intrinsecae Deo sunt utpote actus vitales naturae intelligentis ac volentis; jam vero actus isti vitales circa res ad extra, Deo sunt contingentes ac liberi ita ut posset eos exerere vel non; hoc potius quam illo modo. Ergo ab intrinseco Deus mutabilis est.

211. Resp. *Dist. Maj.* Intellectiones ac volitiones in se spectatae, seu ut loquuntur scholae, *entitative* Deo intrinsecae sunt, *C.* prout se referunt ad objecta extrinseca Deo seu *terminative N.* Profecto actus vitales naturae intelligentis ac volentis intrinseci eidem sunt, et cum sermo de Deo est, cum eadem divina natura identificantur, a qua nonnisi ratione aut virtualiter distinguuntur, ac proinde

Deus ipse sunt intelligens ac volens, neque ab eo possunt abesse; sed prout ad objectum seu terminum Deo extrinsecum referuntur, extrinseci sunt, seu possunt non habere hunc terminum, vel habere diversum ab eo quem habent. Nam creaturae possunt non intelligi ut futurae aut praesentes, ac potuit Deus eas non velle uti futuras et existentes. Quod si semel uti futuras voluit ac intellexit in aeternum et ab aeterno eas voluit ac intellexit immutabiliter; quum vero ex dictis, libertas electionis imo et electio ipsa libera concipiatur velut in *signo priori* ante immutabilitatem, quae nostro cogitandi modo eidem electioni supervenit, fit ut Deus sit ab aeterno actus ita volens ac intelligens immutabiliter libere.

112. Quod autem Deus libere creaturas velit eodem actu quo se vult necessario, patet ex diversa natura objecti in quod divina voluntas tendit. Si enim hoc objectum sit intrinsecum Deo et necessarium, divina voluntas in illud tendit necessario; tale porro objectum est Deus ipse ac ejus bonitas, nam Deus est finis sui ipsius, quem Deus necessario appetere ac velle debet, ac proinde se ac bonitatem suam necessario vult. Sin vero ejusmodi objectum sit Deo extrinsecum ac ordinatum ad finem, cujusmodi sunt creaturae quae Dei gloriam extrinsecus manifestant, Deus non vult eas per se, sed propter suam bonitatem et ad extrinsecam gloriam, quae exinde ei provenit manifestandam, nec illi necessaria est nisi hypothetice; adeoque Deus in eas necessario non tendit, nec proinde necessario vult sed libere, ac in hypothesi quod velit sibi hanc gloriam procurare, et eo gradu ac eo modo quo ipsi placet eam ex creaturis eruere. Dum vero Deus quaerit gloriam suam hanc extrinsecam qua non eget, suam extrinsecus exerit bonitatem, communicando creaturis bona sua.

213. Inst. 1° Deus potuit diversas cognitiones ac volitiones habere ab iis quas habet. 2° Diversa praeterea ratione fertur in objecta quae modo futura, modo praesentia aut praeterita cognoscit; item nunc diligit hominem

quia justum, nunc odio habet quia peccatorem; ergo jugi mutationi intrinsecae obnoxius est.

214. Resp. Ad 1^m, *D.* Absque ullo transitu de una cognitione aut volitione in aliam diversam aut contrariam, *C.* per transitum ex una in aliam *N.* In hoc porro transitu consistit mutatio. Deus igitur potuisset certo alias respectu termini habere cognitiones ac volitiones, sed has ab aeterno habuisset et actu aeterno ac immutabili.

215. Ad 2^m, *D.* Diversa ratione fertur objective, *C.* subjective *N.* Deus enim intrinsecus eadem semper ratione se habet uno eodemque actu, qui complectitur omnia tempora, et omnes status objectorum sive physicorum sive moralium. Nihil ei novi obvenit quo cognitiones aut volitiones mutare debeat. Adeoque si qua mutatio est, unice se tenet ex parte objectorum quae modo futura sunt, modo praesentia, modo praeterita; nunc justa et proinde amore, nunc injusta ac proinde odio digna. Satis proinde erit tradita principia ad singulas difficultates seu potius subtilitates quae opponi possint, applicare, ut inde habeatur solutio.

CAPUT III.

DE INFINITATE, IMMENSITATE AC AETERNITATE DEI

216. Mutuo inter se nexu tres ejusmodi perfectiones copulantur et ex eodem principio *aseitatis* dimanare concipiuntur; ideo sub uno hoc capite complexi eas sumus. Circa haec vero attributa peccant potissime sociniani, qui Deum inficiantur essentia sua infinitum in omni genere perfectionis, neque eum essentia ubique praesentem admittunt sed sola virtute et efficientia; item aeternum eatenus agnoscunt quatenus principio ac fine caret, non autem successione ac temporis differentia. Ad quos errores refellendos tres subjicimus propositiones.

PROPOSITIO I.

Deus est infinitus absolute ac in omni genere perfectionis

217. Infinitatis nomine hic venit *summa et absoluta perfectio. Summa* quidem quatenus omnem perfectionem continet, *absoluta* quatenus omnem gradum ac modum excedit; adeo ut Deus cui competit perfectio, sit infinitus, ut ajunt, in *ratione entis intensive.*

218. Sane Deus est ens a se, seu esse necessarium natura, ac essentia sua, ergo plenitudinem entis habeat necesse est cui nihil addi possit perfectionis intrinsecae. Nisi enim talis Deus esset, debuisset aut a se, aut ab alio limites habere, utrumque vero repugnat; siquidem a se non potuit, cum non sit causa sui, sed id quod est, necessario est, non ab alio, ut per se patet. Denique ipsa Dei notio hanc infinitatem expostulat, cum illud ens sit quo nihil melius aut majus excogitari potest. Hinc de eo in Ps. 144, 3. dicitur: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.*

DIFFICULTATES

219. Obj. 1° Vox *infiniti* in Scriptura interdum hyperbolice usurpatur ad ingentem significandam multitudinem, uti Num. 32, 1.; 2° si Deus esset reipsa absolute infinitus coëxistentiam ceterorum entium excluderet; 3° vel saltem istorum perfectiones omnes in se complecteretur; 4° omnes creaturae essent aequaliter perfectae, utpote aequaliter distantes a Deo. Ergo.

220. Resp. Ad 1^m, *D.* Adeoque ex substrata materia dignosci debet quando *infiniti* vox proprie vel improprie adhibeatur, *C.* ex sono materiali *N.* Si igitur de creaturis praedicetur infinitas, hoc ipso patet quod nonnisi improprie assumatur; si de Deo, proprie ea sumi oportere ratio ipsa evidenter ostendit.

221. Ad 2^{m}, *D.* Si infinitas de extensione materiali intelligeretur, *C.* si de intensiva perfectione entis *N.*

222. Ad 3^{m}, *D.* vel formaliter vel eminenter, *C.* formaliter *N.*

223. Ad 4^{m}, *D.* Si creaturarum perfectio ab intervallo esset dimetienda quod Deum inter et creaturas intercedit, *C.* Si a majori vel minori perfectionum numero et gradu quos consecutae sunt *N.*

PROPOSITIO II.

Deus est immensus rebusque omnibus et locis intime praesens essentia sua

224. Propositio de fide est, siquidem conc. Lateranense IV. in cap. *Firmiter* profitetur Deum *immensum*, et in symbolo Athanasiano dicitur: *Unus immensus.*

225. Immensitas ad discrimen infinitatis, quae dicit negationem termini in perfectione essentiali, dicit negationem termini in substantiali praesentialitate, uti scholae loquuntur, quatenus afficit modum existentiae divinae in se et quoad res omnes reales aut possibiles. Permisceri porro non debet immensitas cum *ubiquitate*, nam immensitas est essentialis Deo, ubiquitas vero non item, cum haec dicat relationem ad res creatas, quae possunt esse et non esse.

226. His verbis s. Th. p. 1. q. 8. ar. 3. divinam immensitatem declarat: *Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia ejus potestati subduntur; est per praesentiam in omnibus in quantum omnia nuda sunt et aperta oculis ejus; est in omnibus per essentiam, in quantum adest omnibus ut causa essendi.* Quoad duos priores modos nemo est qui eos Deo denegaverit, ast postremum praeter antiquiores gnosticos, manichaeos et anthropomorphitas denegant sociniani, uti diximus, nec de fide esse censuit Beausobre. Jam vero juxta doctrinam catholicam in hac *substantiali praesentialitate* divina immensitas consistit, quam sic Deo breviter vindicamus.

227. Ac 1° quidem ex Sacris Litteris; etenim Baruch 3, 25. Deus dicitur: *Excelsus et immensus;* et Jerem. 23, 24. *Numquid non caelum et terram ego impleo, dicit Dominus?* Ac rursum Ps. 138, 7. ajebat David: *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum tu illic es, si descendero in infernum ades* etc. Sed non minus luculenter substantialem hanc Dei omnipraesentiam declaravit Apostolus Act. 17, 28. dicens: *In ipso vivimus, movemur et sumus.*

228. 2° Inutile videretur post haec eandem veritatem ex patrum doctrina adstruere. Concors siquidem eorum sententia est nullis locis divinam definiri substantiam. Duplici autem ratione id exponere solent, aut enim docent Deum ita esse omnibus in locis, ut non contineatur ab illis sed omnia excedat; aut ita continere omnem locum, ut ipse sit quodammodo locus locorum. Pulchre Dei immensitatem hac similitudine exponit s. Theophilus Antiochenus: *Quemadmodum* inquit, *punicum malum corticem habens quo comprehenditur intus habet mansiunculas loculosque plures membranis interceptos, ac multa grana in seipso locata continet; sic universa creatura a spiritu Dei continetur, et spiritus qui comprehendit, cum creatura comprehenditur a manu Dei* (*lib.* 1. *ad Autolycum.*)

229. Angelicus Doctor loc.cit. ar.1. hoc ipsum evincit ex principio ipso a socinianis postea admisso. Deus ubique agit virtute et operatione sua dans omnibus esse; atqui Dei virtus et operatio ipsa sua substantia sunt; ergo si Dei virtus et operatio ubique sunt, ubique pariter substantiali praesentia sua Deus esse debet.

DIFFICULTATES

230. I. Obj. Scripturae 1° ita Deum in loco exhibent ut alibi non sit; ex. gr. esse eum in caelo dicunt, eumque de loco in locum moveri, descendere, ambulare etc. affirmant; in templo, in arca commorari docent. 2° Haec sen-

tentia stetit patriarchis et prophetis; Jacob enim Gen.28,16. evigilans e somno ait. *Vere Dominus est in loco isto et ego nesciebam;* Jonas vero (Jon. 1, 3.) Surrexit, *ut fugeret in Tharsis a facie Domini*. Ergo.

231. Resp. Ad 1^m, Ratione manifestationis, protectionis, operationis etc. et improprie, *C.* ratione sui, ac proprie *N.* Itaque Deus in caelo exhibetur ob suam ibi manifestationem beatis; in justis vero per gratiae suae communicationem; in Christo per unionem hypostaticam, in ecclesia per suam protectionem; in arca, in templo ob cultum quem ibi excipit ac publicam adorationem, et ita porro. Improprie vero Deus dicitur ascendere, descendere, ambulare, sistere, accedere, recedere etc. ob peculiares effectus quibus speciali modo praesentiam suam patefacit, uti contra Adimantum manichaeum exponit s. Augustinus.

232. Ad 2^m, *Neg.* Etenim Jacob loquitur de speciali Dei manifestatione sibi in visu facta; Jonas eo sensu dicitur fugisse a facie Domini, quatenus ei jubenti obedire detrectavit, quae quidem phrasis in Scripturis usitata est.

233. II. Obj. 1° Patres interdum materiam Deum permeare inficiati sunt, uti Tatianus in *Orat. cont. gentes*, et Clemens Alex. lib. 2. et 5. *stromatum*; Chrysostomus item *Hom.* 5. in ep. ad Coloss. et Lactantius lib. *De opificio* cap. 16. Interdum 2° Deum nuspiam esse pronunciarunt, vel in caelis sedem habere, uti s. Augustinus in lib. 83. *quaestionum*, et alibi. 3° Et sane si Deus ubique esset omniaque substantia sua permearet in foedioribus locis inveniri deberet, in daemonibus ac in inferno ipso. 4° Accedit quod ejusmodi immensitas cum Dei simplicitate componi nullatenus possit. Ergo.

234. Resp. Ad 1^m, *D.* Patres inficiati interdum sunt materiam Deum permeare extensione ac diffusione sui in sensu stoicorum quos oppugnabant, *C.* cum detrimento suae immensitatis *N.* Dogma stoicorum fuit Deum esse ani-

mam mundi, eumque uti corpus informare; tum etiam ad modum cujusdam realis diffusionis ac magnitudinis Deum concipiebant. Haec proinde paradoxa impugnantes patres negabant Deum hac ratione materiam pervadere, cum Deus in se immensus sit ac ubique totus.

235. Ad 2^{m}, *D.* Deum nuspiam esse dicunt *circumscriptive*, quasi alicui exclusive loco addictus esset, *C.* ad ejus immensitatis exclusionem *N.* Patres enim Deum et ubique esse docent quippe qui sua in locis praesentia omnia complet; nullibi vero Deum esse dicunt, quatenus a nullo continetur.

236. Ad 3^{m}, *D.* Si quae loca foeda sint respectu Dei, *C.* si nulla ejusmodi sunt *N.* Quaecumque porro sunt, bona sunt, nec ullus Deo locus foedus est, sed tota foeditas in nostra est apprehensione. Sic Deus daemonibus adest prout ipsis esse communicat, et inferno ad exercendam justitiam suam.

237. Ad 4^{m}, *Neg.* Imo apprime inter se hae duae perfectiones conciliantur, cum Deus non sit immensus per compositionem partium, sed totus ubique est, seu ut vetus philosophus praeclare dixit, Deus ubique centrum est, peripheria nuspiam.

PROPOSITIO III.

Deus est aeternus

238. Propositio de fide est, ut constat ex conc. Lateran. IV. in cap. *Firmiter*, ubi Deus *aeternus* definitur, et ex symbolo Athanasiano in quo dicitur: *Unus aeternus.* Aeternitatis vox ac notio multiplici ratione sumitur; 1° interdum ad diuturnam durationem significandam, etsi res de qua agitur ac aeterna dicitur, principium habuerit ac finem habitura sit, quae significatio latissima est ac de rebus creatis usurpatur; 2° interdum ad significandam durationem perpetuam etsi ea, de quibus dicitur initium

habuerint, uti Angeli ac animae nostrae quae immortales sunt; quae significatio minus lata est, et a scholasticis *aevum* nuncupatur; 3° Ad significanda quae principio et fine carent quidem, sed necessaria non sunt, quo sensu actus contingentes ac liberi divini intellectus divinaeque voluntatis aeterni dicuntur, et haec significatio magis propria est; 4° Ad significanda quae non modo initio et fine carent, sed praeterea absoluta necessitate sunt, quo sensu Deus aeternus dicitur et pressa significatione aeternitas dicitur.

239. Haec aeternitas proprie accepta vel spectatur in se absque ullo ad tempus respectu et dicitur *absoluta*, cujusmodi vita Dei est, ac potest definiri *simplicitas infinita* vel *infinitudo simplicissima unius Dei viventis*; vel spectatur cum respectu ad tempus et *relativa* nominatur, quo sensu definiri potest: *duratio sine principio*, *sine fine*, *sine mutabilitate*, vel etiam cum s. Thoma post Boëtium: *interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio* (1. p. q. 10. art. 1.).

240. Hoc vero sensu quamvis aeternitas formali careat amplitudine in fluxu partium sibi succedentium posita, habet tamen amplitudinem virtualem, qua ob carentiam principii ac finis tempori infinito aequivalet habenti partes ab aeterno et in aeternum sibi invicem succedentes. Quo fit, ut res creatae quamvis aeternitati coëxistant, dici tamen nequeant *realiter* Deo esse ab aeterno praesentes, sed solum *objective*, quia Deus eas ab aeterno cognitioni suae praesentes habet; siquidem non coëxistunt aeternitati secundum totam virtualem ejus amplitudinem, verum secundum aliquam tantum ejusdem virtualis amplitudinis partem, quae respondeat tali temporis differentiae, quam aeternitas in infinitum praecessit, et infinitum subsequitur juxta alias virtuales partes suas.

241. Notandum denique est, Scripturam de Dei aeternitate loqui in sensu relativae significationis, uti exposuimus, seu cum respectu ad tempus ut nostrae sese accommodet imbecillitati.

242. Quibus praemissis, sic veritatem enunciatae propositionis adstruimus: *Psal.* 89, 2. dicitur: *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a saeculo et usque in saeculum tu es Deus;* et Apostolus 1. Timoth. 6, 16. de Deo loquens: *Qui solus*, inquit, *habet immortalitatem.* Haec expendens s. Augustinus *Tract.* 23. in Joan. n. 9. *Quid est*, interrogat, *quod ait Apostolus de Deo, qui solus habet immortalitatem, nisi quia hoc aperte dixit, solus habet incommutabilitatem, quia solus habet veram aeternitatem?* Sic Tertullianus in lib. *contra Hermogenem* cap. 4. aeternitatem vocat *censum Dei*, et lib. 1. *contra Marcion.* c. 8. *Non habet tempus aeternitas . . . . Deus tam alienus est ab initio et fine, quam a tempore.* Sic patres reliqui apud Petavium *de Deo* lib. 3. c. 4. qui omnes eandem divinae aeternitatis notionem uno pene consensu nobis exhibent.

243. Ratione porro id ipsum confirmat s. Thomas loc. cit. ar. 2. scribens: *Ratio aeternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, unde cum Deus sit maxime immutabilis, sibi maxime competit esse aeternum.* Ex quo principio ibid. art. 3. infert Deo soli competere stricte sumptam aeternitatem, imo Deum suam esse aeternitatem.

DIFFICULTATES

244. Obj. 1°. Scripturae Deo tribuunt successionem, uti Dan. 7,9. ubi Deus dicitur *antiquus dierum;* et Apoc. 1,8. *Qui est, qui erat, et qui venturus est;* 2° tribuunt praeterea actiones praeteritas vel futuras; ergo non eo sensu Deus aeternus praedicatur quasi omni careat successione, cum id intelligi nequeat.

245. Resp. Ad 1^m^, *D.* Relative, seu cum respectu temporis Dei aeternitatem exhibentes ut se accommodent intelligentiae nostrae, *C.* absolute et prout in se est *N.* Recolantur quae praemisimus circa notionem aeternitatis absolutae ac relativae, seu virtualis durationis.

246. Ad 2^m, *D.* Respectu termini et objective, *C.* respectu sui et subjective *N.* Dei actio in se una ac simplicissima et aeterna est, quae tamen quoad terminum sive effectum multiplex est cum illis temporis differentiis quibus iste terminus obnoxius est. Difficultas vero in concipienda aeternitate sine ulla successione oritur ex imbecillitate ac tenuitate nostra, quae res concipere non potest sine duplici forma temporis et spatii.

TRACTATUS

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS

PARS III.

DE SCIENTIA ET VOLUNTATE DEI

247. Divinae substantiae actus vitales duo sunt, intelligere ac velle; postquam igitur de illa in se spectata una cum praecipuis ejus attributis egimus, de illius actibus ac operationibus, seu de scientia ac voluntate ex ordine agamus oportet.

CAPUT I.

DE SCIENTIA DEI

248. Ex iis quae de divina scientia disceptari solent alia certa ac rata penes omnes catholicos sunt; alia vero nondum sunt explorata, ac magna de his in scholis catholicis controversia diu viguit, quam non praestat iterum revocare. Alia proinde ab aliis secernentes prius de certis, de ceteris vero ea tantum attingemus quae scitu necessaria sunt ad illarum quaestionum statum cognoscendum.

249. Duo sunt praecipua quae circa divinam scientiam, catholicam doctrinam attingunt; videlicet divinae scientiae existentia, ejusque proprietates seu dotes; atque ejusdem objectum. Quae autem in controversiam veniunt, afficiunt potissimum ipsius scientiae medium ac divisionem. Distinctis articulis de his singillatim disseremus.

ARTICULUS I.

DE DIVINAE SCIENTIAE EXISTENTIA EJUSQUE PROPRIETATIBUS

250. Cum ea insit hominibus de Deo notio ut summe intelligens imo et totus mens sit, vix quempiam reperire est qui eam Deo in se denegaverit, paucis proinde nos ab ea expediemus; quod vero attinet ad hujus divinae scientiae proprietates, Scriptura ac patribus facem praeferentibus, ad quatuor revocantur, ad simplicitatem scilicet, immutabilitatem, infinitatem, ac efficaciam, de quibus breviter agemus.

PROPOSITIO I.

Est in Deo veri nominis scientia eaque perfectissima

251. Scientiae nomine heic intelligimus intellectus cognitionem certam, evidentem ac immediatam: Hanc Deo inesse scientiam ad fidem pertinet, quam ei Scripturae perpetuo tribuunt. Etenim 1. Reg. 2, 3. dicitur: *Deus scientiarum Dominus est;* Esther 14, 14. *Domine qui habes omnium scientiam;* Apostolus vero Rom. 11, 35. exclamat: *O Altitudo divitiarum scientiae ac sapientiae Dei!* Et haec ex pluribus attulisse sufficiat.

252. Sed ratio ipsa id aperte docet. Scientia enim summa perfectio est naturae intelligentis; ergo in Deo eaque perfectissima necessario esse debet.

PROPOSITIO II.

Scientia Dei est simplex, immutabilis ac infinita

253. Haec pariter propositio ad fidem spectat; ac primo Dei scientiam simplicem esse ex eo patet, quod sit purus actus in Deo, seu ipsa divina substantia intelligens. Hinc Sap. 7, 22. legitur: *Est in illa* (sapientia) *spiritus intel-*

ligentiae sanctus, *unicus*, *multiplex; unicus* nempe in se, *multiplex* objective. Sane scientia non est in Deo ut accidens, aut qualitas ei superveniens, quod alienum a summa Dei simplicitate esset, sed identificatur cum ipsa Dei substantia, tritumque est illud Augustini effatum lib. 15. *De Trinit. Nosse et esse illi unum est.* Unico praeterea ac simplici intuitu omnia eaque infinita percipit. Unde iterum Augustinus ibidem subdit: *Simul omnia videt*, *quorum nullum est*, *quod non semper videt.*

254. Exinde profluit divinam scientiam immutabilem praeterea esse; si enim Deus simplicissimo intuitu omnia sub quovis respectu complectitur, hoc ipso ejus scientia immutabilis esse debet nihil unquam amittens nihil novi acquirens. Idcirco Jac. 1, 17. universim de Deo dicitur adeoque de scientia: *Apud quem non est mutatio nec vicissitudinis obumbratio;* quibus innixus Augustinus *Confess.* lib. 13. cap. 16. *Sicut*, inquit, *omnino tu es*, *tu scis solus*, *qui es incommutabiliter et scis incommutabiliter et vis incommutabiliter.* Sane si Dei essentia immutabilis est, immutabilis pariter ejus scientia sit oportet, quae ab ea realiter minime distinguitur.

255. Infinitam denique Dei scientiam Scripturae pariter testantur; Ps. enim 146, 5. dicitur: *Sapientiae ejus non est numerus;* et Hebr. 4, 13. *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Huic veritati ipsa ratio suffragatur: si enim Deus illud ens est quo nihil melius cogitari potest, et omni finita scientia melior sit infinita, sequitur hac praeditum Deum esse debere, quae intensive ac extensive, uti scholae loquuntur, talis sit. Id ipsum ex identitate scientiae et essentiae in Deo conficitur.

256. Dei igitur scientia simplex, immutabilis ac infinita est.

PROPOSITIO III.

Scientia Dei est efficax et causa rerum

257. Prout enunciatur propositio certa est atque ad

fidem pertinet. Ast non minima est controversia circa rationem qua Dei scientia efficax et causa rerum dici debeat.

258. Siquidem divina scientia dici potest efficax et causa rerum aut *adaequate*, *proxime* et *immediate*, atque ut ajunt *formaliter*, aut *inadaequate*, *remote*, *mediate* ac ad modum directionis. Thomistae contendunt scientiam uti principium adaequatum, immediatum ac formale res omnes efficere sive necessarias sive liberas, seu quae a libera creaturae intelligentis determinatione pendent, adeo ut voluntas divina applicet intellectum ad res moliendas. Reliqui vero theologi qui assequi nequeunt quomodo scientia formaliter res producat, censent principium adaequatum, proximum, formale efficientiae rerum esse voluntatem, intellectum vero voluntati praelucere ad modum prudentiae et artis; prudentiae quidem quoad electionem, artis quoad executionem.

259. Hanc primam controversiam alia excipit; num scilicet ejusmodi scientia quae causa rerum dicitur ac proinde practica, sit illa, quae *scientia simplicis intelligentiae* a theologis vocatur ac uti anterior a nobis omni voluntatis decreto concipitur, an vero *scientia* quae dicitur *visionis*, quaeque concipitur ordine posterior. Thomistae autumant scientiam efficacem ac practicam esse scientiam visionis, qua fit ut res ideo futurae sint quia praevidentur. Contra vero alii theologi qui admittunt scientiam eo sensu dici operatricem et practicam quia directrix est ac praelucet voluntati, contendunt scientiam, quae dicitur causa rerum, esse scientiam simplicis intelligentiae, ita ut res ideo praevideantur quia futurae sunt ex voluntatis decreto. Nam logice, ajunt ipsi, prius est aliquid esse quam videri.

260. Nos, quibus propositum est nullam domesticam agitare quaestionem, ab ejusmodi controversiis supersedentes, propositam thesim prout generatim enunciata est, adstruimus, cum in utroque sensu verificetur scientiam Dei esse efficacem et causam rerum, sive immediate sive mediate.

261. Etenim Ps. 103. dicitur : *Omnia in sapientia fecisti;* et Sap. 7 , 21. *Sapientia omnium artifex;* tum Jerem. 10, 12. de Deo legitur : *Praeparat orbem in sapientia sua et prudentia sua extendit caelos ;* Prov. vero 8 , 27. divina haec ipsa Sapientia de se dicit : *Quando praeparabat caelos aderam , quando certa lege et gyro vallabat abyssos ... cum eo eram cuncta componens.* Apposite ad haec s. Augustinus *De Trinit.* lib. 15 , c. 13. scribebat : *Universas creaturas suas et spirituales et corporales, non quia sunt , ideo novit, sed ideo sunt quia novit ; non enim nescivit quae fuerat creaturus , nec aliter scivit creata , quam creanda.* Et alibi passim.

262. Quod quidem s. Thomas 1. p. q. 14. ar. 8. hac ratione confirmat. Ita se habet Dei scientia ad omnes res creatas , sicut scientia artificis ad ea quae arte fiunt ; sed scientia artificis est rerum causa , quae arte fiunt ; ergo scientia Dei est causa rerum creatarum. Ipsi praeiverat s. Augustinus , qui *Tract.* 1. *in Joan.* scripserat : *Sapientia Dei, per quam facta sunt omnia , secundum artem continet omnia , antequam fabricet omnia.*

DIFFICULTATES

263. Obj. 1° Res creatae omnes in Scripturis divinae omnipotentiae tribuuntur ; ergo harum causa scientia dici nequit. 2° Profecto scientia non ad efficiendum, sed ad cognoscendum ordinata est. 3° Alioquin cum scientia aeterna sit , sequeretur res esse ab aeterno productas , quod falsum est. Ergo.

264. Resp. Ad 1^m^, *D.* Quoad executionem , *C.* quoad artem ac directionem *N.* Tria ad rerum effectionem concurrunt *scientia , voluntas , omnipotentia : scientia* quidem quatenus directrix praelucet per modum prudentiae et artis ; *voluntas* quae eligit ; *omnipotentia* quae exequitur ; quod eleganter expressit Tertullianus in *Apologet.* c. 17. dicens: *Deus totam molem cum omni instrumento elementorum , corporum , spirituum* VERBO , *quo jussit ,* RATIONE , *qua disposuit,*

VIRTUTE *qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum majestatis suae.*

265. Ad 2^{m}, Esto; hoc enim nobis ad tuendam propositionem satis est.

266. Ad 3^{m}, *D.* Si scientia prout causa rerum est, causa esset necessaria, *C.* si libera *N.* Optime s. Thomas loc. cit. ad 2. his verbis hanc ipsam difficultatem solvit: *Scientia Dei est causa rerum, secundum quod res sunt in scientia. Non fuit autem in scientia Dei, quod res essent ab aeterno: unde, quamvis scientia Dei sit aeterna, non sequitur tamen, quod creaturae sint ab aeterno.*

ARTICULUS II.

DE OBJECTO SCIENTIAE DIVINAE

267. Scientiae divinae objectum est quidquid Deus cognoscit. Cognoscit porro Deus se, et alia extra se. Illud dicitur objectum primarium divinae cognitionis, istud secundarium. Hoc autem objectum secundarium complectitur omnia quae extra Deum sunt, seu distincta ab ipsa natura Dei; jam vero ex his alia sunt mere possibilia, alia sunt praesentia aut futura; haec rursum futura alia sunt necessaria alia libera; ex his iterum alia sunt absolute futura, alia conditionate. De utroque proinde objecto primario et secundario agendum a nobis est.

PROPOSITIO I.

Deus seipsum perfecte cognoscit et comprehendit

268. Deum in primis se ipsum plene seu perfecte cognoscere testatur Apostolus 1. Cor. 2, 10. scribens; *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei*, et iterum: *Quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei.* Ratio id ipsum suadet, viditque vel ipse Alcinous philosophus ethnicus: *Quoniam prima mens*, scribit, *praestantissima est, necesse est praestantissimum et intelligibile propositum esse, nihil autem*

se ipso praestantius habet, quare semetipsum notionesque suas semper intelliget. Hinc Deus est sibi subjecto-objectum.

269. Se ipsum Deum praeterea comprehendere ita ostendit s. Thomas p. 1. q. 14. ar. 3. Deus se ipsum comprehendit, si se ipsum cognoscit, quantum cognoscibilis est. Hoc porro modo Deus cognoscit se ipsum, cum tanta sit ejus virtus in cognoscendo quanta est ejus actualitas in existendo, nempe infinita. Ergo.

270. Dices: Quod comprehendit se est finitum sibi, atqui Deus nec sibi finitus esse potest. Ergo.

271. Resp. *D.* Si comprehendat se ut finitum, *C.* si comprehendit se quia facultas cognoscendi tanta est quanta est cognoscibilitas objecti, scilicet infinita, *N.*

PROPOSITIO II.

Deus cognoscit omnia possibilia

272. Deus ex Apostolo ad Rom. 4, 17. *vocat ea, quae non sunt tanquam ea quae sunt;* ergo Deus eadem ratione cognoscit quae non sunt ut ea quae sunt; quae enim non cognoscuntur vocari non possunt; jam vero quae non sunt et vocari possunt sunt possibilia, ergo Deus haec cognoscat necesse est.

273. Hoc ipsum confirmat s. Thomas loc. cit. ex cognitione perfectissima quam Deus habet suimetipsius, adeoque suae omnipotentiae; hanc vero suae omnipotentiae cognitionem perfectam Deus non haberet, nisi distincte cognosceret ea ad quae haec ipsa omnipotentia se extendit; atqui ea ad quae se extendit divina omnipotentia sunt omnia possibilia, quae nempe in suo conceptu non repugnant, ergo divina scientia ad omnia possibilia pariter se extendit, seu quod idem est Deus perfecte distincteque omnia possibilia cognoscit.

—

PROPOSITIO III.

Deus distincte cognoscit omnia praeterita, praesentia et futura sive necessaria, sive contingentia et libera

274. Ad fidem spectat haec propositio quoad omnes suas partes. Et sane primo quoad praeterita, praesentia ac futura necessaria, juxta quamcumque temporis differentiam, sic pronunciat Apostolus: Hebr. 4, 13. *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu Dei, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus;* sic etiam Ps. 138, 3. *Intellexisti cogitationes meas de longe ... omnes vias meas praevidisti ... cognovisti omnia, novissima et antiqua;* nec non Sap. 8, 8. de Sapientia dicitur: *Scit praeterita, et de futuris aestimat ... signa et monstra scit, antequam fiant, et eventus temporum et saeculorum.*

275. Patres vero non modo in id consentiunt omnes sed praeterea rationibus probant ac exemplis illustrant. Potior ratio desumitur ex eo quod Deo nihil sit praeteritum aut futurum, sed totum praesens cum suis temporum differentiis, ex ejusque infinita virtute quae se ad omnia distincte porrigit; utuntur vero similitudine theatri in quo spectatori quaecumque circumstant sub unico veluti intuitu distincte offeruntur.

276. Verum vix est in his difficultas, ac si qua est potissime attingit res libere futuras; ast praeter modo allata Scripturarum testimonia, quae generalia sunt et huc pariter referuntur, nota sunt Susannae verba Dan. 13, 42. quibus sic Deum deprecabatur: *Deus aeterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant:* et Ecclesiastici 23, 18. *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem circumspicientes omnes vias hominum ... et hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita.* Quot praeterea sunt in utroque Foedere vaticinia de futuris contingentibus ac liberis eventu comprobatis, tot habentur hujuscemodi divinae scientiae argumen-

ta ; sunt porro fere innumera. Vere propterea scripsit Tertullianus *Contra Marcion.* lib. 2. c. 5. *Praescientiam Dei tantos habere testes , quantos fecit prophetas ;* et s. Augustinus *De civit. Dei* lib. 5. c. 9. *Confiteri esse Deum, et negare praescium futurorum apertissima insania est.*

277. Nec aliter dictat vel ipsa sana ratio : si quidpiam enim Deum a tota aeternitate lateret, novas posset acquirere cognitiones , quod repugnat immutabilitati , infinitati ac aeternitati Dei , nec amplius haberi Deus posset uti ens quo nil melius excogitari posset.

DIFFICULTATES

278. I. Obj. Adversus duas priores propositionis partes. 1° Nonnulli patres de distincta rerum omnium divina cognitione dubitare visi sunt. Etenim s. Hieronymus in cap. 1. *Habacuc* scribit : *Absurdum esse ad hoc Dei deducere majestatem , ut sciat per momenta singula, quot nascantur culices, quotve moriantur;* et s. Jo. Chrysostomus *Hom.* 34. *in Matth.* n. 2. negat Deum capillos humano more numerare. 2° Deum saltem internos animi motus secretasque cordium cogitationes non omnino cognoscere Scripturae ipsae insinuant ; alioquin enim Deus Abraham minime tentasset , id est explorasset, uti eum fecisse legitur Genes. 22, 1.; post captum vero experimentum ibid. subdit Deus v. 12. *Nunc cognovi, quod times Deum :* Neque ibid. cap. 18, 21. Deus dixisset : *Descendam et videbo , utrum clamorem , qui venit ad me , opere compleverint, an non est, ita ut sciam.* 3° Multo vero minus Deus dicendus cognoscere peccata quorum causa effectrix aut exemplaris ipse esse nequit , aut ea quae entia rationis vocantur. Ergo.

279. Resp. Ad 1m *D.* Si objecti patres loquerentur de scientia Dei , *Tr.* si de ejus providentia et quidem *comparative* non autem *absolute N.* Jam vero s. Hieronymus id unum contendit eandem specialem curam Deum non habere ac providentiam de irrationabilibus rebus ac de hominibus : en ejus verba : *Non simus tam fatui adulatores Dei , ut dum*

potentiam ejus ad ima detrahimus, in nos ipsos injuriosi simus, eandem rationabilium, quam irrationabilium providentiam esse dicentes. Nec alia stetit Chrysostomo mens, subdit enim et ipse post objecta verba: *Quid vilius illis* (passeribus)? *Attamen nunquam ignorante Deo capiuntur.*

280. Ad 2^m^, *N.* ad prob. autem *D.* Quatenus Deus nostro cogitandi ac loquendi modo se se accommodavit, *C.* quasi reipsa interiorem animi dispositionem ignoraret *N.* In priori enim textu Deus voluit omnibus manifestam efficere fidem ac obedientiam Abrahae; in posteriori voluit peccatorum quibus se Sodomitae inquinabant horrorem ingerere, ac vindictam quam de illis sumere constituit patefacere. Alioquin nimis probaretur, nempe vel ipsa exteriora opera Deum ignorare.

281. Ad 3^m^, *D.* Si Deus cognosceret peccata ac entia rationis in se, *Tr.* si cognoscit peccata in bono opposito, cujus peccata privatio sunt, entia vero rationis in suis causis *N.* Peccata enim, ut suo loco ostendunt theologi, in sua ratione formali, non dicunt nisi defectionem a regula, ac negativam naturam habent, adeoque Deus ea videt in bono opposito cujus peccata privationes sunt. Entia vero rationis in suis causis seu in mentibus nostris quae ea sibi confingunt immediate cernit. Quamvis nec desint qui et illa et ista in se Deum novisse affirment.

282. II. Obj. Adversus tertiam partem. 1° Scripturae passim Deum exhibent de futuris dubitative loquentem illis particulis *forte*, *forsitan* etc. Sic Jerem. 26, 2. et 3. *Noli subtrahere verbum, si forte audiant et convertantur;* et Christus ipse Jo. 4, 10. ita Samaritanam alloquitur: *Si scires donum Dei... tu forsitan petiisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam;* et ibid. cap. 5, 46. ad Judaeos ait: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi.* 2° Non pauci proinde patres inficiati sunt in Deo esse praescientiam futurorum, uti Augustinus, Gregorius M. aliique passim apud Petavium *De Deo* lib. 6. c. 6. Sed 3° s. Thomas p. 1. q. 14. ar. 13. apertissime docet: *Contingens consideratum ut futurum et*

nondum determinatum ad unum a propria causa, non subdi per certitudinem alicui cognitioni. Unde quicumque cognoscit effectum contingentem in causa sua, non habet de eo nisi conjecturalem cognitionem. 4° Sane futura contingentia eo ipso quod nullam habeant causam determinatam, nec determinatam veritatem habere possunt, adeoque nec videri, cum possint non evenire; prout 5° plura sic praenunciata eventum sortita non sunt, legitur enim Is. 38, 1. Prophetam dixisse Ezechiae ex parte Dei: *Dispone domui tuae, quia morieris*, convaluit ille tamen; subversionem Ninives post quadraginta dies praenunciavit Jonas cap. 3, 4. quae subversa non est, et ita porro. Ergo.

283. Resp. Ad 1^m, *D.* Ad exprimendam contingentem ac liberam rei enunciatae naturam, *C.* ad ejusdem incertam cognitionem significandam *N.* Ita objectas formulas exponunt patres, praesertim vero s. Hieronymus ad cit. caput Jeremiae, et s. Augustinus *Enarr. in Ps.* 2. Alioquin Deus tot ejusmodi libera futura uti certa non praenunciasset. Itaque captui nostro Deus illis formulis se se accommodavit.

284. Ad 2^m, *D.* Inficiati sunt patres in Deo esse praescientiam quoad nomen et respectu cognitionis divinae in se, *C.* quoad objectum cognitum cum suis differentiis *N.* Cum enim Dei scientia simplicissimo intuitu omnia attingat cum differentiis suis prout in tempore contingunt, ideo patres proprie in Deo *scientiam* haberi edixere, non autem *praescientiam.* Sic inter ceteros s. Augustinus lib. 2. *ad Simplic.* q. 2. rem explicat: *Quid est praescientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est Deo, qui omnia supergreditur tempora? Si enim scientia Dei res ipsas habet, non sunt ei futurae, sed praesentes; ac per hoc non jam* PRAESCIENTIA, *sed tantum* SCIENTIA *dici potest.*

285. Ad 3^m, *D.* Ex s. Thoma contingens indeterminatum nulli subditur per certitudinem cognitioni *creatae*, *C.* *divinae* cui omnia contingentia in aeternitate praesentia sunt, *non solum* prout sunt *in causis suis*, ut ipse loquitur,

et *successive*, sed etiam prout sunt *actu in seipsis simul N.* Uti patet ex integro ejus articulo.

286. Ad 4^m, *D.* Futura libera nullam habent determinatam veritatem in signo *priori*, seu ante determinationem praevisam, *Tr.* vel *C.* in signo *posteriori*, seu post praevisam determinationem quae in tempore fiet *N.* Sic etiam: *Possunt non evenire* ante praevisionem, *C.* post praevisionem *N.* Cum omnia semper Deo praesentia sint in aeternitate sua quae fiunt in tempore, hoc ipso ea Deus cognoscere debet. Repugnat porro aliquid in sensu composito, ut ajunt, praevisionis, non evenire si venturum praevisum est, quippe praevisum esset et non praevisum.

287. Ad 5^m, *D.* Non evenerunt quae praenunciata sunt futura *conditionate*, *C.* quae praenunciata sunt *absolute N.* Talia porro sunt adducta vaticinia quorum alterum a lacrymis Ezechiae, alterum a poenitentia Ninivitarum impedimentum habuit quominus effectum sortirentur, utpote conditiones a Deo volitae; et sine quibus utrumque vaticinium procul dubio adimpletum fuisset, ut cetera omnia adimpleta sunt.

288. III. Obj. Dei praescientia conciliari nequit cum humana libertate; 1° quod enim praevisum est, necessario evenire debet: 2° quod si libertas humana subsistit, cum haec in facultate eligendi inter duo aut plura sita sit, ac proinde in indifferentia ad utrumlibet, saltem antequam homo determinetur, nequit a Deo futura electio praenosci; non in se, quia nondum facta est electio, non in causa, seu in humana voluntate, quae indifferens est. Ergo aut neganda Deo praescientia, aut homini neganda libertas.

289. Resp. *N. A.* Ad 1^m, prob. *D.* Quod praevisum est, necessario evenire debet necessitate hypothetica et consequente, *C.* antecedente et absoluta *N.* Ut enim paulo ante animadvertimus, quod futurum praevisum est implicat non evenire; at ejusmodi praevisio seu praescientia attingit objectum prout est in natura sua, sive necessarium sive liberum, nec ulla ratione influit in illud; eo vel magis,

quod, uti diximus, objectum visum aut praescitum logice prius sit ipsa cognitione sive praescientia. Praeclare proinde s. Augustinus *De libero arbitrio* lib. 3. c. 4. *Sicut tu*, inquit, *memoria tua non cogis facta esse, quae praeterierunt, sic Deus praescientia sua non cogit facienda, quae futura sunt.* Communis porro est haec doctrina apud patres, penes quos receptum est, non ideo res futuras esse quia Deus eas praescivit, sed ideo Deum praescivisse quia futura sunt; ita Origenes, Eusebius, Theodoretus, Jo. Chrysostomus, Jo. Damascenus, Hieronymus, aliique passim apud Tournely *De Deo* q. 18. ar. 4. *conclus. unica.*

290. Dices: Interdum patres, inter quos s. Augustinus et s. Gregorius M. docent res non ideo a Deo praesciri, quia futurae sunt, sed ideo futuras quia eas Deus praescivit. Alioquin futura libera essent causa scientiae seu praescientiae Dei, quae contingens esset, possetque non esse.

291. Resp. *D.* Allegati patres ita docent respectu scientiae quae dicitur *simplicis intelligentiae*, quae per modum artis ac prudentiae praecedit nostro concipiendi modo res et quidem necessarias faciendas a Deo aut permittendas, *C.* respectu scientiae *visionis* nuncupatae, quae res in *signo posteriori* ad decretum faciendi vel permittendi videt, *N.* Jam vero de priori scientia praelucente voluntati divinae in rebus faciendis laudati patres loquuntur quum dicunt res ideo futuras quia Deus eas praescivit, non vero praescivisse quia futurae erant, et eorum mens patet ab exemplo quod adducunt architecti, qui prius per modum artis habet in mente omnes aedificii extruendi partes, quae non reperirentur in aedificio nisi prius fuissent in mente sua praevisae ac praeconceptae; sed haec locum non habent nisi in iis quae a Deo tanquam causa efficiente pendent; quoad ea quae libera sunt, quaeque a voluntate nostra tanquam causa immediate pendent, non ita se res habet, sed decretum voluntatis versatur tantum in illis permittendis aut impediendis. Haec igitur futura libera sunt objectum scientiae visionis, quae supponit jam res in suo esse futuras,

et ideo Deus has praevidit quia futurae sunt. Hoc modo patres inter se conciliantur; imo et secum ipso componitur s. Augustinus, qui in *Tract.* 53. *in Jo.* haec habet: *Si non malum, sed bonum facere voluissent* (Judaei), *non prohiberentur, et hoc facturi praeviderentur ab eo, qui novit quid sit quisque facturus.*

292. Ad id vero quod subditur, futura libera fore caussam praescientiae divinae, *D. Terminative* sive *objective*, *C.*; *subjective* *N.* Hoc secundo sensu esset absurdum id cogitari; in primo autem sensu verissimum est, quia, ut alias diximus, prius praecedat necesse est cognoscibilitas objecti quam ejus cognitio, prius enim praeconcipitur aliquid esse quam cognosci.

293. Contingentia pariter scientiae divinae *objectiva* esset, non *subjectiva;* fac, lumen irradiat natura sua, ast objecta irradiata seu illuminata possunt esse haec vel illa, nemo autem dicet hanc varietatem objectorum, quae sic illuminata sunt quidpiam detrahere vi lucis irradiantis, aut quod haec ab illis pendeat.

294. Ad 2m, *D.* In signo *priori* seu ante determinationem seu electionem voluntatis liberae, *Tr.* in signo *posteriori,* seu consequenter ad electionem in tempore futuram *N.* Siquidem, ut paulo ante diximus cum s. Thoma, quaecumque in tempore fiunt Deo praesentia sunt, adeoque et successiva electio uniuscujusvis individui; hinc in actu secundo, ut ajunt, has omnes liberas determinationes Deus ab aeterno futuras cognoscit. Atque hac ratione apprime inter se conciliantur et divina praescientia et humana libertas quin necesse sit alterutram repudiare; conciliatur praeterea futurorum necessitas cum istorum libertate, quia illa necessitas non est nisi hypothetica atque ex suppositione certo futurae liberae determinationis; etsi haec futura nondum in se ipsis sint, prout vera sunt ea quae praecesserunt ac memoria tenentur, quamvis actu haec ipsa non amplius sint; uti apprime declarat s. Augustinus lib. 26. *Contra Faustum manichaeum* c. 5.

PROPOSITIO IV.

Deus certo ac infallibiliter cognoscit futura contingentia conditionata

295. Futura conditionata ea dicuntur, quorum eventus a conditione, cum qua connexus est, pendet, mediumque locum obtinent inter mere possibilia, et absolute futura; nempe futura essent si poneretur talis conditio. Sic posita conditione quod Christus praedicasset in regionibus Tyriorum ac Sidoniorum isti conversi ad poenitentiam certo fuissent; adeoque istorum conversio non fuit mere possibilis, neque absolute futura, sed locum habuisset si Christus apud eos praedicasset, quod cum non fecerit, neque illi ad fidem pervenere.

296. Ejusmodi scientiam Deo inesse ratum jam nunc exploratumque penes omnes theologos est, uti scribit Card. Gotti Ord. Praedicatorum vir doctissimus. Jamdiu enim paucorum theologorum obsolevit opinio, qui Deo conjecturalem tantum futurorum conditionatorum scientiam tribuebant. Si qua controversia divisit scholas, haec non attingit nisi medium quo Deus futura haec conditionata cognoscit. Et sane vix salva fide, certa ejusmodi scientia denegari Deo potest, quam eidem Scripturae ac patres uno consensu tribuunt, atque admittendam esse vel ipsa sana ratio luculenter ostendit.

297. Sic igitur, laudato cardinali duce, veritatem enunciatae propositionis adstruimus: Deus in Scripturis plura revelavit sub conditione futura, quae tamen deficiente conditione, non evenerunt; ergo Deus ea certo cognovit; repugnat enim Deum qui infinita veritas est, summaque veracitas, quidpiam sub conditione eventurum certo praenunciasse, quin certo praeviderit.

298. Porro antecedens propositi argumenti, ceteris omissis, evincitur 1° ex 1. Reg. 23, 11. seqq. ubi David perhibetur Deum consuluisse, an, si mansisset Ceilae, Saul

venturus esset ad eam urbem obsidendam, responditque Dominus: *descendet.* Sciscitante iterum Davide, an Ceilitae essent eum tradituri in manus Saulis, respondit Dominus: *tradent.* Jam vero hic non agebatur aut de re mere possibili, nec de re absolute futura, cum fugiente David, ac deficiente proinde conditione, Saul ad obsidendam Ceilam minime se contulerit; agebatur igitur de re sub conditione futura quam Deus certo praevidit, certoque praenunciavit. 2° Id ipsum constat ex 3. Reg. 11, 2. ubi Deus renovat praeceptum datum Exod. 34. de non ineundis conjugiis cum alienigenis, quia *certissime avertent corda vestra ut sequamini Deos earum.* Quae praedictio, adimpleta conditione in Salomone aliisque, exitum habuit, in aliis vero, hac eadem non posita, locum non habuit. 3° Evincitur ex lib. Sapient. c. 4, 21. ubi de justo in juventutis flore morte praerepto dicitur: *Raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus*, aut *ne fictio deciperet animam illius*, praecognita igitur a Deo fuit illius mutatio si diu vixisset. 4° Denique ex Christi verbis Matth. 11,21. quibus exprobrat Corozaitis ac Bethzuiditis cordis duritiem dicens: *Vae tibi Corozain, vae tibi Bethzaida, quia si in Tyro et Sydone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere paenitentiam egissent.* Tyriorum igitur ac Sidoniorum poenitentia certa fuisset, si quidem Christus inter eos signa fecisset, quae apud Judaeos fecit.

299. Patrum tum Graecorum tum Latinorum in hac divina conditionatorum futurorum praescientia unanimis sensus est. Hac enim tum ad Dei providentiam vindicandam circa infortunia quibus saepe affliguntur justi, tum ad parentes de immatura filiorum morte solandos utuntur. Ipsiusque ope gratiae naturam ejusque gratuitam distributionem adversus pelagianos ac semipelagianos tuentur, quod inter ceteros s. Augustinus et s. Prosper praestiterunt. Etenim s. Augustinus sic in lib. *de Corrept. et Gratia* cap. 8. illos perstringit: *Respondeant si possunt, cur illos Deus cum fideliter et pie viverent, non tunc de hujus vitae periculis ra-*

puit, ne malitia mutaret intellectum eorum, et ne fictio deciperet animas eorum. Utrum hoc in potestate non habuit? An eorum mala futura nescivit? Nempe nihil horum nisi perversissime et insanissime dicitur. S. Prosper vero *Resp.* VII. *ad Excerpta Genuensium: de Tyriis vero*, scribit, *et Sydoniis, quid aliud possumus dicere, quam non esse eis datum ut crederent, quos etiam credituros fuisse ipsa veritas dicit, si talia, qualia apud non credentes facta sunt, virtutum signa vidissent?* Uterque igitur certam ejusmodi futurorum scientiam Deo tribuit.

300. Ipsa demum ratio Deo eam inesse suadet; haec enim scientia summa perfectio est, Deo proinde abesse non potest. Adeo vero christianis omnibus persuasum est Deum futura conditionata cognoscere, ut vulgo in adversis quae passim nos premunt dicere soleant: Deus scit quare hoc vel illud permiserit, quare ita disposuerit, praevidit in bonum vel melius hoc cessurum. Tot proinde hujus scientiae testes sunt quot fideles, imo quot homines qui Deum esse profitentur.

DIFFICULTATES

301. I. Obj. 1° Quae ex Scripturis ad hanc scientiam adstruendam afferri solent improprie ac metaphorice intelligi debent, cum conditio suspensionem importet quae in Deo admitti nequit; 2° vel intelligi possunt de cognitione conjecturali, ut innuunt particulae *forte*, *forsitan* etc. quae ejusmodi praedictiones comitantur. Sic Genes. 3, 21. Deus ait: *Ne forte mittat manum suam et sumat etiam de ligno vitae;* aut etiam ut legitur Matth. 11, 23. Christus ait: *Si in Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem;* ac Exodi 4, 8. seqq. *Si non crediderint tibi*, ait Deus Moysi, *neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis; quod si nec duobus quidem his signis crediderint .... sume aquam fluminis* etc. Non igitur certo omnino sciebat Deus num

Hebraei credituri nec ne essent duobus prioribus signis. Ergo.

302. Resp. Ad 1m, *Neg.* Ad Prob. *D.* Conditio suspensionem importat ex parte objecti, *C.* ex parte divinae scientiae qua Deus uno actu omnia attingit, ut in praec. propositione diximus; *N.*

303. Ad 2m, *N.* Absonum enim est Deo tribuere scientiam conjecturalem aut probabilem, cum id abhorreat a Dei notione. Nec obstant particulae *forte* ac *forsan* quae interdum in Scripturis occurrunt in ejusmodi praedictionibus, alioquin admitti pariter deberet scientia conjecturalis in Deo de futuris liberis absolutis in quorum praedictione, ut vidimus, eaedem particulae occurrunt, quo semel concesso, manus victas daremus socinianis. Igitur dicendum Scripturas ejusmodi particulis minime significare horum futurorum cognitionem prout in Deo est, sed prout res ejusmodi sunt in sua natura, seu in causis suis, uti exponit s. Thomas 2, 2. q. 171. ar. 6. ad 2. dicens: *Divina praescientia respicit futura secundum duo, scilicet secundum quod sunt in se ipsis, in quantum scilicet ipsa praesentialiter intuetur; et secundum quod sunt in suis causis, in quantum scilicet videt ordinem causarum ad effectus. Et quamvis contingentia futura, prout sunt in se ipsis, sint determinata ad unum, tamen, prout sunt in suis causis, non sunt determinata, quin possint aliter evenire. Et quamvis ista duplex cognitio semper in intellectu divino conjungatur; non tamen conjungitur semper in revelatione prophetica.* Alioquin et illud absurdum sequeretur nec Deo praesentium scientiam inesse, cum in allegato Exodi cap. 4. Deus Mosen interroget. *Quid est, quod tenes in manu tua? Respondit: virga.*

304. II. Obj. Horum futurorum conditionatorum scientia a ss. Augustino, Fulgentio et Prospero adversus pelagianos ac semipelagianos, qui eam adstruebant, decertantibus, Deo prorsus denegatur. Etenim s. Augustinus *De anima* lib. 1. c. 12. *Ipsa*, inquit, *exinanitur omnino praescientia, si quod praescitur, non erit. Quomodo enim recte dicitur*

praesciri futurum, quod non est futurum? et lib. *De praedestinat. Sanctorum* c. 14. scribit in illud Sapientiae: *Raptus est* etc. *Dictum est secundum pericula hujus vitae: non secundum praescientiam Dei, qui hoc praescivit, quod futurum erat, non quod futurum non erat: id est quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationum subtraheretur incerto; non quod peccaturus esset, qui mansurus in tentatione non esset.* Consonat s. Fulgentius *De vera Praedestinat.* lib. 1. c. 7. scribens: *Absurde dicitur Deum praescisse parvuli futura peccata, quae futura non erant. Neque enim Dominus rerum omnium conditor facienda praescisset, quae facienda non essent.* S. denique Prosper in ep. ad Augustinum n. 5. loquens de semipelagianis ait: *In tantum quibuscumque commentitiis meritis electionem Dei subiiciunt, ut quia praeterita non extant, futura, quae non sint futura, confingant, novoque apud illos absurditatis genere, et non agenda praescita sint, et praescita non acta sint.* Ergo.

305. Resp. *D. A.* Eliminatur ut norma gratiae et praedestinationis aut reprobationis juxta semipelagianorum systema, *C.* eliminatur in se *N.* Semipelagianorum systema erat gratiam et vocationem ad fidem secundum merita dari a Deo, cumque urgerentur a catholicis exemplo parvulorum, quorum alii perveniebant ad gratiam baptismi, alii vero non item, tum exemplo adultorum, quorum alii vocabantur, aliis in infidelitate relictis, respondebant Deum ob praevisa futura illorum merita aut demerita, si diu vixissent, ita se gessisse, istorum vero futuram fidem aut incredulitatem, si ad eos fidei enunciatio pervenisset. Ex eodem pariter principio inferebant semipelagiani Deum ob praevisa ejusmodi merita aut demerita conditionate futura aliis praemia, poenas vero aliis decernere. Quae cum absurda ac falsa essent, imo et aliena a divina justitia, quosdam rejici aut plecti ob demerita quae nunquam futura erant ex defectu conditionis non adimplendae, ideo patres adducti stultum hujus praescientiae abusum rejiciebant. Nam quod spectat ad horum futurorum praescien-

tiam in se spectatam, non solum hi patres non respuerunt, sed praeterea nonnisi *insanissime ac perversissime* negari asserebant, ut vidimus ex Augustino et Prospero.

306. Inst. Saltem cum principiis s. Thomae ejusmodi praescientia componi nequit. Docet enim s. Doctor 1° contingentia certo non posse cognosci, nisi prout actu sunt in seipsis, et sic *considerantur ut praesentia;* jam vero talia non sunt futura conditionata, quae pendent a conditione non ponenda. Docet 2° futurum contingens videri a Deo quia est divinae aeternitati praesens; porro futurum sub conditione aeternitati praesens non est.

307. Resp. *N. A.* Ad 1m, prob. *Dist. Maj.* Non possunt contingentia futura certo praenosci nisi prout sunt in se ipsis sive conditionate sive absolute futuris, *C.* absolute tantum *N.* Sic *Dist. min.* Futura contingentia non sunt in seipsis absolute, seu ut ajunt in actu secundo, seu exercito, *C.* sub conditione *N.* Existerent siquidem et exererentur, posita conditione, adeoque certo a Deo cognosci debent, quia omnem veritatem cognoscit, quod vero sub tali conditione eveniret veritas est.

308. Ad 2m, *D.* Futurum sub conditione praesens non est aeternitati uti absolute futurum, *C.* uti futurum sub conditione *N.* Aeternitati divinae aliquid praesens est prout in tempore eveniet sive absolute sive conditionate.

309. III. Obj. 1° In futuris conditionatis nulla est veritas objectiva, pendet haec enim a conditione quae non erit; 2° hoc magis patet ex eo quod nullus necessarius sit nexus inter conditionem et electionem, adeoque vel istorum futurorum scientia in Deo non est, vel est conjecturalis tantum, qualem admittit ratio nexus inter conditionem et liberum conditionatum. Ergo.

310. Resp. Ad 1m, *D.* In se spectatis, *Tr.* prout subsunt scientiae Dei *N.* Nam in ordine ad Dei scientiam eodem modo se habent futura conditionata, ac futura libera absoluta; haec enim spectata in se ipsis seu respectu liberae futurae electionis nec vera nec falsa dici possunt; ast

respectu Dei vera omnino sunt; sic etiam futura conditionata, spectata nexus natura inter conditionem et conditionatum, sunt nec vera nec falsa, ast vera sunt prout divinae subsunt scientiae.

311. Ad 2^{m}, *D.* Et ideo in se nullam habent determinatam veritatem, *C.* prout subjacent intellectui divino *N.* Responsio patet ex modo dictis.

ARTICULUS III.

DE MEDIO SCIENTIAE DIVINAE

312. Medium scientiae a philosophis ac theologis vocatur causa cognitionis, seu medium illud, quo cognito, devenitur in aliorum cognitionem; sic speculum est medium cognoscendi formam nostram; axiomata seu principia sunt media ad cognoscendas conclusiones.

313. Deus cognoscit se et alia a se distincta; quae a Deo distincta sunt, aut mere sunt possibilia, aut existentia cum suis temporis differentiis, nempe praeterita, praesentia, aut futura. Haec rursum aut sunt necessaria et a causis necessariis seu naturalibus pendent, aut sunt libera, quatenus a causa libera ponuntur; demum haec ipsa aut absolute ac per se ponuntur, aut dependenter ab aliqua conditione, uti in praecedente articulo declaratum est.

314. Circa rationem qua Deus objecta a se distincta cognoscit, haud exiguae quondam in scholis catholicis exarsere controversiae, quae jam sopitae videntur. Haec sigillatim placita iraenica methodo exponemus, ut sic quispiam possit illud libere amplecti quod sibi magis arriserit.

315. Secernentes in primis certa ab incertis, 1. inter omnes convenit Deum essentiam suam immediate, id est absque ullo medio videre seu cognoscere, cum nulla causa anterior concipi possit ipsa divina essentia, qua haec cognoscatur.

316. 2. Cum detur virtualis et cogitationis distinctio inter divinam essentiam ejusque attributa, quae illi super-

venire concipiuntur, hinc fit ut omnes pariter admittant haec attributa sua Deum cognoscere mediante essentia sua.

317. 3. Omnes pariter consentiunt in eo quod Deus objecta a se distincta cognoscat in se ipso, seu in essentia sua uti objecto prius cognito, sive sermo sit de possibilibus, sive de existentibus cum suis differentiis praesentis, praeteriti, ac futuri, quas habent in tempore, si agatur de necessariis, aut de iis quae a causis necessario agentibus procedunt. Triplici porro ratione exponitur quomodo divina essentia possit esse causa seu medium cognitionis ejusmodi objectorum; ac primo quidem prout Deus est prima omnium causa *productiva* sive possibilium sive existentium; 2° prout est causa omnium *exemplaris*; 3° ut est causa *supereminens*, seu quatenus aut formaliter aut eminenter in se continet perfectiones omnes quae in creaturis sunt aut esse possunt. Consuli de his potest s. Thomas *Cont. Gent.* lib. 1. c. 49. et in *Summa* p. 1. q. 14. ar. 3.

318. Hactenus quidem scholae omnes unanimes fuerunt. Ast cum ventum est ad discutiendum sub qua praecise ratione Deus in se tanquam causa cognoscat sive possibilia, sive existentia cum suis differentiis respectivis, ab invicem dissentire theologi coeperunt. Thomistae siquidem contendebant Deum in se tanquam causa *effectrice* seu *productiva* cognoscere tum possibilia, tum existentia; ceteri autem existimant Deum utraque cognoscere in se tanquam causa *exemplari* ac *supereminente*, prout patres communiter docuere. Nec defuerunt qui censuerint Deum immediate haec ipsa cognoscere veluti objectum ac terminum suae cognitionis, cum et haec ratio cognoscendi res in seipsis non sit minima perfectio, qua Deus destitui nequit.

319. Sed potior controversia viguit quoad futura libera sive absolute, sive conditionate; ex ea enim exitus pendet ceterarum quaestionum, quae circa gratiam agitatae sunt. Unaquaeque enim schola sedulo adnisa est fundamenta mature praejacere aedificii postea moliendi.

320. Ut autem apprime status controversiae intelliga-

tur, necesse est ut duplex in primis distinguatur ordo, quorum alter est naturalis, supernaturalis vero seu gratiae alter. Duplex item hominis distinguendus est status, nempe innocentiae tot a Deo cumulatus donis, ac peccati post lapsum, quo primus homo dona illa et sibi ac nobis perdidit.

321. Thomistae juxta illud generale principium, quod Deus est prima causa, universorum Dominus, et primus movens, creaturae autem omnes sunt in potentia tum ad esse, ut loquuntur, tum ad operari, quae proinde ex se in actum erumpere nequeunt quin physice a Deo permoveantur et praedeterminentur, inferunt universim pro quovis ordine ac statu necessitatem praedeterminationis physicae. Ex eadem praeterea theoria colligunt Deum praenoscere omnes actiones liberas futuras sive Angeli sive hominis, tum ante tum post lapsum, tam in ordine naturali quam in ordine supernaturali in decretis suis aeternis physice praedeterminantibus ad has vel illas actiones in tempore quoad utrumque ordinem exerendas. Quod si sermo sit de peccatis, thomistae plerique docent haec Deum videre in decretis positivis praedeterminationis physicae ad actus materiales et physicos, permissivis vero quoad moralem voluntatis malitiam quae negativa est.

322. Augustinenses vero juxta praemissas distinctiones duplicis ordinis ac duplicis status Angeli ac hominis, censent cum thomistis Deum videre actus supernaturales in decretis dandi gratiam victricem et a se efficacem pro statu naturae lapsae, non item vero quoad actus naturalis ordinis sive ante sive post lapsum; tum etiam quoad actus supernaturales ante lapsum, quos omnes ante decreta, ac independenter ab ipsis Deum praenoscere contendunt. Nihil hic dicere attinet de jansenianis, qui quamvis cum augustinianis consentiant in omnibus circa diversum medium quo Deus pro utroque ordine, et pro utroque statu libera futura praenoscit, adjiciunt tamen haeresim suam de gratia necessitatem inferente.

323. Ceteri theologi quibus nulla arrident decreta physice praedeterminantia ad unum in quovis ordine et pro quovis statu, utpote quae videantur sibi humanae libertati contraria, ac propterea rejiciunt gratiam a se efficacem, arbitrantur Deum libera futura praenoscere ante quodvis decretum. Ex his alii censent Deum ejusmodi futura videre in *supercomprehensione* naturae creatae, quatenus omnis ejus virtus a Deo cognoscitur ad quam se porrigere potest; alii docent Deum haec cognoscere in seipsis absque cujusvis medii ope utpote veritates objectivas futuras adeoque intellectui infinito cognoscibiles; alii vero existimant Deum haec omnia videre futura contingentia libera in essentia sua veluti in speculo, quod refert quid actura sit creatura libera in tempore et in quacumque hypothesi constituta. Ad actus supernaturalis ordinis speciatim quod attinet, hos Deum videre putant in decretis dandi gratiam per scientiam futurorum conditionatorum, praevisam efficacem, ex libero nempe voluntatis gratiae assensu, quem sub tali gratia dandum Deus certe cognoscit. Hinc si eam concedere Deus decernat, praevidet consensum certum, potest vero, etiam non obstante hujus consensus praevisione, eam non dare. Peccata vero in istorum sententia Deus cognoscit in forma opposita, seu in privatione boni quod inesse deberet in aliqua actione.

324. Hae controversiae videntur ortae ex statu antiquioris philosophiae ac inibi veram radicem suam habere, quae cum theologiam, ut ita dicam, penetraverit, diversae scholae theologi juxta illius placita res etiam theologicas pertractarunt. Remota enim sententia in philosophicis olim recepta, de necessitate physicae applicationis potentiae ad actum ut creatura operationes sibi consentaneas eliciat, jam patet totum labefactari thomistarum systema. Sic etiam: seposita necessitate medii ex parte Dei ad res cognoscendas, sequitur opus haud esse alicujus sive speculi sive decreti ad horum futurorum scientiam, et ita porro. Jam vero ecquis nesciat illam philosophiam, quae tot ejusmodi

quaestionibus originem praebuit antiquatam esse, et a modernis scholis penitus exulasse? Hinc vix non inutiles ejusmodi controversiae nunc temporis videntur, ac solum inserviunt scientiae historiae theologicae cognoscendae.

325. Equidem novi abs diversae scholae theologis in subsidium proprii systematis Scripturas advocari; verum et illud novi quod nisi praecessissent illa philosophica systemata, nemo unquam fortasse patrocinium Scripturarum adscivisset, cum nos Deus haec docere noluerit. Sane si praedeterminantes ad suum systema fulciendum ea congerunt loca in quibus Deus dicitur quidquid ab hominibus agitur, *praeparasse in decretis, viis ac judiciis suis*, et id factum esse, quod ipse *cogitavit ac fieri voluit;* antipraedeterminantes ea testimonia afferunt, in quibus *opera* nostra *cognita* a Deo ac *investigata* dicuntur, *in viis et in semitis nostris praevisa.* Idem de patribus dicatur, quorum unanimis, ut vidimus, sententia est non ideo res futuras quia Deus praescivit, sed ideo praescivisse quia erant futurae, adeoque omne decretum praevertit ejusmodi divina praescientia. Audiatur prae ceteris s. Augustinus in libro *De praedestinatione sanctorum* cap. 10. ubi haec habet: *Praedestinatio* (seu decretum) *sine praescientia esse non potest, potest autem esse sine praedestinatione praescientia. Praedestinatione quippe Deus ea praescivit quae fuerat ipse facturus: unde dictum est: fecit quae futura sunt. Praescire autem potens est, quae ipse non fecit, sicut quaecumque peccata.* Hac propterea de causa idem s. Doctor *Enarr. in Ps.* 49. n. 88. fassus candide est se dicere non audere quomodo Deus cognoscat, quoniam scire non potuit; satius proinde nobis erit ejus modestiam imitari.

ARTICULUS IV.

DE DIVISIONE SCIENTIAE DEI

326. Scientia prout subjective in Deo est, nemine dissentiente, est simplicissima. Virtualiter tamen multiplex est, quatenus pluribus scientiis et cognitionibus objective realiter distinctis aequivalet, et a nobis distinctis mentis conceptibus apprehenditur.

327. Distinguitur igitur Dei scientia objective 1° in scientiam *necessariam* ac *liberam*. Necessaria ea est cognitio, quae pro objecto habet res quae a divinis decretis nullatenus dependent, cujusmodi est Deus ipse et omnia possibilia. Libera est cognitio cujus objectum pendet a liberis Dei decretis, cujusmodi sunt res omnes existentes aut aliquando futurae.

328. 2° Distinguitur in scientiam *speculativam* et *practicam*. Speculativa ea dicitur quae versatur circa objectum, ut dicitur, non operabile, uti Deus ipse, et ea omnia quae mere possibilia permanent. Practica quae versatur circa objectum operabile, uti res omnes conditae aut condendae.

329. 3° Distinguitur in scientiam *approbationis* et *improbationis;* approbationis cujus objectum bonum est in quocumque ordine; improbationis cujus objectum est malum, cujusmodi sunt peccata.

330. 4° Distinguitur in scientiam *simplicis intelligentiae* et *visionis*. Simplicis intelligentiae vocatur ea cognitio, quae antecedit omne decretum, et versatur circa mere possibilia; visionis est cognitio Dei ipsius tum rerum omnium existentium vel aliquando futurarum in aliqua temporis differentia; quo fit ut scientia visionis partim objective necessaria sit, partim contingens et libera.

331. Hactenus theologi uno ore consentiunt; siquidem nulla circa enumeratas divisiones disceptatio est. Verum non minima exarsit in scholis catholicis contentio circa postremam divisionem de scientia *simplicis intelligentiae* et

scientia *visionis*. Thomistae enim contenderunt illam esse prorsus adaequatam, ceteri refragati sunt et inadaequatam proclamarunt eo quod praeter cognitionem possibilium et futurorum, admittenda sit cognitio futurorum conditionatorum. Scientiam hanc molinistae, congruistae, et augustiniani *mediam* vocarunt, quatenus ejus objectum locum medium tenet inter mere possibilia, et absolute futura; et eam revocant veluti speciem ad scientiam simplicis intelligentiae; eandem veteres *exploratricem* vocarunt.

332. Thomistae igitur qui unicum medium ad futura cognoscenda Deo assignant, nempe decreta, respuunt scientiam mediam veluti novam, atque ad summum ab arianis et semipelagianis invectam. Verum cum repugnare non potuerint apertis Scripturarum testimoniis, communi doctrinae patrum in admittenda scientia futurorum conditionatorum, tandem et ipsi eam admiserunt. Ut tamen eam componerent cum doctrina ipsorum fundamentali de unico medio quod Deo suppetit cognoscendi futura libera, quaecumque demum sint sive absoluta sive conditionata, in decretis, adnisi sunt ostendere Deum futura conditionata cognoscere in decretis excogitatis primum a P. Alvarez, subjective absolutis et objective conditionatis. Quo nomine significant decreta illa quibus Deus sibi proponit aliquid facere, dummodo ponatur conditio, quae iterum pendet a decreto suo objectivo. Exemplo sit conversio Petri: Deus decrevit convertere Petrum, si ipsemet decernat movere Petrum gratia sua ad poenitentiam. Si Deus secundum hoc decretum faciat, dandi scilicet gratiam suam efficacem qua Petrus permoveatur ad poenitentiam, Deus videt in hoc secundo decreto conversionem certo futuram, quia conditionem a qua poenitentia pendet, ipse decrevit ponere; quod si decreverit hanc conditionem non ponere, hanc non videt futuram conversionem, imo videt contrarium. Ejusmodi decreta subjective absoluta et objective conditionata distinguuntur a decretis mere objectivis, in eo quod haec omnino seu unice penderent ab objecto absque ullo decreto Dei

ponendi ex se hanc conditionem, et hoc modo concipitur: Decerno Petrum salvare, si ipse assentiatur gratiae meae quam ei tribuo, etsi eidem resistere possit eamque respuere.

333. Itaque tota controversia huc revocatur, utrum admitti debeant decreta ejusmodi subjective absoluta et objective conditionata, modo exposito, an non; Si debent ea admitti, non datur scientia media; si non debent admitti, ac sufficiant decreta mere objective conditionata, datur scientia media, quae nihil aliud est nisi scientia futurorum conditionatorum objectiva absque ullo decreto subjective absoluto, et objective conditionato. Thomistae affirmant ex suis principiis, alioquin non posset concipi cognitio certa horum conditionatorum futurorum, cum Deus ea videre non possit in se quia non extitura sunt, neque potest videre in sua causa proxima, voluntate nempe humana, quae praeterquam quod indifferens est ad utrumque, deficiente conditione, numquam habebitur electio; restat proinde ut unice cognoscantur a Deo in recensitis decretis.

334. Reliqui vero theologi respuunt ejusmodi decreta, quae, relictis ambagibus, revocantur ad decreta unice subjectiva. Nam, ajunt ipsi, Deum decernere subjective conversionem Petri, si ipsemet decernat gratiam efficacem dare, est dicere: volo, seu absolute decerno conversionem Petri; contra vero si decernat non dare, perinde est ac dicere: nolo, vel decerno non converti Petrum. Insuper recens horum decretorum inventum objiciunt veluti toti antiquitati incognitum. Cum vero ex altera parte, fatentibus jam thomistis, universa antiquitas admiserit scientiam futurorum conditionatorum, nonnisi absurde arianis aut semipelagianis tribuitur invectio scientiae mediae, qui nonnisi scientia conditionatorum abutebantur. Demum, subdunt, ecquis dixerit aliud medium divinae scientiae non suppetere praeter illa decreta de quibus nihil in Scriptura, nihil in patribus occurrit? Quare ad summum non fateri ingenue cum Au-

stino imbecillitatem nostram circa rationem qua Deus sive futura absoluta, sive conditionata cognoscat?

335. Nostri instituti profecto non est, ut professi sumus, hasce discutere quaestiones, unum contenti sumus animadvertere, uti pariter praemisimus, nunc vix non obsoletas dici posse has disceptationes. Fundamentum siquidem et haec habet in antiquiori philosophia, quae cum omnino, aut pene universim exulaverit e scholis nostris, ac vix philosophus supersit qui non doceat Deum cuncta immediate cognoscere, patet nec huic disceptationi locum superesse. Restat proinde, ut theologi omnes, his feriati domesticis controversiis, uno animo conjunctisque viribus pugnent adversus veros religionis catholicae hostes.

CAPUT II.

DE VOLUNTATE DEI

336. Voluntas definitur facultas appetendi bonum ac malum aversandi mente praecognitum. Voluntas in Deo quum identificetur cum divina essentia a qua nonnisi virtualiter distinguitur, sequitur eam unicam, simplicissimam ac perfectissimam esse.

337. Objective tamen, seu ex parte rei volitae, virtualiter multiplex distinguitur, prout nempe in diversa objecta ac diversa ratione divina voluntas tendit.

338. Ac 1° quidem distinguitur in voluntatem *beneplaciti*, et in voluntatem *signi*. Voluntas beneplaciti est voluntas proprie dicta, ut loquitur s. Thomas p. 1. q. 19. ar. 2., quia vere Deo inest; voluntas *signi* improprie ac metaphorice voluntas dicitur, cum non sit nisi signum voluntatis, uti improprie instrumentum a tabellione digestum vocatur voluntas testatoris. Ut autem *signum* verax sit, debet exprimere seu significare voluntatem ejus qui eam per signum manifestat, alioquin esset fallax ac mendax. Signa quibus Deus voluntatem suam patefacit plura

sunt, quinque tamen recensentur praecipua, praeceptum, prohibitio, consilium, permissio et operatio; praeceptum quidem, consilium, et operatio respectu boni, ait s.Thomas l. c. ar. 2.: prohibitio et permissio respectu mali, comprehendi autem solent hoc versu:

Praecipit aut prohibet, permittit, consulit, implet.

339. 2°. Voluntas beneplaciti juxta eundem Angelicum doctorem *De verit.* q. 33. ar. 3. distinguitur in *antecedentem* et *consequentem*. Antecedens porro ex s. Jo. Damasceno *De fide orthodoxa* lib. 2. c. 29. ea est quam Deus habet ex se ipso, seu *cujus ipse auctor sit*, nulla scilicet expectata occasione aut causa ex parte creaturarum. Talis est voluntas salvandi reprobos. Voluntas consequens ea est quam Deus non habet ex se solo, sed data occasione aut causa ex parte creaturarum; seu ut inquit idem Sanctus, *ex nostra causa ortum habens*. Nempe ut clarius adhuc exponit s. Thomas in 1. *Sent. dist.* 46. q. 1. *ar.* 1. Voluntas consequens ea dicitur *eo quod praesupponit praescientiam operum, non tanquam causam voluntatis, sed quasi rationem voliti*. Talis est voluntas damnandi reprobos, illorum praevisa impoenitentia finali. Hoc ipsum illustrat s. Doctor exemplo judicis ex se volentis omnem hominem vivere, et, cognita reitate, homicidam suspendi: s.Jo. Chrysostomus vocat voluntatem antecedentem *primam*, consequentem vero *secundam*.

340. 3° Haec ipsa beneplaciti voluntas distinguitur in *efficacem* et *inefficacem*. Voluntas efficax ea dicitur, qua Deus ita effectum intendit ut omnia obstacula vincat. Quo sensu scribit Apostolus Rom. 9, 19. *Voluntati ejus quis resistit?* Inefficax ea dicitur, qua etiamsi Deus aliquid velit non ei tamen propositum est omnia impedimenta superare; hoc sensu dixit Christus Matth. 23,37. *Jerusalem ... quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti.* Voluntas proinde Dei efficax semper impletur, non item vero voluntas inefficax.

341. 4° Haec insuper voluntas distinguitur in *absolutam* et *conditionatam*. Absoluta ea dicitur qua Deus absque ulla

conditione ex parte objecti aliquid vult, hac ratione vult observationem mandatorum suorum. Conditionata ea est quae aliquam ex parte objecti conditionem includit ut adimpleatur ; hac ratione Deus voluit populum suum ab hostibus defendere eique opem ferre, dummodo custodiret mandata ipsius, nec coluerit deos alienos. Voluntas porro absoluta permisceri non debet cum efficaci ; nam omnis quidem voluntas Dei efficax etiam absoluta est, non autem e converso ; cum possit voluntas absoluta non adimpleri ut patet ex mandatorum observatione, a qua saepe numero homines recedunt, licet eam Deus absolute velit. Vulgo tamen promiscue usurpatur utraque voluntas.

342. Circa has praecipuas divisiones voluntatis divinae objectivae, nulla viget controversia. Non minima tamen excitata est a jansenistis, qui contendunt voluntatem beneplaciti semper adimpleri, ex quo inferunt Deo haud inesse hanc voluntatem salvandi omnes homines, sed solum voluntatem *signi* adeoque impropriam ac metaphoricam, qualem etiam ei tribuunt quoad observationem divinorum praeceptorum. Quamvis praeterea iidem agnoscant distinctionem voluntatis Dei in antecedentem et consequentem, autumant nihilominus hanc in ordine ad hominum salutem desumendam esse ex peccato originali. Nam juxta ipsos Deus quidem habuit voluntatem omnes homines salvandi, antecedenter tamen ad praevisionem originalis noxae; consequenter vero ad ejus praevisionem Deus jam non habuit voluntatem salvandi nisi solos electos et praedestinatos, unde sequitur ex ipsorum sententia Christum mortuum esse pariter pro solis electis ; quoad reliquos autem Deum non habere nisi voluntatem metaphoricam, et ex hac voluntate Christum pro reprobis mortuum esse. Haec execrabilis doctrina est, quam impugnandam assumimus.

PROPOSITIO

Deus, supposito etiam peccato originali, voluntate beneplaciti seria et antecedente, vult omnes homines salvos fieri, et Christus pro omnibus mortuus est

343. Haec propositio ex ea parte quae complectitur alios praeter praedestinatos, de fide est, ex ea vero quae omnes prorsus homines includit, vera, pia, catholica et fidei proxima est, sive quoad voluntatem Dei, sive quoad mortem Christi. De fide esse quoad eam partem quae alios quam praedestinatos complectitur, patet ex censura propositionis V. Jansenii in Constit. *Cum ex occasione* Innocentii X. et Alexandri VII. ab universa Ecclesia receptis. *Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut Sanguinem fudisse; falsam, temerariam, scandalosam, et intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat praedestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinae pietati derogantem et* HAERETICAM *declaramus, et uti talem damnamus.* Ergo contradictoria propositio: *Christus pro aliis quam pro praedestinatis mortuus est et Sanguinem suum fudit*, de fide est. Cum vero correlativa sint mors Christi pro hominibus et voluntas Dei eos salvandi, sequitur eadem certitudine constare de morte Christi, ac de voluntate Dei circa hominum salutem. *Veram* porro *piam, catholicam ac fidei proximam* esse propositionem ex ea parte quae includit omnes homines, ex firmissimis quibus innititur fundamentis, unicuique facile patebit.

344. Deum igitur in primis velle voluntate beneplaciti seria et antecedente omnes homines salvos fieri, ceteris praetermissis, sic ex Pauli apostoli testimonio luculentissimo 1. ad Timoth. 2, 1 seqq. evincimus: *Obsecro igitur,* scribit, *primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones* PRO OMNIBUS HOMINIBUS . . . *Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo; qui* OMNES HOMINES *vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.*

Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum PRO OMNIBUS. Atqui dum hic dicit Deum velle omnes homines salvos fieri, omnes prorsus et singulos, nemine excepto, significat Apostolus. Ergo.

345. Etenim [a]) tam late patet in v. 4. *omnes homines*, quam in v. 1. *pro omnibus hominibus;* siquidem ideo vult Apostolus ut *pro omnibus hominibus* orent fideles, quia Deus *vult omnes homines salvos fieri.* Ergo sicut pro omnibus omnino hominibus, nemine excepto, nobis orandum esse asseruit v. 1. ut patet ex praxi Ecclesiae Apostolum sic intelligentis, ut fatetur vel ipse Estius *Comment.* in hunc loc., ita in v. 4. affirmat Apostolus Deum velle omnes prorsus homines, nemine excepto, salvos fieri.

346. [b]) Nec minus idipsum luculenter evincunt rationes quas urget Apostolus vv. 5. et 6. ad probandum Deum velle hominum salutem. Nimirum, quia *unus est Deus* omnium, et quia Jesus Christus omnium *hominum mediator est*, et hic mediator noster *dedit semetipsum redemptionem pro omnibus;* atqui Deus est omnium hominum, nemine excepto, creator; Jesus Christus est omnium hominum, nemine excluso, mediator; pro omnibus hominibus redimendis, nemine excepto, semetipsum obtulit hic mediator Dei et hominum; ergo Deus vult omnes homines, nemine excepto, salvare.

347. [c]) Idem evincitur ex generali illa tradita ab Augustino regula interpretandi Scripturas, juxta quam in sensu proprio et secundum totam amplitudinem suam Scripturae verba intelligenda sunt, nisi vel alia Scripturae loca, vel evidens aliqua ratio, seu potius traditio aliter poscant; atqui verba Apostoli *omnes* et *omnibus* quominus in tota sua amplitudine sint intelligenda, et verbum *vult* in significatione propria sit accipiendum non solum tria recensita suadent, sed plane ita esse accipienda et intelligenda necessario exposcunt; etenim Apostolus Petrus in ep. 2. c. 3,9. ad omnem excludendam exceptionem ab hac sincera

Dei voluntate salvandi omnes homines scribit: *Nolens aliquem perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.* Quod igitur alter Apostolus propositione generali affirmativa adstruit, adstruit alter propositione generali negativa.

348. Itaque alia Scripturae loca juxta Augustini regulam non solum non obstant amplissimae significationi vocum *omnes* et *omnibus* textus Paulini, sed eam imo postulant; restat ut expendamus an id ipsum efficiat etiam traditio. Porro extra omne dubium est traditionem, eandem universalem significationem verbis Pauli tribuisse. Omissis vero patribus Graecis, quos omnes adversus se esse ultro dat Jansenius, testes hujus traditionis exhibemus patres Latinos. S. Augustinus in lib. *De spiritu et littera* cap. 23. haec habet: *Vult autem Deus omnes homines salvos fieri, et in cognitionem veritatis venire, non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes, justissime judicentur.* Illos itaque omnes Deus ex Augustino, *vult salvos fieri*, quos justissime judicabit; atqui procul dubio Deus omnes ac singulos omnino homines judicaturus justissime est; ergo omnes prorsus ac singulos homines Deus vult salvos fieri. Quum vim argumenti senserit Jansenius, ut ab eo se subduceret contendit allegata verba non ex propria sententia s. Augustinum attulisse, sed veluti objectionem sibi a pelagianis propositam. Ast inepte, ut patet ex verbis ipsis quibus orsus est s. Doctor caput immediate subsequens: *Haec disputatio, si quaestioni illi solvendae* (cur scilicet non omnes de facto salventur, si Deus vult omnes salvos fieri) *sufficit, sufficiat;* quod de haeretica doctrina dici profecto a s. Augustino non potuisset.

349. Hoc sensu propterea de universali voluntate Dei intellexit verba Augustini s. Prosper, qui in responsione ad secundam objectionem Vincentianam magistri sui fidelissimus discipulus paucis ac dilucide illius mentem exponit scribens: *Remota hac discretione quam divina scientia intra secretum justitiae suae continet, sincerissime credendum, ac profitendum est Deum velle, ut omnes homines salvi fiant. Siquidem*

Apostolus, cujus ista sententia est, sollicitissime praecipit, quod in omnibus Ecclesiis piissime custoditur, ut Deo pro omnibus hominibus supplicetur; ex quibus quod multi pereunt, pereuntium est meritum, quod multi salventur, salvantis est donum. Quae si bene perpendantur, evincunt hanc fuisse mentem Augustini, Apostolum scilicet docuisse Deum voluntate antecedente vera ac sincera omnium prorsus hominum velle salutem.

350. His adjici debet celebratissimus auctor librorum *De vocatione gentium,* qui ab aliis ipse Prosper, ab aliis vero s. Leo M. creditur. Hic igitur lib. 1. cap. 12. ex sensu ac praxi Ecclesiae universalis probat allegata Apostoli verba *Deus vult* etc. intelligenda esse de omnibus hominibus, et lib. 2. cap. 30. concludit: *Tribus saluberrimis et veracissimis definitionibus simus innixi, quarum una profitetur aeternum et proprium divinae esse bonitatis, ut omnes homines salvos fieri velit.*

351. Concilium praeterea Carisiacum adversus Gothescalcum praedestinatianum statuit Capitulo III. *Deus omnipotens omnes homines sine exceptione vult salvos fieri, licet non omnes salventur.* Hanc eandem doctrinam, patrum vestigia secuti, professi sunt scholarum principes Magister sententiarum, s. Thomas, Scotus, s. Bonaventura.

352. Quod spectat ad alteram propositionis partem de morte Christi pro omnibus, qua hactenus dicta mirifice confirmantur, eam evincimus ex ejusdem Apostoli verbis, qui Rom. 5, 18. scribit: *Sicut per unius delictum in omnes homines* (peccatum pertransiit) *in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines* (redemptio Christi pertransiit) *in justificationem vitae,* quantum scilicet ex parte Christi fuit. Ac rursum 2. ad Cor. 5, 14. *Si unus,* inquit, *pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.* Ex Apostolo igitur, Christus pro iis omnibus mortuus est qui mortui sunt per peccatum in Adam, atqui omnes et singuli homines (una excepta B. Virgine ex privilegio) in Adam mortui sunt; ergo pro omnibus et singulis mortuus est

Christus. Id ipsum docet s. Joannes ep. 1. c. 2, 2. scribens: *Ipse* (Christus) *est propitiatio pro peccatis nostris* (fidelium); *non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

353. Communis proinde et unanimis facta est doctrina apud patres; inter quos s. Leo M. *Serm.* 1. *de Nativ.* c. 1. ita loquitur: *Sicut nullum a reatu liberum reperit, sic liberandis omnibus venit.* S. Ambrosius: *Sol ille justitiae*, inquit (Serm. 8. in Ps. 118. n. 57), *omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est . . . . Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat, ut si quis clausis fenestris radios solis excludit, non ideo sol non ortus est omnibus, quia calore ejus se fraudavit.* S. Augustinus *Enarr. in Ps.* 95. n. 15. *Judicabit*, inquit, *orbem terrarum in aequitate, non partem, quia non partem emit; totum judicare debet, quia pro toto pretium dedit.* Et hoc adversus donatistas; scribens vero adversus Julianum pelagianum, qui negabat transmissionem peccati originalis lib. 2. adversus illum assumit Christi mortem pro omnibus veluti medium probationis ad ostendendam propagationem peccati originalis in omnes prorsus homines; ex quo discimus aetate illa magis notam fuisse Christi pro omnibus mortem quam ipsam peccati originalis propagationem. S. Augustino consonat s. Prosper, ut solet, nam in *Respons.* ad IX. *artic. Gallorum* scribit de Christo: *Dedit pro mundo Sanguinem suum et mundus redimi noluit.* Quapropter concilium Tridentinum sess. 6. c. 3. hanc doctrinam veluti certam ratamque supponit dicens: *Verum etsi ille* (Christus) *pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt, sed ii dumtaxat, quibus meritum passionis ejus communicatur.*

354. Si enim aliqui essent pro quibus dici posset Christum mortuum non esse, adversariis ipsis fatentibus, ii profecto sunt quibus beneficium mortis ac redemptionis ejus non applicatur; atqui tamen ex conc. Tridentino etiam pro his Christus mortuus est, ergo ex eodem concilio Christus reipsa pro omnibus omnino hominibus mortuus dici debet.

Miror proinde qui factum sit, ut nonnulli auctores catholico licet nomine gloriantes, quas hactenus adstruximus veritates vel in dubium potuerint revocare.

DIFFICULTATES

Adversus voluntatem Dei salvandi omnes

355. I. Obj. 1° Ex Scriptura generalis ejusmodi Dei voluntas minime adstruitur, cum notum sit voces *omnes*, *omnis* etc. coarctari ad multos, ut patet ex Gen. 6, 12. *Omnis caro corruperat viam suam*, et alibi saepe. 2° Quia Scriptura ipsa a propositione illa generali aliquot aperte excludit; antecedenter siquidem ad omne meritum dicitur Malach. 1, 2. 3. *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*. Ergo.

356. Resp. Ad 1m, *N.* ac *Neg.* praeterea quod assumitur ab adversariis nos generalem Dei voluntatem salvandi omnes ex solis vocibus *omnes* et *omnibus* etc. adstruere. Nam et ex orationis serie, ex scopo Apostoli, ex motivis et rationibus quas adducit, ostendimus voces has in amplissima seu universali significatione ab eodem adhiberi; et ex collatione utriusque apostoli Petri et Pauli; licet proinde voces istae interdum in Scripturis adhibeantur in sensu, ut vocant, restrictivo, in allegato tamen Apostoli textu nullo modo sensus coarctari potest.

357. Ad 2m, *N.* Ad prob. *D.* Deus Esau odio habuit, id est minus dilexit quam Jacob et quidem in ordine ad temporalia bona, *C.* vere odio habuit et in ordine ad aeternam salutem *N.* Qui phrasaeologiam hebraicam novit, ignorare non potest, hanc inesse vim huic dictioni *odio habere* cum adhibetur comparative, ut significet minorem dilectionem, quo sensu dixit Christus Luc. 14, 26. *Qui non odit patrem suum et matrem non potest meus esse discipulus*, alibi enim explicat quidnam sit ejusmodi odium, scilicet minorem dilectionem, dicens in loco parallelo Matth. 10, 37. *Qui amat patrem aut matrem plus quam me . . . . non est me dignus.* Accedit quod Deus apud Malachiam hoc dixerit in ordine

ad bona temporalia stirpis Israeliticae, et Idumeae, Apostolus vero illam praeelectionem profert, ad Rom. 9, 15. veluti typum gratuitae vocationis ad fidem.

358. II. Obj. 1° S. Augustinus constanter rejecit generalem illam interpretationem Paulini testimonii de salvandis omnibus hominibus tanquam pelagianam ; 2° hoc vero ipso quod illa interpretatio pelagianis vehementer placuerit, suspecta esse debet viro catholico ; 3° ab iis propterea quam maxime abscedit s. Augustinus, qui textus s. Pauli triplicem suffecit interpretationem ad illam sententiam coarctandam. Etenim in lib. *De praedest. sanctorum* cap. 8. eam intelligit de *omnibus salvandis* seu *de omnibus electis ;* in *Enchiridio*, c. 105. exponit *distributive* seu de generibus singulorum non de singulis generum, quatenus Deus vult aliquot salvari ex omni statu et conditione hominum ; in lib. *De corrept. et gratia* c. 15. explicat de voluntate *causali* quia Deus vult nos velle omnium hominum salutem, minime vero de voluntate formali quae Deo insit. Ergo.

359. Resp. Ad 1^{m}, *D.* In sensu pelagiano, *C.* in sensu catholico *N.* Cum pelagiani contenderent hominum salutem a solis pendere naturae viribus ad exclusionem necessitatis gratiae, docebant verba Pauli intelligenda esse de voluntate universalissima Dei salvandi omnes homines, dummodo isti ex se, seu propriis viribus velint. Hunc sensum, et hanc interpretationem utpote haereticam merito constanter respuit s. Augustinus. Catholici autem contendunt Deum velle omnium salutem quatenus omnibus confert gratiam, cui si velint homines assentiri et obsequi, salvari possunt. Hanc porro interpretationem non solum non respuit s. Augustinus, sed expresse, ut vidimus, ipsemet eam praebuit.

360. Ad 2^{m}, *D.* Prout eam intelligebant pelagiani, *C.* prout intelligunt catholici *N.* In sensu enim exposito non solum uti suspecta, sed ut haeretica respui debet generalis illa voluntas. Ceterum constat, juxta ipsum Jansenium, *De grat.* lib. 8. c. 21. *non omnia quae haeretici docent esse*

haeretica; mos enim solemnis omnium haereticorum est, ut falsis vera misceant, miscendoque perturbent omnia, quo venenum quasi melle circumlitum ab incautis cum suavitate hauriatur.

361. Ad 3^m, *D.* Suffecit, id est, tres illas adjecit interpretationes, ut validius eliminaret generalem illam voluntatem qua pelagiani ac semipelagiani abutebantur, *C.* ad exclusionem interpretationis catholicae *N.* Cum enim illi semper prae ore habuerint hunc textum Apostoli ad suos adstruendos errores, ideo s. Doctor ad eum ipsis eripiendum exponit de voluntate consequente et efficaci, qua Deus reipsa non vult salvare nisi salvandos sive electos, et quidem ex omni classe, ac vult praeterea ut nos omnium optemus indiscriminatim salutem cum ignoremus quinam ex horum numero sint. Sed cum s. Augustinus de voluntate antecedente verba Apostoli intelligit eam ad omnes prorsus homines extendit.

362. III. Obj. S. Augustinus nullam unquam in Deo agnovit voluntatem antecedentem et conditionatam quae non adimpleatur. Sane in *Enchiridio* c. 95. scribit: *In clarissima sapientiae luce videbitur . . . quam certa, immutabilis, efficacissima sit voluntas Dei; quam multa possit et non velit, nihil autem velit quod non possit*; item cap. 96. adjicit, *quod nisi credamus, periclitatur ipsum nostrae confessionis initium, qua nos in Deum Patrem Omnipotentem credere confitemur.* Cap. 97. id confirmat exemplo parvulorum qui non pervenerunt ad baptisma de quibus dici nequit *quod noluerint*, et objectis sibi Christi verbis: *Quoties volui congregare filios tuos et noluisti*, interrogat: *Et ubi est illa omnipotentia quae in coelo et in terra omnia, quaecumque voluit, fecit, si colligere filios Jerusalem voluit et non fecit?* Demum c. 103. tribus expositis allats Paulini textus interpretationibus, concludit quamcumque aliam admitti posse, *dum tamen credere non cogamur, aliquid Deum omnipotentem voluisse fieri, factumque non esse.* Ergo.

363. Resp. *D.* S. Augustinus nullam voluntatem in Deo

agnovit consequentem, efficacem et absolutam, quae non impleatur, *C.* antecedentem et conditionatam ex parte objecti *N.* Jam vero omnia adducta testimonia sunt de voluntate consequente efficaci et absoluta quam erga electos pelagiani admittere detrectabant. In horum enim systemate omnis voluntas Dei est conditionata, conditione unice se tenente ex parte creaturae et quidem viribus propriis volentis. Ad quod systema fulciendum abutebantur verbis Apostoli: *Deus vult omnes* etc., et Christi ipsius: *Quoties volui . . . et noluisti.* Voluntatem autem antecedentem et conditionatam, quae non impleatur in sensu catholico s. Augustinum agnovisse patet ex eodem *Enchiridio* cap. 105. ubi eam admittit respectu salvationis omnium hominum, et Angelorum, qui quamvis omnes gratia praediti fuerint, ipso Jansenio fatente, non omnes tamen salvi facti sunt.

364. IV. Obj. Juxta s. Thomam voluntas antecedens ea est quae praescindit ab omnibus creaturae circumstantiis, cui nisi adjiciatur voluntas consequens nullum habet effectum, ut ipse loquitur in 1. *Sent.* d. 47. q. 1. ar. 2. qualem nempe habet judex salvandi hominem priusquam constet de ejus homicidio: hanc proinde vocat *velleitatem* et *complacentiam*, quam etiam habet Deus de salute daemonum et damnatorum. Ergo ex his principiis Deus, supposito in homine peccato originali, non amplius habet veram voluntatem salvandi omnes.

365. Resp. *D. A.* Voluntas antecedens ex s. Doctore ea est quae praescindit ab omnibus circumstantiis *particularibus* creaturae, *C. communibus*, cujusmodi est peccatum originale, *N.* Id constat ex definitione quam ipsemet praebet voluntatis antecedentis et consequentis; nam prima est quae praescindit a *praescientia operum*, secunda est quae *supponit praescientiam operum*, ac propterea *dissensum*, aut *assensum gratiae.* Hoc sensu voluntas antecedens non habet effectum scilicet principalem, cujusmodi est salus ipsa formalis, habet tamen effectum quoad largitionem gratiae. Compa-

ratio porro judicis non est adaequata ; quia ipse nullum medium suppeditat reo evadendi, uti suppeditat Deus gratia sua. Dum vero voluntatem illam antecedentem vocat *velleitatem* aut *complacentiam*, non *absolute* sed comparate ad voluntatem consequentem ita vocat, et in ordine ad salutem formalem, seu in *actu secundo*. Sane in op. *Cont. Gent.* l. 3. c. 49. s. Thomas docet, Deum quantum in se est omnibus gratiam tribuere, quia vult omnes homines salvos fieri, eosque solum damnari qui eam ex propria culpa respuunt, seu ei resistunt.

366. V. Obj. 1° Voluntas conditionata est illusoria, cum a Deo ipso pendeat ponere conditionem per gratiam efficacem; 2° est Deo indigna quasi ipse a creatura pendere deberet; 3° si Deus insuper vult omnes homines salvos fieri, quorsum oratio, quam tamen Apostolus pro omnibus faciendam praecipit? Ergo.

367. Resp. Ad 1^m, *D.* In sensu Jansenii, conditione unice se tenente ex parte Dei per gratiam physice ac necessario praedeterminantem, *C.* in sensu concilii Tridentini adeoque Ecclesiae catholicae, per gratiam cui potest humana voluntas resistere aut obtemperare *N.*

368. Ad 2^m, *Neg.* Nam Deus non vult nos salvare nisi per liberam cooperationem gratiae suae, ut ratio meriti habeatur.

369. Ad 3^m, *Neg.* cum Deus possit alligare gratias suas orationibus nostris. Hinc Deum etiam oramus pro Ecclesia de cujus tamen firmitate certi sumus.

DIFFICULTATES

Adversus mortem Christi pro omnibus

370. I. Obj. Scriptura ipsa ad *multos* coarctat quod alibi dicitur de Christi morte pro *omnibus*. Etenim 1° Christus Matth. 20, 28. profitetur se venisse ad dandam *animam suam redemptionem pro multis*; sic ib. 26, 28. *Hic est*, inquit, *Sanguis Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in*

remissionem peccatorum; seu, ut legitur apud Lucam 22, 20. *Qui pro vobis fundetur;* nempe declarat Sanguinem suum effundendum pro solis electis cujusmodi erant apostoli. Quo sensu Apostolus Hebr. 9, 28. scripsit: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* 2° Sane Scripturam ad solos electos Christi redemptionem restringere manifestum fit tum ex Jo. 10, 15. ubi Christus ait: *Animam meam pono pro ovibus meis;* tum ex Matth. 15. se missum non esse declarat *nisi ad oves quae perierunt domus Israel;* quod et in Apocal. 5, 9. confirmatur; legimus enim: *Redemisti nos Deo in Sanguine tuo ex omni tribu et lingua.* Ergo.

371. Resp. *D. A.* Scriptura coarctat ad *multos* quod dicitur alibi de Christi morte pro *omnibus* quoad effectum seu in actu secundo, *C.* quoad affectum et in actu primo *N.* Christus Dominus venit ad redimendum universum genus humanum, quod per noxam originalem perierat, ac si de adultis sermo sit, innumeris peccatis personalibus se inquinaverat, adeoque obtulit se ipsum hostiam pro peccatis totius mundi; meruitque omnibus gratias necessarias, quibus si velint homines cooperari, possint salutem adipisci aeternam. Ex his plures obsequuntur ac plures resistunt. Qui obsequuntur usque in finem salvantur de facto; qui resistunt aeternum pereunt. Si igitur disseratur de Christi intentione et affectu, Christus pro omnibus passus et mortuus est, si disseratur de actuali consecutione et salute formali, dici potest mortuus pro solis electis, quatenus isti praevisi sunt fideles gratiis conferendis. Proinde ex sola hominum malitia fit ut ipsi fructum finalem Christi passionis non consequantur, etsi media ad illum obtinendum omnes habuerint ac jugiter habeant. Hac ratione exponi debent objecta Scripturarum testimonia, aliaque ejusmodi quae afferri possent.

372. II. Obj. Christus non oravit nisi pro *multis*, ergo reipsa nonnisi pro multis mortuus est. Jo. enim 17. Christus sic Patrem orat: *Non pro mundo rogo, sed pro his*,

quos dedisti mihi. 2° Profecto si Christus pro omnibus orasset, omnium obtinuisset salutem, dicente ipso Jo. 11, 42. *Ego sciebam; quia semper me audis;* et Apostolus Hebr. 5, 7. de Christo scribit : *Exauditus est pro sua reverentia*; 3° dicendum est igitur cum Jansenio *De Grat.* lib. 3. c. 21. Christum orasse pro quibusdam ut salvarentur; pro aliis, ut justificarentur; pro aliis ut crederent sine charitate, eodemque modo pro tribus his classibus mortuum esse. 4° Nec aliter esse potest, dicente Augustino *De civit. Dei* lib. 21. c. 24. *Si de aliquibus certa esset* (Ecclesia), *quod praedestinati sint in aeternum ignem ire cum diabolo tam pro eis non oraret, quam nec pro ipso*. Christus porro optime noverat reprobos ad aeternum ignem destinatos, pro eis igitur nec oravit nec mortuus est, alioquin 5° poenas luisset peccatis reproborum debitas, qui proinde jam damnari non possent. Ergo.

373. Resp. *D. A.* Non oravit nisi pro *multis* aliquando, *Tr.* semper *N.* Ad 1. vero prob. *D.* Illa speciali orationis parte, *Tr.* vel *C.* in ejusdem orationis decursu et alibi *N.* Siquidem ibid. v. 20. Christus orat : *et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me*. Insuper Luc. 23, 34. oravit pro suis tortoribus: *Pater dimitte illis;* et Luc. 6, 12. *erat pernoctans in oratione Dei*.

374. Ad 2^m^, *D.* Si orasset pro salute ipsa formali, *C.* si oravit pro omnium salute in ordine ad media, quibus homines cooperarentur *N.*

375. Ad 3^m^, *D.* In ordine ad ipsam aeternam salutem, in quem finem et vocatio, ac justificatio aliaque omnia referuntur, *C.* ad illius exclusionem *N.* Horribile hoc esset ac Deo indignum, nam solum orasset ut deteriores poenas incurrerent innumeri prope homines.

376. Ad 4^m^, *Dist.* sensum verborum s. Augustini: Non oraret consequenter ad praevisam eorum damnationem, *C.* non oraret antecedenter ad ejusmodi praevisionem *N.* Sic etiam : Christus pro eis non oravit consequenter ad praevisam eorum damnationem, *C.* antecedenter *N.* Damnatio

enim non est nisi effectus abusus gratiarum, quas Christus omnibus promeruit, ac reipsa suo modo omnibus largitur, ut idoneo loco ostendemus.

377. Ad 5^{m}, *D.* Christus poenas luisset reprobis debitas conditionate, *C.* absolute *N.* Nempe obtulit se ipsum uti victimam pro peccatis totius mundi, et pro omnium peccatis poenas luit, ita tamen ut uniuscujusque esset fideli ad gratias sibi promeritas cooperatione, et applicatione meritorum Christi poenas sibi debitas vitare, quod si haec homines negligant, procul dubio aeternum peribunt, etiamsi Christus ipsorum peccatis debitas poenas luerit.

378. III. Obj. S. Augustinus ejusque fideles discipuli aperte docent Christum pro solis electis mortuum esse. Nam exponens s. Doctor *Tract.* 1. *in epist. Joan.* n. 8. Apostoli verba: *Ipse est propitiatio . . . pro totius mundi; Ecclesiam* mundi nomine significatam affirmat pro qua Christus tantum mortuus est; sic in *Tract* 52. *in Jo.* illud Christi: *Omnia traham ad me ipsum*, exponit de *omnibus praedestinatis;* et in lib. 21. *De civit. Dei* c. 24. verba Apostoli Rom. 11. *Conclusit omnia in incredulitate*, ut *omnium misereatur,* sic enarrat: *Omnium miseretur vasorum misericordiae... eorum scilicet, quos ex gentibus et eorum quos ex judaeis praedestinavit, vocavit, justificavit, glorificavit.* Hinc semper sibi cohaerens, *Epist.* 169. *ad Evodium* scribit: *Non perit unus ex illis pro quibus mortuus est Christus;* et in lib. 1. *De adulterinis conjugiis* c. 15. *Omnis*, inquit, *qui Sanguine Christi redemptus est, homo est: Non tamen omnis, qui homo est, etiam Sanguine Christi redemptus est.* In hac s. Augustini schola enutriti Prudentius episcopus Trecensis in *Tractatoria*; s. Remigius episcopus Lugdunensis in lib. *De tribus epistolis*, et in lib. *De tuenda veritate Scripturae* id ipsum docuerunt; item concilium Valentinum III. quod una cum Remigio damnavit capitulum IV. Carisiacum de Christi morte pro omnibus, ac definivit Christum pro solis credentibus mortuum esse, quod et praestiterunt concilia Lingonense et Tullense quorum capitula probavit Nicolaus I. Ergo.

379. Resp. *D. A.* S. Augustinus ejusque discipuli docuerunt Christum pro solis electis mortuum esse, quatenus ratio habeatur salutis formalis in actu secundo, seu quoad effectum juxta voluntatem Dei consequentem praevisionem horum cooperationem gratiis sibi concessis, *C.* ad exclusionem reproborum, quatenus ipsis non promeruerit gratias quibus et ipsi cooperantes eandem potuissent obtinere salutem juxtà voluntatem Dei antecedentem *N.* Haec vera est ratio componendi quae prima fronte inter se pugnantia circa Christi mortem Deique voluntatem salvandi homines scripsit s. Augustinus. Certum enim est ipsum alibi docere nulli unquam deesse gratiam qua homines si velint bene uti, possint salvari; hanc gratiam Christum omnibus morte sua promeruisse. Certum praeterea est objectis verbis s. Augustinum impugnasse haereticam pelagianorum et semipelagianorum doctrinam de salute obtinenda solis naturae viribus, deque aequali Dei erga omnes homines dilectione, posseque omnes homines suis viribus salutem, aut ejusdem initium consequi ad gratiae exclusionem. Certum denique est pelagianos unicam causam assignasse hominum damnationis, quod ipsi obstiterint Deo volenti ipsos salvare, quin admiserint gratiam quam Deus hominibus largitur ad salutem assequendam. Haec si prae oculis habeantur, tum objecta, tum alia quae afferri possent ex s. Doctore testimonia rite intelligentur.

380. Quod porro dictum est de s. Augustino, de ejus discipulis dici pariter debet; ex horum autem numero Prudentius Trecensis excipi debet, cum is delapsus sit in haeresim praedestinatianam. Concilia vero recensita et s. Remigius damnarunt capitulum IV. Carisiacum errore facti decepta, quasi Christus mortuus sit pro jam damnatis.

TRACTATUS

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS

PARS IV.

DE PROVIDENTIA AC DE PRAEDESTINATIONE

381. Tum generalis rerum omnium providentia tum specialis Sanctorum ad gloriam praedestinatio, uti animadvertit s. Thomas 1. p. q. 2. spectant ad divinam scientiam et voluntatem. His propterea vindicatis ordo postulat ut de providentia et praedestinatione disseramus, acturi de visione beatifica, quae finis praedestinationis est, in *Tract. De Deo Creatore*.

CAPUT I.

DE PROVIDENTIA

382. Providentia a s. Th. loc. cit. ar. 1. definitur: *Ratio ordinis rerum in finem in Deo existens*. Duo complectitur providentia, ordinationem rerum in finem, ejusque per media idonea executionem, primum spectat ad intellectum, alterum ad voluntatem.

383. Plures quovis tempore divinae providentiae hostes insurrexerunt, inter quos eminent epicurei, fatalistae, philosophi recentiores non pauci in diversis systematibus quae invexerunt, quique athei practici jure nuncupari possunt. Ast non solum revelatio sed et ratio ipsa Divino Numini hanc providentiam rerum omnium etiam minimarum vindicant.

PROPOSITIO

Datur in Deo providentia quae ad omnia et singula se se extendit

384. Ad fidem spectat propositio. Sacra eloquia nihil magis inculcant quam hanc providentiam quae se ad omnia vel minima porrigat. Etenim Sap. 12, 13. legitur : *Non est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus. Sortes*, inquiebat Salomon Prov. 16, 33. *mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.* Sed ceteris prope innumeris omissis, nihil illustrius in hanc rem adduci potest sermone Christi, apud Matth. 6, 26 seqq. et apud Lucam c. 12, 22 seqq. in quo distinctissime tradit volatilia coeli, hortorum lilia, foenum agri, et capillos capitis omnino Dei providentiae ita subjici, ut illorum ne unum quidem cadat absque ejus nutu. Exinde colligit Christus multo magis nihil esse vel minimum in humanis actibus, quod ab ejus providentia ordinatum non sit.

385. Sed et ratio id luculenter ostendit. Si enim Deus utpote infinita sapientia praeditus, nihil casu molitur, profecto ad illa omnia ejus providentia se extendat necesse est, ad quae se ejus extendit efficientia; jam vero haec ad minima quaeque se se extendit, ergo et illa ; uti praeclare argumentatur s. Thomas l. c.

386. Jure igitur merito Clemens Alex. affirmat lib. 5. *Stromatum; Nec reprehensionem sed poenam mereri eum, qui demonstrari sibi petit esse providentiam;* ac lib. 6. *Atheum* vocat *qui providentiam esse non putat.* Superfluum est patrum testimonia quae huc referri possent, congerere, cum integros tractatus confecerint.

387. Sedulo tamen advertendum hic est, Deum non immediate semper rebus omnibus providere, sed multis mediate prospicere, nempe per causas secundas, *non quidem propter defectum suae virtutis,* ut loquitur s. Thomas l. c. ar. 3, *sed propter abundantiam suae bonitatis, ut*

dignitatem causalitatis communicet. Quavis autem ratione provideat, sive immediate sive mediate, obtinet tamen Deus semper finem generalem, scilicet gloriam suam, quamvis non semper obtineat fines particulares. Ratio vero est, quia non omnia efficaciter et absolute intendit, sed plura solum conditionate; ast has ipsas inordinationes, quas uti provisor generalis permittit, dirigit ad finem ultimum ac generalem efficaciter intentum, et ad ejus assecutionem efficaciter perducit.

DIFFICULTATES

388. I. Obj. 1° Praeterquam quod Scripturae ipsae insinuant de minutis objectis curam Deo non esse, dicente Apostolo 1. Cor. 9, 14. *Numquid de bobus cura est Deo?* et Habacuc 1, 4. *Facies homines quasi pisces maris et quasi reptile non habens principem;* 2° providentia in Deo admitti nequit, quin injustitiae arguatur, impiis enim prospera, justis vero adversa passim contingunt; 3° frequentes illae propterea exortae querelae quibus justi in Scripturis ipsis Deum expostulant: *Quare impii vivunt?* Sciscitatur Job. c. 21, 7. *Quare via impiorum prosperatur?* interrogat Psalmista Ps. 72, 2. qui candide profitetur de se: *Mei autem pene moti sunt pedes .... pacem peccatorum videns.* 4° Nec omittenda est inaequalis bonorum malorumqne distributio; 5° sane quotidiana experientia ostendit non pro uniuscujusque meritis, sed pro uniuscujusque industria res omnes succedere; 6° hinc illud Ecclesiastici 15, 14. affirmantis Deum *hominem reliquisse in manu consilii sui*, vel ut loquitur Psalmista de impiis, Deum dimisisse *eos secundum desiderium cordis eorum.* Ergo.

389. Resp. Ad 1m, *D.* Scripturae insinuant eandem curam specialem non esse Deo de minutis objectis, brutis praesertim, quam habet de homine, *C.* nullam prorsus de iis curam habere *N.* Profecto non alium sensum admittunt sive verba Apostoli, quibus significat Deum voluisse prospicere alimentis praeconum evangelicorum; nec

verba Habacuc, quae *respective* non autem *absolute* intelligenda sunt, uti exponit s. Thomas p. 1. q. 23. ar. 7. dum docet Deum praeordinare individua ad species, quae peculiari ratione conferunt ad perfectionem universi.

390. Ad 2^m, *N.* Ad prob. vero *D.* Prospera impiis ac justis adversa contingunt ex peculiari ac altiore divinae providentiae ordine justissimisque de causis, *Tr.* vel *C.* ex justitiae defectu *N.* Ut rite de divina providentia disseratur numquam dispesci debet ordo providentiae in hac vita ab ordine, qui obtinet in altera vita, sed ambo simul per modum unius spectari debent. Quo principio constituto, facilis redditur ratio illius apparentis anomaliae, quae in praesentia cernitur respectu bonorum ac malorum. Justis enim per aerumnas, infortunia, insectationes major praebetur meriti, adeoque et coronae materia et occasio, purgantur melius naevis illis sine quibus vita haec non transigitur, vigilantiores ferventioresque redduntur. Malis porro exiguarum quas interdum operantur bonarum actionum retributio confertur. Cum utrique ad vitae hujus exitum pervenerint, pro ratione meritorum praemium aut poenas consequentur aeternas. Supponit praeterea objectio, quod nulla ratione probari potest, nempe justos ideo afflictos esse eo quod boni sint, impios prosperari eo quod sint mali; attamen huic gratuitae hypothesi tota nititur argumenti vis. Demum neque de facti veritate constat.

391. Ad 3^m, *D.* Et hae querelae proveniebant ex peculiari zelo quo justi percellebantur gloriae Dei in punitione impiorum, *C.* ex injustitiae alicujus suspicione *N.* Cum enim impii ex longanimitate divina ansam sumerent magis ac magis in deteriora mala proruendi, ideo efflagitabant ut Deus illorum comprimeret audaciam, justa ultione in ipsos animadvertendo.

392. Ad 4^m, *D.* Si inaequalis ejusmodi distributio quidquam detraheret justae Dei providentiae, *C.* si potius eam commendat *N.* Ex hac enim inaequali distributione innumera pene bona promanant in societatem ipsam, ac in in-

dividua. Fides exercetur, alitur spes, acuitur ingenium, plures virtutes exercentur, pluraque alia proveniunt, quae sapientiam Dei commendant.

393. Ad 5^m, *D.* Quia Deus constituit in praesenti ordine suo veluti motu res humanas agi, *Tr.* vel *C.* secus *N.* Data enim assertionis veritate, quae tamen saepe plures patitur exceptiones, ideo sic humana negotia pro industria accidere solent, quia Deus omnia suaviter regit; verum et hi ipsi successus ab ejus providentia ordinati sunt ad suum finem.

394. Ad 6^m, *Neg.* haec opponi providentiae; *Ecclesiasticus* enim hic loquitur de libertate homini a Deo tributa; Psaltes vero denunciat divinam punitionem in eo ipso quod impios dimiserit *in desideria cordis eorum.* Optime s. Augustinus *Confess.* lib. 4. c. 9. *Ubi non invenit* (impius) *legem tuam in poena sua? . . . In vetustatem perducens superbos et nesciunt.*

395. II. Obj. Sub providentia divina dari non possent inutilia, monstruosa ac noxia; 2° tot insuper peccata; 3° recte proinde sic Epicurus, apud Lactantium *De ira Dei* c. 13. divinae providentiae perstringebat assertores: Deus aut vult tollere mala et non potest; aut potest et non vult; aut neque vult neque potest; aut vult et potest. Si vult et non potest, imbecillis est, quod in Deum non cadit; si potest et non vult, invidus, quod aeque alienum a Deo est; si neque vult neque potest, et invidus et imbecillis, ideoque neque Deus; si vult et potest, quod solum Deo convenit, unde ergo sunt mala? 4° Deum praeterea dedecet minutis hisce negotiis implicari; 5° imo nec beatus esset tot curis distentus. Ergo.

396. Resp. Ad 1^m, *D.* Si talia absolute darentur, *C.* si talia aut reipsa non sint, et omnia imo mirifice ad bonum totius universi conferant *N.* Inutilia non sunt nisi in apprehensione et ignorantia nostra; monstruosa arguunt defectum causarum secundarum, qui tamen confert ad melius aestimanda quae ad normam progrediuntur; noxia sunt relativa, quia dum sub uno respectu nocent, sub altero prosunt.

397. Ad 2^{m}, *D*. Si ex peccatorum permissione nulla Deus bona eruere posset, *C*. si multa e contra bona eruat *N*. Maluit porro Deus ex malis bona facere quam mala nulla esse permittere, uti scite animadvertit s. Augustinus; promovent virtutem bonorum, commendantque Dei misericordiam atque justitiam. Recolantur dicta adversus dualistas.

398. Ad 3^{m}, *Resp*. Deum posse et nolle omnia mala avertere, cum habeat fines sapientia sua dignos in hac permissione, nec proinde nisi stulte dici eum posse invidum; qui sic arguebat Deum, ex homine dimetiebatur.

399. Ad 4^{m}, *Neg*. Deus enim minima haec fecit, ergo ipsum non dedecet et illis providere, juxta illud Ambrosii effatum *De officiis* lib. 1, c. 13. *Si injuria est regere, nonne est major injuria fecisse?*

400. Ad 5^{m}, *D*. Si Deus perinde ac homo fatigaretur, *C*. si uno ac simplicissimo actu his omnibus prospiciat *N*.

401. III. Obj. Nullum saltem est argumentum quod ex constante regularique causarum secundarum serie et effectuum ad divinam providentiam adstruendam deducitur. Constantia enim haec a causis regularibus, quae prius latebant, fundamentum habet. Ergo.

402. Resp. *D*. *Cons*. Ita tamen ut hae ipsae regulares causae sapientiam summi Conditoris in illis constituendis evincant, providentiamque in illis conservandis, *C*. ut eam excludant *N*. Hoc enim inferre prodigiosae stultitiae esset, alioquin deneganda esset sapientia cujusque artificis in machinis inveniendis et elaborandis, quae constantes effectus producunt. Quo igitur magis nobis admirabilis apparet universi hujus constitutio, eo magis se nobis commendandam praebet Dei sapientia et providentia.

CAPUT II.

DE PRAEDESTINATIONE

403. De praedestinationis existentia, natura, causa et effectibus hic agendum est; de his, duobus articulis disseremus.

ARTICULUS I.

DE PRAEDESTINATIONIS EXISTENTIA, NATURA ET PROPRIETATIBUS

404. Dari praedestinationem in confesso est penes catholicos omnes adversus pelagianos, nosque eam vindicabimus apposita propositione.

405. Quaenam vero sit ejusdem natura ex ipsius definitione cognoscitur. A s. Augustino *lib. de Praed. Sanct.* c. 10. definitur: *Gratiae praeparatio;* ac fusius etiam in lib. *De dono Perseverantiae* c. 14: *Praedestinatio nihil est aliud quam praescientia et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur.* A s. autem Thoma p. 1. q. 23. ar. 2. definitur his verbis: *Praedestinatio est quaedam ratio ordinis aliquorum in salutem aeternam, in mente divina existens.* Ex his definitionibus intelligimus duo praedestinationem complecti, actum scilicet intellectus et actum voluntatis, utpote partem providentiae et opus misericordiae.

406. Praedestinatio 1. in *adaequatam* et in *inadaequatam* distinguitur. Adaequata complectitur, ut fides docet, gratuitam electionem ad gratiam et ad gloriam; inadaequata solam electionem ad gloriam.

407. 2. Praedestinatio adaequate sumpta consideratur quoad *intentionem* et quoad *executionem*, seu potius consideratur in *actu primo* et in *actu secundo*, uti alii loquuntur, aut etiam ratione *principii* et ratione *termini*. Quatenus praedestinatio spectatur respectu executionis, in actu secundo, seu in *concreto*, de fide est duo ad eam requiri, gratiam ex parte Dei et cooperationem gratiae ex parte hominis, cum vita aeterna, quae terminus est praedestinationis, sit *merces* et *corona justitiae*, quae non tribuitur nisi legitime certantibus, uti declarat Apostolus 2. ad Timoth. 2,5. Quatenus vero spectatur in intentione, seu in actu primo

et in abstracto, scholae ab invicem dividuntur, quarum placita una cum praecipuis fundamentis jam subjicimus.

408. Itaque ex theologis catholicis alii contendunt praedestinationem etiam inadaequate sumptam quoad electionem ad gloriam gratuitam esse, seu Deum gratuito decreto ante praevisa quaecumque merita per cooperationem ad gratiam, quosdam ex universa perditionis massa in quam incidit totum humanum genus ob originale peccatum, elegisse, reliquis in hac perditionis massa relictis, quos saltem negative reprobavit. Hac porro electione facta, Deus, ex istorum sententia, decrevit dare gratias quibus electi seu praedestinati certissime perveniant ad gloriam ipsis destinatam. Alii autem censent Deum prius homines praeelegisse ad gratiam, et ex praeviso bono vel malo gratiae usu aliis gloriam aliis vero decrevisse poenam, seu quod idem est, praedestinationem ad gloriam factam esse post praevisa merita gratiae. Priores vocant praedestinationem gratuitam *in se,* posteriores gratuitam *in causa.*

409. Fundamenta prioris sententiae desumuntur 1° ex illis omnibus Scripturae locis in quibus gratuita praedestinatio asseritur, e. g. Act. 13, 48. *Crediderunt quotquot praeordinati erant ad vitam aeternam.* Ephes. 1, 4. 5. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti ... qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per J. C. in ipsum, secundum propositum voluntatis suae;* Rom. 9, 11. ubi Apostolus exemplo adducto Jacob et Esau uti typo praedestinatorum et reproborum pergit: *Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei* (Rebeccae): *Quia major serviet minori, sicut scriptum est. Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Et ita porro; 2° ex s. Augustino et s. Thoma, qui ambo illud constituunt principium de quorundam electione ad gloriam ex communi perditionis massa, ceteris in ea relictis. Ad hoc illustrandum adversus semipelagianos s. Augustinus exemplo utitur duorum infantium quorum alter baptizatur;

alter vero ad baptismum pervenire non potest, in quibus certe nulla merita gratiae supponi queunt. Angelicus vero *Lect.* 6. *in cap.* 8. *epist. ad Rom.* exponit conformitatem cum Christo veluti *terminum et effectum praedestinationis*, non autem ut ejus *causam*; 3° ex ratione theologica, quae docet recte ordinantem prius velle seu proponere sibi finem ad quem deinceps obtinendum media seligit; porro finis in subjecta materia est gloria, media vero sunt gratiae, ergo Deus utpote ordinator sapientissimus prius intendit gloriam quam gratiam.

410. Fundamenta posterioris sententiae pariter eruuntur 1° ex Scriptura quae non aliam exhibet rationem electionis aliquorum ad gloriam, et aliorum reprobationis ad poenam quam praevisam cooperationem gratiae; vel praevisum ejusdem abusum non solum in executione verum etiam in intentione. Quo spectant quae Matth. 25, 34. leguntur: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*, *esurivi enim* etc. item 42. *Discedite a me maledicti . . . Esurivi enim* etc. Porro particula *enim* patefacit quare alii electi ad regnum, alii ad supplicia destinati fuerint. Huc etiam referunt quae scribit Apostolus ad Rom. 8, 29. *Quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui:* seu non ante praedestinavit quam *praescierit:* et illud Petri Ep. 2. c. 1, 10. *Magis satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis;* aliaque ejusmodi pene innumera Scripturarum oracula; 2° ex patribus omnibus Graecis et Latinis tum ante tum post s. Augustinum, quorum unanimis sententia est, Deum ex meritorum praescientia praemia aut poenas decrevisse; nec ipse s. Augustinus ab hac sententia abnuit, imo eam juxta Joseph Triassinum Ord. Cappuc. in op. *De praedestin. hominum ad gloriam* propugnavit constanter; 3° ex ratione theologica de sincera voluntate Dei salvandi omnes homines, etiam supposito originali peccato, quae in opposita sententia vix aut nullatenus defendi potest. Hisce constitutis ad fundamenta prioris sententiae respondent

Scripturam in adductis omnibus testimoniis non loqui nisi de praedestinatione ad gratiam et ad fidei vocationem; s. Augustinum agere de praedestinatione adaequate sumpta adversus pelagianos ac semipelagianos ut ejus ferebat scopus; rationem denique petitam ex fine qui prius intenditur quam media, eliminant ex eo quod unice valeat quando finis est absolutus, non autem cum est conditionatus ut in casu de quo agitur.

411. Unaquaeque schola, ut patet, sua fundamenta habet ad propriam tuendam sententiam; Ecclesia numquam istam controversiam dirimere voluit; poterit igitur unusquisque salva fide illi opinioni adhaerere quae magis arriserit, meliusque ad solvendas incredulorum et haereticorum difficultates conferre deprehenderit.

Ut igitur ad id quod magis interest accedamus, sit:

PROPOSITIO I.

Datur ex parte Dei veri nominis praedestinatio eaque certa est et immutabilis

412. Utraque propositionis pars de fide est, prout s. Augustinus, universa Ecclesia probante, eas adversus pelagianos ac semipelagianos propugnavit in lib. *De praedest. Sanctorum* et in lib. *De dono Perseverantiae*. Praemittimus vero heic agi de praedestinatione adaequate sumpta tum ad gratiam tum ad gloriam.

413. Dari igitur in primis ex parte Dei ejusmodi praedestinationem sacrae litterae apertissime evincunt; etenim Matth. 25, 34. Christus electis dicet: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi;* et Rom. 8, 29 seqq. *Quos praescivit et praedestinavit . . . quos autem praedestinavit hos et justificavit, quos autem justificavit, hos et glorificavit;* ad Ephes. 1, 4. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti . . . . praedestinavit nos . . . secundum propositum voluntatis suae.* Hinc s. Augustinus lib. *De dono Persev.* c. 23. n. 65. *Veritatem*, inquit,

praedestinationis hujus et gratiae, quae nunc contra novos haereticos cura diligentiore defenditur, numquam Ecclesia Christi non habuit; ac s. Prosper in *Resp.* 1. ad *Object. Gallor.* ait: *Praedestinationem Dei nullus catholicus negat.*

414. Sed et ratio ipsa theologica eidem veritati suffragatur. Si enim praedestinatio ex s. Augustino est *gratiae praeparatio*, seu *praescientia et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur*, sequitur ejusmodi praeparationem gratiae, qua pervenitur ad vitam aeternam debuisse a Deo ab aeterno decerni, seu dari praedestinationem, uti etiam evolvit s. Th. p. 1. q. 23. ar. 1.

415. Quod si ab aeterno haec praeparatio a Deo facta est, jam necessario fluit quod secundo loco propositum est, nempe praedestinationem et certam et immutabilem esse; prout certa est ac immutabilis ejus praescientia, certumque ac immutabile est divinae voluntatis decretum. Hoc Christus declaravit Jo. 10, 27 seq. dicens: *Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas; et sequuntur me; et ego vitam aeternam do eis et non rapiet eas quisquam de manu mea.* In quae verba apposite Augustinus lib. *De Corrept. et Gratia* c. 7. n. 14: *Si quisquam perit*, scribit, *fallitur Deus; sed nemo eorum perit quia non fallitur Deus; horum si quisquam perit, vitio humano vincitur Deus; sed nemo eorum perit, quia nulla re vincitur Deus.*

416. Impervium hoc quidem praedestinationis mysterium est imbecillitati nostrae, cujus profunditatem potius venerari quam perscrutari debemus; optime proinde s. Augustinus lib. *De Spir. et litt.* c. 34. concludebat: *Jam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur ut persuadeatur; illi autem non ita; duo sola occurrunt interim, quae respondere mihi placeat: O altitudo divitiarum, et: Numquid iniquitas apud Deum? Cui ista responsio displicet, quaerat doctiores; sed caveat, ne inveniat praesumptores.*

—

DIFFICULTATES

417. I. Obj. Adversus 1. partem. Data praedestinatione ex parte Dei, jam sequitur 1° Deum injustum fore acceptorem personarum, dum sine merito vel demerito alios ab aeterno elegit, rejecit alios ; 2° homines sic posse rationari: vel sum praedestinatus vel non ; si sum praedestinatus, quidquid egero, salvabor ; si non sum praedestinatus, quidquid egero, peribo, adeoque aut praesumptione aut desperatione agetur, omnisque stimulus intercipitur ad resipiscentiam et ad virtutem ; 3° jure propterea monachus ille Adrumetinus, de quo s. Augustinus in lib. *De dono Persev.* c. 15, monasterium deseruit ad saeculi deliciis libere indulgendum. Ergo.

418. Resp. *Neg.* 1^m^ *sequelam.* Deus enim injustitiae, aut acceptionis personarum argueretur, si quidpiam alicui deberet; nihil porro Deus alicui debet. Accedit quod Deus omnibus suam gratiam conferat, ut idoneo loco ostendemus, in sententia proinde eorum qui tenent praedestinationem ad gloriam esse post praevisa merita gratiae, sibi homo tantum adscribere deberet reprobationem ex praeviso ipsius gratiae abusu.

419. *Neg.* 2^m^ *seq.* In hypothesi enim de praedestinatione ad gloriam post praevisa merita, ad propositum dilemma respondetur: eris praedestinatus, si obsecutus fueris usque in finem collatae tibi gratiae; alioquin damnaberis. Sic aegroto dici potest: sanaberis, si sumpseris medicinam; morieris, si eam recusaveris; aut etiam agricolae: colliges, si seminaveris; secus, si seminare neglexeris; et ita porro. Cum enim Deus velit sincero animo omnes salvos fieri, ex homine solo est damnatio. Et hac ratione, quin tempus in his diutius teramus, evanescunt reliquae sequelae quae ex falso supposito procedunt.

420. Inst. Eadem urgeri possunt incommoda quoad praedestinationem *in causa*, posset enim quispiam dicere : vel Deus decrevit mihi conferre gratiam efficacem ac finalem

perseverantiam, vel non: si primum, salvabor; si alterum, damnabor: et hoc etiam in sententia de gratia efficaci, ut ajunt, ab extrinseco; quod enim aliquis consequatur gratiam praevisam efficacem ex Dei munere est. Ergo.

421. Resp. Vel *N.* vel *D.* Si gratia constituatur efficax *a se, seu ab intrinseco*, *Tr.* Si *ab extrinseco*, seu a libera hominis cooperatione *N.* In hac enim posteriore hypothesi, cum Deus, ex dictis, omnibus gratias conferat sive remote sive proxime sufficientes, ex sola hominis malitia fit ut ea respuatur et inefficax efficiatur, nec perseveret. Optime rursum Augustinus in lib. *De corrept. et grat. O homo, in praeceptione cognosce, quid debeas habere; in correptione cognosce, tuo te vitio non habere; in oratione cognosce, unde accipias quod vis habere.* Quod si Deus ex peculiari beneficio et praedilectione quibusdam velit dare gratiam praevisam efficacem, hoc non obstat quominus gratiae quas ceteris elargitur, ad consensum sufficiant, et ex sola iterum hominum malitia fiat, ut illae inefficaces reddantur. *Deserunt*, inquit s. Augustinus *De natur. et grat.* c.26, *et deseruntur; deseruit et desertus est.*

422. II. Obj. adversus alteram partem. 1° Potest praedestinatio amitti et recuperari, dicitur enim Apoc. c. 3. de aeterna corona: *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.* 2° Deleri electi possunt de praedestinationis libro juxta illud Moysis Exod. 32, 31 seq. *Aut dimitte eis... aut dele me de libro vitae;* et illud Christi Jo. 17, 12. *Quos dedisti mihi, custodivi; et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis;* idcirco s. Petrus ep. 2. c. 1, 10. *Magis satagite*, scribebat, *ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis;* et Ecclesia Deum rogat, *ut omnia electorum nomina beatae praedestinationis liber adscripta retineat.* Ergo praedestinatio nec certa nec immutabilis est, alioquin fatalem necessitatem inferret.

423. Resp. *D. A.* Potest praedestinatio amitti vel recuperari, spectata in causa et ex parte hominis, *C.* spectata in se et ex parte Dei *N.* Scripturae ita loquuntur sive de

corona, sive de libro vitae, sive de hominum sollicitudine ad vitam aeternam comparandam, ratione habita humanae libertatis et incertitudinis, in qua ipsi versantur quamdiu in hac vita sunt, non autem de praedestinatione spectata prout subest praescientiae et decreto Dei; quod esset absurdum et implicaret. Et hoc modo explanantur omnia objecta loca, si tamen omnia referuntur ad praedestinationem de qua loquimur. Intelligitur etiam quo sensu Ecclesia Deum roget, nempe ut justi perseverent et peccatores resipiscant, ut beati esse aliquando mereantur.

424. Non aliam vero certa ac immutabilis praedestinatio necessitatem infert, quam hypotheticam et consequentem, quae oritur ex divina praescientia, quae certe non officit libertati, sed etiam eam supponit. Adeoque s. Th. loc. cit. ar. 3. concludit: *Sic igitur et ordo praedestinationis est certus, et tamen libertas arbitrii non tollitur, ex qua contingenter provenit praedestinationis effectus.*

PROPOSITIO II.

Nemo sine speciali revelatione certus esse potest de sua praedestinatione

425. De fide propositio est, ex definitione conc. Tridentini sess. 6. can. 16. *Si quis magnum illud usque in finem perseverantiae donum se certo habiturum absoluta et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc speciali revelatione didicerit; anath. sit.*

426. Scripturae hoc dogma evidenter ostendunt. Apostolus Rom. 11, 20. *Tu*, inquit, *fide stas, noli altum sapere, sed time;* et 1. Cor. 10, 12. *Qui se existimat stare, videat ne cadat*, ut alia pene innumera ejusmodi effata praetermittamus.

427. His innixus s. Augustinus in lib. *De Corrept. et grat.* c. 16. scribebat: *Quis enim ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero praedestinatorum se esse praesumat?*

428. Ratio porro aperta est; praedestinatio, ex dictis, est actus divini intellectus et voluntatis; nemo igitur illum novisse potest, quin Deus illi revelaverit.

DIFFICULTATES

429. Ob. 1° Christus Marc. 11, 24. ait: *Omnia quaecumque orantes petitis, credite quia accipietis*, adeoque et perseverantiam; 2° et Apostolus ad Rom. 8, 16. *Spiritus*, inquit, *testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii et haeredes;* 3° ac 1. Thess. 1, 4. *Scientes, fratres dilecti, a Deo electionem vestram;* 4° Qui proinde 2. Timoth. 4, 8. de se scribebat: *Reposita est mihi corona justitiae;* 5° Nec aliter Apostolus Joannes ep. 1. 5, 13. docuit fideles dicens: *Haec scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine Filii Dei.* Ergo certitudinem praedestinationis habere possumus.

430. Ad 1^m, *D.* Si certi simus nos bene orare, et perseveraturos in oratione, *C.* si simus incerti *N.* Porro, *Quid oremus, sicut oportet, nescimus,* scribit Paulus Rom. 8, 26.

431. Ad 2^m, *D.* Si filii et haeredes in spe, *C.* in re *N.*

432. Ad 3^m, *D.* Electionem ad fidem, de qua loquitur Apostolus, *C.* ad perseverantiam et ad gloriam *N.*

433. Ad 4^m, *D.* Ex fiducia quam conceperat tot laboribus pro Christo exantlatis, *C.* ex certitudine, seposita revelatione, *N.*

434. Ad 5^m, *D.* Vitam aeternam inchoative per fidem, *C.* formalem *N.* Alioquin omnes illi ad quos scribebat s. Joannes, fuissent certo praedestinati, nec excidere potuissent, quod nemo dicet.

ARTICULUS II.

DE CAUSIS ET EFFECTIBUS PRAEDESTINATIONIS

435. Nullus hic sermo esse potest de causa physica et a priori, quae Deum movere potuerit ad aliquot praedestinandos, quod esset absurdum, uti jamdiu animadver-

terat s. Thomas loc. cit. ar. 6. De sola proinde causa morali agi potest.

436. Pelagiani ac semipelagiani hanc constituerunt in virtutibus naturalibus, seu in meritis per vires proprias comparatis; pelagiani absolute, semipelagiani saltem ad initium fidei promerendum. Theologi catholici, uti vidimus, alii admittunt hanc causam, quoad praedestinationem inadaequatam ad gloriam, in meritis ope gratiae comparatis; alii eam respuunt et a solo Dei beneplacito repetunt. His placitis scholarum dimissis, de quibus satis egimus, causa *finalis* praedestinationis est gloria Dei, *efficiens* est Dei decretum dandi gratiam et gloriam, *meritoria externa* seu principalis sunt merita Christi, *meritoria interna* seu secundaria, saltem quoad executionem, sunt merita supernaturalia ipsius praedestinati.

437. Et haec de causis; quoad effectus praedestinationis, ad eos constituendos duae conditiones requiruntur, 1° ut praedestinatio sit a Deo tanquam causa praedestinante, effectus enim supponit causam; 2° ut cum gloria aeterna connexionem habeat, et ad eam de facto perducat. Quocirca praedestinationis effectus sunt vocatio, justificatio, et glorificatio; Huc solet afferri illud Pauli Rom 8. *Quos praescivit et praedestinavit; quos praedestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit.* Si tamen glorificatio, de qua hic loquitur Apostolus, sit beatitudo in altera vita, et non potius donorum collatio, qua Deus primos fideles gloriosos effecit, seu *magnificavit*, ut habet gr. textus. Inter divinae praedestinationis effectus recensentur praeterea naturalia illa bona, quae ex speciali Dei providentia et amore ad vitam ordinantur aeternam, e. g. ingenium, indoles etc. dicente eodem Apostolo l. c. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis qui secundum propositum vocati sunt sancti;* mala item poenae hujusce peregrinationis; et juxta nonnullos lapsus ipsi morales, seu peccata quae a Deo interdum permittuntur, ut inde majus bonum pro sua bonitate eruat in

favorem electorum, tunc enim per accidens, ut ajunt, et haec conferunt ad electorum utilitatem. Quo sensu s. Augustinus *De civ. Dei.* lib. 14. c. 13. scripsit: *Audeo dicere, superbis esse utile cadere in aliquod apertum, manifestumque peccatum; unde sibi displiceant, qui jam sibi placendo ceciderunt. Salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando flevit, quam sibi placuit, quando praesumpsit. Hoc dicit et sacer Psalmus: Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum, Domine. Id est: Ut tu eis placeas, quaerentibus nomen tuum, qui sibi placuerunt quaerendo suum.* Alii tamen aliter rem explicant. Consuli potest Suarez *De effectibus praedestinationis* lib. 3.

CAPUT III.

DE REPROBATIONE

438. Reprobatio seu rejectio, prout positiva est, a Magistro Sententiar. lib. 1. dist. 11. definitur: *Praescientia iniquitatis quorumdam, et praeparatio damnationis eorumdem.* Tres ipsa actus complectitur, permissionem culpae, negationem gratiae efficacis ad resurgendum, decretum damnationis. Culpa igitur, uti patet, causa proxima reprobationis est. In his conveniunt catholici omnes adversus praedestinatianos et calvinianos.

439. Praeter reprobationem vero hanc positivam, admittenda ne est alia reprobatio, negativa nuncupata? Alii affirmant, alii negant. Affirmant quotquot tuentur praedestinationem inadaequatam ad gloriam gratuitam in causa. Cum enim ex horum placito Deus ex universa damnationis massa decreverit ante praevisa merita quosdam ad gloriam eligere, hoc ipso ceteros omnes negative reprobavit. Negant quotquot adstruunt hanc ipsam praedestinationem ad gloriam post praevisa merita, siquidem in hac sententia Deus neminem solum negative rejicit, sed positive reprobat eos omnes quos peccato vel originali vel actuali praevidet inquinatos ex hac vita decessuros.

440. Quavis porro sententia admissa, exploratum est, causam proximam positivae reprobationis, nempe peccatum, causam remotam supponere, quam *radicalem* theologi vocant. Haec in permissione peccati, seu in decreto non dandi gratiam efficacem sive ad illud praecavendum, sive ab illo resurgendum. Et hic rursum theologi disceptant in assignanda causa hujusce agendi rationis, quam cum reprobis Deus tenet; num scilicet ex sola ejus voluntate; num ex defectu gratiae; num ex peccato originali quamvis dimisso, remote tamen influente? Nobis videtur aleae imo et temeritatis plena ejusmodi ulterior inquisitio.

441. His igitur quaestionibus dimissis, veteres potius recentioresque praedestinatianos seu calvinistas adorimur, qui autumant, Deum ex beneplacito suo et ante praevisa demerita positive homines quosdam reprobasse, seu ad aeternum exitium destinasse. Hac de causa, juxta Calvinum, Deus non solum fidem ac omnem gratiam denegat, sed eos impellit etiam necessario ad peccata, decipit ac illudit; sacramenta quoad istos sterilia sunt, nudaque signa. Hujus doctrinam refert Bellarminus lib. 2. *De statu peccati* c. 3. nec non Petavius *De Deo* lib. 10. c. 6 seqq. Cum vero non sibi Calvinus cohaereat, et interdum reprobationis causam soli tribuat Dei beneplacito, interdum vero rejicere videatur in peccatum originale, prout etiam placuit Jansenio, factum est ut calvinistae in *antelapsarios et postlapsarios* seu *superlapsarios* distinguantur, prout alterutri adhaerent sententiae.

PROPOSITIO

Impium est asserere Deum ex solo beneplacito aliquos homines positive reprobasse, atque aeterno supplicio destinasse, absque praevii peccati praevisione

442. Repugnat enim Scripturae, universae traditioni, rectaeque rationi ejusmodi assertio. Sapient. 1, 13. legitur: *Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione vivorum.*

Diligis omnia, quae sunt, subditur ib. 18, 25. et *nihil odisti eorum, quae fecisti.* Praeterea si, Ezech. 18, 23., dicit Deus: *Numquid voluntatis meae est mors impii . . . et non ut convertatur a viis suis et vivat?* Quanto minus vult ipse quempiam sine praevisione peccati ad aeterna supplicia destinare? Hinc expresse s. Petrus ep. 2. 3, 9. de Deo testatur: *Nolens aliquos perire.* Demum nullam aliam praeter peccatum assignat Scriptura causam indignationis Dei aeternaeque damnationis, dicente Christo Matth. 25, 41. *Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim et non dedistis mihi manducare.* Unica igitur ratio, quae a Christo assignatur ob reproborum damnationem, est bonorum operum ad quae illi tenebantur neglectus; non alia igitur est aeterni damnationis eorumdem decreti.

443. Supervacaneum vero est patrum testimonia ad hoc ipsum evincendum congerere, cum una omnium mens fuerit. Audiatur prae ceteris unus Augustinus, qui lib. 3. *contr. Julianum* scribit: *Bonus est Deus, justus est Deus; potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est; non potest quempiam sine malis meritis damnare, quia justus est.*

444. Sed et ipsa ratio, imo et communis hominum sensus juxta ideam quam quisque de Deo habet, abhorret ab ejusmodi doctrina. Dei enim justitiae notio postulat ut nemini poenam sine culpa decernat, alioquin humana justitia melior divina foret.

445. Deum autem neminem ad peccatum destinare, adeoque neque peccati auctorem esse; hominem insuper libero pollere arbitrio, etiam originali supposito peccato, suis locis ostendemus.

DIFFICULTATES

446. Obj. Unica reprobationis et damnationis ratio, Dei voluntas in Scripturis assignatur; Apostolus enim Rom. 9, 11 seqq. aperte scribit: *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem pro-*

positum Dei maneret), *non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui;* et v. 16.: *Igitur non est volentis, neque currentis; sed miserentis est Dei;* hinc de Pharaone ex nomine ipsius Dei, subjicit v. 17. *Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam;* concludit vero v. 18. *Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat;* ac 21. rationem reddit dicens : *An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Ergo.

447. Resp. *N. A.* Ad probationes vero reponimus praeter argumentum de quo agimus illas afferri. Etenim Apostolus in tota hac ad Rom. epistola nihil aliud sibi proposuit quam statuere gratuitam vocationem ad fidem. Cum omnes homines Judaei ac gentes sub peccato essent et egerent gloria Dei, ex gratuita sua bonitate, sine ullis praecedentibus meritis gentes ad fidem vocavit, Judaeos ex justitia sua reprobavit ob ipsorum incredulitatem. In cujus rei confirmationem adduxit Apostolus exemplum Esau et Jacob ex quibus praeelegit Deus quoad temporalem benedictionem Jacob prae Esau in pari conditione; item Pharaonis et Nabuchodonosor, quorum primum in sua induratione reliquit, alterius vero misertus est. Sic quare ex duobus peccatoribus Deus unius misereatur, alterum in sua iniquitate relinquat, nulla alia ratio reddi potest, quam quod cum altero misericordiam, cum altero vero justitiam exercere voluerit. Sed, ut patet, peccatum semper supponitur uti causa reprobationis et damnationis. Hinc s. Augustinus *Epist.* 194. n. 14. *Quaerimus*, scribit, *meritum obdurationis et invenimus . . . Quibus* (misericordiam) *non impertitur, nec digni sunt, nec merentur; at potius ut non impertiatur, hoc digni sunt, hoc merentur.*

448. Inst. 1° Prov. 16, 4. dicitur : *Universa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum;* ac 2° Sap. 14, 11. *Creaturae Dei in odium factae sunt;* 3° Sane non alio fine infantes qui sine baptismo decedunt, ac infideles negativi conditi sunt, nisi ut damnentur. Ergo.

449. Resp. Ad 1^{m}, *D.* Supposito peccato, impius ad diem malum servatur, *C.* illo non supposito *N.* Alioquin impius non foret.

450. Ad 2^{m}, *D.* Ex hominum culpa, *C.* ex intentione Dei *N.* Homines enim sunt, qui propria malitia, creaturis in se bonis pessime in suam pernicem abutuntur.

451. Ad 3^{m}, *Neg.* Nam praeter Dei voluntatem infantes non perveniunt ad baptismum, ut suo loco ostendemus, et infideles nihil audierunt quandoque de Christo. Nec enim Deus his infidelibus gratiam suam denegat, qua si bene utantur, ad observationem legis saltem naturalis, ulterioribus auxiliis praesto erit ne pereant; Deus enim facienti quod in se est gratiam non denegat, juxta tritum in scholis effatum; et s. Augustinus in lib. *De vera religione* c. 25. duplici distincto providentiae ordine, publico cum nationibus, privato cum unoquoque individuo, concludit: *Quoniam divina providentia non solum singulis hominibus quasi privatim, sed universo generi humano tamquam publice consulit; quid cum singulis agatur, Deus, qui agit, atque ipsi cum quibus agitur, sciunt; quid autem agatur cum genere humano, per historiam commendari voluit, et per prophetiam.* Et s. Prosper in *Respons. ad objectionem tertiam Vincentianam* generatim pronunciat: *Nemo a Deo ita creatus est, ut pereat; quia alia est causa nascendi, alia pereundi. Ut enim nascantur homines, Creatoris est beneficium; ut autem pereant praevaricationis est meritum.*

TRACTATUS

DE SANCTISSIMA TRINITATE

PROOEMIUM

1. Augustissimae Trinitatis mysterium basis ac fundamentum est totius religionis christianae. Hujus professionis summam complexus est auctor symboli Athanasiani his verbis: *Fides autem catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur: neque confundentes personas, neque substantiam separantes;* et Ecclesia in praefatione Ss. Trinitatis, eo revocat fidei hujus professionem, *ut in personis proprietas, in essentia unitas, et in majestate adoretur aequalitas.*

2. Si proinde fides catholica de Trinitate consistit in admittendis tribus personis realiter distinctis in unitate numerica essentiae, sequitur has personas sibi coaeternas, coaequales ac consubstantiales esse; alteram ab altera procedere, Filium quidem a Patre per aeternam generationem; Spiritum Sanctum ex Patre et Filio tanquam ab unico principio per simplicem processionem.

3. Errores omnes circa hoc mysterium exorti ad tres classes revocari facile possunt. Prima classis eorum est qui nullam agnoscunt in personis divinis distinctionem, cujusmodi fuere sabelliani, et qui ab illis processerunt sociniani et unitarii. Altera eos complectitur qui inficiati sunt consubstantialitatem et aequalitem trium personarum, uti ariani, macedoniani, et qui illos secuti sunt. Tertia a graecis schismaticis conflatur qui inficiati sunt processionem Spiritus Sancti a Patre et Filio, veluti ab unico principio.

Rationalistae cum socinianis et unitariis totum mysterium rejiciunt tanquam adversans rectae rationi.

4. Ut igitur catholicam doctrinam vindicemus adversus tot adversarios, praemissis prius necessariis notionibus ad dicendorum intelligentiam; 1° generatim trium personarum in unitate naturae subsistentium veritatem adstruemus. Qua veritate constituta, 2° Filii, ac Spiritus S. singillatim divinitatem deducemus; 3° Spiritus Sancti a Patre Filioque ostendemus processionem; 4° denique nonnulla subjiciemus corollaria ad uberiorem argumenti totius illustrationem.

CAPUT I.

DE VOCIBUS QUAE IN DISSERENDO DE AUGUSTISSIMO TRINITATIS MYSTERIO USURPANTUR

5. Ab haereticis, qui vocibus adhiberi solitis circa Trinitatis mysterium abusi sunt, ad earum expositionem compellimur. Ex hac duo commoda in rem nostram proveniunt, ac primo ut clarior evadat tractatio, secundo ut facilius adversariorum dissolvantur sophismata.

6. Cum tota praesens controversia ad *unitatem* et *distinctionem* revocetur, fit, ut ex vocabulis explanandis alia ad unitatem, ad distinctionem alia referantur constabiliendam; et ad posteriorem hanc classem spectant quae de relationibus et origine disseruntur.

7. Sunt autem in primis vocabula istaec, *essentia*, *natura*, *substantia*, *existentia*, item *subsistentia*, *suppositum* atque *persona*.

8. *Essentia*, quae ab *esse* dicitur, est id quo res quaelibet in suo esse constituitur, seu est id quod est. Sic essentia hominis est id per quod homo est; nihil ea prius excogitari in qualibet re potest. Tria in eam concurrunt, 1° ut sit quod primum in ente concipitur; 2° ut ceterorum quae in eodem sunt aut ab eo dimanant radix sit ac fundamentum; 3° ut id sit quo ab alia re qualibet distinguatur. Sic essentia hominis est ut sit animal rationale.

9. *Natura* a *nascor* dicta in primaeva significatione exprimit id quod ex alio ortum habuit seu progenitum est. Ast postea vox haec adscita fuit uti synonima essentiae ; prout vero ab essentia distinguitur definiri *natura* solet : *principium actionis ac operationis rei intime inhaerens*. Prout Deo accommodatur posset dici : *Principium actionis divinae ab ipsa tamen actione interiori minime sejunctum*. Haec naturae notio communissima apud patres veteres est, ex ea enim inferebant duplicem in Christo distinctam naturam juxta duplicem ejus operationem divinam et humanam. Hinc *actio* dicta ab iis est *substantialis naturae motio*.

10. *Substantia* vulgo definitur : *id quod nullo alio indiget, cui inhaereat ad existendum*. Triplici autem sensu substantia accipitur ; 1° pro essentia ; 2° pro eo quod accidentibus seu modificationibus subest, quasi a *substando ;* 3° pro re per se existente ; qua postrema significatione tam de Deo, quam de creaturis enunciari potest.

11. *Existentia* definiri solet *essentia in actu*, seu essentia extra merae possibilitatis statum, quae quidem notio competere creaturis potest, non autem Deo. Deus siquidem existit per essentiam, seu vi essentiae suae, utpote ens a se, quod scilicet in se habet rationem suae existentiae.

12. *Subsistentia* hic sumitur pro modo quo substantia quaedam singularis tota et ultimo completa subsistit, suique juris efficitur ; hinc definitur : *Ultimum substantiae complementum, eam reddens sui juris sive incommunicabilem alteri tanquam supposito sive personae*. Quo fit ut per subsistentiam ita compleatur suique juris substantia efficiatur ut absque dependentia ab alio tanquam persona vel supposito agat et operetur.

13. *Suppositum* idem est ac subsistentia sed in concreto existens ; ac definitur : *Substantia ultimo completa suique juris*, seu substantia cum *modo suo*, qui tamen potest absolute alienus esse a substantia, seu ab eo diversus quem substantia per se haberet, ut patet in Incarnatione, in qua humanitas a subsistentia divina regitur, ut existat.

14. *Persona* idem est ac suppositum, sed ratione praeditum. A Boëtio definita est: *rationalis naturae individua substantia*. Cum tamen nonnullis, licet immerito, ambigua ejusmodi definitio videatur, maluerunt eam dicere *suppositum* seu *subsistentiam rationalem*.

15. Graeci *naturam*, *essentiam*, *personam* vocant φύσιν, οὐσίαν, ὑπόστασιν *physin*, *usian*, *hypostasin*. Eadem tamen his vocibus haesit significatio, nec nisi temporis tractu determinata est ex occasione abusus sabellianorum in his vocibus usurpandis, et contentionum etiam quae inter catholicos ipsos ortae sunt.

16. Nonnisi improprie *essentiae*, *existentiae*, et *naturae* nomina de Deo praedicantur, cum tria haec in Deo identificentur; sic etiam vel ipsa *personae* vox Deo accommodatur; nam in Deo non est persona, sicut in nobis contingit, substantia individua et distincta ab alia, imo diversa; sed personae vox, cum de Deo dicitur, indicat tantum distinctos ejusdem substantiae existendi seu subsistendi modos.

17. Sed jam de *originibus* ac *relationibus* nonnulla sunt delibanda. *Origo est emanatio unius ab alio.* Emanare autem potest unum ab alio vel tanquam a *principio*, vel tanquam a *causa;* tum aut *generatione* aut simplici *processione;* et hae propterea voces exponendae sunt.

18. *Principium est id quod rationem continet, cur illud sit, cujus dicitur principium*, quodque *principiatum* vocatur; aut etiam: *est illud quod habet in se rationem principiati.* Pater e. g. est principium, filius principiatum, quia pater est ratio cur filius sit. Ex qua notione sequitur 1° principium *aliquo modo* debere distingui a principiato; continet enim rationem principiati: dictum porro est *aliquo modo* distingui, quia satis est ut in ratione tantum existendi seu subsistendi alterum ab altero distinguatur, non autem in ratione *essentiae*. Sic in Deo eadem est essentia Patris ac Filii, Pater tamen a Filio distinguitur distincta ratione subsistendi. Sequitur 2° necessariam adesse connexionem inter principium et principiatum, quae mutuam habent inter se

relationem. Sequitur 3° principiatum esse saltem ordine ac ratione suo principio posterius a quo pendet.

19. *Causa* dicitur *principium influens esse in aliud;* seu *causa generatim sumpta, est id quod rationem continet cur aliquo modo habetur aliud natura distinctum.* Id autem quod sic a *causa* profluit seu producitur *effectus* nuncupatur. Hoc igitur interest discrimen inter *causam* et *principium*, quod illa sit veluti genus, hoc veluti species, cum omnis causa sit principium, non vero omne principium sit causa; fieri siquidem potest ut principiatum non sit natura distinctum a suo principio, uti evenit in divinis. Graeci quod nos vocamus principium vocant *causam* sed *intrinsecam.*

20. *Generatio* post s. Thomam definiri solet: *Origo viventis a principio vivente conjuncto in similitudinem naturae.* Haec similitudo respicit speciem non genus.

21. *Processio est origo unius ab alio;* ejusmodi origo esse potest vel *ad intra* vel *ad extra*, adeoque per actionem *immanentem* si ad intra, *transeuntem* si ad extra sit. Processio magis patet quam generatio, cum omnis generatio processio sit, non autem e converso.

22. *Relatio* est *ordo* seu *habitudo unius ad alterum.* Duo idcirco extrema, seu duos terminos saltem postulat. Nempe unum quod refertur, aliud ad quod refertur. Si mutua sit haec relatio dicitur perfecta e. g. patris et filii; si mutua non sit, ut domus ad tectum, dicitur imperfecta. Relatio autem potest esse aut inter substantias, aut inter modos unius ejusdemque substantiae.

23. Si relatio seu oppositio sit inter substantias dicitur *ad aliud*, si inter modos dicitur *ad alterum*, talis porro est quae habetur in divinis.

24. Quum tot creatae difficultates sint a fidei catholicae adversariis ex aequivocatione vocis *ingeniti*, nonnulla et de hac voce adjicienda sunt. *Ingenitum* potest significare idem ac *non factum* aut *non creatum*, quo sensu haec vox aeque competit tribus personis divinis; idem praeterea valet ac *non generatum*, quo sensu convenit Patri ac Spiritui Sancto;

demum potest significare *non emanatum* sub quovis respectu, et hoc sensu solius Patris propria est.

25. In hac postrema significatione *ingeniti* vox bifariam accipi potest, *negative* aut *privative;* in sensu *negativo*, accipitur, cum removetur a subjecto de quo praedicatur, aliqua affectio, quae eidem convenire nequit, uti cum Deus *immortalis* aut *incorruptibilis* dicitur; in sensu *privativo* aliquid enunciatur abesse a subjecto, quod absolute inesse ei posset, uti dicitur de homine quod caecus aut amens non sit. Si igitur vox *ingeniti negative* usurpetur competit divinae essentiae, imo et Patri quatenus Pater est, cum exprimat notionem primae personae propriam; si *privative* competit etiam Patri, sed quatenus in genere divina persona est.

26. *Notio* est id quo valemus alteram ab altera persona secernere atque internoscere.

27. Animadvertendum hic denique est vocem personae in Deo longe verisimilius esse relativam et non absolutam, adeoque directe ac primario relationem exprimere, secundario vero ac in obliquo significare substantiam; sic relativae sunt voces Patris, Filii et Spiritus Sancti. Vox autem Dei absoluta per se est, ac primario naturam seu substantiam, secundario personas significat.

28. Et haec de vocibus quae in decursu tractatus adhiberi solent, earumque significationibus.

CAPUT II.

DE NUMERICA DIVINAE ESSENTIAE UNITATE IN TRIBUS PERSONIS

29. Fidei dogmata ex divina revelatione constitui debent. Cum vero duplex via nobis sit qua constare potest de divina revelatione dogmatis alicujus, Scriptura et Traditio, ex utraque veritas mysterii Trinitatis probanda a nobis est. Praetermittimus consulto quaestionem, utrum supposita revelatione, cadem veritas, sola ratione demonstrari possit,

ne re non necessaria detineamur, cum satis nobis sit evincere, quod ostendi nequeat Trinitatis mysterium cum recta ratione pugnare.

PROPOSITIO I.

Tres sunt in una divina essentia personae realiter distinctae. Probatur primo ex sacris Litteris generatim

30. De fide propositio est, uti constat tum ex symbolo Athanasiano; tum ex omnibus catholicae fidei professionibus, tum denique ex conc. Lateranensi IV. cap. *Firmiter.*

31. Urgemus ex sacris Litteris potissime auctoritates ex N. T. desumptas; quamvis enim ex V. T. pluralitas personarum non uno in loco praedicetur, uti Gen. 1, 16. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram;* et c. 3, 22. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est;* tum Ps. 2, 7. *Dominus dixit ad me filius meus es tu, Ego hodie genui te;* et Ps. 109, 1. *Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis,* adscita praesertim expositione Christi, et Pauli; attamen cum explicita trium distinctarum personarum in unitate essentiae doctrina in N.T. tradatur, ideo exinde probationes nostras proferemus.

32. Jam vero nota est baptismi formula ex Christi praecepto Matth. ult. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti.* Porro per particulam *et* tres distinguuntur personae; per voces *in nomine* communis tribus istis personis efficientia, virtus, auctoritas, adeoque natura, significatur, cum tribus his personis in communi gratia sanctificans tribuatur seu effectus baptismi, et mancipatio baptizati illarum cultui. Nec omittendum, Christum hac formula paucis contraxisse totam doctrinam suam circa trium harum personarum essentiae divinae unitatem.

33. Hanc enim doctrinam Christus aperte tradidit Jo. 15, 26. dicens: *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimo-*

nium perhibebit de me. Ubi tres numerantur distinctae personae Pater, Filius, et *Paraclitus;* item communis natura cujusmodi est Patris et Filii, et praeterea Paracliti qui a Patre procedit, sive emanat; quod enim a Deo procedit ac emanat Deus est; cujusmodi pariter est Filius, qui, ut habetur Jo. 16, 27. 28., a Patre Deo exivit. Idem Christus docuit ibid. 14, 16. *Et ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis;* ALIUM *vocat per oppositionem ad semetipsum;* et iterum cum ibid. v. 8. et seqq. Philippo percontanti visionem Patris, respondit: *Philippe, qui videt me, videt et Patrem . . . Non creditis quia ego in Patre et Pater in me est? Verba quae ego loquor vobis, a me ipso non loquor; Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Ex his autem liquet 1° unam Patri ac Filio eandemque efficientiam et actionem tribui adeoque naturam; 2° commeationem praedicari Patris in Filium ac vicissim, quae nonnisi in identitate naturae locum habere potest; 3° affirmari uno viso alterum videri, quod consequens non esset si diversa esset Patris Filiique substantia. Cum vero de Spiritu S. affirmet Christus ex Patre procedere, ac de suo accipere, jam patet unam eandemque in tribus distinctis personis naturam seu substantiam praedicari.

34. Haec confirmantur ex collatione Isa. 6, 9. Jo. 12,40. et Act. 28, 26. Quibus in locis verba illa: *Audite audientes et nolite intelligere,* aeque tribuuntur uti prolata a Patre, a Filio, et a Spiritu Sancto, atque idcirco personis his singulis eadem efficientia tribuitur, eadem gloria atque majestas.

35. Demum id ipsum conficimus ex celebri textu 1. Ep. Jo. 5, 7. *Tres sunt qui testimonium dant in caelis, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt:* quo et distinctio personarum et unitas essentiae aperte praedicantur. Quorum verborum genuinitatem licet negaverint recentiores biblici cum socinianis ac rationalistis, certum tamen est ea reperiri in antiquissima versione Vulgata, ut neque adversarii diffitentur; haec citasse patres Africanos, quadringen-

tos nempe episcopos sec. Ecclesiae V. in disputatione cum Vandalis arianis sub Hunnerico habita; ea allegasse patres antiquissimos Eucherium, Phaebadium, utrumque Idacium, praeter Tertullianum et Cyprianum qui aperte saltem ad ipsa alludunt, ut omittamus posteriores patres; certum pariter est in antiquissimis codicibus graecis ea reperta fuisse, ut patet ex recensione Hieronymiana, quam exhibet vetustissimus codex Boeticus qui exaratus est ex ipsis membranis quas ex dictatu s. Hieronymi exceperunt notarii ad eum missi a Lucio Boetico. Porro s. Hieronymus professus est se ex mandato Damasi Rom. Pontificis novum testamentum graecae fidei reddidisse; argumento igitur ineluctabili est olim in graecis codicibus palaestinensibus quibus s. Doctor usus est hunc versiculum extitisse. Idem dic de complexionibus Aurelii Cassiodorii, qui eas confecit juxta praestantiores codices graecos, quos prae manibus habebat. Proinde cum reperiatur comma istud in Vulgata, quae antiquissima est, utpote aevo apostolico confecta, quaeque omnibus codicibus graecis qui supersunt est anterior, juxta criticae regulas est retinendum, atque catholicae doctrinae est ineluctabile argumentum.

36. Et haec quidem in Scripturis, quae majus robur accipient ex constante Ecclesiae universae traditione, quam nonnisi majoris claritatis gratia a Scripturis sejungimus, cum simul spectari debeant.

DIFFICULTATES

37. I. Obj. 1° Nuspiam in Scripturis aperte traditur *Trinitas* personarum distinctarum in *consubstantialitate* naturae; 2° formula baptismi distinctionem personarum exhibet, non autem unitatem substantiae, jubemur enim baptizari in nomine Dei Patris hominum, Jesu Messiae, et Spiritus Sancti peculiaris Dei vis personae forma indutae; 3° eodem sensu intelligi debet apprecatio Apostoli 2. Cor. 13, 15. et reliqua omnia quae adduci solent uti Matth. 3, 16-17. de baptismo Christi; 1. Cor. 12, 4-6.

1. Petri 1-2., Rom. 15, 30. in quibus consubstantialitatis nulla fit mentio. Ergo.

38. Resp. Ad 1^m, *D.* Nusquam hae voces in Scripturis occurrunt *Trinitatis et consubstantialitatis*, *C.* non occurrit aperte veritas his vocibus significata *N.* Ex probationibus enim quas attulimus quoad eos qui sincere veritatem quaerunt, apertissime constat ejusmodi veritatem in Scripturis contineri.

39. Ad 2^m, *Neg.* Cum tribus distinctis personis eandem virtutem efficientiamque divinam tribuat baptismatis formula, divinae scilicet gratiae largitionem. Quod autem dicitur de Deo Patre hominum, Jesu Messia, ac de Spiritus Sancti peculiari vi, pia est socinianorum ac rationalistarum speculatio, non autem baptismi forma; cumque forma haec, ex dictis, sit veluti compendiosa expressio doctrinae Christi circa hoc mysterium, ejus sensus ex ceteris doctrinae capitibus, quibus eadem veritas docetur, colligendus est.

40. Ad 3^m, *D.* Si singula objecta loca seorsum ac solitarie spectentur absque nexu cum doctrina fundamentali, non sunt demonstrativa, *Tr.* vel *C.* si in nexu cum doctrina fundamentali sumantur, ad quam per illa alluditur, *N.* Jam vero cum Trinitas personarum, earumque communis natura adeo aperte a Christo in adductis apud Joannem testimoniis tradatur, atque haec doctrina fidelibus, uti ostendemus, ab Apostolis adeo inculcata fuerit, ad eam tanquam ad rem notissimam, quin clarius sensum aperirent suum, alludunt Petrus et Paulus, quorum verba non intelligerentur nisi supposita doctrina ac fide in Trinitatis mysterium.

41. Inst. 1° Ex baptismi formula unitas naturae in tribus personis colligi nequit, cum vel ipse Apostolus 1. Cor. 10, 2. de Israelitis scribat quod fuerint *baptizati in Moyse, in nube et in mari* in quibus nulla unitas naturae fingi potest, prout nec in Deo et Angelis et Sanctis in quorum tamen *nomine* Ecclesia commendare solet animas exeuntium. Ergo.

42. Resp. *Neg.* paritatem in utroque argumento ; nam Apostolus non scribit Israelitas baptizatos fuisse *in nomine* Moysis, nubis, et maris, ut in formula baptismi habetur; Quod si Ecclesia morituros commendat *in nomine Dei Patris . . . . in nomine Angelorum* etc. ea addit quae omnem dubitationem de ejus sensu tollunt, dicens: *in nomine Dei Patris qui te creavit, in nomine Filii qui pro te passus est, in nomine Spiritus S. qui in te effusus est, in nomine Angelorum et Archangelorum, in nomine Patriarcharum* etc. quin aliud adjiciat, ut sic insinuet horum efflagitare intercessionem.

43. II. Inst. 1° Etsi nonnulla hujus doctrinae semina in Scripturis habeantur, explicari debent vel ex philosophematibus judaicis et platonicis, quae tunc temporis obtinebant, vel ex pio discipulorum in magistrum affectu; 2° haberi proinde debet doctrina haec uti typus quo significetur Deum Patrem uti Spiritum Sanctum se se per Jesum Christum hominibus manifestasse. Ergo.

44. Resp. Ad 1^m, *Neg.* Si enim vera semina hujus dogmatis in Scripturis occurrunt, ut id demus adversariis, semina evolvi debent, non autem explicari arbitraria ratione. Unde ipsi probant illa philosophemata platonica apud Judaeos in Palaestina obtinuisse? Unde ostendunt discipulos ex pio in magistrum affectu mentiri voluisse ac decipere universum orbem, donec insurrexissent sociniani ac rationalistae? Asserere facile est, demonstrare valde difficile, imo in casu nostro impossibile plane.

45. Ad 2^m, *Neg.* Hic enim typus est absurdus, ratione habita biblicae doctrinae. Etenim Spiritus S. est *alius Paraclitus, qui procedit a Patre, et prout a Filio distinguitur,* quomodo dici potest Pater, qui *ut Spiritum Sanctum se manifestavit?* Qui fieri potuit ut ejusmodi typum nemo noverit per XVIII. integra secula?

46. II. Obj. 1° Christus Jo. 17, 3. ita Patrem alloquitur: *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Unde sic :

Deus verus, de quo hic loquitur Christus, est Deus summus: atqui hic est solus Pater: ergo Christus et Spiritus S. non sunt Deus ille summus; 2° id ipsum docet Apostolus scribens 1. Cor. 8, 5. seqq. *Nam etsi sunt, qui dicuntur dii sive in coelo sive in terra (siquidem sunt dii multi et domini multi); nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia et nos in illum, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum.* Paulus igitur explicans quis sit ille unus Deus absolute affirmat hunc esse Patrem solum; non autem Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, ut ferret systema catholicum; ergo Filius et Spiritus S. ex Pauli doctrina e censu divinitatis excludi debent; 3° prout iterum inculcat idem Apostolus *Ephes.* 4, 6. dicens: *Unus Deus, et Pater omnium, qui est super omnes et per omnia, et in omnibus nobis.* Ergo.

47. Resp. Ad 1^m^, *Dist. min.* Si Christus vocem *solum* ita ad Patrem retulisset ad exclusionem ceterarum personarum, *C.* si ita ad Patrem referat ad exclusionem falsorum deorum ac idolorum *N.* Porro in objecto textu vox *solum* non exprimit subjectum id est Patrem, sed attributum seu praedicatum divinitatis quae sola est. Hunc sensum exposcit gr. textus qui ita construitur: Ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, nempe: *Ut cognoscant te solum verum Deum.* Quo fit ut Christus in hac sententia non excludat nisi falsos deos et vana gentium idola, quae certe *veri* dii non sunt; declarat proinde vitam aeternam sitam esse in cognitione solius veri Dei, et incarnationis Filii ejus, scilicet Jesu Christi. Quinam vero sit solus hic verus Deus alibi Christus patefacit, dum sibi et Spiritui Sancto veram tribuit divinitatem. Hinc nomen *Pater* non ad personam coarctat hujus nominis, sed Deo tribuit, qui pater hominum est, uti praeter Maldonatum in hunc loc. ostendunt Petavius *De Trin.* lib. 3. c. 1. et Maran in op. *Divinitas J. C.* lib. 1. p. 2. c. 21. §. 1. et 2.

48. Ad 2^m^, *D.* Paulus explicat quis sit unus Deus ad excludendos falsos gentium deos, *C.* ad excludendas per-

sonas Filii et Spiritus Sancti *N*. Hoc enim exposcit Pauli scopus, qui cum praemisisset multos a gentibus deos ac dominos dici, docet nonnisi Deum unum ac Dominum esse, Deum Patrem ac dominum Filium; et quoniam a nomine Domini non excludit Patrem ita a nomine Dei non excludit Filium. Ideo vero hac loquendi ratione usus est Paulus, quia allusit ad fidei symbolum in quo fideles profitebantur credere *in unum Deum, et in unum Dominum J. C.* uti Graeci recitabant; vitavit autem repetitionem vocis *Dei* et *Domini* ut prospiceret teneris adhuc christianis recens ex ethnicismo conversis, ne ex repetitione harum vocum revocati viderentur ad plures deos ac dominos admittendos, ut scite post s. Joannem Chrysost. animadvertit Petavius l. c.

49. Ad 3^{m}, Eadem esto responsio, quae clare adhuc colligitur ex verbis immediate praecedentibus: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Hic enim *Unus Dominus*, fatente Crellio, Christus est. Nec omittendum ex ethnicorum mente vocem *Dominus* significare *Deum*, ac proinde cum Apostolus hoc sensu vocem *Dominus* Christo applicet, hoc ipso ostendit se haud excludere Christum voluisse a divinitate proprie dicta, quam alibi saepe ei tribuit.

50. III. Obj. Authenticitas commatis Joannei nulla ratione adstrui potest. Nam 1° labilia sunt fundamenta quae habentur in Tertulliano et Cypriano, quorum allusio nimis vaga est; 2° Horum auctoritate permoti recentiores Africani coeperunt illam allusionem amplificare, donec textum integrum confecerint, et obtruserint idiotis Vandalis; 3° in antiqua Itala desiderabatur, adeoque in versione Vulgata antiquissima, et in ipsa Hieronymiana versione; alioquin s. Augustinus procul dubio illud allegasset adversus Maximinum arianum; 4° deest in omnibus graecis codicibus recentioribus et vetustioribus, siquidem nemo ex Graecis patribus illud allegavit; 5° sed nec favet ipsa orationis series; etenim illa omnia verba *dant in coelo*, item *dant in terra* intrusa sunt; insequentia porro: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est,* alludunt ad postrema

verba v. 6. *Et Spiritus est, qui testificatur quoniam Christus est veritas.* Nempe *Spiritus Sanctus* ut in nonnullis codicibus legitur. Desunt igitur argumenta extrinseca et intrinseca quibus hic versiculus fulciatur. 6° Verum ineptus etiam est versiculus iste ad dogma catholicum adstruendum, cum Pater, Verbum et Spiritus S. *unum* dicantur non unitate essentiae, sed unitate testimonii, uti praeter nobilissimos interpretes qui hunc sensum confirmant, patet ex v. 8. in quo pariter de spiritu, aqua et sanguine dicitur quod *unum* sint, profecto non essentia, sed unitate testimonii. Ergo.

51. Resp. *N. A.* Ad 1^m, prob. *Neg.* Ad hanc enim suspicionem eliminandam satis est utriusque verba proferre. Jam vero Tertullianus cum adversus Praxeam cap. 25. ostendere voluisset unam trium personarum substantiam esse scribit: *Ita connexus Patris in Filio, et Filii in Paracleto, tres efficit cohaerentes alterum ex altero qui* TRES UNUM SUNT, *non unus, quomodo dictum est, ego et Pater unum sumus ad ostendendam unitatem.* Porro verba: *Tres unum sunt* nuspiam alibi quam in versiculo nostro leguntur; quod vero subdit: *quomodo dictum est, ego et Pater unum sumus*; affert ad interpretandum locum parallelum priori textui. S. Cyprianus bis allegat eundem textum, nempe in *epist. ad Jubajan.* scribens: *Cum tres unum sint, quomodo Spiritus S. placatus ei esse potest, qui aut Filii aut Patris inimicus est?* et in lib. *De unit. Ecclesiae* ubi haec leguntur: *Dicit Dominus: ego et Pater unum sumus. Et iterum de Patre et Filio et Spiritu Sancto* SCRIPTUM EST: *et hi tres unum sunt.* Quibus non modo provocat ad Scripturam, sed praeterea confirmat quod de Tertulliano diximus, cum eadem ratione Joanneum comma alleget.

52. Ad 2^m, *D.* Etiam, *Tr.* solum *N.* Nam eo ipso quod posteriores scriptores Africani permoti sint illorum duorum auctoritate, consequitur utrumque hunc textum ex Scriptura attulisse, adeoque in antiquissimis codicibus latinis et graecis repertum. Ceterum non soli scriptores Africani, verum etiam Galli et Itali periocham nostram adduxerunt; imo

et Hispani, qui omnes dici nequeunt permoti sola Tertulliani et Cypriani auctoritate. Quapropter non ad illudendum Vandalis concilii Africani patres illum versiculum allegarunt, sed quia reipsa in suis codicibus prout nunc est continebatur.

53. Ad 3^m^, *D.* Quia jam forte exciderat ab illo primitivo typo ex quo Itala confecta est, *C.* quia a fonte ipso defecerat *N.* Alioquin ratio nequit amplius assignari quare in codicibus illis ex quibus africana versio latina prodivit, reperiretur. Certum enim est Tertullianum ad codices graecos interdum appellare; Hieronymum cum codicibus graecis suam recensionem contulisse, quo factum est ut in ejus versione reperiatur, falsum proinde est in Hieronymiana versione non inveniri. De s. Augustino res est incerta; siquidem in Sessoriana Bibliotheca *Speculum* sub Augustini nomine habetur, quod genuinum ejusdem s. Doctoris opus creditur, in quo textus noster legitur. Accedit quod s. Doctor versione Itala uteretur in qua versiculus hic desiderabatur; attamen ad ipsum alludit scribens adversus Maximinum.

54. Ad 4^m^, *D.* Idest in plerisque, *C.* in omnibus prorsus *N.* In exemplaribus enim quibus Robertus Stephanus usus est, in illo quo permotus est Erasmus ad eundem restituendum, in exemplaribus quibus confecta est editio Complutensis, in pluribus codicibus anomalis, ac in Cyprio non ita pridem detecto, adest haec periocha. Cum igitur argumenta positiva habeantur quibus constat hunc versiculum extitisse, ad rei explicationem satis est probabiles afferre rationes quare in plerisque desideretur. Potuit porro vel fraus primorum haereticorum id efficere, potuit oscitantia librariorum ab omioteleunton, seu idem initium et finem vv. 7. et 8. uti patet etiam ex eo quod in nonnullis codicibus desit v. 8. de quo tamen numquam dubitatum est. Nil mirum proinde si patres Graeci comma istud non excitaverint, saltem eorum plerique.

55. Ad 5^m^, *D.* Si admitteretur delenda omnia indicata

verba, *Tr.* si id negetur *N.* Porro tum Bengel tum Millius ex collatione codicum evincunt ejusmodi verba esse omnino retinenda. Cum praeterea vox illa *Sanctus* quae nonnisi in paucis codicibus reperitur, delenda sit, mutilus evaderet sensus, sublato v. 7., praesertim cum adeo s. Joannes insistat in illo *majori Dei testimonio.* Hinc vere scripsit Bengel: *Adamantina versiculorum cohaerentia omnem codicum penuriam compensat.*

56. Ad 6^{m}, *Neg.* Nam 1° eodem sensu scribit Apostolus *et hi tres unum sunt*, ac saepe in Evangelio unum unitate essentiae perhibet Patrem, Filium, et Spiritum S. 2° Quia de tribus omnino disparatis, cujusmodi in sententia unitariorum essent Pater, Filius et Spiritus S., affirmare Joannes non potuisset *tres unum esse.* 3° Quia quotquot ex antiquis hunc locum adduxerunt, constanter de praedicta essentiae unitate intellexerunt; ac nisi ita esset, numquam unitarii adeo se sollicitos praebuissent in hujus commatis *genuinitate* deneganda. Nec obest quod etiam de testibus terrenis dicatur et *hi tres unum sunt;* nam, praeterquamquod in gr. textu legitur *in unum sunt*, quod numquam dicitur de testibus caelestibus, testes illi inter se conferuntur tantum quoad vim testimonii, non autem quoad qualitatem, ut per se constat.

PROPOSITIO II.

Unitas divinae essentiae in tribus distinctis personis ex perpetuo et constanti Ecclesiae sensu traditionali confirmatur

57. Illud quoque rectae rationis documentum est, quod optima ad veterum scriptorum mentem assequendam regula sit, si coaevos viros consulamus, qui scriptores illos collocuti ad posteros quod acceperant transmiserunt, qui demum eorum doctrinas in praxim deduxerunt. Quod potissimum obtinet, si haec praestitit non individuum aliquod, sed persona moralis, seu hominum societas. Jam

vero hanc regulam sectantes ostendemus patres antiquissimos et apostolicos tum factis, tum dictis, tum agendi ratione quam tenuerunt erga illos omnes, qui dogma Ss. Trinitatis quoquomodo labefactare adnisi sunt doctrinam Christi et apostolorum circa hoc mysterium, tradidisse, quam Ecclesia perpetuo professa est. His adjicimus vel teterrimos fidei christianae hostes, qui ex hac suppositione religionem sunt adorti christianam.

58. Jam vero primaevae fidei apostolicae circa hoc dogma suppeditat 1° ineluctabile documentum tum baptismi forma, tum ritus illum conferendi; nam semper administratus est baptismus sub invocatione trium distinctarum personarum sub communi nomine; invocatas porro fuisse tres personas distinctas in sensu catholico, evincit argumentum quod patres exinde extruebant adversus sabellianos, perinde ac a ritu quo administrari consueverat, per trinam scilicet immersionem ad evincendam trium divinarum personarum distinctionem, uti testatur Tertullianus lib. 1. *cont. Marcion.* c. 28. et *adversus Praxeam* cap. 27. et patet ex *can.* 50. *apostolico*, et ex Justino *Apol.* 1. n. 61. Aliud documentum suppeditat recepta in Ecclesia doxologia ab aetate apostolica: *Gloria Patri per Filium in Spiritu S.*, vel *Deo Patri et Filio D. N. J. C. cum Sancto Spiritu gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.* De qua praeter s. Basilium lib. *De Spiritu S.* c. 27. sermo est in *Constitutionibus apostolicis* lib. 8. c. 12. et alibi passim. Tertium documentum suppeditat Ecclesiae antiquissimae agendi ratio adversus novitates Sabellii, Noëti aliorumque patripassianorum qui personas confundebant, et adversus ebionitas, cerinthianos, Artemonem, Paulum Samosatenum qui Christi adeoque Verbi divinitatem adorti sunt, quos omnes uti haereticos e sinu suo illa expulit.

59. Id ipsum evincunt solemnes fidei professiones seu symbola primis tribus Ecclesiae seculis recepta, in quibus eminet apostolicum, quo Ecclesia semper professa est se credere in *Deum Patrem*, *in Jesum Christum unicum Filium*

ejus et in Spirium Sanctum, quae in sensu obvio referunt eandem divinitatem in tribus personis, et hoc sensu hanc professionem esse intelligendam patefaciunt ulteriores ejusdem symboli declarationes quae, cogentibus haereticis, adjecta sunt a synodo Antiochena I. et a s.Gregorio Thaumaturgo in quibus fit professio de fide *in Deum Patrem, in Deum Filium*, et *in Spiritum S. imaginem Filii perfecti perfectam, in Trinitatem perfectam.*

60. Hac eadem fide primitivam Ecclesiam catechumenos ac fideles instituisse constat ex martyrum actis, in his enim exhibetur popularis et vulgaris instructio. Porro in actis martyrum Lugdunensium, qui passi sunt an. 17. Marci Aurelii, legitur s. Epipodium hanc fidei professionem coram praeside emisisse: *Christum cum Patre ac Spiritu Sancto Deum esse confiteor*. In actis s. Polycarpi discipuli s.Joannis apostoli, reperimus ejusmodi orationem ad Deum, s. Martyrem fudisse alta voce in omnium conspectu: *Propterea et de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per sempiternum Pontificem Jesum Christum dilectum filium tuum, per quem tibi cum ipso in Spiritu Sancto gloria nunc et in futura secula seculorum, Amen.* Quibus profecto nihil luculentius pro dogmate nostro dici potest.

61. Sed et haeretici ipsi testes sunt locupletissimi hujus dogmatis; nazaraei enim, qui ab aetate apostolica se ob observationes legales ab Ecclesia separarunt, hanc fidem professi sunt, siquidem auctor *Recognitionum* et *Homiliarum*, quae sub nomine s. Clementis editae sunt, quarum meminit diversis in locis Origenes, quique nazaraeus erat, cultum docet eundem tribus personis deferendum, dicens Hom. 3. c. 72. *Ad te enim pertinet aeterna gloria, laus Patri et Filio et Spiritui Sancto in omnia saecula, Amen.* Testatur praeterea baptismum conferri *ter beata invocatione.* Insuper testantur s. Irenaeus, Clemens Alex., Tertullianus, Origenes, Pamphilus, Novatianus aliique, ideo docetas et phantasiastas aliasque gnosticorum sectas detraxisse veritati carnis Christi, quia Deo indignum putabant hanc induisse;

qua agendi ratione ostenderunt se agnovisse veram in Christo divinitatem: hos praeterea recte de Trinitate sensisse nobis ultro concedunt unitarii, qui eos uti sibi contrarios admittunt. Sed unde hanc doctrinam nisi ab Ecclesia a qua divisi sunt hauserunt?

62. Non solum porro haeretici, sed infideles ipsi, Judaei nempe et pagani, testes sunt quod olim in Ecclesia doctrina haec nostra obtinuerit. Judaeis enim scandalum semper extitit praedicatio Dei crucifixi, gentibus vero stultitia. Utrorumque difficultates huc constanter tendunt ut incredibile evincant Deum pauperem, humilem, patientem, crucifixum fuisse, uti patet ex epistola Barnabae, aut certe viri apostolici, adversus Judaeos scripta, ex dialogo s. Justini cum Tryphone judaeo: item ex objectionibus quas Celsus ex persona Judaei urget apud Origenem lib. 2., nec non ex disputationibus Tertulliani, Cypriani, Arnobii, Lactantii adversus ethnicos. Sed celebre potissimum in rem nostram documentum est quod suppetit in Luciano, seu potius antiquo auctore dialogi *Philopatris* inscripti. Hic inducit Critiam jurantem per varios ethnicorum deos, quos respuens Triephon vult ut Critias juret *per Deum alte regnantem, magnum, immortalem, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, et ex uno tria. Hunc tu Jovem puta, hunc existima Deum.* Dum vero hic auctor christianos irridet, ostendit quaenam fuerit illorum fides circa Dei unicam essentiam trinasque distinctas personas.

63. Longa res esset singulorum patrum testimonia proferre, quibus antiquae Ecclesiae fides circa Trinitatis mysterium evidenter adstruitur. Quoniam vero unitarii autumant a Justino martyre platonicis dogmatibus addicto primum in Ecclesiam de Trinitate doctrinam invectam esse, nonnulla ex anterioribus Justino patribus testimonia afferemus. S. Barnabas seu vetus auctor epistolae sub illius nomine editae, scribit Patrem dixisse Filio *ante constitutionem mundi: faciamus hominem* etc. Et *Filium vocare eos super quem Spiritum praeparaverat*, adeoque tres personas in Deo consubstan-

tiales, cum Filius sit in sinu Patris, et Spiritus S. praeparatus seu missus a Filio. Hermas pariter scriptor apostolicus in op. inscripto: *Pastor* lib.3. *Simil.* 6. c. 19. et 22. scribit: *Qui crediderunt Deo per Filium ejus, induti sunt Spiritum.* Sic Clemens Rom. apud s. Basilium in lib. *De Spiritu Sancto* cap. 29. n. 72. *Vivit*, inquit, *Deus et Dominus J. C. et Spiritus Sanctus;* qui praeterea in *Epist.* 1. *ad Corinth.* cap. 2. meminit passionis *Dei* et effusionis Spiritus Sancti; ac praetermisso s. Polycarpo, cujus jam verba protulimus, s. Ignatius M. in *Ep. ad Magnesianos* cap. 3. sic scribit: *Studete igitur et confirmamini in dogmatibus Domini et Apostolorum in Filio et Patre et Spiritu Sancto.* Auctor actorum martyrii ejusdem s. Ignatii, sic claudit historiam suam: *Cursum perfecit* (Ignatius) *in Christo Jesu D. N., per quem et cum quo Patri gloria et potestas cum Sancto Spiritu in saecula. Amen.* Demum vel ipse Justinus in *Dial. cum Tryphone* a. n. 4. ac 7. refert se a sene presbytero qui eum perduxit ad religionis christianae cognitionem, didicisse Spiritum Sanctum regiam mentem esse, qua anima humana non exornata Deum videre nequit, tum Christum verum aeternumque Dei Filium esse a prophetis praenunciatum una cum Patre invocandum.

64. Quae cum ita sint ecquis non miretur unitarios nobis obtrudere fidem in Trinitatem a Justino primum in Ecclesiam inductam esse? Quis non miretur rationalistas ulterius progredientes autumare Joannem reliquosque sacros scriptores dogma nostrum vel a platonica schola, vel a cabbalistica doctrina haustum Ecclesiae propinasse? Nonne hoc est dare manus victas, faterique se a totius sacrae antiquitatis fide, atque a fide sacrarum Scripturarum recessisse? Non alia igitur ratione negari dogma de Trinitate catholicum potest, quam sola infidelitate seu incredulitate.

DIFFICULTATES

65. I. Obj. 1° Licet patres apostolici profiterentur Deum Patrem, Filium et Spiritum S., non ideo censendi sunt

admisisse Trinitatis dogma quod ipsi penitus ignorarunt. 2° Alii enim a christianae rei primordiis Jesum uti purum hominem habuere, ut ebionitae, Theodotus, Byzantius et Artemon; alii docetismum sectantes, ut gnostici, docuere juxta emanatismi principia Aeonem seu divinam vim in Jesum delapsam cum eoque conjunctam. 3° Nec praevaluit doctrina de Filio et Spiritu S. veluti hypostasibus, nisi agentibus Justino M., Theophilo Antiocheno, Irenaeo, et Clemente Alex., qui tamen et has hypostases Patri subjectas docuerunt ex emanatismi principio. 4° Sane doctrina de tribus hypostasibus consubstantialibus a Tertulliano et Origene, potissime vero a Dionysio Romano, amplificata est. 5° Formula orthodoxa de Trinitate neque a scriptoribus sacris neque a patribus apostolicis adhibita est, sed accepta referenda est scriptoribus sec. III. quo tempore Ecclesia ad paganismi errores jam se procliviorem ostendit. Ergo.

66. Resp. Ad 1^m^, *Neg.* Aliud enim est asserere nondum a patribus apostolicis adscitam fuisse *terminologiam* dogmatis, nullis cogentibus haereticis, ut a simplicitate confessionis recederent, aliud vero dogma ipsum non fuisse admissum ab antiquissimis illis patribus. Dum enim ipsi crediderunt Deum Patrem, Filium et Spiritum S., eos ab invicem distinxerunt, Deumque unicum in substantia professi sunt, et unamquamque personam uti Deum sunt venerati. In hoc porro consistit Trinitatis dogma. Cum igitur de hoc constet, etsi voces *naturae et personae* non adhibuerint, inferri exinde nequit illos ignorasse quod his vocibus postea significatum est.

67. Ad 2^m^, *D.* Id est haeretici hac ipsa de causa ab eadem Ecclesia damnati, qua postea haeretici insequentes uti lutherani, calvinistae, protestantes, unitarii, damnati sunt, *C.* christiani proprie dicti *N.* *Quae enim participatio justitiae cum iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? Quae conventio Christi ad Belial?* Vae nobis si de doctrina Ecclesiae ex haereticorum stultitiis dijudicare deberemus, praesertim cum ob hos ipsos errores fuerint ebionitae,

Theodotus, Artemon aliique expulsi. Imo ex istorum damnatione cognoscimus contradictoriam in Ecclesia doctrinam obtinuisse.

68. Ad 3^m, *Neg.* Siquidem nos contrarium luculenter ostendimus, prolatis patrum apostolicorum ac insequentium testimoniis. S. Irenaeus vero lib. 1. *Advers. Haeres.* c. 10. testatur doctrinam catholicam de tribus divinis personis distinctis ex traditione apostolica in omnibus totius orbis Ecclesiis orientalibus et occidentalibus obtinuisse, et ab omnibus praedicari tanquam si unam omnes haberent animam, unum cor, unum os. Et hoc profecto ante Justinum et Theophilum. Falsum pariter est recensitos patres exhibuisse hypostases Filii et Spiritus Sancti subjectas Patri, si excipias earum originem a Patre aut generatione aut processione.

69. Ad 4^m, *D.* Id est asserta ac vindicata tum ab his tum ab aliis patribus est trium personarum consubstantialitas adversus haereticos, *C.* amplificata in sensu adversariorum *N.*

70. Ad 5^m, *D.* Formula prout dicit *terminologiam* in scriptoribus sacris duorum priorum seculorum non reperitur, sed solum apud patres tertii seculi, *Tr.* vel *C.* prout dicit doctrinam perfectam dogmatis catholici *N.* Duo porro haec valde inter se differunt, uti saepius animadvertimus; certe primus auctor penes quem vox Trinitatis invenitur est Theophilus, sed neque ipsam uti novam protulit, sed veluti notam ac receptam; neque hac nova voce novam sed antiquam veritatem Theophilus expressit. Quod adjicitur de proclivitate Ecclesiae sec. III in paganismum, est impudentia digna rationalista vulgari, qualis Weghscheider est; imo et absurda. Erat scilicet proclivis in paganismum Ecclesia dum ubique terrarum sanguinem effundebat inter atrocissimos cruciatus, ne se paganismo commacularet? quam bene haec cohaerent!

71. II. Obj. Atqui certissima documenta evincunt ab Ecclesiae primordiis ignotam tum formulam tum dogma per eam significatum fuisse. Etenim 1° Tertulliano teste

Sec. II. exeunte lib. 1. *adversus Praxeam* c. 3. doctrina de Trinitate plurimis nova et heterodoxa visa est, *simplicibus* nempe, *imprudentibus et idiotis, quae major semper credentium pars est, qui expavescunt ad aeconomiam, numerum et dispositionem Trinitatis; itaque duos et tres jactitant Deos a nobis praedicari; se vero unius Dei cultores praesumunt.* 2° Sane alii, uti Athenagoras in *Legatione pro Christianis*, Tatianus in *Orat. cont. Graecos* et Theophilus Antiochenus lib. 2. *ad Autolycum*, non admittebant nomine Verbi nisi ipsam essentialem Dei sapientiam seu rationem. 3° Alii, uti Hermas *Simil.* 5. n. 4. seqq., Justinus M. in *Apolog.* 1. n. 36., Theophilus op. et l. cit., Lactantius *Instit. divinar.* lib. 4. c. 6, 9. collat., Hieron. Ep. 49, et 65. Spiritum Sanctum a Filio non satis distinxerunt, ac tanquam divinam vim adstruxerunt. 4° Origenes etsi tres praedicaverit hypostases ejusdem naturae divinae, ejusdem tamen eas non posuit dignitatis, et propterea in lib. *De Oratione* affirmat Christo non deberi veram *precationem* προσευχήν. Ergo.

72. Resp. *N. A.* Ad 1^m^, prob. *D.* Tertulliano teste, doctrina de Trinitate nova visa est et heterodoxa haereticis, *C.* catholicis *N.* In objecto enim loco Tertullianus sibi objicit difficultates patripassianorum, qui ex distinctione trium personarum colligebant plures deos induci juxta ethnicorum insaniam; at eos Tertullianus refellit ex argumento praescriptionis, quod nempe veritas catholica praeiverit posteriori haereticorum doctrinae, et repellit calumniam a monarchianis Ecclesiae doctrinae impactam de multiplicatione deorum ob personarum distinctionem.

73. Ad 2^m^, *D.* Dixerunt Verbum *sapientiam* aut *rationem* Patris sed subsistentem et hypostaticam, *C.* essentialem solum *N.* Siquidem omnes adducti scriptores apprime hanc sapientiam seu rationem distinguunt a Patre, et proinde docent hanc Sapientiam carnem induisse, hominesque Deo reconciliasse, et Trinitatem profitentur, uti Tertullianus et Theophilus expressis verbis. Haec porro Trinitas admitti non potuisset, nisi Verbum et Spiritus S. totidem perso-

nae seu hypostates crederentur. Theophilus praeterea lib. 2. §. 15. comparat tres personas cum tribus diebus qui creationem luminarium praecesserunt.

74. Ad 3^{m}, *Neg.* Sed confusio tota se tenet ex parte rationalistarum eo quod ipsi non animadverterint interdum Spiritum S. vocari *Sapientiam*, perinde ac Verbum; item vocari Spiritum Christi, quia ab eo missus est; vocari *Filium* non quidem re, sed per similitudinem, prout fecit Hermas in objecto loco, qui assimilat Ecclesiam vinace cujus domino Patrem, cultori Filium, filioque familias Spiritum Sanctum comparat. Ex quibus etiam apparet quomodo patres apostolici, cujusmodi fuit Hermas, aperte tres in Deo personas distinxerint. Absurdum vero est vel suspicari Lactantium et Hieronymum sec. IV. Spiritum S. a Filio minime distinxisse, cum ipsis adversariis fatentibus, jam sec. III. constituta fuerit doctrina de Trinitate.

75. Ad 4^{m}, *D.* Origenes tres hyposthases ejusdem non posuit dignitatis respectu *originis*, *C.* respectu *naturae N.* Nam eo ipso quod tres hypostases ejusdem naturae divinae agnosceret Origenes, quin secum pugnaret, non potuisset in hac natura dignitates et gradus distinguere; igitur non aliam potuit distinctionem admittere, quam quae oritur ex diversa origine duarum personarum, Filii scilicet et Spiritus Sancti. Et sane, ceteris omissis, Origenes tomo 15. in Matth. n. 15. vocat *imperatricem Trinitatem*, et tomo 6. in Jo. *adorandam Trinitatem.*

76. Dum vero in lib. *De oratione* veram *precationem* Christo Origenes denegare videtur, non alio sensu id asserit, nisi ut inducat fideles ad se conformandos in suis orationibus Ecclesiae praxi, quae in sua liturgia consuevit fundere preces suas ad Patrem per summum Pontificem animarum nostrarum ac mediatorem Jesum. Siquidem in hoc ipso loco exhortatur fideles ad *obsecrationem*, *postulationes et gratiarum actiones* Christo faciendas, quae certe soli Deo competunt.

PROPOSITIO III.

Mysterium Sanctissimae Trinitatis rectae rationi adversari nullo modo ostendi potest

77. Tum indirecte tum directe ostendimus numquam posse unitarios et rationalistas efficere quod maxime vellent, nempe evincere Trinitatis dogma rectae rationi adversari.

78. Ac primo quidem *indirecte;* nam ex dictis Deus hanc veritatem nobis revelavit; atqui fieri omnino non potest ut Deus per revelationem aliquid doceat contrarium iis quae nos docet per rationem; sibi enim repugnaret. Ergo.

79. Secundo *directe;* ut enim ostendi posset aliquid pugnare cum ratione, seu eidem adversari, deberent cognosci apprime termini, ut ex eorum comparatione posset judicari eos esse inter se repugnantes; etenim nunquam posset aliquis affirmare circulum non posse esse quadratum, nisi prius bene calleat quid sit circulus, quid sit quadratum. Jam vero increduli, sociniani, rationalistae adaequatam cognitionem non habent utriusque termini, scilicet naturae divinae, et personae divinae, seu modi et rationis subsistendi in divinis, cujusmodi sunt personae, ergo numquam poterunt ostendere has subsistentias, hos modos, has personas repugnare divinae naturae. Si hoc dicant, sunt caeci qui judicant de colore. Rursum: mysteria sunt supra rationem, ac proinde etiam mysterium Trinitatis de quo agimus, atqui numquam fieri potest, ut ratio ostendat repugnantiam in eo quod ipsam superat. Ergo.

DIFFICULTATES

80. Obj. 1° Ratio docet omnem pluralitatem in Deo repugnare; 2° adeoque unum subjectum quod velit et intelligat cum tribus subjectis intelligentibus et volentibus inter se distinctis, et distincte operantibus; necessario proinde, admissa Trinitate, delabendum est vel in sabellianismum vel in arianismum aut tritheismum ab Ecclesia proscriptos.

3° Et sane Trinitatis dogma philosophico axiomati: *Quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*, omnino adversatur; etenim divina essentia a persona realiter non distinguitur; ergo si unaquaeque persona idem est cum natura divina, personae divinae idem erunt inter se. 4° Sic proinde fas est argumentari: Pater est Deus, Filius est Deus, ergo Pater est Filius et vicissim; et en nos in *sabellianismum* prolapsos. 5° Quod si dicantur personae inter se distingui, idem argumentum institui potest: Pater realiter distinguitur a Filio, sed personae divinae identificantur cum divina essentia, ergo divina essentia prout est in Patre et Filio distinguitur realiter a se ipsa, et *Tritheismus* exurgit, quod confirmatur ex Boëtii definitione personae; quod haec sit *rationalis naturae individua substantia*. Ergo.

81. Resp. Ad 1^m^, *D*. Docet ratio omnem pluralitatem essentiae aut substantiae in Deo repugnare, *C*. pluralitatem personarum, seu modorum quibus una eademque divina natura subsistit *N*. Docere ratio non potest utrum hoc repugnet nec ne; cum divinae essentiae naturam intime non cognoscat, ut possit id affirmare.

82. Ad 2^m^, *D*. Si tria haec subjecta intelligentia, volentia et operantia diversa aut etiam distincta essent ab illo uno subjecto intelligente aut volente, *C*. si unum idemque cum illo sint *N*. Hoc unum subjectum est divina illa eademque essentia quae est in Patre, Filio, et Spiritu S., et eadem est quae naturaliter intelligit et vult et operatur in tribus personis, et in earum qualibet cum modo suo. Hinc negamus dilabi nos aut in sabellianismum, qui destruebat personarum distinctionem, aut in tritheismum qui dividebat naturam, aut in arianismum qui gradus ponebat in divina natura.

83. Ad 3^m^, *Neg*. Ad probationem vero, *D*. Personae quae identificantur cum natura seu essentia divina idem sunt inter se quoad naturam, seu essentiam, *C*. quoad personalitatem *N*. Nam juxta hujus axiomatis vim quae sunt eadem uni tertio, sunt certo etiam eadem inter se sed sub eo

respectu quo sunt eadem uni tertio, non autem sub alio in quo uni tertio idem non sunt. Jam vero licet unaquaeque persona unum sit cum natura divina a qua nonnisi virtualiter distinguitur, at id per quod unaquaeque persona est e. g. *paternitas* in Patre, et *filietas* seu *filiatio* in Filio realiter distinguuntur inter se, cum sit realis inter hos terminos oppositio relationis. Sic in spatio, altitudo identificatur cum spatio, identificatur item cum eodem spatio longitudo, idem dic de magnitudine; attamen haec distinguuntur realiter inter se, cum altitudo non sit longitudo, magnitudo vero nec altitudo nec latitudo, etsi ab illis exurgat.

84. Ad 4^{m}, *Neg.* illationem, quae ut legitima sit, ita esse debet: Ergo Pater et Filius sunt idem Deus; non autem Pater est Filius; quia sub hoc respectu non sunt idem, et sic evadimus *sabellianismum*.

85. Ad 5^{m}, *Neg.* pariter illationem, quae ut legitima sit, debet haec esse: ergo Pater et Filius realiter distinguuntur inter se. Nam eadem est natura divina in Patre ac Filio, quae duabus subsistentiis, seu subsistendi modis inter se realiter distinctis paternitatis et filiationis afficitur, at distinctio non habetur nisi inter modos ipsos ad invicem: et sic effugimus *tritheismum*. Idem enim semper viget in his argumentationibus vitium, quod confundatur res cum modo ejusdem rei. Quod vero attinet ad Boëtianam personae definitionem, notum est eatenus eam a theologis admitti, quatenus *substantia* in notione *subsistentiae* accipitur, seu subsistendi modo.

86. Inst. 1° Admissa Trinitate personarum, admitti debet trinitas Divinitatis, sic enim institui potest argumentum: eadem ratione qua infertur: Pater est persona divina, Filius est persona divina, Spiritus S. est persona divina, ergo tres sunt personae divinae; inferri potest: Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus S. est Deus, ergo sunt tres Dii. 2° Aut etiam: Deus est trinus in persona, sed quaelibet persona est Deus, ergo quaelibet persona est trina in personis. 3° Insuper: nomen personae in se substantiam inclu-

dit, ergo multiplicatis personis, divina multiplicatur substantia: 4° si igitur una est in Deo natura, una pariter est in Deo persona, quod exposcit ipsa Dei notio quae indicat naturam subsistentem, adeoque unicam ac singularem personam, infinitam et indivisibilem, simplicem, excludentem scilicet omnem compositionem quae ex numero oriretur personarum; aut saltem aggregationem entium, quae et perfectionem et existentiam diversam haberent; 5° quaelibet enim persona divina ea caret perfectione, quae alterius propria est; 6° hinc factum est, ut philosophi ac theologi praestantiores in dogmate catholico haud consistere potuerint. Ergo.

87. Resp. Ad 1m, *Neg.* et *Neg.* paritatem inter duas propositas argumentationes; siquidem in priori cum multiplicentur personae, seu soli subsistendi modi, legitime infertur tres esse personas divinas: at in posteriori multiplicaretur divina natura, quod est falsum; natura enim divina eadem semper est.

88. Ad 2m, *D.* Si nomen Dei in *Majori* assumatur in concreto ad divinam naturam significandam prout subsistit tribus modis, *C.* si coarctetur ad significandam naturam prout singulari aliquo modo affecta est ad alterius exclusionem *N.* Sic distinguenda est *Minor;* quaelibet persona est Deus, quatenus vox Dei arctatur ad significandam subsistentiam singularem, *C.* quatenus absolute accipitur ad significandam divinam substantiam tribus modis affectam *N.* Et en totum paralogismum detectum.

89. Ad 3m, *D.* Nomen personae substantiam includit indirecte et in obliquo, *C.* directe *N.* Directe enim significat subsistentiam; et en alium paralogismum detectum.

90. Ad 4m, *Neg. sequelam;* ad prob. vero *D.* Notio Dei indicat naturam subsistentem una vel multiplici subsistentia, *C.* unica tantum *N.* Dei enim notio hoc non exigit; imo hoc ipso quod natura divina infinita sit, plures potest in se admittere subsistentias, quales non admittit natura finita, quae nonnisi unico modo subsistere potest. Quae-

libet porro divina persona infinita est, quia sub peculiari suo respectu totam afficit naturam divinam, quae est infinita; adeoque et indivisibilis ac simplex prout est ipsa divina natura. Nec ullam divinae personae compositionem inferunt, nec enim sunt partes divinitatis ut possint efficere compositionem, sed sunt ipsa natura divina subsistens triplici modo, qui etsi realiter distinguantur inter se, realiter non distinguuntur a natura divina quam afficiunt; nec pariter inferunt entium aggregationem, cum unicum sit ens existens sub trina ratione subsistendi, adeoque tres personae divinae non constituunt tria entia, ac tres existentias diversas. Utrum autem relatio sit dicenda perfectio nec ne, disceptant theologi, plures negant, eo quod in suo conceptu formali ea non dicat nisi rationem sive modum se habendi unius in ordine ad alterum.

91. Ad 5^{m}, *D*. Si relatio seu proprietas relativa perfectio sit, et mediate saltem quaelibet persona non habeat eam perfectionem quae alteri immediate competit, *C*. secus *N*.

92. Ad 6^{m}, *D*. Id est increduli et haeretici, *C*. catholici *N*.

CAPUT III.

DE VERBI SEU FILII DIVINITATE, ET CUM PATRE CONSUBSTANTIALITATE

93. In hoc discriminantur sociniani ab arianis, quod isti immediate Verbi seu Filii divinitatem adorti fuerint, ac mediate divinitatem Christi; illi immediate impugnaverint divinitatem Christi ac mediate divinitatem Verbi, ceterum quoad rei substantiam in idem recidunt.

94. Ariani, ut haereticis omnibus contigit, numquam sibi constiterunt. Ipsi primo Verbum puram creaturam esse effutierunt ac in tempore conditum; deinde creaturam quidem dixerunt, sed ab aeterno procreatum ex non extantibus; demum non abnuerunt in eo agnoscere divini-

tatem sed inferioris naturae et conditionis a natura Patris, nec unquam potuerunt adduci ut ipsum Patri consubstantiale profiterentur.

95. Semiariani ex saniorum criticorum sententia orthodoxam doctrinam de Verbi divinitate tenuerunt, ac in eo tantum improbati sunt, quod vocem ὁμόουσιον seu *consubstantiale* a concilio Nicaeno uti tesseram fidei consecratam ad secernendos haereticos a catholicis admittere recusaverint.

96. Rationalistae antiquos arianos ac recentes socinianos impietate superant, dum vel ipsam hypostasin Verbo denegant, autumantes *logon* esse divinitatis attributum, et Christum uti purum hominem traducunt ac philosophum, qui se se accommodarit gentis suae opinionibus ac praejudiciis.

97. Rejicientes ad Tractatum *De Incarnatione* quae Christum ejusque divinitatem immediate attingunt, hic Verbi divinitatem ejusque cum Patre consubstantialitatem adstruemus, etsi ob argumenti necessitudinem, quaedam, quae Christi divinitatem afficiunt, dicere cogamur.

PROPOSITIO I.

Verbum est vere et proprie Deus ac Dei Filius Patrique consubstantiale

98. De fide propositio est, ut patet ex symbolo Nicaeno, quo profitemur credere *in Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia saecula, consubstantialem Patri*. Tum indirecte, tum directe ejus veritatem evincimus.

99. Ac 1° indirecte; ex demonstratis enim, tres sunt in una eademque divina essentia personae distinctae, Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Verbum igitur est vere et proprie Deus, Filius Dei ac Patri consubstantiale. Omnia proinde quae in praecedentibus propositionibus ad probandum dogma de Trinitate allata sunt, Verbi seu Filii divinitatem et cum Patre consubstantialitatem pariter evincunt.

100. 2° Directe; ac primo quidem ex Evangelii s. Joan. initio: ***In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum,*** *et Deus erat Verbum; omnia per ipsum facta sunt:* quibus quatuor de Verbo praedicantur, nempe 1° ejus *aeternitas*, siquidem *in principio* seu ante omnia tempora *erat;* 2° ejusdem a Patre *distinctio: erat* enim *apud Deum;* 3° ejus proprie dicta *divinitas*, nam *Deus erat Verbum;* 4° denique virtutem ejus creatricem, *omnia* enim *per ipsum facta sunt.*

101. Huic initio cetera congruunt quae in totius hujus Evangelii decursu leguntur, quae adeo cum magnifico illo exordio connexa sunt, ut Verbi divinitate admissa, omnia congruant ac facile intelligantur; hac sublata totidem inintelligibilia aenigmata evadant. Sane Filius dicitur *Unigenitus qui est in sinu Patris* (ib. 1, 18.), *Unigenitus Filius Dei* (3, 16.), qui sit in caelo dum loquitur in terra (ib. v. 13.), qui Patrem suum dicat Deum, aequalem se faciens Deo (ib. v. 18.), qui sibi tribuat potestatem homines extinctos ad vitam revocandi (6, 40. et alibi), qui profiteatur se e caelo descendisse (ib. v. 38.), exivisse a Deo (13, 13; 16, 27.), exivisse a Patre (ib. v. 28.), unum esse cum Patre (10, 30), se in Patre esse et Patrem in se (ib. v. 38.), se praeextitisse non solum Abrahae (8, 58.), sed et mundi creationi (17, 5.), qui praedicet se esse viam, veritatem ac vitam (14, 6.), qui fidem in se tanquam in Filium Dei exigat (9, 35; 11, 26. 27.), et adorationem admittat (ib. v. 38.), qui ut Filius Dei credatur, totum Evangelium scriptum est (20, 35.). Igitur cum Verbum omnia quae Dei solius propria sunt sibi tribuat, uti patet, et vindicet, vere Deus est, Filius Dei, Patrique consubstantiale.

102. In hoc ipsum evangelistae atque scriptores sacri reliqui conspirant; ex Matth. enim 26, 64.; Marci 14, 60.; Luc. 22, 70. ideo Christus morti uti blasphemiae reus addictus est eo quod se palam *Filium Dei* professus sit. Paulus Rom. 8, 32. eum vocat Filium Dei *proprium;* Gal. 4, 14. Filium *suum*, nempe *Dei;* 1. Cor. 2, 8. *Dominum gloriae;* ad Tit. 2, 13. *Deum salvatorem, magnum Deum;* ad Hebraeos

vero 1, 2. seqq. scribit Deum novissime locutum esse nobis *in Filio per quem fecit et secula, qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens*, quibus verbis magnifice Filii Dei aeternitatem, omnipotentiam, divinamque naturam commendat.

103. Quamvis autem ariani ac sociniani eludere clara ac perspicua ejusmodi Scripturarum eloquia tentaverint, rationalistae candidiores se praebuerunt, fatentes tum Christum sibi, tum evangelistas ac apostolos Christo Filii Dei denominationem una cum attributis divinis vindicasse. Jam vero hoc admisso, aut Christus et apostoli deceperunt nos, omnesque veteratores fuerunt, et tunc non est quod amplius de religione christiana disseramus; aut fatendum pariter est Christum seu Verbum vere ac natura Deum esse, ac Patri consubstantiale.

DIFFICULTATES

104. I. Obj Λόγος seu *Verbum*, de quo Ioannes non est nisi conceptus idealis ac sub prosopopaeja propositus, prout de Σοφία seu Sapientia a Salomone in Proverbiis 8, 22. et a Siracide *Ecclesiastici* 1, 6-9. 24, 4. seqq. aliisque jamdiu factum fuerat; cum vero ejusmodi Sapientia nihil aliud sit quam ipsa Dei ratio sic personificata, nil mirum si divina attributa, aeternitas, omnipotentia, aliaque de ea praedicentur. 2° Cum voluerint praeterea sacri scriptores significare hanc Dei Sapientiam per Christum in summo gradu manifestatam esse, ideo veluti incarnatam exhibent, et Christum Dei Filium, unigenitum etc. vocarunt; 3° nisi malis dicere eo sensu ejusmodi appellationes Christo tributas esse, quo Angelis, judicibus, regibus tributae passim inveniuntur, inter quos David. ps. 88, 28. *Primogenitus* sive summe dilectus vocatus est; 4° ac propterea etiam Christo nomen Filii Dei, imo *Unigeniti* ac *dilecti* tributum est in sensu ideali ac metaphorico ad eximiam ejus commendandam virtutem et specialem Dei erga ipsum amorem; 5° nec obstat *ge-*

nerationis vox, quae adhibita interdum invenitur, ejus enim notio analogice tantum ac symbolice in summum Numen cadere potest. Ergo.

105. Resp. Ad 1^{m}, *Neg.* Siquidem de mero ideali conceptu, aut prosopopaeja, dici nequit quod *caro factus sit, et habitaverit in nobis*, ceteraque illi tribui non possent, quae Verbo caro facto in totius Evangelii decursu tribuuntur, quaeque singillatim recensuimus. Absurdum praeterea est continuari metaphoram idealemque conceptum per integrum librum, quin unquam Evangelista de hoc moneret lectorem, aut saltem ipsi suspicionem ingereret. Accedit, quod sensus traditionalis ab aetate apostolica proveniens gratuitum ejusmodi rationalistarum conceptum excludat. Falsum insuper, aut saltem valde dubium est quod adversarii assumunt de personificata σοφία seu Sapientia a Salomone, aut Siracide, cum veteres uno animo quae de Sapientia loc. cit. dicuntur, intellexerint de hypostasi proprie dicta, seu de Filio Dei. Verum, et hoc praetermisso, inficiamur paritatem, quae asseritur inter Sapientiam essentialem Dei personificatam, et Verbum de quo Joannes; non enim ea Sapientiae illi adscribuntur quae Verbo Joannes adscribit, quaeque nonnisi subsistenti hyposthasi convenire possunt; nam non solum divina attributa, aeternitas etc. sed carnis seu humanitatis susceptio, et in hac suscepta humanitate affectiones omnes tribuuntur, quae profecto nonnisi absurde prosopopaejae aut ideali conceptui adscriberentur.

106. Ad 2^{m}, In sensu adversariorum *Neg.* Ejusmodi enim inductio pendet a principio quod evertimus; sed scriptores sacri loquuntur de Verbi seu Filii persona carnem induta in qua seipsum manifestavit tot prodigiis, quae in eum finem patrata sunt, ut ostenderet veritatem suae aeternae originis a Patre, adeoque se vere Dei Filium esse ac Patri suo consubstantialem, neque aliud unquam sacri scriptores praedicaverunt et inculcarunt.

107. Ad 3^{m}, *Neg.* Nam Christum exhibent uti caeli ac terrae conditorem, ac rectorem, adeoque Deum Angelorum,

judicum ac regum; non potuerunt idcirco eodem sensu vocare filium Dei, primogenitum Dei, unigenitum, quo interdum Angeli, judices, reges, justique universim filii Dei appellati sunt. Adeoque Christus seu Verbum per proprietatem, ceteri per participationem et extensionem quandam filii Dei appellationem, dilecti, etc. consecuti sunt.

108. Ad 4^m, *Neg.* Haec enim pariter sequela ex praepostero principio, seu gratuita adversariorum fluit hypothesi. Hoc enim Verbum seu Dei filius perhibetur a scriptoribus sacris uti unigenitus qui est in sinu Patris, qui a Patre exivit ac venit in mundum, qui processit a Deo, qui in carne assumpta datus est in mortem ad humani generis redemptionem, ad placandum Patrem etc., quae certe non conveniunt conceptui ideali ac metaphorico, uti adversarii autumant.

109. Ad 5^m, *D.* Notio *generationis* si materialiter atque carnaliter accipiatur analogice tantum ac improprie in summum Numen cadere potest, *C.* in sensu formali de origine viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturae *N.* Notio formalis generationis in omnibus eadem est, *modus* generationis diversus est pro diversa natura entium quae gignere, aut gigni dicuntur; duo haec permiscent adversarii in objecta difficultate.

110. Inst. 1° Dei nomen Jo. 1. praecise *Logo* seu Verbo tribuitur, non Christo. 2° Jesus numquam se Deum aut λόγον divinum nominavit; 3° quinimo cum Deum suum ac suorum appellat Jo. 20, 17. quin unquam duplicis cujusquam in se naturae meminerit. 4° Neque discipuli aliquando Christum Deum salutaverunt. 5° Quod si interdum perfectiones divinas, scientiam absolutam, e. g. aut omnipotentiam ei adscribunt, Christus tamen Matth. 11, 27. et 28, 18, Jo. 3, 35. et alibi sibi eas a Patre communicatas declarat. 6° Idem dic de *operibus divinis*, cujusmodi sunt *creatio* et *conservatio*, quae Jesu tanquam *logo* quasi summo Dei administro, non vero tanquam Deo summo assignata sunt Jo. 17, 3. 4, 7. sed neque illud quidpiam evincit, quod juberi videamur *divinos honores* Dei filio deferre; nam praeterquam quod dubiae

interpretationis sunt textus qui adduci solent, Christus numquam divinam adorationem sibi poposcit, quin potius hanc ipsemet Deo exhibuit Matth. 26, 39. ac Jo. 17. ac discipulos suos ad Patrem tantum preces suas convertere jussit Matth. 6, 9. nec unquam apostoli Jesum uti Deum adoraverunt. Quod si identidem christianis gratiam a Deo et Christo apostoli apprecantur, non exinde vera in Christo divinitas inferri potest. Ergo.

111. Resp. Ad 1ᵐ, *D.* Dei nomen tribuitur *Logo* uti personae subsistenti, quae caro facta est ex eodem Jo. 1, 14., *C. Logo* ut vi divinae *N.* uti constat ex dictis.

112. Ad 2ᵐ, *D.* Expresse, *C.* aequivalenter *N.*

113. Ad 3ᵐ, *D.* Ast diversa ratione, *C.* eadem ratione *N.* Numquam Christus in communi vocat Deum Patrem *nostrum*, sed constanter in singulari Patrem meum, prout etiam in objecto loco, dicit: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* Quo satis ostendit diversam esse conditionem suam a ceterorum conditione, etiam prout homo est. Toties porro duplicem naturam suam commemorat quoties se Filium Dei et Filium hominis, seu Deum et hominem praedicat, prout ubique facit; satis est Evangelia legere.

114. Ad 4ᵐ, *Neg.* Etenim Jo. 20, 28 Thomas *dixit ei: Dominus meus et Deus meus.* Item s. Joannes Ep. 1. c. 5, 20. scripsit de Christo: *Hic est verus Deus et vita aeterna,* et alibi passim.

115. Ad 5ᵐ, *D.* Christus declarat sibi communicatas esse perfectiones divinas ratione originis quam habet uti Filius a Patre, *C.* tanquam a principio extrinseco *N.*

116. Ad 6ᵐ, *Neg.* Etenim non solum passim dicitur omnia per ipsum facta esse, sed apostolus Paulus in Ep. ad Hebr. c. 1. scribit praeterea : *portansque omnia verbo virtutis suae,* quod certe ministri non est, sed Dei summi; insuper Christus eandem sibi potestatem vindicat quam habet Pater suus Jo. 5. dicens : *Pater meus usque modo operatur et ego operor . . . . Sicut enim Pater suscitat mortuos*

et vivificat, sic et Filius, quos vult vivificat. Ex quibus optime intellexerunt Judaei quod Jesus se Deum et aequalem Deo faceret ib. v. 18.

117. Ad 7m, *D.* Expresse, *Tr.* aequivalenter *N.* Siquidem et veram adorationem sibi poposcit quoties se Deum ac Filium Dei esse declaravit; poposcit per baptismi formam; admisit adorationem caeci nati Jo. 9, 38. et apostolorum omnium Matth. 28, 17. Apostolus Paulus ex Christi nomine ad Rom. 14, 11. dicit: *Mihi flectetur omne genu;* et ad Philipp. 2, 10. scribit: *In nomine Jesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium et infernorum.*

118. Quod si Christus adorationem exhibuit Patri, exhibuit ut homo, nempe in assumpta humanitate, et in forma servi.

119. Docuit vero apostolos orare Patrem, aut prout est fons totius Trinitatis, aut prout Deus est pater omnium, adeoque sub nomine Patris tota Trinitas significatur. Insuper Jo. 14, 14. docuit etiam rogare se ipsum.

120. Non poterant autem apostoli gratiam a Christo perinde ac a Patre apprecari, nisi Christus ejusdem gratiae auctor esset, ac proinde Deus; alioquin inutilis imo et absurda foret ejusmodi apprecatio.

121. II. Obj. Cum veteribus arianis 1° Sapientia Prov. 8, 22. atque Ecclesiastici 24, 4. dicitur *creata;* 2° Apostolus proinde ad Coloss. 1, 15. vocat Christum *primogenitum omnis creaturae;* 3° qui et de se testatur Jo. 14, 28: *Pater major me est;* 4° se negat *bonum* bonitate scilicet essentiali apud Matth. 19, 32. aut etiam 5° fatetur se judicii diem ignorare Marc. 13, 32. 6° Pater praeterea secundum substantiam *ingenitus* dicitur, ergo Filius qui genitus est secundum substantiam differt a Patre; 7° Sane aut Pater gignit Filium necessitate aut voluntate; si necessitate miser est, si voluntate potuit non gignere; 8° demum Filius si natus est, aeternus esse non potest, quia non erat antequam nasceretur; si natus, dependens est, neque est a se, quae quidem Deo repugnant. Ergo.

122. Resp. Ad 1^m, *D*. Sapientia creata, id est *genita* perhibetur in objectis locis, *C*. creatione presse sumpta *N*. Notum enim est tum apud Graecos, teste Eusebio *de Eccles. Theolog*. c. 2., tum apud Latinos, vocem *fecit* aut *creavit* accipi in sensu *generandi*, sic Horatius scribit: *Fortes creantur fortibus et bonis*. Praeterea Prov. 8. in hebraico est *possedit me*.

123. Ad 2^m, *D*. Causalitate et dignitate, ut dicitur *primogenitus mortuorum*, vel in natura assumpta, *C*. in ordine ad creaturas *N*.

124. Ad 3^m, *D*. Vel ratione originis, ut placet patribus Graecis plerisque, vel ratione humanae naturae, uti exponunt patres Latini, *C*. ratione naturae divinae *N*.

125. Ad 4^m, *D*. Ad mentem juvenis eum interpellantis, *C*. simpliciter *N*.

126. Ad 5^m, *D*. In ordine ad manifestationem, *C*. absolute *N*.

127. Ad 6^m, *Neg*. Patrem dici *ingenitum* secundum substantiam, sed ita vocatur per negationem originis ab alio, uti exposuimus.

128. Ad 7^m, Resp. Patrem Filium gignere necessitate et voluntate, uti et nos necessitate et voluntate prosequimur felicitatem in genere, quin tamen miseri dici possimus.

129. Ad 8^m, *Neg*. sub omni respectu, quia nativitas Filii Dei aeterna est ac Patri coaeva; nec dependens proprie dici potest ac absolute, sed solum respectu originis prout respectu solius originis non potest dici a se, sed a se est respectu naturae quam identicam habet cum Patre. Deus enim seu ens a se est Pater, Filius et Spiritus Sanctus.

PROPOSITIO II.

Eadem veritas ex Traditione invictissime ostenditur

130. Ea omnia quae ex patribus traditionis testimonia deprompsimus et ad dogma Trinitatis vindicandum superius

attulimus, eadem pari robore Verbi divinitatem confirmant. Hoc monuisse contenti, ea tantum heic adjicimus, quae speciatim divinitatem et consubstantialitatem Filii cum Patre respiciunt.

131. Ac 1° adversus unitarios qui contendunt Justinum M. primum invexisse in Ecclesiam de Filii divinitate doctrinam, urgemus auctoritatem s. Irenaei, qui lib. 1. *cont. Haeres.* c. 10. scribit: *Ecclesia enim per universum orbem usque ad fines terrae seminata, et ab Apostolis et a discipulis eorum accepit eam fidem, quae est in Deum Patrem omnipotentem, et in unum Jesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute.* Loquens Hegesippus Jrenaeo coaevus de eadem fide testatur apud Eusebium lib. 4. c. 22. *se cum Romam proficisceretur plurimos episcopos adiisse, et ab omnibus unam eandemque audivisse doctrinam.*

132. 2° Urgemus auctoritatem symbolorum fidei; etenim praeter symbolum s. Gregorii Thaumaturgi quod jam dedimus, symbolum quod exhibent *Constitutiones apostolicae* lib. 7. c. 4. ita se habet: *Et in unum Dominum J. C. Unigenitum ejus Filium, qui ante saecula beneplacito Patris genitus est, non creatus; per quem omnia facta sunt in caelis et in terra, visibilia et invisibilia.*

133. 3° Urgemus Martyrum acta, inter quae eminent acta s. Ignatii in quibus legitur ipsum coram Trajano professum esse *unum J. C. Filium Dei unigenitum.* In actis s. Symphorosae, sancta haec martyr vocat Christum *Deum suum.* In actis ss. Felicitatis et Perpetuae, Martialis natu minimus respondit Publio; *Omnes, qui non confitentur Christum verum Deum, in ignem aeternum mittentur.* In actis s. Achatii, s. Martyr dixit praesidi: *Filius Dei Verbum veritatis ex Dei corde processit.* Et ita passim in aliis Sanctorum antiquissimorum actis.

134. 4° Urgemus vel ipsos fidei hostes haereticos, judaeos et paganos. Haeretici qui catholicam doctrinam foedarunt duobus prioribus seculis, si paucos excipias ebionitas et cerinthianos, qui tamen contrariam doctrinam in Ecclesia ab apostolis

ad sua usque tempora obtinuisse non inficiabantur, dogma de Verbi divinitate cum Ecclesia professi sunt docetae, phantasiastae, nazaraei, ac reliqui omnes. Judaei hac ipsa de causa Christum morti addixerunt, recentiores autem Orobius et Salvador, priorum sententiam confirmant, ut suo loco ostendemus. Pagani denique ipsis suis difficultatibus quas adversus christianam religionem intorquebant, dogma nostrum prima illa aetate commune fuisse ostendunt. Etenim Celsus apud Origenem lib. 4. n. 7. seqq., lib. 6. n. 13., et lib. 7. n. 41. christianos exagitabat eo quod Deum natum, et crucifixum crederent, Deum qui fugam arripuerit; sic alii passim apud Tertullianum *Advers. Judaeos* c. 7. et 11. apud Arnobium in *Disput. adv. gentes* lib. 1. ac ceteris omissis, Plinius in celebri sua ad Trajanum epist. scribit Christianos solitos fuisse stato die *Christo quasi Deo carmen dicere.*

135. 5° Urgemus demum adversus unitarios ac rationalistas testes singulares ex duobus prioribus seculis. S. Ignatius M. in *Epist. ad Ephes.* c. 18. vocat Christum *Deum in utero gestatum*, et *ad Magnes.* c. 8. *Verbum aeternum a Patre prodiens.* Presbyter apostolorum discipulus de quo Irenaeus lib. 4. c. 27. non solum vocat Christum *Filium Dei et dominum Salomonis*, verum etiam *dixit ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum; mensura enim Patris Filius, qui et capit eum.* Antiquissimus Auctor *XII. Patriarcharum testamentorum*, passim Christum *Deum* vocat, ac *Deum* qui *corpus assumens et comedens cum hominibus salvabit eos.* Auctor libr. *Sibyllin.* lib. 6. dicit Christum *Deum in ligno extensum;* et lib. 7. *ipsum genitum magnum Deum.*

136. Quae cum ita se habeant, patet agi de re testatissima; et sec. Ecclesiae I. et II. communem, universalemque fuisse fidem de vera ac propria Verbi seu Filii divinitate; ex quo inferimus 1° gratuita esse unitariorum ac rationalistarum philosophemata, imo et somnia, quaecumque ab ipsis excogitata sunt, ad eludendas Scripturarum auctoritates; 2° Verbum seu λόγον vere personam subsistentem semper creditam fuisse; 3° merito synodum Nicaenam adhaerentem

traditionis auctoritati Verbum seu Filium Patri consubstantialem declarasse, ut omne arianis effugium eriperet.

DIFFICULTATES

137. I. Obj. 1° Filii Dei notio primis seculis varia ac inconstans fluctuabat, eaque nonnisi *Messia* significabatur. 2° Solliciti tantummodo erant veteres de vera Christi adstruenda humanitate. 3° Nazaraei, Hegesippo uno ex illis non excluso, teste Epiphanio *Haeres.* 29. c. 2. et Theodoreto *Haeretic. fabularum* lib. 2. c. 2., Christi divinitatem inficiabantur. 4° Hinc Hegesippus apud Euseb. lib. 4. c. 22. inter haereticos haud recenset cerinthianos et ebionitas, cumque ibid. c. 21. testetur idem auctor, se cum Romam proficisceretur, eandem penes omnes ecclesias fidem obtinuisse, patet dogma de Christi divinitate duobus prioribus seculis nondum fuisse in Ecclesiam invectum. 5° Quod vel ipse Justinus fatetur in *Dialogo cum* Tryphone n. 48. scribens: *Sunt quidam, o amici, ex genere nostro qui Christum (Messiam) esse confitentur, quamvis hominem ex hominibus genitum pronuntient, quibus ego non assentior, nec assentirer, etiamsi maxima pars, quae mecum consentit, idem diceret.* Ergo quod Christus Deus sit, non fuit nisi privata Justini sententia, cum satis esset ad christianam religionem profitendam ut Christus uti Messias agnosceretur, et ad Ecclesiam pertinerent tam qui ejus divinitatem admitterent, quam qui rejicerent.

138. Resp. Ad 1ᵐ, *Neg.* Contrarium enim evincunt documenta omnia luculentissima, quae ex illis seculis in probationibus attulimus.

139. Ad 2ᵐ, *D.* Etiam, imo potissimum, eo quod docetarum haeresis praevaleret, qui Deo indignum existimabant veram carnem induisse, *C.* solum *N.* Joannes enim, ut testatur Historia ecclesiastica, duplicem scopum sibi proposuit in conscribendo Evangelio, adstruendi tum Christi divinitatem adversus cerinthianos et ebioneos, tum ejusdem humanitatem adversus docetas. Insistebant porro veteres potissimum adversus istos eo quod

numerosiores essent, ac praevalerent, dum qui negabant Verbi seu Christi divinitatem pauci ac numerabiles essent. Jam vero horum haereticorum paucitas, ac indoles ipsa docetismi ejusque progressus evidens argumentum est, quod doctrina de Christi divinitate altas radices egerit.

140. Ad 3ᵐ *Neg.* Justinus enim ac Hieronymus qui bene nazaraeos noverant cum quibus conversati sunt, eos discriminarunt ab ebionitis ex hoc ipso articulo divinitatis Christi quem nazaraei profitebantur, negabant vero ebionitae. Ex ipsorum praeterea nazaraeorum libris documenta attulimus in quibus ipsi aperte hoc dogma tradiderunt. Quod si dubium circa illos se exhibet Epiphanius, et Theodoretus scribit eosdem Christum uti hominem justum habuisse, decepti sunt ex obscuritate istius sectae, quae parum cognita erat. Gratuita autem assertio est Hegesippum ad nazaraeos spectasse, cujus nullum documentum afferri potest, imo ex antiquis contrarium constat, a quibus ejus fidei integritas perpetuo commendata est.

141. Ad 4ᵐ, *D.* Quia Hegesippus eos complexus generatim jam fuerat, cum commemoravit pseudochristos, pseudoprophetas, et pseudapostolos, qui adulterinam invexerunt doctrinam adversus Deum et adversus Christum ejus, *C.* quasi eos non habuerit uti haereticos *N.* Nam eos omnes inter haereticos recenset, qui a simonianis, cleobianis aliisque orti sunt ad discindendam Ecclesiam, prout refert Eusebius lib. 4. c. 22., nominatim vero non recensuit ob illorum obscuritatem et paucitatem, prout etiam se gessit Justinus. Porro cum Hegesippus fuerit Irenaeo fere coaevus, ex quo discimus universas Ecclesias unanimes fuisse in Christi divinitate profitenda, deprehendimus consensum illum quem reperit Hegesippus versari circa ejusdem divinitatis doctrinam, prout etiam confirmatur ex allatis documentis in probationibus.

142. Ad 5ᵐ, *Neg.* S. Justinus hic respondet Tryphoni contendenti haud posse demonstrari ex Scripturis V. T. Christum uti Deum praeextitisse B. Virgini, et ex Virgine na-

tum. In primis itaque respondit s. Martyr, quod etsi id efficere nequiret, non tamen debilitari quod jam ex sacris Litteris evicerat, nempe Jesum esse Messiam in V. T. a Deo promissum. Quod quidem ad praesens argumentum, seu praesentem disputationem satis erat. Nam, ait ipse, sunt quidam qui *Christum ex genere nostro Messiam esse confitentur, quamvis hominem ex homine genitum pronuntient seu dogmatizent, quibus ego non assentior, nec assentirer, etiamsi maxima pars quae mecum consentit, idem diceret.* Deinde pergit ad ostendendum ex sacris litteris utrumque articulum de Christi nempe divinitate, ejusque nativitate ex Virgine. Ex quibus liquet illud *de genere nostro* non referri ad sectarios qui utrumque dogma denegarent, sed ad Christum quem illi sectarii Messiam fatebantur, etsi dicerent fuisse hominem ab homine genitum, qui quidem haeretici pauci sunt, sed si etiam maxima illorum pars esset, ipse nullo modo illis esset assensurus, cum id sit contrarium Scripturis, uti deinceps ostendit et adversus Tryphonem et adversus haereticos illos. Hac posita expositione, quae magis congruit graeco textui, nulla amplius est difficultas; quod si alii censeant illud *ex genere nostro* referri ad sectarios, tunc respondendum est hac locutione eos omnes fuisse complexum, qui agnoscunt in Christo Messiam, per oppositionem ad Judaeos qui id admittere recusant, nulla ratione habita errorum particularium quibus sectae detinebantur, uti etiam nunc temporis fit, cum nobis res est adversus ethnicos, judaeos aut islamitas. Utraque responsio bona est, ac corollaria destruit quae deducunt exinde adversarii.

143. Inst. 1° Atqui ss. patres, vel ipso Petavio teste, *De Trinit.* lib. 1. cap 3, 4, et 5. ante Nicaenum concilium maxime discreparunt circa hoc dogma; fides igitur de Verbi divinitate ante id temporis nondum in Ecclesia firmiter constituta erat. 2° Sane alii docuerunt Verbum non ab aeterno, sed ante res ceteras fuisse prolatum vel genitum, ut Deus eo tanquam administro ad res condendas uteretur, ita Tertullianus in lib. *adversus Praxeam*, Theophylus

Antioch. lib. 2. n. 19. Tatianus in *Orat. contr. Graecos* n. 5. Athenagoras in *Apolog.* n. 10., Hippolytus lib. *de Antichristo* n. 30. Alii 3° Filium etiam quoad naturam divinam Patri inferiorem esse, ita Hippolytus, qui ib. n. 15. docet Verbum non fuisse perfecte Filium nisi post incarnationem, et Tertullianus qui lib. cit. c. 9. Filium vocat modulum divinae substantiae, cujus plenitudo in solo Patre est, et Filium proprie factum asserit, nec proinde Deum semper fuisse Patrem; his praeiverant Ignatius, Justinus, Irenaeus. Alii 4° solum Filium a prophetis visum docent, eo quod nec invisibilis, ut Pater, nec immensus sit; ita rursum Justinus, Theophilus et Tertullianus. Merito igitur 5° concludit Juriaeus Arii doctrinam *omnium theologiam, nemine excepto, ante Nicaenam synodum fuisse*. Alioquin 6° nulla ratio assignari posset tam latae arianismi propagationis. Ergo.

144. Resp. Ad 1m, *D.* Patres antenicaeni, teste Petavio, non satis accurati fuerunt in *terminologia*, seu in forma exprimenda dogmatis, *C.* dissenserunt circa dogma ipsum *N.* Non aliud sibi proposuit Petavius in objectis capitibus, quae ingentem adeo clamorem excitarunt. Patres porro priorum seculorum consentientes circa dogma fuisse in eruditissima praefatione, sex capitibus comprehensa, libris de Trinitate praefixa luculenter ostendit doctus vir, qua non modo omnem a se suspicionem removit, sed insequentibus scriptoribus ac Bullo ipsi validiora arma ad vindicandam patrum antenicaenorum orthodoxam doctrinam suppeditavit.

145. Ad 2m, *D.* In ordine ad generationem, seu verius manifestationem Verbi *ad extra*, *C.* in ordine ad generationem proprie dictam *ad intra N.* Triplicem enim antiquiores patres distinguebant generationem, scilicet aeternam, quae est prima; generationem improprie dictam per manifestationem Verbi ad extra in rerum creatione, et est secunda; generationem pariter improprie dictam per assumptionem humanitatis, et est tertia. Patres igitur quando loquuntur de externa ejusmodi duplici manifestatione eam vocant generationem, quasi tunc primum fuerit Verbum

prolatum, scilicet ad extra, quae tamen fundata in prima est, in qua cum Verbum in sinu Patris delitesceret, ideo vix a Patre distinguunt.

146. En quomodo mentem suam exponat Tertullianus in eodem libro contra Praxeam c. 8. *Sermo* (Verbum) *et in Patre semper, sicut dicit: Ego in Patre; et apud Deum semper, sicut scriptum est: et Sermo erat apud Deum; et nunquam separatus a Patre, aut alius a Patre; quia Ego et Pater unum sumus.* Ergo dum cap. 7. scripsit tunc genitum *perfecte* Filium, cum dixit Deus, *fiat lux*, loquitur de externa manifestatione. Hanc eandem doctrinam fuisse Athenagorae, Tatiani, Theophili, et Hippolyti declarat Hippolytus ipse *contra haeres. Noëti* c. 10. scribens: *Quod Verbum cum in se haberet* (Pater), *essetque mundo creato inadspectabile, fecit adspectabile, emittens priorem vocem, et lumen ex lumine generans.* Hujus generationis *methaphoricae ad extra* meminerunt etiam patres postnicaeni, praesertim vero s. Athanasius.

147. Ad 3^{m}, *D.* Ratione originis, *C.* ratione naturae *N.* Quo sensu Hippolytus non solum adnotat se dicere Filium *alium* esse a Patre, non *aliud*, sed adjicit: *Cum alium dico, non duos Deos dico, sed tanquam lumen ex lumine, aut aquam ex fonte, aut radium a sole.* Sic ratione derivationis ejusdem Tertullianus lib. cit. c. 9. *totam substantiam* Patri tribuit, Filium vero *portionem* seu *modulum* vocat, nec enim divina substantia utpote simplicissima in partes scindi potest.

148. Dum Ignatius, Irenaeus, Justinus vocant Filium Patris *administrum, Patris subditum*, ejusque *voluntati servientem, consilio ac voluntate Patris genitum*, alludunt ad rerum creationem quam Pater per Filium executus est per peculiarem *appropriationem*, nam et Pater et Spiritus S. res omnes crearunt; sed tribuitur creatio peculiari ratione divinae Sapientiae.

149. Justinus Filium etiam vocat secundam post Patrem *potestatem*, id est, *personam*, interdum Patrem vocat *causam*, id est, *principium* Filii. Quo sensu Filium dixerunt inferio-

rem Patri, nempe ratione originis, prout etiam patres post-nicaeni ita exposuerunt verba Christi, *Pater major me est.*

150. Ad 4^m, *D.* Docuerunt patres solum Filium visum esse per apparitionem quam vi missionis suae fecit patriarchis primum ac prophetis, deinde vero per incarnationem, *C.* quasi alterius eum naturae putaverint a Patre *N.* Fuit enim constans apud veteres sententia usque ad Augustinum solum Filium apparuisse in V. T. in visibili forma symbolica, utpote qui in plenitudine temporis humanam suscepturus esset naturam ad hominem reformandum quem ipse condiderat. Cum vero Pater missionem non habuerit nec habere possit qui a nullo originem habet, ideo Patrem *invisibilem, visibilem* vero Filium dixere; idem dic de immensitate, ratione assumptae exterioris formae sub qua Filius apparuit.

151. Ad 5^m, *D.* Immerito et contra historicam veritatem, *C.* ad veritatis normam *N.* En quomodo s. Athanasius in op. de *Synodi Nicaenae decretis* n. 37. ejusmodi calumniam jamdiu everterit arianos perstringendo : *En igitur nos quidem demonstravimus istiusmodi sententiam* (de Filii cum Patre consubstantialitate) *a patribus ad Patres quasi per manus esse traditam. Vos autem, o novi Judaei et Caïphae discipuli, quos demum assertionum vestrarum Patres ostendere valetis? Ne unum quidem ex prudentioribus et cordatis nominare potestis; cuncti vos aversantur, praeter unum diabolum, qui solus hujus definitionis vobis auctor fuit.*

152. Ad 6^m, Resp. Data assertionis veritate, quae tamen falsa est, cum ariani proprie dicti semper pauci fuerint, ita ut ad fucum faciendum debuerint se sub formulis in specie catholicis tegere; dicimus eadem ratione qua aetate hac nostra protestantismus, sub quovis respectu absurdus, longe lateque brevi diffusus est principum favore fretus, fraudibus ac mendaciis, divitiarum ope ac cupiditatum licentia, propagatum esse quoque arianismum.

153. II. Obj. Saltem Nicaena synodus vocem obscuram et ambiguam consecravit. Etenim 1° vox ὁμοουσίος vi sua

unitatem specificam non autem numericam significat; siquidem Aristoteles vocavit stellas ὁμοουσίας, prout homines ὁμοούσιοι sunt, quia ejusdem specie substantiae. 2° Hanc proinde vocem Deo applicatam jamdiu proscripserat synodus Antiochena an. 259. vel 260. adversus errores Pauli Samosateni congregata. 3° Quapropter non immerito patres Nicaeni tritheismi accusati sunt. Ergo.

154. Resp. *N. A.* Ad 1m prob. *D.* Ita tamen ut Nicaeni patres eam consecraverint ad unitatem numericam significandam, *C.* ad unitatem specificam *N.* Utique penes ethnicos, quibus consubstantialitas numerica prorsus ignota erat, vox haec usurpata erat ad unitatem specificam designandam, ut patet ex Aristotele; at in ore christianorum, quum de Trinitate sermo est, nullum alium patitur sensum. Numquam enim christiani tres substantias individuas divinas agnoverunt, ac propterea alium sensum non patitur vox *consubstantialis* quam unitatis numericae in substantia subsistente in tribus personis. Quod confirmat agendi arianorum ratio sive ante sive post definitionem nicaenam, qui eam semper detestati sunt.

155. Ad 2m, *Neg.* Etenim nunc inter saniores criticos convenit supposititiam esse synodi Antiochenae damnationem vocis ὁμοουσίος, qui his rationibus innituntur; 1° quod nonnisi post an. 90. a celebratione conc. Antiocheni semiariani in conc. Ancyrano an. 368. hanc vocem disseminaverint; 2° quod alte semper ariani de hac damnatione siluerint; 3° praesertim Eusebius arianis addictus, cuique semper vox haec displicuit, et tamen fatetur eam a veteribus usurpatam; 4° quod Athanasius, Hilarius ac Basilius, qui a semiarianis decepti sunt, fateantur se acta illius synodi non vidisse; 5° quod Dionysius Alex. fuerit accusatus apud Dionysium Rom. quod Filium Patri non diceret *consubstantialem* ὁμοουσίον; 6° quod s. Pamphilus in apologia pro Origene paulo post praetensam illam damnationem ostenderit Filium esse ὁμοουσίον *consubstantialem* Patri; 7° quod eadem synodus Antiochena in damnatione Pau-

li Samosateni saepius hac voce usa fuerit, uti ostendit Maran.

156. Ad 3^m, *D.* Ab unitariis per summam calumniam, *C.* ab aliis *N.* Si patres Nicaeni fuissent labe tritheismi infecti, id certe non fugisset arianos, quibus non minus invisi erant Nicaeni patres quam unitariis nostris, attamen etsi audaces, numquam ejusmodi calumniam intentarunt, id reservatum erat novis arianis. Ceterum post Petavium laudatus Maran in op. *De divinitate J. C.* lib. 4. c. 30. Nicaenos patres evidentissime vindicat.

CAPUT IV.

DE DIVINITATE SPIRITUS SANCTI

157. Macedoniani omnium primi divinitatem Spiritus Sancti adorti sunt, ita nuncupati a Macedonio ariano episcopo Constantinopolitano intruso a Constantio. Hic docuit Spiritum S. creaturam esse. Damnatus fuit ab oecumenica synodo Constantinopolitana I. an. 381. Sociniani ulterius progressi inficiati sunt Spiritum S. esse hypostasin seu personam subsistentem, eoque nomine divinam autumarunt significari vim et efficaciam. Rationalistae id ipsum effutierunt.

158. Hi omnes Spiritus Sancti osores *Pneumatomachi* vocantur. Eadem porro ratione qua Ss. Trinitatis dogma, et in specie Verbi divinitatem adstruximus, divinitatem vindicabimus Spiritus S. Cum vero argumenta quae ex Scriptura et Traditione efferuntur, eundem quoque personam subsistentem esse evincant, ideo per modum corollarii veritatem hanc deducemus, prout praestitimus de Verbi agentes divinitate.

PROPOSITIO I.

Spiritus Sanctus vere et proprie Deus est
ut in primis ex Scripturis constat

159. Et haec propositio de fide est ut patet, ex omnibus fidei nostrae symbolis, praesertim Constantinopolitano.

160. Ita vero ejus veritatem evincimus: Ille vere et proprie Deus est cui Dei nomen, proprietates divinae ac operationes, divinus item cultus, honor et dignitas, divina demum processio et origo tribuuntur. Atqui talis est ex sac. Litteris Spiritus Sanctus. Ergo.

161. Et 1° quoad nomen, Petrus Act. 5, 3. 4. arguens Ananiam dixit: *Cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui Sancto? . . Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Igitur Spiritus Sanctus, cui mentitus erat Ananias, Deus vocatur. Sic etiam Apostolus Hebr. 3, 7. scribit: *Quapropter sicut dicit Spiritus Sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis;* hunc vero Deum vocat, dicens v. 12. *Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo.* Id ipsum adstruitur ex collatione Is. 6, 9. cum Act. 28, 25. ubi quem Isaias vocavit Dominum Deum Sabaoth, Paulus vocat Spiritum S. dicens: *Quia bene Spiritus S. locutus est per Isaiam. . . . dicens: vade ad populum istum* nec non ex collat. 1. Cor. 3, 16. cum c. 6, 19. ubi fideles dicuntur *Templum Dei et Templum Spiritus Sancti.* Dei igitur nomine Spiritus S. in Scripturis designatur.

162. 2° Sed praeterea divinae proprietates et operationes Spiritui S. tribuuntur in sac. Litteris. *Omniscientiam* enim ei tribuit Apostolus 1. Cor. 2, 10. cum scribit: *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. . . . Quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei;* tribuit et Christus Jo. 16, 13. *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem;* item *Omnipotentia*, ut in Ps. 32, 6. *Verbo Domini Coeli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, cum qua connexa est vivificandi virtus de qua scribit Apostolus Rom. 8. *Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis. . . . vivificabit et mortalia corpora vestra. Omnipraesentia,* Sap. 1, 7. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Quod vero spectat divinas operationes, adscribitur Spiritui Sancto *inspiratio prophetarum* I. Petr. 1, 11. et iterum II. Petr. 1, 21.: *Spiritu S. inspirati locuti sunt sancti Dei homines; Creatio* Ps. 103, 30. *Emit-*

tes Spiritum tuum et creabuntur ; Operatio miraculorum Matth. 12,28. *In Spiritu Dei ejicio daemonia; Operatio gratiae,* uti Christi *conceptio* Luc. 1, 35. *Unctio et missio* Is. 61, 1. *peccatorum remissio et regeneratio* 1. Cor. 6, 11. *Ecclesiae regimen* Act. 13, 2. *Collatio donorum* 1. Cor. 12, 4. *Sanctificatio* 2. Thess. 2, 12. et 1. Pet. 1, 2. *Diffusio gratiae* Rom. 5, 5. *Resurrectio mortuorum*, ib. 8. 11.

163. 3° Divinum cultum et honorem Spiritui S. tribui patet ex baptismi forma in qua ipse cum Patre et Filio conjungitur; prout pariter conjungitur 2. Cor. 13, 18. a Paulo his verbis : *Gratia D. N. J. C. et charitas Dei et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.*

164. 4° Demum Spiritus S. cum Filio ita comparatur, ut *alius Paraclitus* dicatur Jo. 14, 16. et ei tribuatur divina origo ac processio uti Christo, qui eum Jo. 16, 26 vocat *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*, prout de se dixit : *Exivi a Deo.*

165. Cum talia igitur in Scripturis de Spiritu S. praedicentur, non modo asserta est ejus divinitas, sed praeterea ejus personalis seu hypostatica subsistentia; etenim et vivens et operans eadem ratione perhibetur ac Pater et Filius; insuper et missus ac mittens, et *alius* dicitur et procedens per comparationem ad Patrem et Filium; cum proinde Pater et Filius duae sint hypostases seu personae subsistentes, talis quoque dicendus Spiritus S., nisi desipere velimus.

DIFFICULTATES

166. I. Obj. Spiritus S. nec peculiaris persona, nec Deus est. Etenim 1° Quae de Spiritu S. in Scripturis praedicantur, de Deo sunt intelligenda qui Spiritus est; 2° aut vis quaedam Dei, quae per prosopopaejam veluti persona exhibetur; 3° nec obest aut apparitio Spiritus S. sub columbae specie in Christi baptismate, aut sub forma linguarum ignearum die Pentecostes super discipulos Act. 2, 1. seqq. hae siquidem narrationes mythicae sunt ac symbo-

licae de Dei virtute ; 4° Sane Scriptura rebus inanimis consuevit subsistentiam tribuere et operationem perinde ac si reipsa existerent, viverentque ; inducit e. g. hac ratione mortem (Rom. 5, 12. Jac. 1, 15.), peccatum (Rom. 6, 12 seqq. 7, 14.), legem (Rom. 7, 23. Gal.3, 24), et Scripturam sacram (Gal. 3, 8.). Ergo.

167. Resp. *N. A.* Ad 1ᵐ, prob. *D.* De Deo sunt intelligenda, quatenus in peculiari Spiritus Sancti persona subsistit, *C.* quatenus divina tantum significatur natura *N.* Certe Deus *Spiritus est*, ut ait Christus Jo. 4, 24. ast cum de Spiritu Sancto in Scripturis sermo est, uti divina peculiaris persona designatur, qui in ipsa natura divina agit et operatur, ut patet ex adducto Apostoli 1.Cor.2,14. textu, ac ita nominatur per oppositionem ad Patrem ac Filium, quod profecto ostendit agi de peculiari in Deo persona. Accedit, quod Pater, aut Deus, prout absolute in sua natura accipitur, nuspiam Spiritus Sanctus nuncupatur.

168. Ad 2ᵐ, *Neg.* Nam cum Christus Spiritum S. dicat *Spiritum veritatis qui a Patre procedit*, cum dicat se eum a Patre missurum ut apostolos omnem veritatem doceret ; cum eum exhibeat veluti alium Paraclitum, quem sibi ipsi sufficiat, seu qui vices suas impleat ; nonnisi absurde haec per prosopopaejam dicta perhibentur, alioquin Christus omnes loquendi leges invertisset.

169. Ad 3ᵐ, *Neg.* Nimis sero mythicum systema a rationalistis inductum est, quo vel ipse Christus uti mythus effertur. Si legamus quae scribit s. Lucas 3,22. *Et descendit Spiritus S. corporali specie sicut columba in ipsum* (Christum) *et vox de coelo facta est : Tu es Filius meus dilectus ;* tum quae scribit idem auctor Act. 2. de Spiritu Sancto qui descendit super apostolos, *seditque supra singulos eorum*, de effectu in iis secuto, de commotione universae civitatis Hierusalem de stupore et extasi spectatorum, de trium millium conversione ad Petri concionem ; qui, inquam, haec legerit, numquam in suspicionem veniet alicujus mythi. Nemo porro tam rudis est, qui nesciat formam columbae,

aut ignearum linguarum non esse nisi exteriora visibilia symbola ad numinis praesentiam significandam, non autem ipsam Spiritus Sancti substantiam, quasi haec finita et corporea esset. Haec inter se permiscent rationalistae ut inde suum mythum obtrudant.

170. Ad 4^m, *D.* Ita tamen ut ex substrata materia apprime innotescat quando haec figura adhibeatur, et quando de vera subsistente persona sit sermo, *C.* secus *N.* Alioquin concludi pariter posset nec homines veras personas seu individua esse, quoties de ipsis in Scriptura aliquid legitur. Igitur quamvis interdum Scriptura res inanimes uti subsistentes et operantes per figuram prosopopaejae exhibeat, inferri nequit eandem adhibere figuram cum loquitur de Spiritu S. Etenim praeterquam quod in illis per se figura obvia est, numquam Scriptura res illas iis characteribus et notis insignivit, quibus Spiritum S. praeditum exhibet, ut ex adductis probationibus abunde liquet.

171. Inst. 1° Ad eum modum quo spiritus hominis non est persona distincta ab ipso in quo est, sic Spiritus S. qui passim in Scripturis dicitur *Spiritus Dei et Spiritus Christi* non est persona a Deo vel Christo distincta. 2° Eo vel magis quod nos dicamur baptizari in Spiritu Sancto, quo dicimur baptizari in aqua, quae certe persona non est. 3° Spiritus S. praeterea dicitur donum Dei, in multos effusum die Pentecostes, quod personae non convenit. 4° Ita mentibus hominum inhaerens Spiritus S. exhibetur ut excitari possit Is. 50,13. 14. et ibid. 63, 10. 11., possit item homini tribui vel auferri ope mediorum externorum uti habetur 1. Reg. 10, 6. 11. tum 16, 24. e. g. unguento ibid. 16, 13. Jud. 15, 14. 16, 20. Ejusdemque quasi particulae ab uno qui imbutus est ad alios multos transferuntur, ut legitur Num. 11, 17. 25. Quae quidem omnia cum proprie dicta persona conciliari nequeunt. Ergo.

172. Resp. Ad 1^m, *Neg.* paritatem; vox enim *Spiritus* cum de homine usurpatur denotat essentialem ejus proprietatem, cum vero usurpatur de Spiritu Sancto, denotat pro-

prietatem *notionalem*, ut vocant, ac *relativam*. Adeoque fit ut in divinis cum relative vox Spiritus assumitur nonnisi de persona intelligi possit, secus ac eveniat in homine in quo *absolute* ponitur ad essentialem ejus partem significandam, prout naturam divinam significat quando absolute de Deo dicitur. Ex subjecta proinde materia dignosci debet quando vox *Spiritus* absolute aut relative adhibeatur. Nec obest instituta ab Apostolo comparatio inter spiritum qui in homine est, et spiritum qui est in Deo, haec enim non refertur ad modum subsistendi, sed ad modum cognoscendi, eo vel magis quod in divinis una persona in altera esse possit, juxta Christi effatum Jo. 10, 38. *Pater in me est, et ego in Patre.*

173. Ad 2^m, *D.* Improprie, *C.* proprie *N.* Etenim dicimur baptizari in Spiritu S. uti etiam dicimur baptizari in Christo quem etiam induimus, Christus nihilominus, fatentibus unitariis, persona est subsistens. Itaque dicimur baptizari in Christo tanquam causa meritoria gratiae quam in baptismo consequimur, dicimur baptizari in Spiritu S. tanquam causa efficiente ipsam sanctificationem, dicimur baptizari in aqua tanquam causa instrumentali.

174. Ad 3^m, *D.* Dicitur donum Dei personale ac subsistens, quod effusum dicitur in suis effectibus, *C.* donum accidentale et effusum in se *N.* Donum igitur Dei dicitur Spiritus S. uti donum dicitur etiam Christus Jo. 3, 16. ratione missionis divinae, Pater quatenus miseratione sua utramque personam nobis largitus est; effusum autem dicitur in multos quia novo effectu esse coepit in multis, conferens gratias suas quas dividit prout vult, quo fit ut *active* non autem *passive* se effundat Spiritus S.

175. Ad 4^m, *D.* In suis effectibus, *C.* in se *N.* sive sermo sit de gratia sanctificante, sive de gratiis gratis datis, quae obnoxiae sunt augmento et decremento, hae autem a suo auctore *Spiritus Sanctus* generatim nuncupantur. Ceterum falsum est ope mediorum externorum, unguenti e. g. Spiritum dari aut auferri, idque Scripturis perhiberi. Ad sum-

mum ejusmodi media externa possunt esse symbolica, quatenus exterius aliquo ritu significatur interior operatio. Et hac ratione evanescunt quae male congessit rationalista *vulgaris* Wegscheider.

176. II. Obj. Quamvis Spiritus S. uti persona subsistens admitteretur, haud exinde sequitur eum Deum esse. Nam 1° numquam in Scripturis expresse *Deus* appellatur; 2° Neque unquam adorandus aut invocandus proponitur; 3° Dei dona enumerans Apostolus 1. Cor. 8, 6. Patri ac Filio tribuit, nulla Spiritus Sancti injecta mentione; 4° Spiritum S. existere primi fideles ignorarunt, cujusmodi fuerunt duodecim illi Ephesii qui in Actis Apost. c. 19, 2. interrogati ab Apostolo *si Spiritum S. accepissent credentes*, responderunt: *Nec si Spiritus S. est*, *audivimus*. 5° Imo non obscure in Evangelio Joannis c. 1, 3. factus perhibetur illis verbis: *Omnia per ipsum* (Verbum) *facta sunt*. Ergo.

177. Resp. *N. A.* Ad 1m prob. *N.* Nam nos contrarium ostendimus. Ideo juxta adversarios *Deus* in Scripturis non vocatur Spiritus S. quia legere nolunt, prout nolunt legere quoties Verbum, seu Christus *Deus* vocatur.

178. Ad 2m, *N.* Oppositum constat juxta dicta et ex baptismi forma, et ex apprecatione Apostoli 2. Cor. 13, 13.

179. Ad 3m, *D.* In objecto loco, *Tr.* alibi *N.* Nam in eadem Epist. c. 12. charismatum dona Apostolus tribuit expresse Spiritui S.

180. Ad 4m, *Neg.* Illi enim duodecim Ephesii discipuli solum fuerant Joannis Baptistae, et quidem satis rudes, cum ignotum nemini sit Judaeos Spiritus Sancti notitiam habuisse, ut constat ex Luc. 1, 15. et v. 36. Item Matth. 1, 20.

181. Ad 5m, *Neg.* Siquidem omnia a Verbo facta sunt, quae reipsa *sunt facta*, ut ibid. dicitur: Spiritus S. *a Patre procedit*, adeoque factum non est.

182. Inst. 1° Spiritui S. tribuitur oratio Rom. 8, 26. *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*; 2° e contra scientia independens seu divina denegatur, dicente Christo Jo. 16, 13. *Non loquetur a semetipso*, *sed quaecum-*

que audiet loquetur ; et *scrutari omnia* dicitur *etiam profunda Dei* 1. Cor. 2, 10. Scrutari porro est de eo quod inquiritur ; 3° demum Spiritus Sancti vox non est relativa ; 4° vel esset genitus vel ingenitus ; si genitus, esset Filius, si ingenitus esset Pater. 5° Quod si a Patre perinde ac Filius procedere dicatur, Filius et Spiritus S. fratres essent, sin vero procedat per Filium, Pater ejus esset avus. Sic veteres pneumatomachi apud s. Athanasium Ep. 1. *ad Serapion.*

183. Resp. Ad 1^m, *D.* Efficienter, *C.* formaliter *N.* Ideo postulare dicitur, quatenus nos postulare facit, eadem ratione qua dicitur de Spiritu S. per *appropriationem* quod locutus sit per prophetas, quatenus loqui eos fecit.

184. Ad 2^m, *Neg.* Ideo vero dicitur de Spiritu S. quod scientiam suam mutuetur a Filio, quia ab ipso subsistentem essentiam habet ab eo procedendo, ut paulo post ostendemus. Etsi vero *scrutandi* verbum interdum vim *inquirendi* habeat, in objecto tamen Apostoli loco usurpatur ad perfectam cognitionem significandam, uti de Deo dicitur Ps. 7, 10. *Scrutans corda et renes.*

185. Ad 3^m, *D.* per se, *Tr.* relative non usurpatur Spiritus Sancti vox *N.*

186. Ad 4^m, Resp. non esse genitum nec ingenitum, sed procedentem, ut Scripturae et traditio nos docent.

187. Ad 5^m, *D.* Si procederet per generationem uti Filius, *C.* si per solam emanationem a Patre et Filio tanquam ab unico principio *N.* Sic non habetur nec frater nec avus in Trinitate.

PROPOSITIO II.

Eadem veritas evincitur ex Traditione

188. Hujus traditionis in Ecclesia constantis testes in primis sunt patres apostolici. Etenim Hermas qui primo Ecclesiae sec. floruit seu aetate apostolica lib. 3. op. inscripti *Pastor* c. 5. aperte distinguit Spiritum S. a Patre et Filio dum orbem terrae exhibet sub similitudine fundi seu

vineae cujus *Dominus* Pater est, *Filius* fundi Spiritus Sanctus, *Servus* qui excolit fundum *Filius Dei* forma scilicet servili indutus per incarnationem; ac de Spiritu Sancto speciatim haec scribit: *Nuncius audit Spiritum Sanctum in quo habitaret Deus;* seu corpus in utero B. Virginis efformavit Verbo carnem ex ea sumenti. S. Clemens Rom. apud s. Basilium in lib. *De Spiritu S.* c. 29. n. 72. scribit: *Ille ergo Spiritus S. est et rectus, qui ab ipso* (Patre) *procedit;* adeoque Deus et a Patre distinctus. S. Ignatius in *Ep. ad Trallen.* n.6. inter haereticos recenset eos, qui *Spiritum S. nec esse confitentur* dicentes *eundem esse Patrem, Filium, et Spiritum S.* S. Polycarpus, ut vidimus, glorificat Spiritum S. cum Patre et Filio.

189. 2° Ejusdem traditionis testes praeterea sunt patres qui apostolicis successerunt secundo et tertio seculo. Justinus enim in *Apolog.* 1. n. 6. et Athenagoras in *Legat. pro christianis* n. 10. ad repellendam calumniam atheismi qua christiani inpetebantur, profitentur christianos *credere* in *Patrem, Filium, et Spiritum S. quos adorabant.* Tatianus in *Orat. cont. Gentes* n.4. vocat Spiritum S. *perfectum Deum* cui Patris et Filii substantia tradita est. S. Irenaeus lib. 4. *Advers. haeres.* c. 20. vocat *Sapientiam Patris, Creatorem* et cum Patre et Filio *solum verum Deum, Spiritum Dei, Spiritum Patris.* Item s. Theophilus Antiochenus, Clemens Alex., Tertullianus, s. Hippolytus, Origenes, antiquus auctor constitutionum apostolicarum, Minutius Felix, s. Cyprianus, Novatianus ipse apud Maran op. cit. lib. 4. capp. 10-19. qui singulorum patrum dicta expendit, ex quibus patet eos unanimes esse in profitenda divinitate Spiritus S. uti subsistentis personae.

190. 3° Testes ejusdem sunt martyres, ex quibus jam attulimus verba s. Epipodii coram judice dicentis: *Christum cum Patre et Spiritu Sancto Deum esse confiteor.* Spiritus Sancti virtus atque omnipotentia celebrantur etiam in actis s. Felicitatis et septem filiorum ejus, et in epistola ecclesiarum Viennensis et Lugdunensis apud Ruinartium.

191. 4° Testes demum sunt monumenta eaque antiquissima, quae exhibent Spiritum S. sub columbae specie a Patre et Filio distinctum animas in baptismo gratia sanctificantem, vel B. Virgini ab Angelo salutatae obumbrantem, aut malo navis quae Ecclesiam refert insidentem, quae collegerunt, praeter Gener, archaeologi christiani Bosius, Arringhius, Boldettus aliique.

192. Quae cum ita se habeant, pronum est inferre illum uti Deum divinamque subsistentem personam creditum constanter in Ecclesia fuisse ex divina Traditione, quem testes omnes quos adduximus aut indicavimus Deum praedicant cum Patre et Filio adorandum, omnibusque perfectionibus praeditum. Talis porro est Spiritus S. Ergo.

DIFFICULTATES

193. I. Obj. 1° Patres interdum Spiritum S. cum Verbo confundunt, uti Justinus in *Dial.* s. Ireanaeus *adv. haeres.* lib. 1. c. 19. et Jo. Damascenus *De fide orthodoxa* l. 3. c. 2. Sane 2° Tertullianus *adv. Praxeam* c. 26. *Spiritu Dei*, inquit, *et Sermone et Virtute collatis in Virginem*, *quod de eo nascitur*, *Filius Dei est.* 3° Athenagoras in *Legat. pro christianis* c. 10. *Logi et Pneumatis*, sive vocis et Spiritus utpote ex eodem ore prolatorum sub *ideae* et *operationis* notione tanquam unum idemque exhibet. 4° Aevo antenicaeno rarius substantiae unitas cum Patre et Filio vindicata fuit Spiritui S. 5° Patri Filioque quodammodo subesse Spiritum S. docuerunt veteres illi. 6° Nec nisi ante mundum conditum Spiritum S. peculiarem hypostasin prodiisse contenderunt. Ergo.

194. Resp. Ad 1^m, *Neg.* patres aliquando Spiritum S. cum Verbo confudisse, sed apprime semper alterum ab altero distinxerunt. Etenim s. Justinus non solum vocat *Spiritum propheticum*, sed praeterea in *Apolog.* 1. n. 6. et n. 13. cum dicit *tertiam* Trinitatis personam, seu *tertiam* ordine. Causa erroris in adversariis orta ex eo est quod s. Martyr in cit. *Apol.* (siquidem in Dialogo nihil de hoc

habet) n. 33. De Spiritus Sancti persona intelligit quod legitur Luc. 1. *Spiritus S. superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque* etc. quatenus hic *Spiritus S.* et *virtus altissimi* sit ipsum Verbum quod carnem ex B. M. V. assumpsit, prout et alii patres exposuerunt. Verum ex hoc inferri nequit aut Justinum, aut alios patres qui eandem dederunt ejusdem textus interpretationem, confudisse personam Verbi cum persona Spiritus S., sed solum evertisse socinianorum commentum, quod ideo Christus dictus fuerit Filius Dei ratione admirabilis ejus conceptionis, cum patres isti potius docuerint ipsum Filium Dei supervenisse Mariae, et ex ea carnem sumpsisse.

195. Irenaeus lib. 1. c. 22. seu c. 19. juxta editionem adversarii haec scribit: *Pater . . . per Verbum et Spiritum S. omnia faciens* etc. Haec vero scribendi ratio indicat ne confusionem Verbi cum Spiritu S.? Joannes Damascenus lib. 1. op. cit. cap. 8. ex professo agit de Trinitate, distinctis vero capitibus, nempe 6. et 7., agit de persona Verbi et de persona Spiritus Sancti.

196. Ad 2^{m}, *Neg.* Tertullianus enim, ut Irenaeus, ac postea s. Joannes Damascenus, nomine *Spiritus Sancti* et *virtutis* de quo scribit s. Lucas: *Spiritus S. superveniet in te et virtus Altissimi* etc. interpretatur de ipso Filio Dei carnem assumente in utero Virginis. Contendit porro solum Filium incarnatum esse adversus Praxeam. Apprime autem Tertullianum distinxisse Spiritum S. a Verbo aperte liquet ex argumento quod urget ex forma et ritu baptismi ad personarum distinctionem statuendam scribens: *Mandavit Christus ut tinguerent in Patrem et Filium et Spiritum S. . . . .* NON IN UNUM. *Nam non semel, sed ter, ad singula nomina, in personas singulas tinguimur.*

197. Ad 3^{m}, *D.* Athenagoras objectis verbis adstruit unitatem naturae in tribus personis, *C.* personas Verbi et Spiritus S. confundit *N.* Cum enim ostendisset non posse christianos atheos dici qui adorant Patrem, Filium et Spiritum S., ad tollendam suspicionem tritheismi aut poly-

theismi, affirmat unam esse Patris ac Filii et Spiritus S. naturam. Concludit enim: *Quis igitur non miretur, cum atheos vocari audiat eos qui Deum Patrem, et Filium Deum et Spiritum S. asserunt, at eorum in unione potentiam et in ordine distinctionem demonstrant?*

198. Ad 4^m, *N.* Toties enim unitatem substantiae patres antenicaeni in tribus personis vindicarunt quoties se se illis obtulit occasio, ut ex allatis hactenus documentis manifestum fit; imo adeo vindicarunt ut rationalistae in suspicionem venerint patres illos confudisse Verbi ac Spiritus Sancti personas. Quomodo haec sibi cohaerent?

199. Ad 5^m, *D.* Id est praedicarunt dependentiam quae oritur ex ordine processionis adeoque improprie dictam, *C.* quae oriatur ex diversitate naturae *N.*

200. Ad 6^m, *D.* Quoad externam manifestationem, uti pariter praedicarunt de persona Verbi, *C.* quoad processionem internam *N.* Recolantur antea dicta.

201. II. Obj. 1° Ariani etiam divinitatem Spiritus S. rejiciebant, attamen neque patres, neque Nicaena synodus hac de causa eos impugnarunt aut divinitatem Spiritus S. asseruerunt; 2° concilium vero Constantinopolitanum I. quamvis adversus macedonianos coactum, nusquam expresse Deum Spiritum S. nominavit; 3° prout se gesserunt sive Hilarius qui in XII. de Trinitate libris numquam hoc nomine eum donavit, neque Basilius qui integrum scripsit *de Spiritu S.* librum, qui praeterea auctor presbyteris Tharsensibus fuit, ut contenti essent exigere a macedonianis confessionem quod Spiritus S. dici non debeat creatura; et reprehendit Dionysium Alex. in ep. 9. *ad Maximum philosophum* eo quod Spiritum S. *ab adorata deitate sejunxerit, ac inferioribus una cum creata ac ministra natura numeraverit.* 4° Atque hinc factum est, ut Ecclesia numquam ad Spiritum S. preces direxerit; 5° imo sancivit concilium Carthaginiense III. cap. 23., *ut, cum ad altare assistitur semper ad Patrem dirigatur oratio;* 6° demum in antiqua doxologia recepta formula haec erat: *Gloria Patri*

et Filio in Spiritu Sancto, qua indicatur neque uti Deum Spiritum S. habitum fuisse, neque proinde Patri et Filio aequalem, imo neque uti peculiarem personam. Ergo.

202. Resp. Ad 1m, *D.* Patres ac Nicaena synodus hac de causa arianos non impugnarunt directe, neque expresse asseruerunt dogma divinitatis Spiritus Sancti quia praecipuus ac primarius illorum error versabatur circa divinitatem Filii, *C.* quasi dubitarent de Spiritus S. divinitate *N.* Cum igitur primarius arianorum error versaretur circa divinitatem Verbi, nec nisi per consequens ac indirecte inficiarentur divinitatem Spiritus Sancti, ideo tum antiquiores patres, tum Nicaena synodus primarium hunc errorem directe oppugnandum sibi sumpserunt, et contradictoriam veritatem asserendam, ut facere Ecclesia consuevit. Ceterum, s. Athanasio teste in *Epist. synodica ad Jovianum Imperat.*, *Nicaeni Patres neque etiam Spiritum S. a Patre et Filio disjunxere, sed illum potius una cum Patre et Filio glorificavere in una sanctae Trinitatis fide, quia nempe una est in sancta Trinitate divinitas.*

203. Ad 2m, *D.* Conceptis verbis, prout ferebat receptus loquendi usus, *C.* aequivalentibus *N.* Nam eo ipso quod credendum synodus definierit et *in Spiritum Sanctum Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem et cum Patre et Filio adorandum et glorificandum,* catholicum de Spiritus S. divinitate dogma adstruxit, cum vero usus non ferret Spiritum S. *Deum* dicere in fidei formulis, eum usum servandum synodus duxit.

204. Ad 3m, *D.* Id est nonnulli oeconomiae usu receptae causa, *C.* omnes *N.* Plures enim, uti Dionysius Alex., Tatianus, aliique *Deum* Spiritum S. expresse nuncupavere; alii vero formulae adhaerentes justis de causis ab apostolis inductae, aequivalentibus verbis ad idem significandum uti maluerunt.

205. Ita saltem ad tempus se gessit s. Basilius, qui in *ep.* 7. alias 141. scribit: *Cum confiteri oporteat Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum S., ut eloquia divina,*

et qui ea sublimius intellexere, docuerunt. Ita pariter Hilarius, qui in *Comment.* ad illud Matth. ult. *Euntes ergo*, haec praeclare habet : *Ut quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus est.*

206. Incerta porro res est inter criticos unde provenerit illa s. Basilii in s. Dionysium objurgatio, cum exploratum sit magnum hunc Antistitem recte ac orthodoxe de Spiritus S. divinitate sensisse, uti ostendit s. Athanasius illius successor in epist. *De Dionysii sententia ;* ipsemet s. Basilius s. Dionysium inter assertores ejusdem divinitatis recenset, pluraque ex ejus operibus testimonia profert in lib. *de Spiritu S.* Demum palmaria sunt s. Dionysii verba in resp. ad propositiones Pauli Samosateni : *Spiritus autem est Deus*, loquitur porro de Spiritu S. Nonnulli suspicantur non omnia adhuc scripta Dionysii ad Basilii manus pervenisse, cum laudatam dedit epistolam, atque exinde factum, ut ab arianis deciperetur.

207. Ad 4^{m}, *D.* Quatenus in publica liturgia Ecclesia consuevit ad Patrem totius Trinitatis fontem preces dirigere, *C.* in sensu exclusivo *N.* Accedit quod in doxologia sua Ecclesia tres simul semper divinas personas complexa sit, uti ex allatis documentis patet.

208. Ad 5^{m}, *D.* Ob conformitatem in publica liturgia servandam, et ad privatorum errores praecavendos, *C.* alia de causa *N.* En integra ipsius concilii verba ex quibus ejus mens aperte innotescit : *Ut nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet : Et cum altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio. Et quicumque sibi preces aliunde describit, non eis utatur, nisi prius eas cum instructioribus fratribus contulerit.*

209. Ad 6^{m}, *D.* Alicubi et ad certum tempus, *Tr.* vel *C.* universim et constanter *N.* Varia enim fuit in antiqua Ecclesia doxologiae formula, ut constat ex s. Basilio, qui op. cit. *de Spiritu Sancto* cap. 29. plures collegit, quae tamen omnes in idem recidunt, sive dicerent *in Spiritu S.*, sive *cum*, sive *et Spiritum Dei.* Eo enim omnes referuntur,

ut tres aeque personae divinae celebrentur et conglorificentur utpote unus Deus. Quae cum ita sint, evanescunt adversariorum ex falso principio deductae consecutiones.

CAPUT V.

DE SPIRITUS SANCTI A PATRE ET FILIO PROCESSIONE

210. Dogma, ejusque professio in symbolo per additamentum vocis *Filioque* impugnantur a Graecis schismaticis, qui Latinos accusant tum quod doceant Spiritum S. a Patre ac Filio procedere, tum quod contra decretum concilii Ephesini inseruerint symbolo particulam *Filioque.*

211. Quo tempore quove auctore introduci penes Graecos coeperit error de Spiritus Sancti a solo Patre processione, incerta plane res est. Verisimilius videtur orta haec controversia ex occasione errorum arianorum ac macedonianorum. Theodoretus omnium primus impugnavit s. Cyrillum eo quod in anathematismo IX. adversus Nestorium appellaverit Spiritum S. *Spiritum Christi proprium.* Rursum monothelitae, teste s. Maximo martyre, reprehenderunt s. Martinum I. eo quod in sua synodica docuerit Spiritum S. a Patre ac Filio procedere; tum etiam Constantinus Copronymus iconomachus de hoc articulo litem movit adversus apostolicam sedem a qua damnatus fuerat. Exinde vero Photii error, quem Nestorii fautores pepererunt, monothelitae aluerunt et iconomachis agentibus altas apud Graecos radices egit.

212. Sic pariter incertum est quo tempore et quo primum auctore inserta symbolo fuerit particula *Filioque.* Ratum penes omnes est in Hispania intra Missarum solemnia usum invaluisse canendi symbolum cum ejusmodi additamento, ex occasione conversionis Gothorum ab ariana haeresi an.589. Hic usus in Gallias, deinde vero in Germaniam, postea in Italiam propagatus est, Rom. Pontificibus passive circa eum se habentibus. Romae demum adoptatus videtur hic usus cum, adnitente Henrico Imperatore, aegre

tandem Benedictus VIII. indulsit ut symbolum Constantinopolitanum in Missarum solemniis Romae caneretur; cani autem coepit una cum particula *Filioque*. Sane Photius de hoc ritu siluit, Michaël vero Cerularius graeci schismatis instaurator Rom. Ecclesiae id crimini vertit.

213. In conciliis Oecumenicis Lugdunensi et Florentino Graeci ad unionem cum Ecclesia catholica admissi sunt, postquam tum processionem Spiritus Sancti a Patre ac Filio admiserunt, et legitimum esse additamentum symbolo a Latinis factum sunt professi. Verum prout fert Graecorum indoles, agente potissimum turbulento Marco Ephesino, cito ipsi ad schisma iterum deflexere. Adversus catholicum dogma praeter Theophanem Propocowicz apostatam nostrum, scripsit novissime Philaret actualis moscovita metropolita.

214. Nostri igitur muneris est prius catholicam adstruere veritatem, deinde Latinam vindicare Ecclesiam ob adjectam symbolo particulam *Filioque*.

PROPOSITIO I.

Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit

215. De fide haec propositio est: concilium enim Lugdun. II. sub B. Gregorio X. eam his verbis definivit: *Credimus et Spiritum S. . . . ex Patre Filioque procedentem:* ac iterum conc. Florentinum: *Definimus. . . . quod Spiritus S. ex Patre et Filio aeternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit.*

216. Sic vero primum ex sac. Litteris hoc dogma evincimus: Christus Jo. 16, 13 seqq. ita de Spiritu S. loquitur: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annunciabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet, et annunciabit vobis.* Unde sic: Ille in divinis non solum a Patre sed et a Filio tanquam a communi ac unico principio procedere dicendus est, qui de eo accepit, et ideo accipit, quia Filius omnia cum Patre com-

munia habet: atqui talis est ex verbis Christi Spiritus Sanctus. Ergo tum a Patre tum a Filio tanquam ab unico principio Spiritus Sanctus procedit. Hunc porro sensum verborum Christi antiquissimae versiones mirifice confirmant: etenim syriaca sic refert Christi verba: *Ipse glorificabit me, quippe de meo accipiet ... Quidquid habet Pater meus, meum est: propterea dixi vobis:* EX *meo accipiet.* Persica: *Et ille est, qui me glorificabit, propterea quod a me accipiet.* Arabica demum: *Et ille me glorificabit, nam accipiet de eo quod meum est.* Quae idem significant, nempe ideo Spiritum S. accipere a Filio, quia quod habet Filius a Patre habet, sed Filius habet a Patre per generationem substantiam, ergo hanc substantiam quae identica est in Patre et Filio accipit Spiritus S., adeoque sicut a Patre, sic a Filio procedit.

217. Hinc Spiritus S. a Filio missus perhibetur Jo. 16, 7. Ejusmodi autem missio in origine necessario fundatur in divinis, nec enim potest esse missio, quae dependentiam importet, nec in natura in se spectata, neque in imperio, ergo ratione originis est. Quapropter Spiritus S. vocatur *Spiritus veritatis* quae Filius est, *Spiritus Christi* Rom. 8, 9., *Spiritus Filii* Gal. 4, 6.

218. Nec alia fuit utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis fides. De occidentali nullum dubium esse potest, ut patet ex monothelitarum, et iconomachorum hac de causa objurgationibus adversus Ecclesiam Latinam. Primi enim, uti testatur s. Maximus in Epist. ad Marinum Cyprium, reprehenderunt in Epistola synodica s. Martini *quia dixit procedere etiam ex Filio Spiritum Sanctum;* posteriores, teste Adone Viennensi in Chronico, synodum celebravere, et *quaestio ventilata est inter Graecos et Romanos de Trinitate, et utrum Spiritus S. sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio.*

219. Quod attinet ad orientalem non minus id luculenter constat. Scribens siquidem Hormisdas Rom. Pontifex an. 521. ad Imperat. Justinum ait: *Notum est . . . proprium Spiritus Sancti ut de Patre et Filio procederet sub una substan-*

tia Deitatis. Epistola haec vulgatissima fuit penes Graecos nec aliquis movit querelam, etsi dicat *Notum est.* Ante id tempus synodus Ephesina oecumenica non solum improbavit symbolum nestoriani Charisii, in quo dicebatur de Spiritu S. *Sed nec Filium illum putamus, neque per Filium existentiam habere*, sed probavit anathematismos s. Cyrilli cum suis declarationibus, et epistolam synodicam ex nomine Ecclesiae Alexandrinae datam adversus Nestorium, in qua dicebatur : *Non est alienus* (Spiritus S.) *ab eo* (Filio); *Spiritus enim veritatis nominatur, et Christus est veritas, et proinde quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit.* Et in anathematismo IX. Spiritum S. vocat *proprium Filii*, in ejusdem vero declarationibus adjecit : *Qui ex ipso est, ipsique essentialiter inest.* Plenus proinde extitit utriusque Ecclesiae circa hunc articulum consensus, nec ei, ut vidimus, refragati sunt nisi pauci obscurique haeretici absque ullo successu.

220. Hujus praeterea consensus testes sunt utriusque ecclesiae patres. Ex Latinis enim s. Hilarius *De Trinit.* lib. 2. n. 4. scribit Spiritum S. esse *ex Patre et Filio auctoribus*; et alibi passim. Spiritum S. *a Patre Filioque* procedere conceptis verbis docet s. Ambrosius lib. 1. *De Spiritu S.* c. 11. n. 120, s. Augustinus *De Trinit.* lib. 15. c. 7. eum dicit *Spiritum amborum;* s. Leo M. *Ep.* 4. *ad Turribium* c. 1. inquit : *Qui de utroque processit*, ut omittam Gennadium, s. Fulgentium, auctorem symboli Athanasiani, s. Gregorium M., ceterosque insequentes.

221. Ex Graecis eminent s. Athanasius *lib. de Trinit.* n. 19. ubi scribit: *Est Filius fons Spiritus Sancti, et Orat.* 3. *contra Arianos* n. 25. *Ipse* (Filius), inquit, *dat Spiritui, et quaecumque Spiritus habet, haec a Verbo habet;* s. Basilius, qui in lib. *de Spir. S.* c. 18. haec scribit : *Quia et Spiritus Christi dicitur . . . . Denique tanquam Paracletus in se ipso exprimit Paracleti, a quo missus est, bonitatem, et in sua propria dignitate* EJUS, A QUO PROCESSIT, *majestatem exhibet;* s. Jo. Chrysostomus qui comparat Spiritum S. aquae

ex fonte qui Christus est profluenti, concluditque: *Ob id etiam ex Patre procedit* (apud Petav. *de Trin.* lib. 8. c. 4. n. 4.); s. Epiphanius qui in *Anchorato* n. 67. ait: *Et Dei Spiritus a Christo, utpote qui ab* UTROQUE PROCEDIT, *id quod Christus ipse testatur: qui a Patre procedit, inquit, et hic de meo accipiet;* Didymus qui in lib. *de Spiritu Sancto* n. 34. sic Christum de Spiritu S. loquentem inducit: *Quia non ex se est, sed ex Patre èt me est;* et haec sufficiant, ut pateat Latinis patribus Graecos patres circa hunc articulum plane consentientes esse.

222. Sed juverit hoc ipsum confirmare ex ipsa haereticorum agendi ratione. Ariani enim ac macedoniani 1° ex receptissima in Ecclesia doctrina de processione Spiritus S. a Patre et Filio occasionem nacti sunt asserendi Spiritum S. a Filio procreatum esse; 2° Macedoniani praeterea ex eodem principio sic adversus catholicam doctrinam argumentabantur apud s. Athanasium in *epist. ad Serapionem* n. 15. *Si Filii dicatur esse Spiritus, Pater ergo avus est Spiritus Sancti,* prout et argumentabatur Eunomius ad tertiam Spiritus S. naturam adstruendam apud s. Basilium in lib. 3. adversus eundem, qui admissa Traditionis auctoritate quod Spiritus S. sit ordine tertius, pergit: *Nam dignitate secundum esse a Filio, ut qui esse* AB ILLO *habeat,* et *ab ipso accipiat .... pietatis sermo tradit.*

223. Quae cum ita se habeant, aut dicendum Ecclesiam universam errasse, aut errare Graecos qui ab avita Ecclesiae doctrina defecerunt.

DIFFICULTATES

224. I. Obj. 1° Semel Christus locutus est de Spiritus S. processione Jo. 15, 26. atque a Patre illum plane procedere testatur dicens: *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* 2° *Acutum hoc telum* non effugiunt Latini testimoniis quae ipsi pro sua sententia allegare solent; Christus enim quo sensu dixerit: *Mittam vobis Spiritum S.* declarat dicens:

Ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, nempe de *missione morali* rogando, non de *missione physica* spirando locutus est. 3° Sic cum ait : *Ille de meo accipiet et annunciabit vobis*, contextus ostendit se id dixisse de sua doctrina quam tunc intelligere nequibant discipuli ejus, prout exposuit vel ipse Maldonatus suam confirmans interpretationem ex tempore futuro : *de meo accipiet.* 4° Nec magis proficiunt ex verbis illis : *Omnia quaecumque habet Pater mea sunt;* quae si ad vivum resecarentur, evincerent Filium pariter gigni a Spiritu S. cum in Filii generatione nulla intercedat Patrem inter et Spiritum S. relativa oppositio, quod tamen a fide alienum est. 5° Demum non intelligitur quare si Spiritus S. etiam a Filio procederet, Christus qui dixit eum procedere a Patre, non adjecerit quoque et a se procedere. Ergo.

225. Resp. Ad 1^m, *D.* Testatur Christus Spiritum S. procedere a Patre in sensu inclusivo Filii, *C.* in sensu exclusivo *N.* Hoc ipso enim quod Christus saepe professus fuerit se unum esse cum Patre suo, dicens Spiritum S. a Patre procedere, a se quoque procedere testatur : praesertim cum id postea aperte declaraverit dicendo Spiritum S. a se missum iri, et de suo accepturum, quia omnia quae sunt Patris, sua quoque essent. Ideo vero hic meminit Christus solius Patris, vel ut ostenderet Patrem processionis ejus *esse auctorem qui talem Filium genuit, et gignendo dedit ut etiam de ipso procederet Spiritus S.*, uti exponit s. Augustinus *Contr. Maximinum* lib. 2. c. 14. n. 1. vel uti placuit s. Cyrillo, ut ostenderet identitatem substantiae Patris ac Filii. Sane quamvis antiqui patres Graeci eadem verba legerint, tamen, ut vidimus, non ideo abnuerunt Spiritus Sancti processionem a Patre ac Filio profiteri.

226. Ad 2^m, Resp. non satis acutum esse ejusmodi telum, ut vidimus ; ceterum ad prob. *D.* Christus loquitur de missione physica simul et morali, *C.* de morali tantum *N.* Loquitur enim Christus ut Deus ac proinde de missione physica cum dicit : *Mittam vobis Spiritum S.*, loquitur

ut homo, ac propterea de missione morali cum addit : *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis.* Sic optime utraque missio simul consistit, nec altera cum altera confunditur, uti Graeci ambas confundunt.

227. Ad 3^{m}, *D.* De doctrina loquitur seu scientia essentiali, *C.* de doctrina accidentali, seu prout exterius a Christo manifestata est discipulis suis, *N.* Absurdum enim est Spiritum S. accepisse seu didicisse a Christo docente Apostolos suos. Porro doctrina seu scientia essentialis ipsa est divina substantia, si proinde Spiritus S. a Christo scientiam seu doctrinam accepit, accepit et essentiam, adeoque ab ipso procedit. Praesertim cum Christus affirmet se ideo dixisse Spiritum S. de suo accipere, quia *omnia quaecumque habet Pater mea sunt.* Nec refert Christum in futuro locutum esse, tum quia in aeternitate nulla successio est, tum quia Christus alludit illis verbis ad externam futuram Spiritus S. processionem, quae in interiori fundatur. Atque hac ratione solvitur Maldonati difficultas.

228. Ad 4^{m}, *D.* Id sequeretur si Spiritus S. non esset in processionis ordine secundus, *C.* si talis sit *N.* Jam vero uti ex baptismi formula constat ac fidei professionibus omnibus, Spiritus S. tertia ordine persona est, adeoque secunda in ordine processionis ; fieri proinde non potest ut Filius, qui in hoc ordine primus est, gignatur a Spiritu S.

229. Ad 5^{m}, Resp. nostrum non esse in rationes inquirere ob quas Christus his potius vel aliis verbis uti voluerit ; satis nobis est ostendisse Christum hanc veritatem docuisse. Ad summum ex hoc sequeretur in Scripturarum dogmatica interpretatione non privatum sensum, sed Ecclesiae magisterium et sensum traditionalem nos sectari debere, ut Graeci ipsi fatentur.

230. II. Obj. Antiquae Ecclesiae fidei testis est ineluctabilis synodus Constantinopolitana 1° quae in symbolo quod adhuc Ecclesia canit nos profiteri jubet *Spiritum S., qui a Patre procedit.* 2° Testis est Theodoretus, qui illico

impugnavit Cyrillum vocantem Spiritum S. *proprium Filii*, quin hic quidpiam reposuerit, adeoque Theodoretus perrexit eandem doctrinam profiteri. 3° Testis est communis loquendi ratio apud patres recepta, ut Spiritus S. diceretur procedere *a Patre per Filium*. 4° Imo s. Athanasius tum in *Refutat. hypocris. Meletii*, tum in *Quaest. Sacris* testatus est Spiritum S. *a solo Patre* procedere. 5° His innixus s. Jo. Damascenus *de fide Orthodoxa* l. 1. c. 8. scribit: *Spiritum S. et ex Patre esse dicimus, et Patris Spiritum nominamus. At vero eum ex Filio esse non dicimus, Filii tamen Spiritum nominamus.* 6° Hinc neque Theodorus Mopsuestenus, neque Theodoretus, aut Photius hac de causa damnati sunt. Ergo.

231. Resp. Ad 1m, *D.* Objecta verba inseruit synodus Constantinopolitana ut se se directe opponeret macedonianis docentibus Spiritum S. a solo Filio procedere, seu potius esse factum, *C.* ut excluderet processionem etiam a Filio *N.* Nam macedoniani utpote ab arianis profecti qui Filium Patris creaturam esse docebant, et ipsi docuerunt Spiritum S. facturam seu creaturam Filii esse, quam blasphemiam execrans synodus adjecit symbolo verba, quibus Spiritum S. a Patre procedere significaret. Quod et patres reliqui deinceps hac ipsa de causa praestare solliciti fuerunt.

232. Ad 2m, *D.* Theodoretus impugnavit s. Cyrillum errore facti deceptus, *C.* in sensu catholico *N.* Odio in Cyrillum non parum exaestuans Theodoretus, ratus quod sicut in ceteris, sic et in hoc Apollinaris erroribus fuerit implicatus, ideo censuit Cyrillum ex hujus haeretici, imo et Macedonii placitis docuisse Spiritum S. *proprium Filii* esse. En ejus verba ex *Epist. ad Monasteria* scripta adversus s. Cyrilli anathematismos: *Blasphemat vero* (Cyrillus) *et Spiritum S. non ex Patre ipsum procedere dicens, secundum Domini vocem, sed ex Filio esse. Iste vero Apollinaris seminum fructus est: propinquat vero et Macedonii malignae culturae.* Et haec ratio est quare nec Cyrillus institerit,

nec Theodoretus in falsi dogmatis propterea suspicionem venerit. Ceterum ejus epistola damnata est in Quinta Synodo.

233. Ad 3^m, *D.* Et haec formula *per Filium* eundem referebat sensum ac *ex Filio*, *C.* alium *N.* Hac enim formula expensa, patres Florentini, Graeci scilicet ac Latini, declararunt: *Quod id quod sancti Patres et Doctores dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum S., ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse secundum Graecos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiae Spiritus Sancti sicut et Patrem.* Sane s. Gregorius Naz., s. Cyrillus ac s. Epiphanius modo dicunt *ex Filio*, modo *per Filium*, prout et in Scripturis promiscue hae voces usurpantur.

234. Ad 4^m, *Neg.* Primum enim opusculum a criticis inter dubia, alterum vero inter spuria recensetur.

235. Ad 5^m, *D. Negat* s. Jo. Damascenus Spiritum S. procedere ex Filio tanquam *causa procatarctica* seu *ab origine sine origine*, cujusmodi est solus Pater, *C.* simpliciter *N.* Talem esse sensum s. Joannis Damasceni exponunt ipsi doctores Graeci Manuel Calecas c.39., Demetrius *de Process. Spiritus S.*, Bessarion. in *Orat. Dogmat.* c. 6. Atque ex ipso Jo. Damasceno, qui explicans se ipsum in cap. *De divinis nominibus*, scribit Patrem *per Filium producere manifestantem Spiritum;* et iterum: *Spiritum autem Filii, non tanquam ex ipso, sed tanquam per ipsum ex Patre procedentem;* et in *Epist. de hymno Trisagio* n.28. aeternam Spiritus S. processionem his verbis enunciat: *Spiritus Sanctus est ex Patre, siquidem per Filium procedit, non tamen filiationis more;* ut alia omittamus. Patet igitur illa particula *ex* s. Joannem Damascenum significare voluisse originem primam ex qua omnis processio provenit sive Filii, sive Spiritus S., quo sensu profecto nonnisi a Patre repeti potest processio Spiritus Sancti.

236. Ad 6^m, *D.* Expresse seu directe hac de causa damnati non sunt recensiti auctores, quia hic non fuit praecipuus illorum error, *Tr.* vel *C.* implicite ac indirecte

ob hunc etiam errorem *N.* Theodori enim Mopsuesteni symbolum a Charisio concilio Ephesino oblatum, nec non scripta Theodoreti contra s. Cyrillum reipsa repudiata sunt in conc. Chalcedonensi, ac rursum expresse damnata in concilio Oecumenico V. Sed ipse Theodoretus haec scripta sua improbavit suscipiendo epistolas Synodicas s. Cyrilli. Quod vero speciatim ad Photium attinet, ipse damnatus fuit praecipue ob ejus schisma ad quod tollendum concilium VIII. congregatum est.

237. III. Obj. Si Spiritus S. etiam a Filio procederet, sequeretur 1° ipsum a duplici spiratione dimanare; 2° Patris posse appellari nepotem; 3° magis a Patre quam a Filio distare; 4° prius genitum Filium, quam illum spiratum; 5° Filium esse supervacaneum Spiritus Sancti principium, aut Patrem non fuisse principium sufficiens ad eum spirandum. Ergo.

238. Resp. *Neg. Ant.* quoad omnes partes; quia cum agitur de veritate a Deo revelata, quae comminiscitur humana ratio ex se evanescunt. Et reipsa:

239. Non sequitur 1. siquidem cum nulla in spiratione sit realis oppositio inter Patrem et Filium, Spiritus S. ab utroque tanquam ab uno eodemque principio procedit, uti aqua ex fonte et rivo in lacum dimanans. Spiritus enim Sanctus procedit a divina substantia subsistente in Patre et Filio.

240. Non sequitur quod 2. 3. et 4. loco objectum est; nam spiratio coaeterna est ac immediata tam a Patre quam a Filio, qui per modum unius ejusdemque principii Spiritum S. spirant, nec nisi ordine alia persona prior altera dicitur; hinc fit, ut neque Spiritus S. appellari possit nepos, neque magis a Patre quam a Filio distans dici, neque Filio posterior.

241. Non sequitur 5. eadem ratione qua non sequitur Filium et Spiritum S. non esse unum eundemque creatorem cum Patre, etsi Pater dici posset principium seu causa creationis, quia una eademque est omnipotentia in tribus

personis. Haec sequela supponit quod falsum et alienum a fide est, nempe Patrem spectari posse sine Filio. Ergo si Pater spirat Spiritum S., necessario spirat cum Filio.

PROPOSITIO II.

Immerito Graeci Ecclesiam Latinam corrupti symboli insimulant ob additamentum particulae Filioque

242. Graecis ac Latinis consentientibus in conc. Florentino statutum fuit sess. 25. *Explicationem verborum illorum*, FILIOQUE, *veritatis declarandae gratia, imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam.* Jamdiu pariter in conc. Lugdunensi II. an. 1274. a Graecis ac Latinis intra Missarum solemnia symbolum decantatum est cum additamento *Filioque* ad publicam patefaciendam utriusque ecclesiae concordiam. Post haec patet nonnisi injuste Graecos jam hac de causa succensere Latinis posse.

243. Ad tollendam nihilominus quamvis cavillandi causam sic assertae propositionis veritatem adstruimus: Si qua ratio foret culpandi Ecclesiam Latinam ob insertam symbolo ejusmodi particulam, haec esset decretum concilii Ephesini id vetantis; nulla enim alia ratio a Graecis profertur aut proferri potest. Jam vero haec ratio nulla est.

244. Etenim si spectetur motivum memorati decreti et ejusdem decreti tenor, patebit nullo modo Concilium sibi proposuisse prohibere ejusmodi fidei declarationes. Motivum siquidem quo permota est synodus ad suum decretum edendum, fuit symbolum a Charisio presbytero oblatum Nestorianis erroribus inspersum quo plures decepti fuerant. Hoc enim recitato, synodus ad omnem in posterum seductioni viam intercipiendam decretum emisit Act. VI. his verbis conceptum: *Statuit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut conscribere, aut componere, praeter definitam a sanctis Patribus, qui in Nicaena synodo cum Spiritu S. congregati fuerunt. Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre, aut offerre converti volentibus*

ad agnitionem veritatis, sive ex gentilitate, sive ex judaismo, sive ex qualicumque haeresi; hos quidem si sunt episcopi aut clerici, alienos esse episcopos ab episcopatu, et clericos a clericatu decrevit: si vero laici fuerint, anathemati subjici.

245. Porro si per *alteram fidem* Ephesina synodus significavit fidem contrariam aut diversam a fide catholica, ut plures sentiunt, liquet eam minime prohibuisse quominus justa de causa possit symbolo adjici hujusce orthodoxae fidei declaratio. Quod si per *alteram fidem* intendit synodus ulteriorem fidei formulam vel declarationem significare, ex ipsius decreti verbis patet decretum hoc solum afficere privata individua non autem integras ecclesias, multo vero minus Ecclesiam universam, alioquin Orientales, ac Graeci ipsi primi fuissent hujusce decreti violatores.

246. Etenim concilium Chalcedonense quod immediate post Ephesinum celebratum est, additamentum probavit a patribus Constantinopolitanis symbolo Nicaeno factum *propter illos qui Spiritui S. repugnabant*, et ita auctum symbolum recepit, et quod nondum hactenus factum fuerat, in communem totius Ecclesiae usum deduxit.

247. Insuper non obstante Ephesino decreto, peculiares viguerunt fidei formulae *Antiochena*, *Hierosolymitana* ac *Philadelphiensis* ab utroque symbolo discrepantes, quin quispiam reclamaverit tanquam de violata lege Ephesina.

248. Licitum praeterea sibi duxerunt, decreto illo non obstante, orientales ob novas exortas haereses monothelitarum praesertim et iconomachorum novas prolixioresque fidei formulas condere ac declarationes ulteriores adjicere ad praemuniendos ab illis erroribus fideles. Ut inter ceteros praestitit Tharasius episcopus Constantinopolitanus qui fidei formulam misit ad Patriarchas, hoc additamento: *Et in Spiritum S. Dominum vivificantem qui ex Patre* PER FILIUM *procedit*, nempe juxta dicta *ex Filio.*

249. Demum in consecratione episcoporum Graeci tres fidei professiones ad instar symboli emittunt, seu ipsum

symbolum Constantinopolitanum pluribus adjectionibus recitant locupletatum.

250. Jam vero si Orientalibus ac Graecis ipsis ita licuit legem Ephesinam interpretari ac in praxim deducere, cur eodem jure frui non potuit Ecclesia Romana cum ceteris occidentalibus Ecclesiis, gravi adeo urgente necessitate, qualem esse vidimus quae in Hispaniis, et Galliis viguit respectu arianorum et ichonomachorum? Certe numquam Graeci illarum regionum Ecclesiis ejusmodi additamentum symbolo insertum exprobrarunt, aut ea de causa se ab illarum communione separarunt; cur itaque nunc hanc causam obtendunt, quare ab Ecclesia Romana defecerint, cum haec omnium novissima illud additamentum uniformitatis gratia admiserit? Multo vero minus eam obtendere nunc possunt, postquam scilicet in duobus Oecumenicis conciliis, Graecis adsentientibus, ratum ac licitum illud additamentum declaratum et dictis et factis est.

251. Immerito igitur Graeci sub quovis respectu disciplinaris Ephesina sanctio spectetur, Ecclesiam Latinam corrupti symboli ob adjectam particulam *Filioque* insimulant.

DIFFICULTATES

252. Obj. 1° Ephesina sanctio totius Ecclesiae est. Ergo nonnisi ab universa Ecclesia ei derogari potuit; 2° jure proinde conc. Chalcedonense utpote Ecclesiam universam repraesentans illi derogavit; 3° fidei formulae quae in contrarium adducuntur non fuerunt toti Ecclesiae propositae, sed Ecclesiis particularibus inserviebant; 4° haec ratio est quare additamentum injectum symbolo ab Ecclesiis Hispanicis, Gallicis aut Germanicis toleraverint Graeci, reclamaverint autem, cum Rom. Pontifices illud toti Ecclesiae commune efficere voluerunt; 5° hoc sane sibi non licere patefecit exemplo suo Leo III. qui cum curasset symbolum *pro amore et cautela orthodoxae fidei* duobus argenteis scutis incidi, ut refert Anastasius bibliothecarius, sine illa par-

ticula *Filioque* descriptum est; 6° idque merito, cum nefas sit verbis dominicis quibus usi sunt Constantinopolitani patres quidpiam interserere; 7° et nequeat unus Rom. Pontifex absque ceterorum patriarcharum consilio quidpiam symbolo communi auctoritate sancito adjicere. Ergo.

253. Resp. Ad 1m, *D.* Si lata esset ejusmodi lex eo fine ut omnes sive Ecclesias sive individua obligaret, *Tr.* si ut sola particularia individua obligaret *N.* Transmisimus primum membrum, cum constet sanctiones disciplinares conciliorum etiam oecumenicorum, gravi praesertim intercedente causa, modificationi supremi Ecclesiae capitis, cujusmodi est Summus Pontifex, subesse. Ceterum, uti ostendimus, sanctio illa non afficiebat nisi particularia individua, non autem Ecclesias, prout de facto intellexerunt illam etiam ipsi Graeci; ac demum duo oecumenica concilia eidem derogarunt in casu de quo agimus.

254. Ad 2m, *D.* Eodem nempe jure quo concilia Lugdunense et Florentinum eidem derogarunt, *C.* alio sensu *N.*

255. Ad 3m, *Neg.* Sed ex illis patefit quo sensu Ecclesiae illae acceperint Ephesinum statutum, quod non distinxit inter Ecclesiam universam et Ecclesias particulares, alioquin ceterae illis obstitissent.

256. Ad 4m, *Neg.* Vera enim ratio quare Graeci non obstiterint Ecclesiis Hispanicis, Gallicis, Germanicis atque Italicis est, quia ita intellexerant sanctionem Ephesinam, obstiterunt vero Rom. Pontifici, quia hic titulum *Patriarchae oecumenici* denegaverat Michaëli Cerulario quem et anathemate perculit, qui proinde inter ceteras causas instaurandi Photianum schisma et hanc praetexuit additamenti symbolo facti.

257. Ad 5m, *D.* Ita se gessit Leo III. pacis et oeconomiae gratia, *C.* quasi illicitum sibi censuerit clausulam illam symbolo adjicere *N.* Alioquin omnes Ecclesias eam expungere jussisset. Ideo vero Anastasius refert Leonem voluisse symbolum scutis argenteis describi *pro amore et cautela orthodoxae fidei*, quia integritati fidei consultum hac ratione

voluit. Omissum porro est additamentum *Filioque*, quia nondum ab Ecclesia Romana adoptatum fuerat.

258. Ad 6^m, *Neg.* patres Constantinopolitanos eadem Christi verba symbolo inseruisse, mutarunt enim particulam παρὰ, scilicet *a*, in ἐξ *ex;* tum tempus ἐκπορεύεται *procedit*, in participium ἐκπορευόμενον *procedentem*; atque idcirco licuit etiam Ecclesiae Latinae inserere vocem *Filioque* ad catholicam fidem declarandam, prout a Tharasio aliisque orientalibus jamdiu praestitum fuerat.

259. Ad 7^m, *Neg.* Ut patet ex resp. ad 1. Nunc addo nec potuisse Rom. Pontificem in consilium adsciscere patriarchas orientales, qui et a fide in hoc articulo defecerant, et schismatici erant. Accedit quod patres Constantinopolitani plura adjecerint symbolo Nicaeno, non consulto Rom. Pontifice, aut episcopis occidentalibus, adeoque eodem jure usae sunt tum Ecclesiae occidentales tum peculiaris ipsarum Patriarcha Rom. Pontifex. Ad summum ex hoc sequeretur non decuisse Rom. Pontificem obligare Ecclesias orientales ad ejusmodi additamentum admittendum absque Patriarcharum consilio, prout reipsa facta est libera illis facultas illud omittendi in utroque concilio Lugdunensi et Florentino, confirmavitque Clemens VIII. in peculiari sua Constitutione quoad Graecos unitos.

CAPUT VI.

AD EA QUAE DICTA SUNT SCHOLIA COMPLECTENS

260. Ne filum disputationis abrumpere cogeremur, quae ulteriorem expositionem exigere videbantur circa ea quae ad augustissimum Trinitatis mysterium spectant, huc ea reservavimus, ut sic pleniorem auditores cognitionem haurire possent ad apte de hoc mysterio disserendum. Complexi porro id sumus nonnullis scholiis quae jam subjicimus.

261. I. Atque ut a processionibus et relationibus exordiamur, duae sunt processiones admittendae, *generatio* et *processio* simpliciter dicta, et quatuor relationes, *Paterni-*

tas, *Filiatio*, *Spiratio activa et Spiratio passiva*. Duas siquidem processiones ac origines dari Scriptura testatur, quae Filium *genitum* a Patre docet Ps. 2, 7. et Spiritum S. *procedentem* a Patre Jo. 15, 17. Patris nulla est origo, sed potius fons supremus ceterarum originum, qui propterea a Graecis, uti suo loco diximus, vocatur *causa procatarctica*, a Latinis vero *principium summum;* hinc Pater dicitur *ingenitus*, *improductus* et *innascibilis*.

262. Fiunt autem processiones per actiones quae dicuntur *immanentes*, seu quae intimae sunt Deo ac in ipso manent ad illarum discrimen, quae *transeuntes* vocantur, quaeque respectu termini, extra Deum sunt, nempe creaturae. Actiones immanentes ex theologorum doctrina duae sunt *intelligere* et *velle*.

263. Exinde plerique theologi inferunt principium proximum processionum esse *intellectum* et *voluntatem* quatenus proprietates *notionales* sunt. Certe Scripturae ac patres passim Filium *Verbum* et *Sapientiam* vocant, quae spectant ad intellectum; Spiritum vero Sanctum *Amorem*, *Charitatem*, *Gratiam*, quae quidem sunt voluntatis. Cum igitur Filius sit terminus adaequatus divini intellectus, utpote qui eum exhauriat, prout et Spiritus S. qui totam exhaurit voluntatis foecunditatem, divinae voluntatis terminus est adaequatus; hinc concludunt nonnisi duas esse posse processiones. Ita quidem communiter theologi, quibus tamen alii refragantur; agitur enim de eo quod fides reliquit liberum circa modum explicandi tanti mysterii.

264. Salva itidem fide, theologi diversas tenent sententias in ratione exponenda quare Filii processio sit generatio, non item vero Spiritus Sancti. Alii enim cum s. Thoma p. 1. q. 27. ar. 4. inter utramque discrimen repetunt a *modo* originum. Cum generatio sit *origo viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturae*, ad eam requiritur, ut geniti origo sit a gignente per actionem quae communicet similitudinem naturae; cum vero processio non dicat nisi emanationem unius ex altero, et voluntas ad amandam

rem non autem ad inducendam rei similitudinem sit ordinata, fit ut Verbi processio sit generatio, non autem Spiritus S. qui est charitas et est ex voluntate. Alii vero cum s. Augustino sentiunt solum Filium esse genitum, quia solus ab uno Patre procedit, cum nullus Filius duos possit habere patres. S. Anselmus in *Monologio* lib. 1. c. 57. diversas sententias conciliare simul adnititur. Ast satius videtur fateri cum s. Gregorio Nazianzeno tum generationem Verbi tum processionem Spiritus S. honorandas potius esse quam investigandas utpote ineffabiles. Illud solum adjicere praestat, quod quamvis duae hae processiones distinguantur respectu termini, idem tamen sunt respectu principii.

265. II. Proprietates quibus singulae personae gaudent, vocantur *notiones*. Adeoque notio est character, tessera, seu nota singularis qua divina quaeque persona internoscitur. Proprietas tamen, relatio ac notio una eademque divina res sunt. *Proprietas*, quatenus est *Paternitas* soli Patri competit; *relatio*, quatenus respicit Filium; *notio*, quatenus Patrem constituit et a Filio discernit. Notiones quinque numerantur a theologis, *Paternitas*, *Filiatio*, *Spiratio activa*, *Spiratio passiva*, *et Innascibilitas*. Quatuor priores cum se mutuo respiciant, ideo etiam relationes dicuntur, non item vero, si presse sumatur *innascibilitas*. In Deo igitur *natura* est una, *processiones* duae, *personae* tres, *relationes* quatuor, *notiones* quinque sunt.

266. Disputant theologi ûtrum relationes dici debeant necne perfectiones; alii enim affirmant, alii negant. Disceptatio videtur potius de voce quam de re. Quaecumque demum sententia admittatur, illud pro certo habendum est, quod si dicantur esse perfectiones per quas altera ab altera persona distinguitur, non ideo personas singulas destitui ea perfectione qua alia gaudet, quia etsi non habeat immediate, prout persona est, habet tamen mediate ratione ejusdem naturae, quae eadem in tribus et in singulis personis est.

267. Sunt autem ejusmodi relationes in Deo verae ac

reales, alioquin personae realiter ab invicem non distinguerentur, secus ac fides docet. Si enim ratione naturae unum sunt, debent personae tres realiter esse per reales relationes, prout ipsarum nomina important; ac proinde Pater vere et realiter est Pater, sicut et Filius, et Spiritus S.

268. III. *Circumsessio*, seu ut ab aliis dicitur *circumincessio* seu *commeatio*, illa proprietas est per quam divinae personae ratione identitatis naturae secum invicem communicant, definiri autem solet: *Intima existentia unius Personae in altera, sine confusione personae seu personalitatis.* Quo sensu s. Fulgentius lib. *De fide* c. 1. n. 4. scribebat: *Totus Pater in Filio et Spiritu S. est; et totus Filius in Patre et Spiritu S. est; totusque Spiritus Sanctus in Patre et Filio est.* Ad hanc proprietatem referuntur Christi verba Jo. 14, 11. *Ego in Patre et Pater in me est.* S. Thomas p. 1. q. 2. ar.3. exponit id triplici ratione contingere, *essentia* quae eadem est, *relatione* qua simul consistunt relativi termini; *origine* qua una persona ab altera emanat per processionem ad intra. Ejusmodi proprietas valde confert tum ad personarum distinctionem, tum ad earum consubstantialitatem constabiliendam.

269. IV. *Missio* est *processio unius personae ab alia cum ordine ad terminum.* Missio prout dicit processionem, aeterna ac immutabilis est utpote necessaria et ad intra; prout dicit terminum, temporalis esse potest, gratuita et libera. De missione sub utroque respectu locutus est Christus Jo. 8, 42. *Ego ex Deo processi et veni, neque enim a me ipso veni; sed ille me misit.* Jamdiu observaverat s. Augustinus *De Trin.* lib. 2. c. 5. *Pater solus numquam legitur missus*, quia videlicet a nullo procedit. Si mittentis nomine principium designetur personae quae mittitur, uti animadvertit s. Thomas p. 1, 43. ar.8., tunc illa sola intelligitur mittere, quae personae missae principium est, sic Filius a solo Patre mittitur, Spiritus S. autem a Patre et Filio; quod si mittentis nomine significetur principium effectus secundum quem attenditur missio, a tota Trinitate persona missa di-

cenda est; uti Filius qui Isa. 48, 16. missus perhibetur a Patre et Spiritu S. *Dominus misit me et Spiritus ejus.*

270. V. Ut ratio accurate servetur cum de hoc mysterio disseritur, theologi plures solent regulas tradere, ex quibus nos hic praecipuas seligemus: *Unius aut Unitatis* vocabula usurpantur ad essentiae unitatem significandam. Si tamen *unius* vox in masculino genere adhibeatur, refertur ad personam non ad naturam, hinc nisi adjiciatur vox *Deus* dici nequit *Trinitas est unus*, alioquin propositio *sabelliana* evaderet. Idcirco cum de personis sermo est, debet dici *alius* et *alius* non autem *aliud* et *aliud;* cum enim neutrum genus adhibeatur in ordine ad naturam, si diceretur *Pater est aliud a Filio,* propositio foret *ariana.* Magis idonea theologis videtur vox *Unitatis* quam *unionis* ad significandam trium personarum naturae identitatem. Si res sit adversus christianos, praestat Deum unum vocare quam *unicum, singularem, solitarium* prout facere consueverunt sociniani, qui proinde *Unitarii* appellantur; si vero adversus polytheistas, perinde est eum *unum* ac *unicum* dicere, quia haec vox refertur ad naturam, quae reipsa *unica* numero est. Ex hac perfectissima divinae substantiae unitate in tribus personis, factum est, ut Deus *unum* aut *unus Deus*, aut *Trinitas unus Deus* diceretur, prout dicitur *Trinitas est Deus*, et promiscue *Tres personae sunt Deus, vel Deus est Trinitas*, vel *Deus est personae tres.*

271. *Trinitas* idem est ac *ternarius* vel *ternio*, et ad collectionem personarum refertur. Usus obtinuit ut dicatur *Deus trinus* non *triplex*, si de personis sermo sit, possunt dici personae *trinae* aut persona *triplex.* In Deo dici nequit esse tres res, tria entia, tres unitates etc. nisi adjiciatur *relativas;* nullo vero modo asseri potest tria esse *individua* cum haec vox ad naturam *specie* unam, non autem *numero*, cujusmodi Dei est, referatur.

272. Nomina essentialia in abstracto non possunt supponere pro personis divinis; adeoque dici nequit *essentia generat* aut *generatur*, prout etiam definivit conc. Latera-

nense IV. Prout vero nomina essentialia concreta sumuntur, nisi adjiciatur attributum, sive proprietas notionalis, supponunt pro natura subsistente in tribus personis, uti cum dicitur: *Deus creat;* si autem proprietas notionalis adjiciatur, tunc nomina essentialia concreta supponere possunt modo pro una, modo pro duabus personis, ut cum dicitur: *Deus generat*, *Deus spirat.*

273. Merito synodus Pistoriensis castigatur a Pio VI. in constit. *Auctorem fidei*, eo quod a communi et accurata loquendi ratione recesserit sive cum asseruit *Deum in tribus personis distingui*, sive cum affirmavit *secundum earum proprietates personales et incommunicabiles exactius loquendo exprimi seu appellari Patrem*, VERBUM, *et Spiritum S.*, quasi minus propria esset appellatio *Filii.* Sic jure arguitur Hermesius, dum in sua *Christiana cathol. dogmat.* pag. 470. scripsit Patrem, Filium et Spiritum S. esse *effectus Dei;* Filium esse *efficientiam Patris seu divinae essentiae;* ortam esse reactionem divinae essentiae in seipsam per *coëfficientiam Patris ac Filii*, aliaque ejusmodi, quae non minus a recta loquendi, quam a recta sentiendi ratione circa Augustissimum hoc Trinitatis mysterium abhorrent.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE

1. Postquam Deum in suis actionibus *ad intra* spectavimus, eundem prout se creaturis rationalibus manifestat in suis actionibus *ad extra* spectandum assumimus. Tria distinguuntur genera rerum, quibus Deus suam bonitatem communicando gloriam suam nobis manifestare dignatus est. Alia mere spiritualia sunt, ut Angeli; alia mere corporea ut res materiales quibus hic orbis constat; alia denique mixta, cujusmodi homo est substantia spirituali et corporea coalescens. In tres proinde partes tractationem hanc partiemur, in quarum prima de Angelis; in secunda de Mundo; in tertia de Homine disseremus.

PARS I.

DE ANGELIS

2. Pauca sunt quae Scriptura et Traditio nos de Angelis docent; eorundem videlicet existentiam, naturam, officia, gratiam, plurimorum lapsum, poenam, machinationes. Et haec fere capita sunt de quibus agendum suscipimus adversus incredulos ac rationalistas qui illa aggrediuntur.

CAPUT I.

DE ANGELORUM EXISTENTIA

3. *Angeli* nomen, uti patres observant, officii potius est quam naturae. Quos Graeci *Angelos*, Latini *Nuncios* appellant, Hebraei *Malachim* aut etiam *Elohim*, ethnici pas-

sim *genios* aut *daemones* vocant. Angelorum existentiam praeter antiquos sadducaeos impugnant sociniani passim ac rationalistae. Contra quos sit:

PROPOSITIO

Tum ex Scriptura, tum ex Traditione universa Angelos existere constat

4. Haec propositio spectat ad fidem, uti ex dicendis constabit. Mirum est potuisse sadducaeos Angelorum existentiam inficiari, etsi, ut pluribus placet, illi solum Pentateuchum uti divinum admitterent. Frequens enim in libris Mosis Angelorum occurrit mentio. Ceteris omissis, Genes. 16. Angelus commemoratur qui Agarem compellat; ibid. 19. duo Angeli Sodomam veniunt, ac Lothum inde educentes, servant; et alibi passim. Quoad reliquos Veteris Testamenti libros sive propheticos sive historicos non vacat ex iis testimonia congerere, cum notissima ea sint. Nec minus frequens Angelorum fit mentio in Novo Testamento. Angelus Gabriel primum Zachariae, deinde B. Virgini apparuit Luc. 1. Alter Angelus apparuit in somnis Joseph, referente Matthaeo 1., Angeli apparent mulieribus ad ipsis annunciandam Christi resurrectionem. Apostolus Hebr. 1. comparat Angelos cum Christo, ut illorum inferiorem conditionem commonstret, quos dicit Dei *ministros*. Quapropter jure merito Augustinus affirmat *Serm.* 1. *in Psalm.* 103. *Esse Angelos novimus ex fide . . . nec inde dubitare fas nobis est.*

5. Omnes populi antiqui ac recentiores in admittenda Angelorum, seu substantiarum spiritualium, quae sub Deo sint ac natura hominibus praestantiores, existentia conveniunt. Thales, ut refert Athenagoras in *Legat pro christianis* num. 23. trifariam superiores substantias distinxit, *in Deos*, *in daemonas*, *et heroes*. Hierocles ad *Aurea Pythagorae carmina* Angelos ab ipso Pythagora *deos immortales* a summo Deo conditos, appellatos fuisse testatur. Socrates, teste Xenophonte, in daemonis seu *genii* custo-

diam traditum se dictitabat. Plato has substantias tum daemonas, tum *Angelos* vocat. Hujus generalis persuasionis fidem facit Tertullianus in *Apologet.* cap. 22. nec non Cyprianus in lib. *De idolor. vanitate.* Demum Angelorum bonorum et malorum conflictus veluti fundamentum theologiae Orientalium est tum veterum tum recentiorum. Historici conveniunt hanc persuasionem vel ad ipsos silvestres Americanos pervenisse.

6. Constat igitur tum Scripturas tum universam traditionem nos certos facere de Angelorum existentia.

DIFFICULTATES

7. Obj. 1° Moses nuspiam Angelos creatos refert. 2° Angelorum nomina *Michael*, *Gabriel*, *Raphael* nonnisi sub captivitate Babylonica innotuerunt, nihil igitur vetat quominus a Chaldaeis ad Judaeos hanc opinionem de Angelorum existentia promanasse dicamus. 3° Eo ipso quod *Angelus* nomen *officii* est, verisimile est Scripturam *Angelorum* nomine homines significasse, qui Dei voluntatem nobis annunciaverunt, prout reipsa Malachias, et Joannes Baptista, imo et Christus ipse hac appellatione donati sunt. 4° Quae proinde in Scripturis de Angelorum leguntur apparitionibus metaphorice intelligi debent et ex vulgi opinione ad Dei omnipotentiam, aut efficientiam naturalem significandam, quae utpote vulgo ignota tribuebatur supernaturalibus causis. Ergo.

8. Resp. Ad 1^m^, *D.* Expresse, *Tr.* implicite *N.* Nam hoc ipso quod Moses tradit Deum Creatorem coeli et terrae, eundem Creatorem illorum Angelorum exhibet quorum adeo frequenter meminit. Specialem autem et expressam Angelorum creationem non refert, cum ipsi propositum fuerit adspectabilis hujus universi originem describere.

9. Ad 2^m^, Esto; *Neg.* tamen consequentiam, quae ex antecedente non fluit, cum potuerint ignota esse usque ad id temporis trium illorum Angelorum nomina, quin ignoraretur Angelorum existentia, prout certum est ex Penta-

teucho aliisque V. Testamenti libris fuisse compertam ante Babylonicam captivitatem

10. Ad 3^{m}, *Neg.* Ea siquidem a Scripturis tribuuntur Angelis quae nonnisi substantiis sui generis competere possunt, uti cum Christus Matth. 22, 30. respondit Sadducaeis homines in futura resurrectione sicut *Angelos* fore; vel cum ibid. 18, 10. testatur Angelos puerorum semper *videre faciem Patris;* vel cum Apostolus antithesim Hebr. 1. et 2. instituit inter Christum et Angelos, et non Angelos, sed semen Abrahae apprehendisse.

11. Ad 4^{m}, *Neg.* Si enim metaphorice quaecumque de Angelis in Scripturis referuntur intelligi possent ac de divina ἐνεργείᾳ, nihil certi in Scripturis superesset; quae Christus aut Apostolus in adductis locis dicunt et falsa et sine sensu essent. Rationalistarum proinde *mythica* interpretatio violenta est et Scripturae obvio sensui plane contraria.

12. Inst. Saltem Michaëlis nomine intelligendus est ipse Filius Dei, qui variis sub figuris ac symbolis se in V. T. videndum praebuit; ac propterea per analogiam de eodem Filio Dei intelligi possunt quae de ceterorum Angelorum apparitionibus in Scripturis occurrunt, prout Exod. 3, 2. *Flamma ignis* vocatur Angelus Dei, qui Mosen est allocutus.

13. Resp. *Neg.* In Apocalypsi c. 12. Michaël exhibetur pugnans cum Dracone quem virtute Agni, id est Christi, devicit; differt igitur Michaël a Filio Dei. Sic Luc. 1, 26. Gabriel differt a Christo quem nunciare venerat ad Mariam. Falsum est Exod 3. *flammam ignis* dictam esse a Mose Angelum Domini, sed hunc plane ab illa distinguit Moses scribens: *Apparuit illi* (Mosi) *in deserto montis Sina Angelus in igne flammae rubi.* Haec excogitata sunt a protestantibus ad impugnandum Angelorum cultum.

CAPUT II.

DE NATURA ANGELORUM

14. Angeli definiri solent: *substantiae spirituales completae* ad discrimen animarum nostrarum, quae ordinatae sunt

ad informandum corpus, adeoque sine illo sunt *incompletae*. Plerique veterum Angelos existimarunt subtili aliquo corpore praeditos. Post concilium Lateranense IV. vix non obsolevit ejusmodi opinio. Pluribus tamen heterodoxis et philosophis adhuc ea arrisit sententia autumantibus haud posse dari spiritum activum sine corpore. Ast vix nunc salva fide hoc placitum adstrui potest.

PROPOSITIO

Angeli sunt meri spiritus omnis corporis expertes

15. Propositio haec *certa* est ex conc. Lateranensi IV. quod cap. *Firmiter* definivit adversus manichaeos: *Unum esse universorum principium qui . . . utramque condidit creaturam, spiritualem et corpoream, Angelicam videlicet et mundanam, ac deinde hominem, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam.* Angelica igitur natura omnino spiritualis est omnisque corporis expers, qualis anima nostra est, alioquin homo substantia *media* seu *communis* non esset inter angelicam et mundanam.

16. Inniti autem ejusmodi doctrinam Scripturis aperta res est; etenim sacrae Litterae constanter Angelos sive bonos sive malos *Spiritus* vocant. Sic Apostolus Hebr. 1, 14. eos vocat *Administratorios Spiritus*. S. Joannes Apoc. 1, 4. scribit: *Et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt;* Christus Luc. 10, 20. *Spiritus*, inquit, *subjiciuntur vobis*, et alibi *Spiritus nequam*, *Spiritus immundi* vocantur; et Ephes. 4, 12. *Spiritualia nequitiae*. Jam vero vocem *Spiritus* substantiam simplicem et incorpoream significare patet ex eo quod Jo. 4, 24. Deo tribuatur, et 1. Cor. 2, 11. animae hominum. Et sane cum homo corpore etiam praeditus sit, numquam simpliciter *Spiritus* vocatur; contra vero nuspiam fit mentio corporis Angelorum, sed semper et absolute *Spiritus* dicuntur. Evidens igitur est eos vere substantias spirituales esse et corpore plane destitutas.

17. Inniti praeterea hanc ipsam doctrinam traditioni

exinde liquet, quod quamvis, ut diximus, plerique veterum subtili aliquo corpore constantes Angelos existimaverint, plures tamen contrarium semper senserunt. Etenim ex patribus alii eos plane dicunt *incorporeos* ἀσώματους, uti Auctor Homiliae in Theophaniam, qui creditur Gregorius Thaumaturgus vocans Angelos *incorporeas virtutes;* Gregorius Nyss. qui lib. 12. *contra Eunom.* eos appellat *incorpoream creaturam;* Gregorius Nazian. *naturam intelligibilem et incorpoream* apud Petavium *de Angelis* lib. 1. c. 3.; Eusebius Caesariensis in *Demonstr. Evangelica* l.1. c.3. qui non solum eos nominat *substantiam incorpoream*, sed praeterea cum Deo comparat; item s. Jo. Chrysostomus, Epiphanius, Theodoretus, Procopius, qui *Comment. in Genesim* c. 15. expresse insuper vocat *substantias penitus incorporeas;* nec non Dionysius Areopagita nuncupatus, Nilus, Jo. Damascenus etc. Nec alia stetit patribus Latinis sententia; nam Marius Victorinus et Lactantius Angelos dicunt *incorporeos* vel *incorporales*, prout praestiterunt Julius Africanus atque Fulgentius apud eundem eruditissimum auctorem, quibus accedunt duo summi Pontifices Leo M. et Gregorius M. quorum primus in *Ep. ad Turrib.* c.6. scribit, *veram fidem quae est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporearum, bonam confiteri substantiam;* alter vero *Dialog.* lib. 4. c. 29. interrogat: *Quis sanum sapiens esse Spiritus corporeos dixerit?* 2° Alii non solum Angelos incorporeos vocant, sed insuper eos appellant *mentes* νοῦς seu *substantias intelligentes*, uti Gregorius Nazianz. et Nyssenus, Eusebius, Dionysius Areopagita dictus, aliique; 3° Alii demum eos dicunt *simplices* et *sine materia* ἀΰλους, uti uterque pariter Gregorius, Marius Victorinus, Lactantius etc. apud eundem auctorem.

18. Quae cum ita se habeant, patet doctrinam de spirituali ac incorporea Angelorum natura non minus Scripturae quam traditionis auctoritate fulciri.

DIFFICULTATES

19. I. Obj. 1° Scripturae exhibent Angelos mulieribus se commiscentes, uti legitur Genes. 6, 2. *Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores;* 2° filiorum porro Dei nomine Angelos significari ex versione Alexandrina discimus, quae sic vertit: *Videntes Angeli Dei* etc. nec non ex libro Henoch, teste Augustino *De Civit. Dei* lib. 15, c. 24. n. 4. 3° Quam sententiam secuti sunt Justinus, Clemens Alex., Tertullianus, Ambrosius, Sulpicius Severus, Lactantius aliique non pauci apud Petavium op. cit. lib. 3. c. 2. Sed 4° contextus ipse eam exigit, cum referatur ex his connubiis procreatos esse gigantes; 5° et sane si pro filiabus hominum in sensu litterali veniunt foeminae ab hominibus oriundae, pro *filiis Elohim* in sensu proprio significari debent Angeli seu *naturae supernales*, prout animadvertit Rosenmüller, adeoque Angeli aut corpus sunt, aut corpus habent. Ergo.

20. Resp. Ad 1m, *Neg.* Neque id evincit objectus Geneseos locus in quo ex communi interpretatione *Filii Dei* intelliguntur filii Seth, seu principes, uti ex pluribus aliis testimoniis constat voce *Elohim* significari *principes*, ut Exod. 21, 6. et c. 22. et alibi; hinc Symmachus vertit: *Filii potentum*, eadem ratione verterunt Onkelos et Saadias; Arabs Erpenii: *Filii magnatum;* interpres Samaritanus: *Filii dominatorum*, ac de filiis Seth vel ipse Clericus ea verba accepit, qui praeterea observat his vocibus passim in Scripturis designari veros Dei cultores, prout reipsa plerique patres ea intellexerunt. Profecto repugnat expositio de Angelis; nam si boni ii sunt, utpote Dei visione fruentes, non potuerunt capi mulierum illecebris, si mali, non potuerunt dici *Filii Dei*.

21. Ad 2m, *Neg.* Ut enim praeteream non omnes codices sic dictae versionis LXX. habere: *Angeli Dei*, eodem Augustino teste, sed alios habere: *Filii Dei*, prout habet codex quo usi sunt editores polyglottae Complutensis, no-

tum est per *Angelos Dei* saepe homines religiosos designari in Scripturis. Librum autem Henoch supposititium esse critici omnes norunt.

22. Ad 3^m, *D*. Ex versione Alexandrina aut libro Henoch decepti, *C*. ex sensu Ecclesiae traditionali *N*. Plerique ex objectis patribus a versione illa decepti sunt; alii vero a libro Henoch quem uti sacrum habebant, ut Tertullianus nonnullique alii. Ex hoc fonte fabulam hanc plures hausisse videntur. Verum haec sententia peculiaris istorum patrum extitit, nec unquam in Ecclesia praevaluit. Etenim alii patres eam aperte refellerunt, alii, ut Philastrius Brixiensis, inter haereses connumerant, sic enim in lib. *de Haeresibus* Philastrius haereses recensens inter ceteras et hanc notat, *Angelos se miscuisse cum foeminis ante diluvium, et inde esse natos gigantes*.

23. Ad 4^m, *Neg*. Tum quia nondum exploratum est vocem *Nephilim* significare *gigantes* proprie dictos, non autem homines *fortes*, *violentos*, *defectores*, seu impios ac praepotentes, qui omnia sibi pro arbitrio licere existimabant, prout vox illa alibi vertitur, et verba immediate sequentia insinuant: *Isti sunt potentes, a seculo viri famosi;* tum quia ex naturalibus causis fieri potest ut ex communis generis parentibus gigantes, seu procerae staturae homines oriantur, prout observat s. Augustinus loc. cit., qui id exemplis confirmat ex historia sacra et profana petitis, quin necesse sit confugere ad Angelorum cum mulieribus nuptias.

24. Ad 5^m, pariter *Neg*. Alioquin etiam nomine *filiorum Dei* deberemus intelligere Angelos a Deo progenitos, sicut *filiae hominum* ab hominibus generatae sunt.

25. Inst. 1° Angelis a Paulo 1. Cor.13,1. *lingua* tribuitur; imo et os praebere eis videtur Christus Matt.24,31. dicens: *Mittet Angelos suos cum tuba et voce magna*. 2° Luc.20, 36. *aequales Angelis* in resurrectione homines futuros affirmat; nulla porro esset ejusmodi aequalitas nisi dicantur Angeli corpus habere. 3° Daemones profecto Matt. 25, 41. 2. Petr. 2,4. Jud. 6. igne torqueri perhibentur; 1.Reg.16,23.

sono citharae compesci; Tob. 6, 8. fellis fumo fugari. 4° Patres etiam docent passim eos allici cibis, nidore, suffimentis etc. quae sine corpore intelligi nequeunt. Ergo.

26. Resp. *D.* Angelis lingua et os tribuuntur metaphorice, *C.* proprie *N.* Apostolus hypothetice loquitur de Angelorum lingua, seu potius idiomate; Christus vero, ut aliqui volunt, sub sensibili figura significat terrorem quem homines experturi sunt cum ad judicium vocabuntur, seu ut alii existimant, corpore adscito Angelos daturos vocem similem tubae clangori.

27. Ad 2^m, *D.* Aequales Angelis homines redivivi erunt quoad modum vivendi, *C.* quoad modum existendi *N.*

28 Ad 3^m, *D.* Daemones torquentur, compescuntur, fugantur virtute divina, *C.* propria ac materiali *N.* Uti sacramenta, inquit s. Augustinus, sanctificant animam.

29. Ad 4^m, *D.* Alliciuntur ut *Spiritus signis*, divini scilicet honoris quem affectant, *C. ut animalia cibis N.* Ita s. Augustinus *De civ. Dei* lib. 21. c. 6.

30. II. Obj. Justinus M., Clemens Alex., Tertullianus, Lactantius aliique non pauci apud Petavium op. cit. lib. 1. c. 2. Angelos corporeos dixerunt. Ss. Augustinus et Bernardus ancipites se praebuerunt. Ergo.

31. Resp. *D.* Quorum tamen plerique impropriè vocem *corporei* usurparunt, *C.* omnes de corpore proprie dicto locuti sunt *N.* Alii enim corpore interdum Angelos praeditos dixerunt quatenus *corporis* nomine *substantiam* significarunt, quo sensu Tertullianus Deum ipsum *corporeum* vocavit; alii *corporeos* dixerunt Angelos non absolute sed comparate ad Deum cui omnimoda solum simplicitas competit. Alii vero ea voce usi sunt ad significandum quidquid definito in loco continetur aut agit, uti Cassianus et Hilarius. Si qui sunt quorum verba emolliri nequeant, sunt deserendi, quibus plures alii obsistunt, ac praecipue Ecclesiae sensus. Sancti Augustinus et Bernardus in re nondum definita ab Ecclesia, maluerunt prudenter dubitare, quam quidpiam certi proferre.

32. Inst. Synodus Nicaena II. dialogum probavit Joannis Thessalonicensis, in quo Angeli dicuntur corporei, si non omnino, saltem ex parte. Ergo.

33. Resp. *Neg. A.* Cum enim dixisset Tharasius: *Ostendit pater* (Joannes) *quod et Angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt,* respondit Synodus: *Etiam Domine*, nempe Angelos posse pingi. Sed clarius adhuc mens synodi apparet ex fidei professione his verbis expressa: *Veneramur imagines sanctorum et incorporeorum Angelorum, qui tanquam homines figura humana hominibus apparuerunt.* Quibus verbis patefecit concilium se plane rejicere sententiam Joannis de Angelis corporeis.

34. Ex dictis non solum habetur Angelos natura sua spirituales esse ac *incorruptibiles*, sed etiam *immortales*; tum eos intelligentiae vi, ac virtute humanae naturae praestare.

CAPUT III.

DE ANGELORUM OFFICIIS

35. Plura esse Angelorum officia nemo in dubium revocat, tot enim sunt quot ministeria quae Deus illis committit. Inter haec eminet hominum custodia ac tutela dicente Apostolo Hebr. 1, 14. *Omnes sunt administratorii Spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis.* Nonnulli antiquiores plus aequo istorum ministerium protenderunt, nec enim solum regnis, provinciis, communitatibus aut hominibus singillatim sumptis, quod et nos tuemur, Angelos praefici docuerunt, verum etiam et bestiis ipsis, plantis, rebusque fere omnibus. Horum sententia numquam ab Ecclesia probata est, adeoque obsolevit; perperam Joannes Bodinus, et Le Maître calviniani homines eam instaurare adnisi sunt. Quod magis mirari subest in ejusmodi hominibus, est, quod ipsorum parens Calvinus veluti perniciosum commentum rejiciat Angelorum custodiam. Calvinum secuti rationalistae doctrinam de

Angelorum custodia aevi rudioris et incultioris ingenio adscribunt. Contra quos sit :

PROPOSITIO

Dogma catholicum est, Scripturae ac Patrum auctoritate firmatum, Angelos in hominum custodiam deputari

36. Propositio generalis est, qua adstruimus hominibus Angelos praefici ad custodiam, quo sensu theologi passim eam ad fidem spectare docent. Singulis autem hominibus Angelos singulos deputari non solum justis et praedestinatis, verum etiam peccatoribus et reprobis, singulis praeterea regionibus ac provinciis, praecipue autem Ecclesiis Angelos praeesse, certa quidem et communis sententia est, ad fidem tamen minime spectare omnes pene fatentur.

37. Ut ad veritatem adstruendam enunciatae propositionis accedamus, praeter Apostoli verba quae ante adduximus, eam evincunt quae Ps. 90. leguntur: *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis,* quae tanquam de justis dicta omnes admittunt patres ac theologi; huc pariter referuntur Christi verba Matth. 18, 10. *Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis, quia Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei.*

38. His testimoniis innixi Origenes *Hom.* 8. in *Genes.* n.8., s. Basilius *Hom.* in Ps. 33. n. 3., s. Ambrosius *Serm.* in Ps. 123. n. 9., aliique passim hoc Angelorum ministerium propugnant, nobis hic satis sit verba s. Ambrosii recitare : *Mittit Dominus*, inquit ipse, *Angelos suos ad defensionem eorum qui haeredes futuri sunt promissorum caelestium.* S. Augustinus vero in lib. *De octoginta tribus quaest.q.* 67. n.7. statuit Angelos adjuvare *nos pro sua sublimitate, dum obtemperant Deo, qui pro nobis etiam unicum Filium suum dignatus est mittere.*

39. Singulis autem hominibus singulos Angelos deputari, prout communis sententia fert, aperte colligitur ex recitatis Christi verbis : *Angeli eorum . . . vident faciem Patris.* Christus enim non dixit *Angelus* sed *Angeli*, et adje-

cit *eorum*, id est *proprii,* seu cuilibet adscripti. Pervulgatam persuasionem hanc penes Judaeos ac primos christianos evincit quod legitur Act. 12, 15. de Rhode puella asserente Petrum adesse ac pulsare, cui fideles domi congregati responderunt : *Angelus ejus est;* quae de Angelo Petri custode intelligenda esse res clamat per se, ac patres omnes confirmant. Hinc s. Hieronymus *Comment. in Matth.* l. 3. jure exclamabat : *Magna dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum.* Et s. Basilius *contra Eunom.* lib. 3. *Quod autem*, inquit, *unicuique fidelium adsit Angelus tanquam paedagogus aliquis, et pastor vitam gubernans, nemo contradicet, qui verborum Domini meminerit, dicentis : ne contemnatis* etc. Exinde concludebat s. Bernardus *Serm.* 12. in Ps. 90. n. 5. *In quovis diversorio, in quovis angulo Angelo tuo reverentiam habe . . . Si fidem consulas, ea tibi Angelicam probat praesentiam non deesse.*

40. Porro Angelorum custodiam non ad pios tantum electosque homines extendi, verum etiam ad peccatores ac reprobos theologi colligunt tum ex generali patrum loquendi ratione, tum ex divina bonitate et clementia; s. Thomas p. 1. q. 113. ar. 4. ad 3. ejusmodi custodiam peccatoribus ac reprobis utilem esse ostendit, quatenus hi *juvantur quantum ad hoc, quod ab aliquibus malis retrahuntur, quibus et sibi et aliis nocere possunt.*

41. Variis autem Scripturarum testimoniis innixi catholici theologi docent hanc ipsam tutelam Angelis commissam esse regnorum, provinciarum et communitatum. Sane Exod. 14, 19. memoratur *Angelus Dei, qui praecedebat castra Israel ;* Jos. 5, 14. apparuit *Princeps exercitus Domini;* Dan. 10. fit mentio Angeli regni Persarum, Graecorum et Judaeorum. Erudite de hoc argumento egit Trombellius.

DIFFICULTATES

42. Obj. 1° Quae in Scripturis referuntur de Angelorum custodia aut apparitionibus totidem mythi sunt, quibus po-

pulo incultiori divina providentia commendatur, ac veluti sub oculos ponitur. 2° Sane Angelorum custodia supervacanea est, cum Deus ipse homines custodiat, juxta illud Ps. 120. *Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel.* 3° Accedit, quod intelligi nequeat, cur si Angeli custodes nobis dati sunt, a nobis non arceant calamitates quibus torquemur, tentationes quibus propulsamur, peccata quibus inquinamur. 4° Sed nec possunt Angeli praecipuis nostris necessitatibus prospicere, quae internae sunt, cor autem nostrum Deo soli patet. 5° Concludi igitur debet ethnicorum fabulas de geniis cuilibet homini assistentibus originem huic opinioni de Angelorum tutela dedisse.

43. Resp. Ad 1^m, *D.* In systemate rationalistarum quibus Scriptura universa non est nisi mythologia, *C.* in rei veritate juxta sensum christianum ac traditionalem *N.* Juxta adversarios enim divini scriptores imo et Christus ipse ut sese accommodarent populo incultiori nos perpetuo decepissent. Verum cum haec sentiendi ratio tota ac unice in gratuito systemate adversariorum innitatur, quod vix natum, obsoletum fere jam effectum est, non est cur in ea improbanda immoremur.

44. Ad 2^m, *D.* Si Deus excluderet in mundi ac hominum regimine cooperationem causarum secundarum, *C.* si et his utatur *N.* Porro Deus qui fortiter suaviterque disponit omnia, quemadmodum Ecclesiam per legitimos pastores, populos per principes regit, sic Angelos custodes ad hominum tutelam delegat.

45. Ad 3^m, *Resp.* Custodes Angelos non omnia a nobis mala propulsare eadem ratione qua eadem a nobis non arcet Deus ipse. Nonnulla nobis mala utilia sunt, alia a voluntate ac deliberatione nostra pendent.

46. Ad 4^m, *D.* Immediate, *Tr.* mediate, seu divina manifestatione *N.*

47. Ad 5^m, *Neg.* Sed ethnici potius ex primaeva traditione didicere Angelorum erga homines tutelam. Sane in Genesi librorum omnium antiquissimo c. 48, 16. Jacob me-

minit peculiaris Angeli sui, dicens: *Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.*

48. Inst. In hac hypothesi 1° Angeli hominibus quibus exhibent ministeria inferiores essent. 2° Divina visione interim destituerentur. 3° Moerore aut laetitia afficerentur ex bono vel malo tutelae quam praestant exitu. Quae absona sunt. Ergo.

49. Resp. Ad 1m, *Neg.* In hoc enim famulatu Angeli Deo obediunt eique serviunt, etsi objectum illorum ministerii sit utilitas nostra; uti officiales ac ministri publici qui in bonum populi a Principe constituti sunt, dici nequeunt populo inferiores.

50. Ad 2m, *Neg.* pariter; testante enim Christo, Angeli puerorum custodes *semper vident faciem Patris.*

51. Ad 3m, *D.* Si contra ipsorum voluntatem malus exitus accideret, *C.* secus *N.* Jam vero Angelorum voluntas divinae voluntati prorsus conformis est, quae mala sive adversa aut vult aut permittit. Eo vel magis quod numquam ex Angelorum negligentia, sed semper ex hominum malitia, mala moralia repeti debeant.

CAPUT IV.

DE ANGELORUM GRATIA, LAPSU ET POENA

52. Nulla circa hos articulos nobis controversia est cum incredulis aut heterodoxis. Si quae viget disceptatio, opiniones varias ea afficit quae in scholis vigent.

53. I. Ac primo quidem Angelos omnes a primo creationis instante gratia sanctificante ornatos fuisse, qua Deo conjungerentur, communis est catholicorum doctorum sententia, quibus familiare est illud Augustini effatum *De Civit. Dei* lib. 12. cap. 9. n. 2. *Deus erat simul in eis et condens naturam et largiens gratiam.* Biblicis fundamentis innixa ea est; Christus enim Jo. 8. de diabolo ait: *In veritate non stetit*, nempe in *sanctitate et justitia*, uti exponunt s. Jo.

Chrysostomus et Leo M. Sic etiam s. Judas v. 6. *Angelos*, scribit, *qui non servaverunt suum principatum;* ut alia omittam. Non defuerunt tamen, qui censuerint Angelos prius in puris naturalibus conditos esse, ac nonnisi post aliquod tempus gratia illos sanctificante praeditos fuisse; horum testimonia collegit Estius, qui recenset inter ceteros Hugonem Victorinum, Petrum Lombardum una cum ejus commentatoribus usque ad s. Thomam. Hi recitata s. Augustini verba exponunt de gratia actuali, ut insinuare videntur quae immediate s. Doctor adjecit: *Unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore numquam sanctos Angelos fuisse credendum est.* Quidquid porro de hac sententia sit, illud ex ea saltem colligitur, perperam jansenianos ad negandam possibilitatem purae naturae, priorem sententiam ad fidem spectare affirmasse.

54. Praeter gratiam sanctificantem Angelos consecutos esse gratias etiam actuales sine quibus perseverare haud potuissent, dubitari nequit. Sed quaestio movetur utrum gratia haec actualis eadem fuerit sive in Angelis reprobis sive in electis. Congruistae, augustiniani, atque etiam jansenistae affirmant; inficiantur autem juxta principia alias exposita thomistae, qui contendunt perseverantibus datam esse gratiam *ex se efficacem* seu cum physica praedeterminatione, quae data non est illis qui non perseverarunt. Unusquisque in suo sensu abundet. Verisimilis porro sententia est gratiam Angelis collatam fuisse independenter a futuris Christi meritis.

55. II. Certum insuper est non omnes Angelos his gratiis instructos in officio stetisse, sed plures ex illis excidisse a sanctitatis statu per grave peccatum.

56. Quod ad ejusmodi peccati speciem attinet, dimissis falsis aut minus probabilibus sententiis, communis est opinio illud superbiam fuisse, dicente Scriptura (Ecclesiastici 10, 15.) *Initium omnis peccati superbia;* et iterum (1. Tim. 3, 6.) *Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli.* Quod si in lib. Sapient. legitur:

Invidia diaboli mors introivit in mundum, intelligi id debet de causa daemonem impellente ad protoparentes seducendos.

57. Ast iterum quaeritur in quonam superbia ejusmodi constituenda sit? Alii enim existimant ideo Diabolum superbia peccasse, quod voluerit ex se, seu absque alieno subsidio beatitudinem illam assequi ad quam conditus fuerat. Alii censent in eo superbia elatum fuisse quod divinos sibi honores expetierit; alii demum quod dominatum ambierit in res creatas omnes. Antiquorum hac in re testimonia collegit Petavius lib. 3. *De Angelis* cap. 3.

58. III. Quodnam temporis intervallum effluxerit ab Angelorum creatione ad illorum praevaricationem, longum an breve, res est quae certo definiri non potest. Extra dubitationis autem aleam est, ipsos post illud peccatum, quodcumque demum fuerit, illico mulctatos velut laesae divinae majestatis reos, atque a caelestibus sedibus pulsos fuisse.

59. Multiplex fuit daemonum perduellium poena; ac prima quidem justitiae et gratiae sanctificantis amissio; privatio item perpetua juris adipiscendae beatitudinis ad quam ordinati erant; his accessit obumbratio quaedam intellectus, atque voluntatis in malo obfirmatio. Nihil tamen amiserunt daemones de naturae essentialibus.

60. Sed quid dicendum de poena sensus? Varia extitit veteribus hac in parte opinio. Siquidem plures censuerunt poenam sensus statim daemonibus minime inflictam fuisse, quorum testimonia congessit Petavius op. et loc. cit. c.4. Ex istis nonnulli autumarunt daemones ignis sempiterna poena nonnisi post extremum judicii diem fore plectendos; etsi Estius connitatur ipsorum verba detorquere ad aliam poenam secundariam et accidentalem significandam. Alii iique non pauci veteres in ea versati sunt opinione quod non omnes nefarii hi Spiritus detrusi in tartara fuerint, sed eorum pars in aëre locisque proximis sedem quandam habeant. Alii voluerunt ex daemonibus eos, qui in tartareas regiones compulsi sunt, vicissim quodammodo inter se mutare sedem, ut qui in inferis sunt illinc emergant, atque

ultro citroque commeent. Alii demum existimarunt eos igne vero proprieque dicto seu materiali minime torqueri. Magna ex parte ejusmodi sententiae obsoleverunt, ratum nunc fere penes omnes est tum omnes statim et ex aequo daemones mulctatos esse, tum veri semper ubicumque fuerint ignis tormenta sustinere.

61. Cum ex his alia penes omnes certa sint, alia in mera opinione domestica versentur, haec ideo attulisse sufficiat, quin propositiones statuamus.

CAPUT V.

DE DAEMONUM CUM HOMINIBUS COMMERCIO

62. Generali hac *commercii* voce significamus molimina omnia quibus daemones utuntur sive ad homines vexandos, sive ad malum extremamque perniciem illos impellendos. Ad hominum vexationes referuntur potissime corporum obsessiones; ad mala autem quibus homines inducere satagunt, referuntnr tentationes, ac reliqua omnia ad quae daemones solent homines inducere, sive pacto intercedente id fiat, sive sine pacto.

63. Duo extrema in his vitari debent, credulitas nimia, ac nimia incredulitas. Alii enim nimis facile aures pronas habent daemonologiae; alii autem omnia prorsus rejiciunt, quod postremum, uti observat s.Thomas in 4. *sent. dist.* 34. ar. 1. n. 3. *procedit ex radice infidelitatis sive incredulitatis, quia non credunt esse daemones nisi in aestimatione vulgi tantum.*

64. Ad hanc incredulitatem spectat recentiorum protestantium passim, neotericorum, ac rationalistarum sententia, juxta quam, eae, quas daemonum obsessiones dicimus, nihil aliud sunt, quam naturales morbi, vel superstitiosi vulgi figmenta, cui non obscure ex catholicis adstipulatus est Jaha in sua *Archaelogia biblica* §. 194. seqq. Hi ipsi cum prudentiore philosophia ceteros, qui referuntur, effectus componi haud posse pronunciant. Tum igitur ve-

ros dari daemoniacos, tum sapienter latas esse leges adversus superstitiones ac maleficia exercentes ostendendum assumimus.

PROPOSITIO I.

Tum ex Scriptura, tum ex Patrum et catholicae Ecclesiae sensu constat veros dari daemoniacos seu a daemone obsessos

65. *Obsessorum*, *possessorum*, *daemoniacorum*, *energumenorum* nomine veniunt illi quorum corporibus daemones insident, eaque movent, ac variis rationibus pro data sibi a Deo facultate exagitant. Quandoque minus presse voces illae usurpantur ad significandos scilicet peccatores aut infideles qui sub daemonis potestate vivunt. Nos de veris daemoniacis agimus.

66. Sic igitur rem primo ex Scripturis conficimus. Aut veri dantur daemoniaci, aut de Christi et sacrorum scriptorum veracitate actum est. Etenim Christus non solum passim exhibetur ejiciens daemones ab obsessorum corporibus, atque iis in adjunctis, ut nullus dubitandi locus sit quin ibi de veris daemonibus, verisque obsessis agatur. Nam 1° praecipit Matth. 4, 24. et Marc. 1, 32. daemoni ut *exeat et non amplius introeat in eum*, qui obsessus fuerat; profitetur aliquod esse *genus daemoniorum* quod *in nullo potest exire nisi in oratione et jejunio*, ut Marc. 9, 24. et alibi; 2° Daemones interrogat, ipsi respondent, rogant praeterea et impetrant, ut Luc. 8, 27. seqq. 3° Discipulis gestientibus quod in ejus nomine ejicerent daemones, respondit Luc. 10, 19. *In hoc nolite gaudere, quia Spiritus vobis subjiciuntur*. 4° Pharisaeis calumniantibus quod in Beelzebub ejiceret daemonia reponit Christus Matth. 12, 23-28. *Omne regnum in se divisum desolabitur*. 5° Matth. 10, 1. Marc. 16, 17. potestatem apostolis confert ejiciendi daemones distinctam a potestate aegros sanandi. 6° Apostolus Act. 16, 16. ejicit spiritum Pythonem a puella quae haud

modicum quaestum divinando dominis suis praebebat. Haec porro aliaque ejusmodi detorquere ad sanationes morborum perinde est ac vim inferre sacro textui, ac Christum traducere veluti apostolorum, populique deceptorem, scriptores vero sacros tanquam fabulatores; quae impia et absurda sunt omnia.

67. Sed non minus luculenter res conficitur ex patrum et Ecclesiae sensu. Patres siquidem antiquissimi uno consensu tum veros daemoniacos dari, tum inesse Ecclesiae potestatem obsessos a daemone liberandi tradunt; ac ita tradunt ut publice provocent paganos ut ad experimentum veniant, et videant an tali potestate christiani praediti sint necne. Ita passim Justinus, Minucius Felix, Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus aliique. Satis hic sit verba Tertulliani proferre ex *Apologet.* c. 23. *Detur hic*, inquit, *aliquis sub tribunalibus vestris, quem daemone agi constet; jussus a quolibet christiano loqui spiritus ille, tam se daemonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso . . . jam ergo subjecta christianis divinitas vestra.* Quinimo et pagani ipsi hanc potestatem de facto in Ecclesia admiserunt, quamvis aut magiae aut daemonum simulationi ejusmodi expulsionem ab obsessis corporibus tribuerent, uti Celsus apud Origenem lib. 1. n.6., Porphyrius apud Hieronymum in lib. *Advers. Vigilantium* n. 11. nec non Julianus apostata apud Cyrillum lib. 6.

68. Ex publica ac notoria potestate christianis tributa colligebant patres ineluctabile argumentum ad divinitatem Christi Jesu ejusque religionis veritatem adstruendam. Exinde etiam profluxit exorcistatus ordo ab ipsa apostolica aetate in Ecclesia institutus, ut eo instructi ex officio ejusmodi munus expellendi daemones exercerent; constitutae regulae ad illud rite obeundum, quae adhuc perseverant. Igitur aut omnia gravissima documenta abjicienda sunt absque ullo prorsus fundamento, aut omnino fatendum veros daemoniacos dari, prout tum ex sacris Litteris, tum ex universa antiquitate hactenus ostendimus.

DIFFICULTATES

69. I. Obj. Plura sunt quae aperte insinuant daemoniacos de quibus in Scripturis fit mentio eosdem esse ac aegrotos. Nam 1° Evangelistae inter aegrotorum numerum reponunt daemoniacos, ut Matth. 4, 23. 10, 18. Marc. 1, 32. et alibi; 2° quinimo aegroti omnes, quorum plerique in Evangeliis vocantur daemoniaci, *Act. Apost.* 10, 38. *oppressi a diabolo* dicuntur; 3° Qui liberati a diabolo perhibentur *curati* aut *sanati* dicuntur ad hoc ipsum insinuandum; 4° hinc Joannes nec in Evangelio, nec in ceteris scriptis ullam daemoniacorum mentionem facit, et apostolus Paulus 1. Cor. 12, 14. licet commemoret dona omnia miraculorum, de dono ejiciendi daemones alte silet. Ratio vero hujus rei est, quia hi duo apostoli iis in locis praedicarunt ubi ars medica florebat, et infirmitates non exorcismi sed artis medicae mediis depellebantur. Ergo.

70. Resp. *N. A.* Ad 1m, prob. vel *N.* vel *D.* Quatenus nonnulli ex illis daemoniacis praeter obsessionem morbo insuper detinebantur, *Tr.* vel *C.* daemoniaci simpliciter *N.* Nam in primis Evangelistae apprime secernunt aegrotos sanatos a liberatis a daemone, illis ipsis in locis, quae nobis objiciuntur et alibi passim, ex qua agendi ratione luculenter patet haud posse daemoniacos cum aegrotis permisceri, ut promiscue hi sumi possint. Deinde Christus, qui et sanitatem contulerat, et ab obsessione liberaverat, duplicem ad haec praestanda potestatem distincte apostolis contulit Marc. ultimo. Si proinde aliqui exhibentur in Scriptura morbo aliquo laborantes et a daemone oppressi, uti surdus et mutus de quo Matth. 9, 32. tum caecus et mutus de quo ibid. 12, 22. duo haec bene inter se componuntur, cum simul consistere possint, praesertim si admittatur, ut plures contendunt effectus hos morbosos a daemone ipso excitatos fuisse.

71. Ad 2m, *D. Oppressi a daemone* dicuntur a Christo sanati, quatenus peculiari hac locutione voluit Petrus li-

beratos a daemone distinguere ab illis quos Christus a morbis liberavit per collationem beneficiorum , *C.* quatenus aegrotos omnes indiscriminatim designare voluit *N.* Dixit enim Petrus de Christo. Transiit *benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo ;* quibus verbis et curationem a morbis et liberationem a diabolo Apostolus complexus est. Quoniam vero plures ex illis qui a daemonis vexatione liberati sunt, aegritudine etiam laborabant, ideo ea loquendi ratione usus est, quae utrumque significaret.

72. Ad 3^{m}, *D.* Aliquando , *C.* semper *N.* Addo voces *curandi* aut *sanandi* generales esse , quae aptari etiam commode possunt ad liberationem de qua agimus ; praesertim si animadvertatur ad id quod modo diximus de energumenis aegrotantibus. Ceterum saepe etiam vox *ejecit* occurrit , quae nullam difficultatem admittit.

73. Ad 4^{m}, *D.* Joannes non meminit daemoniacorum quia ejus scopus non ferebat , *C.* ad eos excludendos *N.* Ex historia enim novimus Joannem sibi proposuisse ea supplere quae a reliquis Evangelistis omissa fuerant , quaeque peculiari ratione ad constabiliendam Christi divinitatem referuntur. Cum igitur de liberatione obsessorum ceteri abunde scripserint , ideo Joannes eam praetermisit.

74. Falsum autem est Paulum in objecto loco tacere prorsus de peculiari hoc dono ; illud enim complexus est dum commemorat *operationem virtutum.* Sane Paulus non semel hanc exercuit potestatem, ut constat ex Actis apostolicis capp. praesertim 16, ac 19.

75. Ex his falsitas deprehenditur rationis quae adducitur silentii duorum apostolorum , quae gratuita est et contra factum ; nam in Asia minori et praecipue Ephesi , ac in Macedonia , praecipue vero Philippis, celebriores liberationes obsessorum contigerunt , ut ex citt. Actuum apostolorum locis manifestum fit. Adeo acuti sunt adversarii !

76. II. Obj. 1° Qui agitati a daemone in Scripturis dicuntur signa omnia ac symptomata amentiae praeseferunt , aut epilepsiae ; amentia seu idea fixa laborabant duo illi

daemoniaci furiosi Gadareni de quibus Matth. 8, 28. Marc. 5, 2. et Luc. 8, 27. quos propterea regionis incolae invenerunt *sanae mentis* effectos; epilepsia vero affectus erat juvenis ille de quo Marcus 9. refert modo in terram, modo in aquam aut in ignem detrusum, emittentem interim ex ore spumam, dentibusque frendentem. 2° Non desunt exempla de foeminis rudibus, quae melancholia laborantes concinne latine, aut alio idiomate loquebantur, testibus Petro de Abano, ac Pomponatio. 3° Nulla dantur certa signa ad veros daemoniacos secernendos a fictitiis. 4° Experientia docet ibi daemoniacos majori numero reperiri, ubi major ignorantia viget, ac fervidiores sunt exorcistae. 5° Quapropter exorcismorum usus, qui fanatismum et credulitatem fovet, prorsus est eliminandus. Ergo.

77. Resp. Ad 1^m^, *D.* Quatenus praeter obsessionem nonnulli illis morbis correpti erant, *Tr.* ad exclusionem obsessionis *N.* Nihil enim vetat quominus dicamus interdum qui a daemone agitabantur aut amentia, aut epilepsia laborasse, cum et hi morbi a daemone ipso injici possint, Deo ita permittente, uti plures patres ac interpretes censuere. Sed hi casus singulares sunt, neque idem de omnibus daemoniacis dici potest. Historia evangelica Gadarenorum ac juvenis de quo est sermo, nos dubitare non sinit de vera possessione daemonis, ac vera proinde liberatione; cum salva historiae veritate, de solis morbis naturalibus intelligi nequeat quod in ea refertur.

78. Ad 2^m^, *D.* Quorum tamen fundamentum historicum nutat, *C.* secus *N.* Nam Petrus de Abano ex aliorum eaque incerta relatione factum illius foeminae scriptis consignavit; Pomponatius vero adjuncta non recensuit, quomodo scilicet, quanto tempore, quo idiomate mulier alia, de qua ipse egit, locuta fuerit. Adeoque ex incertis nihil inferri potest.

79. Ad 3^m^, *Neg.* Plura enim eaque certissima signa, si simul spectentur, post Rituale Romanum tit. *De exorcizandis obsessis* theologi recensent; quae si adsint, nulli po-

test esse deceptioni locus, praesertim si exorcistae docti ac prudentes sint.

80. Ad 4m, *Neg*. Ex historia enim novimus quovis tempore et quovis loco ejusmodi contingere obsessiones. Certe cum Paulus Ephesi aut Philippis moraretur cultissimae regiones illae erant, magno tamen numero exhibentur energumeni. Vigente incredulitate, diabolus ne se prodat suaeque causae noceat, a corporibus invadendis praecavet.

81. Ad 5m, *D*. Nisi certo constet de veris daemoniacis, *C*. si vere constet ex indubiis signis *N*. Exorcismi sicut et pharmaca, nonnisi necessitate exigente, sunt adhibenda.

PROPOSITIO II.

Jure merito leges sancitae sunt adversus superstitiosa cum daemone commercia

82. Uti circa obsessiones sic circa superstitiosa cum daemone commercia in contrarias plane sententias diversis temporibus dilapsi homines sunt. Interdum plus aequo illis fides habita tum a catholicis tum a protestantibus est, interdum vero nulla prorsus, ita ut soli ignorantiae ac superstitioni iidem tribuant quaecumque ad magiam, incantationes, divinationes aliaque ejusmodi referuntur. Media via semper tutissima: siquidem aeque insanum est sive omnia quae referuntur ejusmodi admittere, sive omnia contemnere.

83. Sane argumenta validissima tum intrinseca tum extrinseca de veritate istius commercii nos dubitare non sinunt. Et quidem quoad intrinseca, admissa semel daemonum existentia ac malefica indole, ecquis in dubium revocare poterit, eos, sic Deo permittente, omni quo possunt nisu, homines inducere ad talia molienda quibus ex condicto ipsi respondeant? Ecquis praeterea ignorat quantum ferant, imo impellant vaferrimorum hominum cupiditates ad illa tentanda? Nihil profecto est quod ex utraque parte repugnet. Quoad extrinseca, monumenta certissima nobis suppeditat

Scriptura sacra ; Exodi enim capp. 7. et 8. referuntur quae a Magis ac Maleficis Pharaonis patrata sunt *per incantationes Aegyptiorum*. Pythonissa Endorea a Saule consulta commemoratur 1 Reg. 28. In Novo Foedere celebris est Simon Magus , qui Samariae , uti legitur Act. 8. *Multo tempore magiis suis* plures dementaverat. Alter Magus , scilicet Elymas memoratur ib. c. 13., et c. 16. puella habens *Spiritum Pythonis* quae divinationem exercebat. Huc accedit totius antiquitatis consensus non vulgi imperiti tantummodo, sed et ipsorum philosophorum , uti ostendit Cudworth in *System. intellect.* c. 5. §. 1. cum notis Mosehmii , et auctoritas gravissimorum scriptorum , qui praeterea magiae originem pandunt , cujusmodi est Eusebius in *Praeparat. Evangelica* capp. 10. et 11. qui id ipsum confirmat testimonio Porphyrii , nec non s. Augustinus in op. *De doctrina christ.* lib. 2. c. 20. n. 30. et s. Hieronymus in vita s. Hilarionis , ut ceteros omittam.

84. Quo praemisso necessario fundamento , sic accedimus ad veritatem propositionis evincendam. Leges illae jure merito sancitae dicendae sunt, quae homines arcent a nefariis sceleribus , imo a scelerum uberrimo fonte ; tales porro sunt quae adversus diabolicas superstitiones constitutae sunt a Mose, seu potius a Deo ipso per Mosen, postea vero ab Ecclesia. Etenim Exod. 22, 18. Deus praecepit populo suo : *Maleficos non patieris vivere ;* item Levit. 19, 31. *Non declinetis ad magos , nec ab ariolis aliquid sciscitemini ;* et iterum ibid. 20 , 27. *Vir sive mulier , in quibus pythonicus vel divinationis fuerit spiritus , morte moriantur.* Demum Deut. 23, 10. *Non inveniatur in te . . . qui ariolos sciscitetur et observet somnia atque auguria , nec sit maleficus nec incantator , nec qui pythonem consulat nec divinos , aut quaerat a mortuis veritatem.* Sic etiam Ecclesia plures leges tulit ad superstitiones has compescendas quae insertae sunt juri canonico, inter quas eminet Constitutio data ab Innocentio VIII. an. 1484. praecipue vero Constitutio Sixti V. *Caeli et terrae Creator*, in qua tum eos damnat qui *sortilegiis et supersti-*

tionibus non sine daemonum saltem occulta societate aut tacita pactione operam dare non verentur, tum eos, qui *etiam expressa cum diabolo pactione nefarias magicae artis incantationes adhibent;* quam confirmavit et extendit Gregorius XV. in Constit. *Omnipotentis Dei.*

85. Aut igitur realis admittitur diabolici hujusmodi commercii existentia, prout admittendam esse prolata paulo ante documenta ostendunt, et jam nemo poterit non agnoscere aequitatem illarum legum quibus nefarium ejusmodi crimen compescitur; aut ea non admittitur nisi in vulgi opinione, ac emotae phantasiae ludibrio, et iterum earundem legum aequitas deprehenditur, quibus molimina saltem et nisus nefariorum hominum compescuntur, quae in religionis non minus quam societatis perniciem cedunt. Exinde enim factum est, ut quovis tempore a potestate etiam civili severissimae leges latae fuerint ad eliminandas ejusmodi superstitiones, atque ad plectenda delicta quae hac in parte patrarentur.

DIFFICULTATES

86. Obj. 1° Leges quae objectum reale non habent perniciosae sunt; jam vero in earum censu ponendae sunt leges adversus magiam, variasque ejus species, potissime autem adversus sagas ac lamias constitutae. 2° His enim ad plura secula superstitiones altae sunt, ac proinde facinora omnimoda exinde orta. 3° Innumerae prope innocentes victimae ubique locorum ferro et igne consumptae sunt. 4. Philosophica lux tot tandem malis remedium attulit, diaboli regnum omnium ferme gentium conspiratione constitutum destruendo. 5° Haec, scientiae ope ad sua vera elementa tot physicorum ac moralium malorum congeriem revocavit, scilicet ad insitas hominibus cupiditates. 6° Optandum proinde esset ut tandem et ipsi exorcismi cessarent ad incantationes dissolvendas ac maleficia invecti, cum his fanatismus foveatur. Ergo.

87. Resp. Ad 1^m, *D. Maj.* Leges quae nullum objectum

reale aut apprehensum habent, *Tr.* quae saltem objectum habent apprehensum ac reali aequivalens *N.* et *Neg. min.* Nam ex dictis superstitiosa ejusmodi commercia cum daemone vera ac realia sunt. Verum, et hoc praetermisso, si ita sint in opinione, ut pro realibus habeantur, eosdem effectus gignunt, seu eadem facinora, quae legibus sunt praecavenda aut compescenda; quod pluribus exemplis illustrari, si opus esset, facile posset.

88. Ad 2^m, *Neg.* Tum quia haec difficultas falsae innititur hypothesi de solum apprehensa ejusmodi superstitionum existentia; tum quia leges istae numquam datae essent, nisi superstitiones illae praecessissent, uti patet ex ipsa rei natura.

89. Ad 3^m, Ex prava legum applicatione, *Tr.* vel *C.* ex legibus ipsis *N.* Optimae interdum leges pessime applicari possunt; verum ex mala applicatione, quae ex rerum adjunctis ut plurimum pendet, legibus detrahi nequit, cum constet optime statutas esse, alioquin in absurda laberemur. Accedit, quod quamvis pleraeque victimae de quibus agitur innocentes fuerint quoad accusationem superstitionis, culpabiles certe erant quoad reliqua delicta de quibus ex processu constabat.

90. Ad 4^m, *Neg.* Gloria enim haec uni religioni catholicae debetur, quae extremas paganismi reliquias e cordibus avulsit. Fridericus Spee Soc. Jesu, teste Leibnitio in Theodicea p. 1. §. 96, omnium primus remedium attulit inconsultis sagarum insectationibus et suppliciis opere suo quod vulgavit suppresso nomine: *Cautio criminalis circa processus contra sagas.* Fridericus Bierlingius Lutheranus miratus est in op. *De Pyrrhonismo historico* cap. 4. §. 5. et in nota (a) celebravit ejusdem animi fortitudinem in hoc opere evulgando. Sane antiquiores philosophi prae ceteris superstitionibus et magiae addicti erant.

91. Ad 5^m, *D.* Ope destructionis, *C.* ope moderatae discussionis *N.* Scilicet rationalistae eos imitati sunt qui ad purgandam domum, eam incendunt. Nam ad destruendum

diabolicum regnum, ut ipsi loquuntur, negarunt ipsam daemonum existentiam adversus Bibliorum auctoritatem. Elementa ad quae ipsi autumant revocasse malorum physicorum et moralium congeriem multo ante indicata fuerant a christiana religione, quam rationalistae orirentur. Ipsa vere homines docuit cupiditatum illecebris obsistere, ac peccata devitare ex quibus calamitates profluunt omnigenae.

92. Ad 6^m, *Neg.* Siquidem his exorcismis christiani admonentur de Dei omnipotentia et Christi meritis ad diabolica molimina coërcenda ac dissolvenda. Emotae phantasiae sedandae haud mediocriter iidem inserviunt. Penes protestantes numquam in usu exorcismi fuerunt, attamen penes ipsos magis invaluit diabolica superstitio, diutiusque perduravit. Nec alia fuit antiquiorum haereticorum conditio. Stulte igitur ab exorcismorum usu repetitur ejusmodi maleficiorum dilatatio. Hactenus de Angelis.

TRACTATUS
DE DEO CREATORE

PARS II.

DE MUNDO

93. Haud pauci ex recentioribus physicis, geologis et astronomis, quum ea quae experientia compererant, cum mosaica cosmogonia componere vel nescirent vel nollent, hujus veritatem adorti sunt. Rationalistae quo brevius sese ab invisa veritate expedirent, ea qua sunt impudentia, totam illam historiam inter fabulas amandarunt. Utrisque itaque ob oculos veritatem ponere praesenti tractatione aggredimur.

CAPUT I.

DE MUNDI CREATIONE EX NIHILO

94. Quotquot divinam revelationem aut ignorarunt aut rejecerunt plus minus errarunt circa veram hujus mundi originem. Plerique veterum materiam aeternam constituerunt, et hylozoismum, vel emanatismum professi sunt, aut pantheismum, aut dualismum aeternum. Recentiores philosophi qui revelationis facem dedignati sunt, evanuerunt et ipsi in cogitationibus suis, dum alii purum *idealismum*, alii purum *materialismum*, alii purum *phaenomenicum* tuiti sunt.

95. Nos mundi nomine significamus congeriem entium finitorum et contingentium, seu rerum universitatem, quae praeter Deum existunt, sive sint mere spirituales, sive corporeae, sive mixtae. Cum de mere spiritualibus, cujusmodi

Angeli sunt, in superiori tractatus parte egerimus, de mixtis vero, cujusmodi sunt homines, tractaturi simus in tertia parte, hic propterea sistimus in adspectabili hoc universo, quod ex nihilo conditum propugnamus.

96. Dum autem adstruimus mundum ex nihilo conditum, *nihili* voce intelligimus statum possibilitatis mere internae, *logicae* ab aliis nuncupatae, seu non existentiae, adeoque mundum eductum statuimus ex *nihilo sui*, ut ajunt, et *subjecti*.

PROPOSITIO

Deus, prout ex divina revelatione constat, mundum ex nihilo in tempore et cum tempore condidit

97. Propositio est de fide, uti ex utroque symbolo Apostolico, et Nicaeno patet quo profitemur credere *in unum Deum Omnipotentem, Creatorem caeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium*; tum ex conc. Lateranensi IV. sanciente in cap. *Firmiter: Unum esse Creatorem omnium . . . qui simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam.*

98. Jam vero in divina revelatione doctrinam hanc inniti constat ex Genes. I. *In principio creavit Deus caelum et terram*, scilicet in principio temporis Deus ex nihilo res omnes esse jussit, quae prius non erant. Talem porro sensum esse verborum Geneseos patet 1. ex vi vocis בָּרָא (*barà*) quae cum adhibetur in prima conjugatione *kal* significationem retinet primitivam *creandi* seu *educendi substantiam ex nihilo*, uti adnotant praestantissimi rabbini David Kimchi, Moses Nachmanides, Obadias Sephorno, Mendelssohn, ac Salomon Dubna: patet 2° ex sensu traditionali Hebraeorum; Nam Ps. 101. legitur: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli*; et iterum Ps. 148. *Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et*

creata sunt. Ac ceteris omissis, sensum hunc traditionalem optime expressit fortis ac pia mater Machabaeorum illis verbis quibus 2. Machab. 7, 28. filium suum natu minimum adhortata est ad fortiter martyrium subeundum: *Peto, nate, ut aspicias ad caelum et terram, et ad omnia quae in eis sunt, ut intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus*, seu ut legitur clarius adhuc in Graeco textu: *ut agnoscas quod Deus ea fecerit ex non esse*, seu *ex eo quod non est.* His adjicimus Christi verba Jo. 17, 3. sic Patrem orantis: *Clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset.*

99. Post haec supervacaneum foret opus, patrum recensere testimonia ad constantem hanc Ecclesiae doctrinam confirmandam, praesertim cum si paucos incredulos et haereticos contemptibiles excipias, vix unquam fuerit qui veritatem hanc in dubium revocaverit. His igitur praetermissis rem sic ratione ipsa conficimus. Mundus finitus est utpote partibus finitis coalescens; si finitus est, hoc ipso est contingens ac mutabilis nec suae existentiae in se rationem habet; ab alio igitur a mundo distincto ab esse mere logico seu possibili ad existentiam determinari debuit, ab eo nempe, qui omnipotens sit et aeternus, qui alius nisi Deus est.

100. Cum vero ex hujus dogmatis negatione effluxerint *hylozoismus*, *autotheismus*, *pantheismus*, *manicheismus, emanatismus* sive *immanens* sive *transiens*, ac demum *infinitotheismus*, illo semel constituto, systemata haec omnia ex se concidunt ac evanescunt.

DIFFICULTATES

101. I. Obj. 1° Creatio mundi ex nihilo dogma potius philosophicum est quam theologicum, quum ejus revelatio non satis constet. 2° Etenim verba Genes. 1. juxta quosdam interpretes sic reddi debent: *Cum Deus fecit caelum et terram, materia erat informis.* 3° Sane hunc sensum confirmat versio Alexandrina: *In principio Deus* FECIT *caelum et terram,* seu formavit ex praejacente materia. 4° Prout pariter Sap. 11, 18.

legitur juxta gr. textum: *Fecit* (Deus) *mundum ex informi materia.* 5° Hinc Tertullianus aliique patres, ac nonnulli etiam theologi fassi sunt creationem ex nihilo ratione potius quam Scripturae auctoritate comprobari. 6° Imo Beausobre in *Hist. Manich.* Tom. 2. p. 182. creationis dogma alienum esse affirmat ab antiqua Judaeorum theologia. Sed et alienum pariter fuit ab antiqua theologia christiana; siquidem Justinus M., Origenes, Clemens Alex. nullam agnovere creationem ex nihilo, sed materiam aeternam professi sunt. Ergo.

102. Resp. Ad 1m, *Neg.* Nam nonnisi ex revelatione dogma hoc novimus; quod adeo verum est, ut et antiquiores philosophi ex ejus ignoratione in absurda systemata, quae paulo ante enumeravimus, dilapsi sint, recentiores vero revelationem dedignati, eadem renovaverint, et creationis dogma rectae rationi adversari proclamarint, uti patet ex kantianis, hegelianis et eclecticis.

103. Ad 2m, *D.* Juxta interpretes socinianos, *C.* juxta interpretes catholicos *N.* Sociniani enim abjicientes omnem sensum traditionalem ex principio protestantico, cui propriam debent existentiam, Scripturam ad propria placita detorquent, nihilque adeo firmiter constitutum est, ut vel glossis vel commentis suis non infirment, sed perperam; sunt enim haec gratuita.

104. Ad 3m, Vel *N.* vel *D.* Quatenus in graeca lingua verbum ἐποίησε (*epiese*) *fecit* in eadem significatione usurpatur ac בָּרָא *creavit*, *C.* quatenus in sensu *ordinandi* aut *formandi* usurpetur hoc in loco *N.* Hoc enim aperte colligitur ex ipso symbolo Constantinopolitano, in quo professionem fidei emittimus *in unum Deum* FACTOREM, id est, *Creatorem caeli et terrae.*

105. Ad 4m, *Neg.* Etenim in objecto loco Sapientiae auctor in eo Dei potentiam commendat quod prius condiderit materiam informem, deinde vero eam disposuerit tot mirabilia efficiendo quae in mundo sunt, uti pariter in-

sinuatur in cap. 1. Geneseos ad quod alludit sacer scriptor; quae duo, materiae scilicet creationem et ejus dispositionem, quidam vocant creationem *primam* et creationem *secundam*.

106. Ad 5^m, *Neg.* Tertullianus siquidem et ex Scriptura et ex argumento praescriptionis et ex ratione dogma de creatione ex nihilo evincit adversus Hermogenem. Nullus autem ab adversariis aut Ecclesiae pater, aut catholicus theologus profertur aut proferri potest, qui contrarium aliquando docuerit, seu istiusmodi dogma ex Scripturis demonstrari non posse contenderit.

107. Ad 6^m, *D.* Quin tamen quod adstruit evincat, *C.* ita ut assertionem suam documentis ostendat *N.* Porro omnia Biblica documenta quae attulimus assertioni Beausobrii refragantur, falsitatisque eam aperte arguunt, quum nobis constantem exhibeant judaicae gentis traditionalem sensum circa hunc articulum, quemque confirmant Josephus et Philo Judaei, ac recepta ab ipso mundi exordio consuetudo distribuendi in septem dies periodum hebdomadarum, quae in omnes pene gentes ex antiqua traditione primitiva diffusa est.

108. Ad 7^m, *Neg.* Etenim s. Justinus *in Exhort. ad Gent.*, *Creator*, scribit, *nulla re alia indigens, sua virtute et potestate id, quod fit, efficit. Opifex vero accepta ex materia condendi facultate, opus suum construit.* Adeoque Platonem arguit, quod Deum non *creatorem* sed *opificem* fecerit. Origenes autem in Genesim cap. 1. erroris et impietatis eos accusat qui materiam Deo coaeternam constituerunt, lateque confutat. Nec alia ratione se gessit Clemens Alex. qui in *Exhort. ad gentes* Dei voluntatem solam hujus conditi orbis causam adstruit efficientem.

109. II. Obj. 1° Creationis notio ex nihilo contradictionem implicat; 2° prout viderunt antiqui philosophi, penes quos vulgatum erat axioma : *Ex nihilo nihil fit ;* 3° etenim creari est mutari a non esse ad esse; subjectum igitur in quo mutatio haec fiat necessario exigitur, quod

cum in nihilo constitui nequeat, patet impossibilem creationem esse; 4° sane materia, quae a Deo creata supponitur, ante creationem vel fuisset in Deo vel extra Deum ; jam vero in Deo esse non potuit, qui totus Spiritus est, non extra Deum, alioquin fuisset antequam crearetur. Ergo.

110. Resp. Ad 1m, *Neg.* Nulla siquidem concipi in eo contradictio potest, quod ex non esse educitur ad existentiam Dei omnipotentis virtute.

111. Ad 2m, *D.* Viderunt antiqui philosophi quibus perspectum non erat creationis dogma, *C.* si fuisset ipsis perspectum *N.* Certe aut neglecta aut ignorata revelatione, difficile admodum fuit antiquis philosophis rerum genesin explicare, uti patet ex Zenone, Xenophane, Platone, Aristotele aliisque antiquitatis sapientibus, qui omnes plus minus circa eam erraverunt imo et evanuerunt ; eo vel magis quod ipsi objectum axioma vel de nihilo *absoluto* intellexerunt, vel de nihilo tanquam *termino positivo*, et ex quo res omnes ad esse perductae fuerint, quod certe contradictionem involvit.

112. Ad 3m, *Neg. Mutari* enim proprie significat transitum ab uno positivo essendi statu in alium ; jam vero quae condita ex nihilo sunt, ex non esse ad esse divina omnipotentia educta sunt, adeoque coeperunt esse, non autem mutata sunt, adeoque nullum requiritur subjectum in quo fieri mutatio debeat.

113. Ad 4m, Resp. fuisse in Deo *virtualiter* non autem *formaliter*, uti scholae loquuntur, quatenus Deus virtute pollet materiam, quae nonnisi in possibilitate erat, ad existentiam educendi.

114. Inst. 1° Modus creationis concipi nequit, neque ulla experientia fulcitur, ergo est impossibilis e nihilo creatio ; 2° aut saltem ab aeterno constitui debet, cum a causa aeterna et necessaria veluti effectus profluat ; 3° imo cum effectus causae proprietates ex qua dimanat participare debeat, hoc ipso mundi creatio debet aeterna esse, ut intellectio respectu intellectus ; 4° profecto nulla ratio assi-

gnari potest, cur Deus adeo distulerit creationem; 5° nisi enim ab aeterno facta fuisset, debuisset tempus infinitum creationi praecedere, quod est absurdum. Ergo.

115. Resp. Ad 1^{m}, *Neg. conseq.* Ex eo enim quod aliquid nobis incomprehensibile sit, profecto non sequitur id impossibile esse censendum. Innumera prope sunt quae ob oculos nostros obversantur, quaeque in nobis etiam experimur, modum tamen quo sunt et operantur plane ignoramus.

116. Ad 2^{m}, *D.* Mundi creatio a Deo est veluti a causa libere agente et quidem extra se, *C.* necessario agente et intra se *N.* Ludunt adversarii in ambiguo dum permiscent causam necessariam in se, seu necessario existentem, cum causa libere effectum producente. Prius verissimum est, cum Deus sit ens necessarium, seu necessario existens, posterius est falsum, cum Deus possit ad extra effectum producere vel non producere actu libero suae voluntatis. Accedit quod nonnisi improprie creatio dicatur *effectus;* nam mundus effectus dicitur, quatenus productus a Deo est, non autem quatenus ex causa proprie sese evolverit, uti in causis physice agentibus contingit.

117. Ad 3^{m}, *Neg.* Responsio patet ex modo dictis, difficultas enim haec ex falsa suppositione oritur.

118. Ad 4^{m}, Resp. assignari Dei voluntatem, quae reipsa unica ratio est, quae a nobis reddi possit, ut omittamus prius ac posterius relativa nobis esse : nam in aeternitate nihil ejusmodi locum habere potest.

119. Ad 5^{m}, *Neg.* Tempus enim proprie cum rerum effectione incipit, exinde enim incipit successio sine qua tempus concipi nequit; atque hinc est, quod creatio potius *cum* tempore cöeperit, quam *in* tempore, nisi malis usurpare *in* tempore, pro *cum* tempore. Tempus proinde quod ante creationem ab adversariis fingitur, nonnisi imaginarium est.

—

CAPUT II.

DE MOSAICA COSMOGONIA

120. Increduli non ita pridem se plura blandiebantur invenisse tum ex physicis, tum ex geologicis tum ex astronomicis argumenta ad concutiendam mosaicam cosmogoniam, aut saltem geogoniam. Ex physicis quidem quatenus assumebant sive aquae, sive ignis actionem longiorem periodum exigere ad telluris interiorem constructionem quam quae a Mose figitur, perinde ac ad montium primitivorum, quos vocant, formationem. Ex geologicis ad idem adstruendum urgebant maris situs mutationem, vulcanorum extinctorum pervetustam antiquitatem, fossilia in terrae visceribus delitescentia, aliaque ejusmodi non pauca. Ex astronomicis provocabant ad eclipticae inclinationem, ad constellationum, Zodiaci praesertim evolutionem, ad phaenomena praecessionis aequinoctiorum etc. quae quidem omnia necessario eam seculorum seriem exposcunt, quae cum historia mosaica conciliari nullo modo possint.

121. Verum 1° animadvertendum est mosaicam chronologiam propric ex hominis creatione initium ducere, siquidem Moses Adae ceterorumque patriarcharum annos tantummodo enumeravit.

122. 2° Notandum praeterea est neque patres neque interpretes sacros ac theologos consentientes esse circa dierum de quibus scribit Moses Genes. 1. naturam; alii siquidem creationem dispositionemque omnium putant uno eodemque instante peractam fuisse, uti s. Augustinus, et illi qui eum sequuntur, qui proinde dies mosaicos allegorice interpretantur; alii vero de totidem temporis periodis indeterminatis dies illos accipiunt; quod quidem tum ex vaga *diei* significatione apud Mosem ipsum, usuque penes Graecos et Latinos consecrato colligunt, tum ex natura trium priorum dierum eruere se putant, qui certe ceteris similes esse nequiverunt, nondum conditis luminaribus quae praeessent

diei ac nocti, nec non ex postremo die qui adhuc perseverat; etenim *dies septimus*, inquit Augustinus lib. 13. *Confess.* c. 36, *sine vespere est, nec habet occasum.*

123. 3° Denique, dato etiam quod de diebus naturalibus in Genesi sermo sit, haud pauci, ex recentioribus praesertim, existimant duplicem in Mosaica narratione epocham esse distinguendam, alteram quae tribus prioribus versiculis concluditur, scilicet ante lucis creationem; alteram vero quae a lucis formatione incipit, et protrahitur in seqq. versiculis. Jam vero in horum sententia prior illa indeterminata est, ac tempus indefinitum complectitur explicandis phaenomenis, quae difficultatem facessunt, maxime idoneum.

124. Nullum horum placitorum fidei adversatur, cum numquam hac super re Ecclesia quidpiam definierit. Adeoque, quod consequens est, aut quae ab adversariis opponuntur cosmogoniae mosaicae commode per communiorem sententiam, quae sensum litteralem sex dierum naturalium sectatur disjici possunt, et huic erit insistendum; aut talia sunt, quae nisi confugiatur ad aliquam ex datis expositionibus, explicari nequeant, et in hac hypothesi nihil vetat quominus aliqua earum admittatur, et salva erit mosaica cosmogonia.

125. His praemissis, jam via facilis patet ad doctrinam catholicam adstruendam. Sit igitur:

PROPOSITIO

Neque ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus quidpiam eruitur, quo cosmogonia Mosaica infirmari possit

126. Cum vix praeoccupata non fuerint quae ab incredulis adversus mosaicam cosmogoniam objici solebant, aut etiam objici possunt, ad pleniorem tamen catholicae causae triumphum, et ad magis detegendam conatuum infirmitatem, quibus ipsi tanta fiducia sibi adblandiebantur evertere

sacrorum Bibliorum veritatem, nonnulla subjiciemus quae huc referuntur.

127. Atque 1° animadvertimus omnia pene obsolevisse systemata illa geologica, quae ad haec ferme tempora invecta sunt, uti contraria mosaicae cosmogoniae, quaeque ad octoginta excreverant; 2° plures, eosque doctissimos physicos et geologos Walerium, Kirvan, Pallam, Hermenegildum Pinium, Henslerum, De Luc, André, Buckeland aliosque, etiam non recedendo a communi interpretatione, contendere mosaicam cosmogoniam apprime convenire cum observationibus a se institutis. Qui proinde veluti somniatores habent quotquot aut ex telluris constructione aut ex ejus superficie adnisi sunt falsitatis mosaicam cosmogoniam arguere. 3° Imo videmus doctos geologos Brocchi, Demerson, De Luc, adeo progressos esse, ut consentientem ostenderint historiam mosaicam cum observationibus suis. 4° Quae communi textus intelligentiae ac vulgari interpretationi obsistere potissime videbantur, nullius esse momenti doctiores naturalistae fassi sunt. 5° Plura phaenomena a Noëtico cataclysmo explicari optime posse contendunt, praesertim si admittatur terras minus elevatas olim ab aquis maris usque ad diluvium coopertas fuisse; exinde enim repetunt ossa fossilia elephantum, rhinocerotum, aliorumque animantium, quae adhuc passim deteguntur.

128. Id ipsum contigit difficultatibus, quae pariter non ita pridem petebantur ex astronomia, ac praecise ex motu eclipticae, ex phaenomenis aequinoctiorum, ac nutationis axis telluris lunae ac planetarum; qui enim haec studia excoluerunt nullas illas plane esse demonstrarunt; Eulerus enim prius quidpiam suspicatus fuerat, sed postea, scientia magis progrediente, absque ulla ambage Lagrange, Laplace, Frisius, aliique ostenderunt motum eclipticae non esse progressivum, sed oscillatorium; parvas irregularitates, ex quibus phaenomenon oritur praecessionis aequinoctiorum nuncupatum, ex motu poli qui *nutationis* dicitur, provenire compererunt, perinde ac telluris inclinationis, ce-

terorumque phaenomenorum caelestium, ex quibus difficultates promebant increduli.

129. Tantum igitur abest, ut scientia, cum perfectionem attingit, religioni adversetur, ut eidem potius consolidandae atque tuendae non parum conferat. Quapropter dimissis quae ambitioso quondam apparatu objiciebantur, ea dissolvemus quae a rationalistis adhuc obtruduntur.

DIFFICULTATES

130. I. Obj. 1° Duplex cosmogoniae species quae exhibetur Genes. 1, 1. et 2, 4. mythis priscarum gentium simillima e philosophematibus et antiquissimis traditionibus videtur esse conflata. 2° Duplicis enim illius cosmogoniae auctor sibi in illis tradendis finem proposuit *primo* unius Dei conditoris notionem veluti religionis et politici regiminis israelitici fundamentum confirmare, *secundo* constituere observationem diei Sabbati in Dei honorem. 3° Ceterum cum ejusmodi cosmogonia nec secum bene cohaereat, neque cum vera Numinis idea, neque cum perspecta nobis historia telluris, frustra in hoc mytho solutionem quaestionum metaphysicarum quaeras. Ergo.

131. Resp. Ad 1^m, *Neg.* duplicem in primis a Mose cosmogoniae speciem tradi capp. 1. et 2. Geneseos, sed una eademque est, quodque compendiose in primo capite continenti oratione absolvitur, latius explicatur in capite secundo circa hominis creationem. Negamus praeterea Mosen a philosophematibus, aut antiquissimis priscarum gentium traditionibus historiam de mundi origine hausisse; ipsi enim praesto erat domestica patriarcharum traditio, ac etiam, si placet, non defuerunt ipsi sincera documenta quibus tuto posset de veritate certior fieri. Cosmogoniae antiquarum gentium fabulis et amplificationibus refertae post plura a Mosis aetate secula a Phoeniciis et Graecis scriptoribus editae sunt.

132. Ad 2^m, *D.* Praestituto fundamento historico ac reali, *C.* hoc non supposito *N.* Nihil vetat, quominus hi-

storica rei veritate praestituta, Moses ad duplicem illum finem cosmogoniam ordinaverit ac direxerit ; nam duplex hic finis esset intrinsecus atque ex ipsa rei natura profluens. Ast fingere historicam narrationem suam ad duplicem hunc finem obtinendum absurdum est, nec ullo modo probari ab adversariis potest, qui in hoc asserendo solis conjecturis gratuitis indulgent, et cum recens esset adhuc universalis traditio, argui falsitatis facile potuisset Moses, neque figmentum suum ulli persuadere potuisset.

133. Ad 3m, *Neg.* Quicumque enim comparaverit caput 2. Geneseos cum 1. illico comperiet utrumque apprime inter se cohaerere, nec de duplici geogonia sed de una eademque sermonem esse. Certe hanc incohaerentiam adversarii non ostenderunt, ac nemo eam hactenus deprehendit. Conciliari autem illam non posse cum vera summi Numinis idea, aliud somnium vulgarium rationalistarum est; summae siquidem Dei sapientiae, potentiae ac bonitatis ideam exhibet mosaica cosmogonia ; ecquid aliud exigerent adversarii ad veram Numinis ideam comparandam ? Quomodo vero perspecta nobis telluris historia cum mosaica geogonia conveniat vidimus ex geologis peritissimis, quibuscum rationalistae comparari non possunt, quum quod ignorant loquantur. Quae cum ita sint, patet quid sit iis respondendum, cum adjiciunt mosaicam narrationem mythum esse metaphysicis quaestionibus solvendis imparem. Haec non sunt nisi verba sensu vacua, quaeque ex systemate *a priori* constituto dimanant.

134. II. Obj. 1° Mosis cosmogonia infantiam redolet physicae scientiae, et astronomicae ; 2° terram enim sistit veluti centrum ad quod universum systema caeleste referatur, sydera vero tanquam caelo expanso infixa; 3° dies quinque terrae instruendae assignat et unicum corporibus caelestibus efformandis; 4. nubes veluti solidum diductum exhibet ad detinendas aquas superiores destinatum ; 5° Nondum astris constitutis, dierum noctiumque vicissitudines refert ; 6° animantia e terra eruit ; 7° Frustra proinde vetus ejus-

modi commentum cum aevi nostri scientia componere studeas. Ergo.

135. Resp. Ad 1^m, *D.* Id est non reperitur in mosaica cosmogonia tractatus scientificus physices ac astronomiae, *C.* non reperitur quod ad scopum satis est *N.* Scopus Moysi fuit nobis praebere mundi creationis historiam, et hunc obtinuit; quod nobis sufficit.

136. Ad 2^m, *D.* Quia reipsa potissimum geogoniam sibi describendam Moses assumpsit, *C.* absolute *N.* Nam nihil ibi visitur de systemate universi, neque modum quo universum se habeat nobis tradere Moses constituit. Sydera Mosen exhibere velut caelo expanso infixa ex proprio nobis dant rationalistae, de hoc siquidem Moses ne verbum quidem.

137. Ad 3^m, *D.* Quia hanc describendam Moses assumpsit, *C.* quasi reipsa unicum diem caelis formandis tribuat *N.* Paulo ante attulimus diversas interpretationes expositorum et doctorum hominum circa intelligentiam textus Geneseos, adeoque si una potius quam altera arrideat, quae melius componi possit cum systemate universi, nihil est quod obsistat.

138. Ad 4^m, *Neg.* Haec pariter adversariorum excogitatio est, nec de *solido* firmamento quidpiam Moses scripsit. Firmamentum, de quo loquitur Moses, est atmosphaera, quae reipsa inservit aquis ab aquis dividendis, evaporatis videlicet aut evaporandis.

139. Ad 5^m, *D.* Quatenus exhibet lucem ab astris independentem, *Tr.* vel *C.* alio sensu *N.* Duplex systema viget apud recentiores physicos *emissionis* scilicet et *vibrationum* circa lucem, ex Mosis historia posterius hoc quod nunc communius est ad summum videretur magis conforme veritati esse, et sacram historiam scientiae etiam hac in parte praeivisse. Motu autem luci communicato dierum noctiumque vicissitudines haberi potuerunt.

140. Ad 6^m, *D.* Accedente Dei jussu ac potentia, *C* per se *N.*

141. Ad 7^{m}, *Neg.* Consequentiam, quin potius ex hactenus disputatis liquet non solum historicam Mosis narrationem de mundi origine conferri cum statu scientiarum naturalium posse, verum etiam debere suspici antiquissimi hujus libri accuratam adeo rerum notionem, ut non obstante mirifico scientiae progressu, nec verbum nec apex sit qui non plene cum eo conveniat. Opus siquidem hoc non hominis, sed Dei est.

CAPUT III.

DE MOSAICA EPOCHA QUATENUS SPECTAT HUMANUM GENUS

142. Chronologia mosaica, quae ab hominis incipit creatione juxta textum hebraicum et vulgatam latinam editionem ab Adam ad nos usque, annos plus minus sex millia enumerat; septem eoque amplius millia effluxerunt juxta graecam Alexandrinam seu LXX. versionem; codex samaritanus mediam veluti epocham inter utramque assignat.

143. Nihil intentatum reliquerunt increduli ut falsitatis arguerent historiam mosaicam, undique corrogarunt argumenta ex Aegyptiorum, Chaldaeorum, Indorum atque Sinensium annalibus, ut quod sibi proposuerunt aliquo modo efficerent. Ast infelicem laborum suorum exitum sortiti sunt; in tanta enim historiae et critices qua fruimur luce, sic omnia sunt discussa, ut vix nunc non pudeat nos ipsorum argumenta proferre. Hoc tamen lucri exinde consequimur, ut in propatulo ponamus imbecillitatem eorum, qui religionem aggrediuntur, et hujus soliditatem, quae nullius impetus reformidat.

PROPOSITIO

Frustra increduli ex historicis documentis affirmant humanum genus antiquius esse epocha quam Moyses constituit

144. Nulla historica documenta ultra sextum ante Christum seculum penes ethnicos quae fidem mereantur sive

in occidentalibus sive in orientalibus regionibus existunt; ergo ex historicis documentis assignari nequit humano generi epocha, quae antiquior illa sit, quam idem Moses constituit. Sane ad occidentales populos quod attinet, documenta ejusmodi apud illos non reperiri ultro dant adversarii ipsi; quod vero spectat ad orientales quibus Graecos etiam accensemus omnium antiquior historicus qui ad nos pervenerit est Herodotus, qui floruit an. 440. seu seculo V. cum dimidio ante Christi adventum, reliqui omnes posteriores sunt. Porro quae Graeci Scriptores facta antiqua referunt aut mythologica sunt, aut ultra Moysis aetatem non se porrigunt, cujusmodi sunt quae de Cecropis, Deucalionis, Cadmi, Danai et Dardani migrationibus scriptis consignarunt.

145. Nec aliud judicium ferre possumus de iis quae Aegyptii, Chaldaei, Indi ac Sinenses ad antiquitatem sibi vanam tribuendam proferebant. Critici siquidem omnes sive antiquiores sive recentiores uno ore veluti fabulosa rejecerunt chronica Babylonensia et Aegyptiaca, ex antiquioribus quidem Tullius, Varro et Plutarchus, ex recentioribus omnes prorsus. Quae quidem ex ipsa Mosis agendi ratione confirmantur qui Aegypti scientiis enutritus documenta, si quae erant, cognovisset, attamen nonnisi recentem Mundo originem assignat, cumque praevidisset ac praedixisset populum suum penes gentes omnes dispersum iri, tamen numquam falsitatis argui historiam suam posse certus omnino fuit.

146. Exitus porro veritatem Mosaicae historiae confirmavit; Josephus Hebraeus qui ut Romanorum indoli morem gereret in suis Archaeologiae libris passim miraculorum magnitudinem extenuat; quod vero attinet ad mundi antiquitatem Moysi apprime consentit. Imo scribens adversus Appionem Alexandrinum, data opera Mosem vindicat atque tuetur. Sic etiam Celsus christianae religionis acerrimus impugnator apud Origenem lib. 1. n. 20. recentem mundi originem vel invitus fateri debuit. Democritus ,

referente Diogene Laërtio lib. 9. *Segm.* 35., peragratis Aegypti, Chaldaeae, Persidis, Aethiopiae, Indorumque regionibus, excussisque quotquot potuit illarum gentium documentis, in Graeciam redux mundum recens ortum proclamavit, nullumque monumentum Thebano bello, ac Trojae excidio antiquius reperiri.

147. Restant Sinensium Indorumque antiquitates excutiendae. Porro quae de Sinensibus antiquitatibus magnificabantur, nunc critica lance discussa sunt, atque inde compertum est primam annalium Sinensium partem totam mythologicam esse, alteram vero partem putidis fabulis scatere, tertiam denique aliquam historiae speciem praeseferre, quae tamen vix ad Abrahae tempora pertinet, uti ostenderunt Goguet, et Gerdilius. Idem dic de antiquitatibus Indicis, quae juxta Guillelmum Jones et cetera societatis Calecutii membra vix pertingunt ad Sinensium et Aegyptiorum monumenta. Ezour Vedaem, cujus antiquitatem adeo extollebat Voltaire, compertum est esse opus supposititium P. Roberti De Nobilibus Soc. Jesu, qui illud conscripsit an. 1632. in lingua Samscritica quam apprime callebat. Atque hae sunt antiquitates illae quae ad Scripturarum auctoritatem evertendam opponebantur!

148. Cum Mosaica historia congruunt historia profana, initia atque incrementa scientiarum et artium, ipsaeque denique observationes geologicae. Perhibet enim Moyses filios Noe in campo Sennaar primum versatos esse, ex quo deinceps emigrationes coeperunt; jam vero Babylonenses Aegyptii et Assyrii, quibuscum Chaldaei permiscentur, primae gentes sunt de quibus Herodotus et Diodorus Siculus mentionem injiciunt. Quod si oculos ad scientiarum et artium originem et progressus convertamus, nullum de illis ante Mosem occurrit vestigium. Cadmus, qui uti perhibetur, primus ex Phoenicia in Graeciam litteras, seu alphabetum detulit, nonnisi XII. aut XVI. ante Christum seculis floruit. Ante Thaletem et Pythagoram vix auditum philosophiae nomen. Quod si adeo antiqua est mundi origo

qualem adversarii contendunt, intelligi nequit quî fieri potuerit, ut tanta seculorum serie humana mens activitatem ac energiam suam numquam explicuerit sed in perpetua infantia haeserit. Observationes denique geologicae a Couvier, De Luc, Brocchi, Ranzani, aliisque institutae Mosaicae historiae veritatem confirmant. Ex illis enim constat nusquam fossilia humana, seu *anthropolitas*, ut vocant, reperta hactenus fuisse, aut si quae reperta perhibentur, dubia omnino ac rarissima esse; neque pariter uspiam apparuisse instrumenta sive metallica, sive lapidea ab hominibus fabrefacta in locis et adjunctis quae nimiam ostendant antiquitatem.

149. Quae cum ita se habeant, pronum est colligere adeo firmam consistere mosaicam de generis humani primordiis epocham, ut nullis omnino argumentis concuti illa possit.

DIFFICULTATES

150. I. Obj. 1° Observationes astronomicae penes Chaldaeos, teste Herodoto, asservabantur quadringentorum septuaginta duorum annorum millium. 2° Hic ipse historicus refert se ab Aegypti sacerdotibus accepisse documenta, quibus longa regum et pontificum series continebatur, quae pertingeret ad an. 11,840. ante Christum. Quo temporis spatio bis Sol ab occidente ortus est, bisque occidit ad orientem. Observationes astronomicae penes Indos ac Sinenses praedictis plane consonant. Zodiacum et planisphaerium detecta in templis Tentyrae atque Latopolis, quae juxta regulas *praecessionis aequinoctiorum* a duodecim annorum millibus constructa reperiuntur, hactenus dicta confirmant. Ergo.

151. Resp. Ad 1^{m}, et 2^{m}, *D*. Observationes asservabantur apud Chaldaeos imaginariae, non secus ac imaginaria documenta regum successionis et pontificum penes Aegyptios, *C*. realia *N*. Ut ordine progrediamur in iis quae objiciuntur, observationes astronomicae Chaldaeorum, uti ostendit La-

Place in *Expositione systematis mundi* lib. 5. c. 1., non excedunt an. 800. aerae christianae, neque eis antiquiores sunt observationes Aegyptiorum; adhuc recentiores sunt, ut ibid. idem auctor ostendit, observationes Indorum ac Ptolomeo posteriores. Delambre vero in *Historia astronomiae antiquae* lib. 2. cap. 1. evincit longe probabilius Sinenses doctrinam astronomicam mutuatos primum esse ab Indis, deinde a Mahumedanis. Vel ipsimet Sinenses fatentur antiquas omnes suas observationes ac tabulas periisse, nec nisi an. 104. ante Christum Sse-Ma-Tssien nonnulla documenta ac praecepta collegisse ad dimetiendum planetarum motum, et ad eclipses determinandas. Nec est quod immoremur in aenigmatica sacerdotum Aegyptiorum evolvenda narratione de duplici solis ortu in occidente et occasu in oriente, in quo specimen habetur illorum imperitiae in doctrina astronomica; cum vel mentiti fuerint, vel decipere Herodotum voluerint.

152. Quod attinet ad prodigiosas series regum et pontificum Aegyptiorum, de quibus idem scriptor egit, nonnulli suspicantur eas fuisse collaterales non autem successivas; alii censent fuisse series illas confictas, certe nihil actum ab ejusmodi suppositis regibus traditur.

153. Exploratum vero penes viros doctos nunc est, templa Tentyrae atque Latopolis recentioris constructionis esse, quippe quae initio aerae christianae aut paulo post aedificata sunt; adeoque tum zodiacum tum planisphaerium ad haec tempora pertinere. Sic etiam compertum est divisionem signorum in zodiaco nullam habere cum solstitio, uti putabatur, relationem. Concidunt propterea quae increduli ex ejusmodi fictitiis antiquitatibus adversus mosaicam chronologiam petebant, quibusque se plenum de divina revelatione triumphum retulisse blandiebantur.

154. II. Obj. 1° Fieri nequit ut tam cito multiplicaretur genus humanum ad universam terram occupandam. 2° Nullum insuper argumentum est quod ex artium scientiarumque progressu instituitur ad novitiam generis humani evincen-

dam originem, cum vicissitudinibus nobis ignotis, aut generalibus cataclysmis oblivioni dari illae potuerint. Ergo.

155. Resp. Ad 1m, *Neg.* Siquidem supputationibus ab Eulero aliisque matheseos peritis ostensum est brevi intervallo an. 400. a creatione aut diluvio ita multiplicari homines potuisse, ut vix terra ipsis alendis sufficeret. Ad cujus rei confirmationem satis est adducere exemplum Israelitarum, qui an. 240. in Aegypto ita multiplicati sunt ut ex 70. animabus quae in eam regionem descenderant, sexcenta hominum millia armis ferendis idonea exierint, quibus si adjicias senes qui an. sexagesimum aetatis excesserant, juvenes qui nondum an. vigesimum attigerant, foeminas denique omnes, habebis ad minus tres myriades.

156. Ad 2m, *D.* Si indulgendum esset conjecturis omni probabilitate destitutis, *Tr.* Si factis insistendum sit *N.* Satis non est ad factum evertendum sese intra possibilia conjicere, sed documentis opus est, quae cum adversarii nulla proferant, argumentum nostrum ne quidem attingunt. Nonnullae praeterea artes talis necessitatis sunt, usuque jugi et quotidiano tritae, ut semel inventae perire nullatenus, quavis vicissitudine supposita, potuerint, nisi universum periisset humanum genus.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE

PARS III.

DE HOMINE

157. Regia quodammodo aede constituta, rex qui eam incoleret erat accersendus; quod Deus praestitit, dum adspectabili universo hoc prius condito, ad hominem creandum se contulit, ut ejus usu et contemplatione frueretur, seseque ad Dei cognitionem, admirationem et amorem attolleret. Cum vero de hoc nobilissimo Dei opere agere aggredimur, illas quaestiones missas facimus, quas sibi uti proprias vindicant sacrarum Scripturarum ac philosophiae institutores; nos eas persequemur quae propriae theologi dogmatici censentur. De hominis proinde creatione, felicitate et gratia seu gratuita elevatione, de ejusdem deinceps lapsu, et peccati originalis propagatione et effectibus; de futura denique ejus pro meritis sorte ac resurrectione disceptare constituimus.

CAPUT I.

DE HOMINIS CREATIONE

158. Circa anthropogoniam seu hominis originem potissimum increduli evanuerunt; cum enim creationem sint inficiati, qua una explicari hominis origo potest, incredibile dictu est, quam insana et absurda commenta excogitaverint. Alii quippe effutierunt hominem ab ovo, alii a limo, alii ab ipsius terrae foecunditate prodiisse. Rationa-

listae ipsam aggrediuntur mosaicam de hominis creatione historiam, quam veluti mythum traducunt; his adjiciendi sunt praeadamitae nuncupati, qui duce Isaaco La Peyrere calviniano, autumarunt alios Adae homines praeextitisse, quem tamen errorem una cum calviniana secta ille ejuravit, nec non coadamitae qui plures simul homines imo et hominum species varias conditas esse existimarunt. Ad hos igitur errores evertendos nos prius immediatam primorum hominum a Deo creationem factam propugnabimus, deinde unicam humano generi originem contra praeadamitas et coadamitas vindicabimus.

PROPOSITIO I.

Primi parentes immediate a Deo conditi sunt

159. Haec propositio de fide est, uti constat ex Conc. Lateranensi IV. Cap. *Firmiter* statuente *unum esse universorum principium Creatorem omnium . . . qui sua omnipotenti virtute . . . utramque condidit creaturam . . . ac deinde humanam, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam.* Dum vero dicimus protoparentes *immediate* a Deo conditos esse, significamus totum hominem tum quoad corpus tum quoad animam, adversus eos qui saltem corpus primi hominis ex causis naturalibus ex. gr. ex terrae limo fungorum instar prodiisse affirmant; non autem illorum impetimus doctorum sententiam, qui censent Deum Angelorum ministerio humanum corpus coagmentasse, cui deinceps ipse vitam et animam infuderit. Licet enim huic placito minime assentiamur, cum tamen fidei non adversetur, ideo ne domesticum dissidium instituamus, illud praetermittimus. Sic porro veritatem enunciatae theseos evincimus: Genes. 2, 7. legitur: *Formavit Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem.* Deus igitur totum hominem condidit, corpus quidem quatenus illud e *limo terrae formavit*, animam autem quatenus eam *inspiravit*.

160. Ad foeminam autem quod attinet, legitur ibid. v. 21. *Immisit Dominus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus et aedificavit eam in mulierem.* Etsi liberioris ingenii homines ejusmodi foeminae formationem uti mythicam habeant aut saltem allegoricam, in historico tamen ac litterali sensu adducta verba intelligenda esse suadent tum ipsa orationis series, tum sensus Hebraeorum traditionalis, tum denique ceterorum sacrorum librorum ineluctabilis auctoritas.

161. Etenim nisi in primis litteralis sensus veritas admittatur, cohaerere non amplius cum praecedentibus insequentia possent. Vix enim Adam e sopore suo expergefactus Hevam conspexit, ut in illas voces eruperit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea; haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.* Ad quae alludens Paulus 1. Cor. 11, 8. scribit: *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro;* et similia habet 1. ad Tim. 2, 13. Judaei omnes, si paucos rabbinos fabulatores excipias, communi consensu litterali sensu mosaicam narrationem intelligunt. Veteres Ecclesiae patres in ratione qua Heva ex latere Adam dormientis educta est, agnoscunt typum seu figuram Ecclesiae quae ex latere demortui Salvatoris efformata est.

162. Hujus historici facti vestigia in omnium pene gentium etiam recens detectarum traditionibus deprehendere est. Ipsis enim adversariis fatentibus, mythi recepti penes superioris Asiae populos parum differunt a mosaica descriptione; penes populos Novae Zelandae, et insularum Tongae traditionem de muliere e latere viri educta reperit an. 1830. Donant d'Oreille. Quae quidem argumento sunt de nativo mosaicae historiae sensu, adeoque de immediata protoparentum a Deo facta creatione.

DIFFICULTATES

163. I. Obj. 1° Nihil vetat quominus primum hominem ultro e terra prodiisse admittamus per fortuitam mo-

tus ac materiae conjunctionem, prout e terra jugiter animalia organis instructa producuntur. 2° Mosaica historia Genes. 2, 7. evincit hominem puduisse humilis conditionis suae, nobilioremque sibi a Deo originem accersivisse; 3° cum praeterea prima anthropogonia, quae exhibetur Genes 1, 26. purior ea sit quae traditur ibid. 2, 7. 21. 22. illa praeferri debet. Ergo.

164. Resp. Ad 1m, *Neg.* Haec enim hypothesis absurda est; qui vel leviter admirabilem sub quovis respectu consideret humani corporis, ut nihil de anima dicam, structuram, nequit non suspicere divini conditoris sapientiam. Tribuere proinde fortuitae motus ac materiae conjunctioni opus adeo perfectum, vere est camelum deglutire, prout increduli faciunt, qui dummodo Deum non cogantur agnoscere, absurda quaelibet lubenti animo devorant. Animalia organis instructa quotidie a natura ultro produci novum est adversariorum figmentum a sana physice abhorrens.

165. Ad 2m, *D.* Juxta adversarios, *C.* juxta rei veritatem *N.* Dum vero rationalistae ejusmodi originem spernunt, ipsi nescirent aliam eidem sufficere.

166. Ad 3m, *Neg.* falsum adversariorum suppositum de duplici mosaica anthropogonia, cum nonnisi una eademque in utroque capite referatur, licet diversa ratione; prout in simili argumento de duplici creatione paulo ante animadvertimus. Illud igitur ipsum quod summatim et compendiose de hominis creatione retulerat Moses in capite primo, uberius exponit in capite secundo.

167. II. Obj. 1° Hevae ex costa Adam formatio philosophema est ad mutuum in utroque sexu instinctivum amorem a Creatore inditum significandum. 2° Simili mytho usus est Plato in eundem finem. 3° Voces emissae ab Adam expergefacto cum Hevam conspexit, fabulae adornandae causa adjectae sunt. 4° Ab hac expositione non valde absunt catholici ipsi interpretes, quorum aliqui allegorice Mosis verba intellexerunt, uti Cajetanus, alii au-

tem hominem androgynum prius ab eo conditum vel hermaphroditum existimarunt. 5° Quam expositionem ipsa quodammodo rei natura exposcere videtur, alioquin primus homo monstrosus vel antea vel postea fuisset, antea utpote constans costa superflua, postea utpote costa deficiente. Ergo.

168. Resp. Ad 1^m, *D.* Id est Hevae formatio ex Adae costa a Deo directa est ad mutuum conjugum amorem significandum, *C.* narratio ipsa historica mythica est *N.* Duo haec distingui debent, prius enim verissimum est, et Ecclesiae patres illam significationem agnoverunt, ast ejusmodi significatio in litterali facti veritate fundatur; posterius est falsum, alioquin historiae veracitas periclitaretur. Biblicis reservatum erat purum philosophema in historia Mosaica reperire.

169. Ad 2^m, *D.* Plato mytho suo exornavit quod in traditione populorum Orientalium invenit, *C.* purum mythum dedit *N.* Ostendit enim Banier in op. *Mythologia ac fabulae ab historia explicatae* tom. 1. lib. 1. c. 1. antiquae traditionis de mulieris formatione vestigia penes omnes gentes Orientales conservata esse; has igitur cum peragratus esset Plato, inter ceteras traditiones et hanc invenit, quam ipse deinceps exornavit fingendo ab initio marem et foeminam simul conjunctos conditos esse, quos Jupiter postea in duos dissecuit.

170. Ad 3^m, *Neg.* Ejusmodi siquidem violenta expositio cum unice innitatur falso supposito de narratione mythica, veritate historiae constituta, ex se concidit.

171. Ad 4^m, *D.* Qui proinde deserendi sunt, *C.* ipsis est adhaerendum *N.* Nam hoc ipso quod hi expositores a veritatis tramite aberraverint, suis conjecturis plus aequo indulgentes, utpote singulares deserendi sunt, nec ulla eorum interpretationis ratio haberi debet. Idque iis omnibus accidit, qui in Scripturarum explanatione sensum traditionalem deserunt ad novitates aucupandas.

172. Ad 5^m, *Neg.* Etenim si Deus aliam costam suf-

fecit, ut innuit sacer textus, pro alia quam aedificavit in mulierem, jam sponte fluit Adam monstrosum non extitisse sive ante sive post Hevae formationem, seu non peccasse ejus corpus aut excessu aut defectu, uti adversarii supponunt.

PROPOSITIO II.

Universum humanum genus ab Adam omnium protoparente propagatum est

173. Haec propositio spectat ad fidem; huic enim innititur dogma de propagatione peccati originalis; statuitur vero tum adversus *praeadamitas*, tum adversus *coadamitas*, qui scilicet autumant aborigenes sive autochtonas in peculiari terrae solo conditos esse et ex ipsis diversas hominum repetunt species. Praeadamitae Scripturis pugnant, adeoque Scripturae auctoritatem adversus illos urgemus; coadamitae eam rejiciunt, hinc argumentis solum extrinsecis eos urgere possumus.

174. Jam vero sic in primis ex Scriptura adversus praeadamitas insurgimus: Divina eloquia unum Adam veluti totius humani generis progenitorem exhibent, ergo nulli extitere praeadamitae. Sane Genes. 1, 27. legitur: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam . . . masculum et foeminam creavit eos*. De hoc rursum homine, priusquam enucleatius ejus creatio describatur, dicitur ibid. c. 2, 5. *et homo non erat, qui operaretur terram;* et iterum v. 20. *Adae vero non inveniebatur adjutor similis ejus;* denique cap. 3, 20. *Et vocavit Adam nomen uxoris suae Heva: eo quod mater esset* CUNCTORUM *viventium*. His consonant quae leguntur *Sap*. 10, 1. *Haec* (Sapientia) *illum, qui* PRIMUS *formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum* SOLUS *esset creatus, custodivit;* et *Act*. 17, 26. *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae*.

175. Huc accedit sensus traditionalis Hebraeorum et Christianorum constans et universalis, nec non dogma de

propagatione peccati originalis in omnes homines, quod huic facto innititur.

176. Sed ut coadamitas jam aggrediamur, qui populos aborigenes seu autochthonas inducunt sive a Deo conditos sive e solo sponte prodeuntes, sic arguimus: 1° Anthropogoniae omnes quarum memoria extat cum anthropogonia mosaica prorsus conveniunt. Ex Sanchuniatone apud Eusebium *Praepar. Evangel.* lib. 1. c. 10. habemus ex *Meruach Kolpia* seu *ex Spiritu vocis Dei* procreatos esse *aeonem* et *protogonon*, Adam videlicet et Hevam ex quibus ceteri homines sunt progeniti. Idem habemus ex Beroso, apud Syncellum, in sua *Theogonia;* nec non ex Diodoro Siculo in *Biblioth.* lib. 1. c. 1. qui exhibet theogoniam Aegyptiorum et Graecorum; item ex Orphei Hymno 1., Hesiodi lib. 1. inscripto *Dies*, Aristophanis comoedia cui titulus: *Aves* vers. 667. Horatii *Odar.* lib. 1. *Ode* 16. v. 13. et Ovidii *Metamorph.* lib. 1. v. 75. quae omnia collecta inveniuntur apud Banier op. cit.

177. 2° Conveniunt traditiones omnium populorum tum antiquiorum tum recentiorum, quas inter ceteros collegit Klaproth in *Tabulis historicis Asiae*.

178. 3° Historiae omnes, quae coloniarum transmigrationes ex Asia, praesertim vero Chaldaea, Phoenicia, Aegypto, Graecia etc. referunt. Hae praeterea consentiunt in exhibenda communi populorum origine, ac in tenuibus uniuscujusque populi principiis assignandis, quae postea incrementa acceperunt, uti traditur in historia Mosaica cujus profanae historiae veluti totidem commentaria spectari possunt.

179. 4° Convenit philologia ex qua discimus linguas omnes ad duas veluti matres ac primitivas revocari, nempe ad *Semiticam* ac *Japeticam*, ac diversa idiomata quae deinceps efformata sunt, plures radices, imo et voces communes habere, formas item et grammaticale systema. Novimus praeterea linguam *samscriticam* quae in Indiis dominatur in plerisque vocabulis cum graeca et latina aliis-

que antiquioribus ac recentioribus apprime congruere. Animadverterunt insuper doctissimi philologi interdum populos longe a se dissitos eadem pene lingua uti, dum alii proximiores populi diversissima utuntur, licet non desint vocabula illis omnibus communia. Ex his proinde evidenter patet unam ab initio penes omnes linguam viguisse; adeoque, quod consequens est, unam communemque gentibus omnibus originem fuisse.

180. Quod vero spectat ad illos aborigenum et autochthonum assertores, qui insane homines absque divinitatis interventu e solo uti fungos prodeuntes exhibent, facile profecto est eos impietatis arguere. Etenim praeterquam quod, uti paulo ante adnotavimus, nonnisi stulte imo et absurde supponi potest hominem intelligentia praeditum atque adeo delicatis organis instructum, quae omnia in fines sibi proprios conspirant, e terra fortuito prodiisse; physica docet viventia cuncta a viventibus ejusdem speciei originem ducere, adeo ut tanquam absurda et repetitis experimentis adversantia rejiciat systemata tum ovi, tum animalculorum, tum putredinis non ita pridem invalescentia, ut inter ceteros ostenderunt Vallisneri, Redi ac Spalanzani in respectivis lucubrationibus de hoc argumento editis. Debuit igitur a fortiori homo ab alio procreari, quem Deus ipse condiderit. Quod si quispiam contenderet dari infinitam generationum seriem, illi opponimus mathesim, qua demonstratum est quamvis seriem infinitam sive successivam sive simultaneam repugnare.

181. Constat igitur ex hactenus vindicatis neque praeadamitas, neque coadamitas admitti ulla ratione posse, sed unum esse agnoscendum omnium hominum protoparentem, a quo omnes originem traxerint.

DIFFICULTATES

Praeadamitarum

182. I. Obj. 1° Non obscure Scripturae duplicem exhibent anthropogoniam, alteram Genes. 1. 26. ubi primi hominis

creatio traditur, scilicet protoparentis gentilium, alteram Gen. 2, 7. ubi alterius hominis scilicet Adae protoparentis Hebraeorum. 2° Sane diversa sunt utriusque creationis adjuncta, in priori enim conditi simul sunt masculus et foemina, in posteriori solus Adam conditus est, ex cujus postea latere Heva ejus conjux efformata est; prior in paradiso, posterior extra paradisum locum habuit. 3° Quae referuntur de Adae filiis Cain et Abel c. 4. id mirifice confirmant, Abel fuit pastor ovium, qui gregem a furibus custodiebat; qui certe neque ejus parentes neque fratres esse poterant; Cain fuit agricola, nemo porro ignorat pluribus instrumentis opus esse ad hanc artem exercendam, debuerunt igitur esse fabri lignarii, fabri ferrarii, aliique opifices. 4° Nec deerant judices, qui Orientalium more in foribus civitatis consisterent, ut patet ex illis verbis ib. v. 6. et 7. a Deo prolatis: *Nonne si bene egeris recipies? Sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* id est deferetur ad tribunal in quo judices poenas juxta codicem criminalem decernent. 5° Rursum ibid. v. 14. Cain a Deo ejectus ait, *Omnis igitur qui invenerit me, occidet me*, Deus vero ne id fieret *posuit Cain signum;* a quibusnam porro timere potuisset Cain nisi ab hominibus alterius stirpis, ex quibus 6° uxorem duxit, et eorum opera usus est ad aedificandam civitatem Henochiam nuncupatam a primogenito suo, et in quam incolas induxit ex iisdem hominibus? 7° neque his obstat dogma de peccati originalis propagatione, cum omnes homines illi in diluvio perierint. Ergo.

183. Resp. Ad 1m, *Neg.* Sed uti saepius adnotavimus et ostendimus, una eademque est anthropogonia quae in utroque capite a Mose describitur, in primo quidem summatim et compendiose ad explendam totius creationis historiam, in secundo autem capite enucleatius, ut sibi viam sterneret ad referendum lapsum Adami. Duplex origo gentilium et Hebraeorum commentitia est, et aperte adversatur universae Scripturae, quae eandem gentibus omni-

bus originem tribuit, uti patet ex allatis Scripturae testimoniis.

184. Ad 2^{m}, *D.* Diversa referuntur adjuncta ejusdem creationis in sensu exposito, *Tr.* duplicis creationis *N.* Hoc ipso quod Moses sibi proposuerit in secundo capite ampliorem describere anthropogoniae narrationem, debuit adjuncta illa commemorare quae in primo capite silentio praeterierat; cujusmodi illud est de creatione hominis seorsum a formatione mulieris, tum illud de creationis situ, de verbis ab Adam prolatis ad conspectum mulieris, et aliis ejusmodi.

185. Ad 3^{m}, *Neg.* Ars siquidem pastoritia non in solis furibus arcendis consistit, ut notum est; agricultura vero in sua infantia illum profecto apparatum non exigebat qualem adulta requirit; industria supplebat instrumentorum defectui.

186. Ad 4^{m}, *Neg.* Phrasis enim, *statim in foribus peccatum aderit*, figurata est, nec aliud significat quam conscientiae angorem ac poenam quae culpam ut umbra corpus suapte natura comitatur. Orientalium consuetudo multo post tempore introduci coepit. Phrasis ipsa hebraica sensum quem dedimus aperte patefacit. Adeoque gratuitae hypotheses evanescunt.

187. Ad 5^{m}, *D.* Si cum Cain facinus suum patravit solus cum parentibus extitisset, *Tr.* si jamdiu multiplicati homines erant *N.* Jam vero ex communi sententia chronologorum et interpretum Cain fratricidium patravit an. ab orbe condito 125. quo tempore alios genuerat filios et filias Adam, uti postea dicitur; probabile praeterea est et ex Abel ipso filios procreatos esse; timere insuper poterat Cain, uti animadvertit s. Ambrosius, ex posteris, qui ex parente didicerunt homicidium posse committi, ob pravum scilicet exemplum.

188. Ad 6^{m}, *Neg.* Tum quia, uti patres omnes docent, in illis mundi primordiis, necessitate cogente, ad propagationem generis humani licitum erat propriam sororem in

conjugium adducere; tum quia ex posteritate Abel, uti diximus, fortasse natae jamdiu foeminae erant. Quod vero spectat ad Henochiam a Cain aedificatam, ante omnia constitui debet cujusmodi ea civitas fuerit, longe probabilius non erat nisi tabernaculorum congeries, in quae se praecipue collegerunt, qui ex Cain posteritate provenerant; cum juxta chronologos civitas illa an. ab orbe condito quadringentesimo aut quingentesimo fuerit aedificata.

189. Ad 7^{m}, *Neg.* Dogma siquidem de originalis peccati propagatione juxta doctrinam catholicam omnes prorsus homines, seu universum humanum genus respicit. Supponi proinde nequit ante diluvium homines extitisse qui fuerint ab illo immunes , cum omnes pariter morti obnoxii fuerint.

190. II. Obj. Apostolus Rom. 5. scribit: *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, quum lex non esset; sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae.* Haec porro lex ea est, quae Adae et in eo posteris ejus data est; ac proinde Ada in eam peccante, omnes ejus posteri peccasse censentur. Peccatum igitur, de quo loquitur Paulus, illud est quod regnavit usque ad legem Adamiticam, ab illis scilicet patratum qui ante Adam extiterant, quod tamen ipsis imputatum non est ex legis positivae defectu. Ergo.

191. Resp. Negamus *legis* nomine hic designari legem Adae datam, sed significatur lex Mosaica, quae antonomastice *lex* dicitur, uti innumeris prope Scripturarum exemplis confirmari posset ex. gr. Jo. 1, 17. *Lex per Moysem data est, et gratia et veritas per Jesum Christum.* Sed potissime in tota epistola ipsa ad Romanos; et in loco objecto ab adversariis, ubi Apostolus exponens seipsum, subdit: *sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem.*

192. Verum id ipsum luculentius adhuc patet ex scopo quem sibi proposuit Paulus in allegatis verbis, qui fuit ostendere peccatum originale ad omnes Adae posteros

transmissum fuisse. Id porro colligit ex morte quae poena est illius peccati; proinde cum mors dominata fuerit vel in ipsos infantes, qui nullo se coinquinare actuali potuere peccato, uti Adam, tamen obnoxii huic poenae fuerunt; concludit ex hoc facto universali universalem peccati originalis propagationem. Quod si plures peccatores, legis scilicet naturalis transgressores, morte mulctati a Deo sunt, ejusmodi punitio fuit potius poenae mortis anticipata exactio, quam mors simpliciter, quae jam incurrebatur ob originalem noxam. Atque hac ratione evanescit superstructa a Peyrerio moles.

DIFFICULTATES

Coadamitarum

193. I. Obj. 1° Plures hominum species zoologi dignoscunt suis peculiaribus characteribus notisque distinctas. 2° Ab homine *bimano* progrediendo usque ad vespertilionem, species quaedam consanguineitatis reperitur. 3° Homo intellectualis necessaria consequentia tantum est hominis *mammalis;* 4° Linneus propterea duas hominis species admisit, hominis scilicet *sapientis* et hominis *troglodytis.* Duas pariter distinguit species Virey quas determinat ex *angulo faciali;* Demoulins undecim enumerat, quindecim vero Bory de s. Vincent. 5° Praeterea fieri nequit ut ad eandem speciem spectent homines caudati, ac populi imberbes Americae; patagonici et pygmaei, nigritae insuper, cuprei, anacrocephali aliique ejusmodi. Ergo.

194. Resp. Ad 1m, *D.* Gratuito seu absque ullo solido fundamento nonnulli zoologi plures hominum species distinguunt, *C.* prudentiores zoologi *N.* Nonnulli utique non defuere zoologi qui ex desiderio veritatem revelationis divinae impugnandi, varias hominum species distinguere adnisi sunt; ast, ut ejusmodi hominibus contingere consuevit, scientia progrediente, irrisioni expositi sunt et contemptui. Nam nulli specifici characteres fuerunt reperti et

omnes ad unitatem humanae speciei proclamandam consensere. Novissime D. Flourens in op. *Buffonius*, *Historia ejus laborum et idearum*, Lutetiae 1844. unitatem speciei humanae uti *factum physicum demonstratum* ostendit pluribus ineluctabilibus argumentis, quae ibidem doctus auctor fuse persequitur

195. Ad 2^{m}, *D.* Quae tamen consanguineitas cum vespertilione relinquenda adversariis est, *C.* quae admitti uti realis debeat *N.* Duo permiscent adversarii qui hanc nobis consanguineitatem obtrudunt, conformationem scilicet organicam sive externam configurationem, quam anatomia comparata agnoscit in homine et in brutis per gradus quosdam, cum notis specificis quibus diversa omnino in homine origo apparet, ac species quae toto caelo differt ab animantibus brutis.

196. Ad 3^{m}, *Neg.* Ratio enim sive intelligentia ita propria hominis est, ut in brutis quibusvis nullo modo reperiatur. In brutis enim solus *instinctus* praevalet quo agitantur et moventur. Sagacitas quae in animantibus cicuribus apparet nulla ratione comparari potest cum facultate intelligendi, comparandi, judicandi, abstrahendi, ulterius semper proficiendi, quali praeditus homo est. Si intelligentia esset consequentia hominis mammalis, in omnibus animantibus brutis mammalibus deberet reperiri, nec reperitur tamen.

197. Ad 4^{m}, *D.* Linneus duas subobscure visus est hominis species admittere, quas tamen postea rejecit, *C.* absolute et constanter *N.* Ipsemet agnovit in eo quod cunctanter scripserat de duabus illis speciebus se passum aliquid humani, adeoque ab hac opinione se recepit retractando quae ei exciderant. Quod vero spectat ad Virey, Demoulins et Bory de s. Vincent, reponimus aut ipsos minime significare voluisse species proprie dictas, quae diversam scilicet originem habeant, sed quas vocamus varietates constantes, vulgo *razze* sive stirpes; aut eos falsitatis argui ab ipsa scientia, quae patefecit plu-

ribus ex capitibus unicam humanam esse admittendam speciem, uti Blumembach, Cuvier, Ranzani, Flourens aliique recentiores celebrioresque zoologi ostenderunt. Hoc porro exploratum habemus, neminem adhuc adversus revelationem extulisse caput, quin indelebili se notarit ignominia.

198. Ad 5^m, *D.* Si reipsa homines ejusmodi caudati, cincturiati, aliique ejusmodi in rerum natura existerent, *Tr.* Si non existant nisi in fabulosis quorumdam viatorum relationibus *N.* Nunc porro ex pleniore luce quam adepta est geographia, compertum est nuspiam ejusmodi populos reperiri, quos nimis leves ac creduli viatores non ita pridem se reperisse vulgaverant.

199. Quod vero speciatim attinet ad populos patagonicos et pygmaeos, quorum tamen aut procera in illis statura, in his vero depressa, nimium exaggerata sunt, non nisi excessum arguit aut defectum in eadem specie juxta accuratiores zoologos.

200. Sic color niger, cupreus, flavus rubeus etc. Ex climate, aëre, aquis, alimentis, localitatibus aliisque ejusmodi accidentalibus adjunctis pendet. Sane transitus ex uno in alium colorem insensibilis est per gradus quosdam, ita ut nulla exinde speciei diversitas colligi possit. Imo tantum abest, ut ejusmodi colorum varietas evincat multiplices species humanas, ut nunc assumatur ad unitatem speciei statuendam. Siquidem *materia pigmentalis*, quae juxta Malpighi, Raysch, Alberium, Mekel invenitur in epiderme nigritae, reperitur etiam in Kabyle, Arabe, Mauro, qui spectant ad stirpem albam; ac *stratum idem pigmentale* quod cernitur in Americano, simile omnino est *strato pigmentali* quod detectum est in Europeo. Adeo ut nunc apprime cognoscatur quomodo *apparatum pigmentalis* ex quo stirpes coloratae effectae sunt, ex homine origine albo provenerit. Exinde patet unicum esse typum primitivum totius humanae speciei, idque evinci ex varietate ipsa colorum; consulatur cit. Flourens.

201. II. Obj. 1° Unitate generis humani constituta,

ratio assignari nequit incolarum, qui in remotissimis insulis habitant; 2° multo vero minus incolarum utriusque Americae, cum nullum ipsis suppeteret medium illuc transmigrandi; 3° Sane hac de causa s. Augustinus *De civit. Dei* lib. 16. c. 9. inficiatus est antipodum existentiam, et Zacharias Pontifex durius excepit Virgilium presbyterum qui sec. VIII. docebat dari antipodas, mandavitque Bonifacio Germaniae apostolo, ut nisi *sententiam perversam, et iniquam doctrinam* retractasset, illum damnaret. Cum vero nunc constet de antipodum existentia, concludi ex eodem principio debet plures homines in diversis mundi plagis conditos esse, prout plura animantia bruta condita sunt, quae sub alio climate vivere nequeunt. Ergo.

202. Resp. Ad 1m, et 2m, *Neg.* Quamvis enim nostrum haud sit determinare peculiare medium quo insularum incolae illuc appulerint, certum est hos incolas ex continentali terra ad illas transmeasse. Ritus siquidem, lingua, traditiones potissimum religiosae, evincunt ad nationes Europeas et Asiaticas illos pertinuisse. Porro ex geographia novimus duo emisphaeria contigua esse, nec nisi angusto freto Americam dividi sive ab Asia, sive a Groënlandia. Quis itaque neget homines sive ex intentione sive ex naufragio hinc potuisse ad eas oras appellere? Non igitur opus est ad plurium hominum creationem recurrere, ut explicemus quomodo factum sit, ut insulae remotissimae habuerint incolas.

203. Ad 3m, *D.* Ita tamen ut s. Augustinus et Zacharias Pontifex nonnisi hypothetice negaverint antipodum existentiam, *C.* absolute *N.* Nempe tum s. Augustinus, tum Zacharias juxta communem vigentemque illorum aetate sententiam, quod immensitas Oceani transmeari non posset, inficiati sunt existentiam antipodum, quippe qui in ea hypothesi ab alio quam ab Adam originem duxisse dicendi essent, quod revelationi opponitur. Cum vero nunc temporis falsa illa hypothesis demonstrata sit, sequitur cunctandum amplius non esse de eadem antipodum origine

ac ceterorum hominum. Sane quod objecti s. Augustinus et Zacharias nonnisi hypothetice locuti fuerint, liquet ex utriusque verbis. Sic enim s. Augustinus loc. cit. scribit: *Nimis absurdum est, ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem, Oceani immensitate trajecta, navigare ac pervenire potuisse, ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueretur humanum.* S. Zacharias vero in *epist. ad Bonifacium : Si clarificatum fuerit, ita eum (Virgilium) confiteri, quod alius mundus et alii homines sub terra sint, hunc accito consilio ab Ecclesia pelle, sacerdotii honore privatum. Attamen et nos scribentes . . . ut nobis praesentatus et subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis sanctionibus condemnetur.* Nunc addimus nullo modo hac de causa illis succensere posse adversarios incredulos aut protestantes, quia si ipsi eadem illa aetate vixissent, in eadem pariter sententia fuissent versati. Ecclesia non attingit quaestiones physicas, nisi quatenus connexionem cum dogmate habent, ut in casu nostro accidit.

CAPUT II.

DE PROTOPARENTUM GRATIA ET FELICITATE

204. Philosophis metaphysicis et psychologis dimittimus ea quae ad animae spiritualitatem, ac immortalitatem spectant, ut de iis nos agamus quae proxime ad theologos pertinent, cujusmodi ea sunt, quae ad ordinem supernaturalem referuntur, uti elevatio per gratiam seu justitiam originalem, quatenus haec complectitur dona illa gratuita, quibus Deus primum hominem praeditum pro sua benignitate voluit. Ex his cetera fluunt de quibus in hujus partis prosecutione acturi sumus.

205. Ac 1° Circa statum in quo primus homo constitutus a Deo est, catholica veritas docet eum instructum esse *justitia originali*. Haec phrasis synthetica sive complexiva est; quatuor siquidem comprehendit, gratiam sanctificantem sive elevationis; donum integritatis seu omnimo-

dam subjectionem partis inferioris, nempe concupiscentiae; ad superiorem, scilicet rationem; item donum immortalitatis; donum denique scientiae. Docet Ecclesia dona haec fuisse, ut innuimus, gratuito humanae naturae superaddita, quum ea non exigeret essentialis ejus constitutio, ac proinde esse accidentalia respectu humanae naturae, quae absolute sine illis consistere potuisset.

206. 2° Circa hanc catholicam doctrinam duplex extitit oppositus error. Pelagiani, sociniani, arminiani, rationalistae negant protoparentes his donis a Deo auctos fuisse, adeoque inferunt hominem talem nunc esse, qualis a Deo conditus est, videlicet sine gratia et sine peccato, nulla proinde indiguisse reparatione, nullum existere originale peccatum nullam esse gratiae necessitatem. Lutherani e contra calvinistae, janseniani assumunt justitiam originalem, qualem exposuimus, fuisse homini debitam ac naturalem, ex quo deducunt hominem per lapsum in essentialibus naturae fuisse corruptum; destitutum esse libero arbitrio; concupiscentiam formale esse peccatum, cum reliquis ex his consequentibus.

207. 3° Praeter haec, quaestiones inter catholicos agitatae inveniuntur, quarum 1ª est circa *tempus*, num scilicet Deus justitiam originalem, quatenus quatuor recensita dona complectitur, primo homini contulerit in ipso creationis instanti, an vero homo prius conditus fuerit in naturalibus, et adjecta deinde ei fuerint dona gratuita: 2ª est circa *rem* ipsam, num detur distinctio inter gratiam sanctificantem seu elevationis, et integritatem, immortalitatem et scientiam, ex quibus postremis donis distinctis a gratia sanctificante constituatur *justitia originalis*, quam prius seu in ipsa creatione Deus contulerit, cui postea adjecerit gratiam sanctificantem, qua protoparens ad ordinem supernaturalem evectus sit; an vero per modum unius ita Deus dona haec simul ita contulerit, ut penderent tria recensita a gratia sanctificante et in esse suo et in ipsorum conservatione; posterior sententia aliquot habuit inter scholasticos adstipulatores; prior quae est s. Thomae, communis in scholis

effecta est; 3ª quaestio versatur circa possibilitatem, uti loquuntur, status naturae purae absolutam et ordinatam, num scilicet ratione habita decentiae et convenientiae potuerit Deus condere hominem saltem sine integritate, quae dicat immunitatem a concupiscentia inordinata nec ne; plures negant, plures vero communiter affirmant. Qui tamen negant, non ideo docent debitam fuisse et non gratuitam illam integritatem.

208. Nos igitur his aliisve ejusmodi disceptationibus dimissis, de sola catholica doctrina solliciti sumus adversus heterodoxos, quae ut adstruatur, sit:

PROPOSITIO I.

Primi parentes in statu justitiae et sanctitatis constituti a Deo fuerunt

209. Propositio ad fidem catholicam spectat; in concilio enim Trid. sess. 5. can. 1. sancitum est: *Si quis non confitetur primum hominem, Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse . . . anathema sit;* et can. 2. *Si quis Adae praevaricationem sibi soli . . . asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam perdidisse . . . anathema sit.*

210. Evincitur autem ejus veritas tum ex Scriptura, tum ex traditione. Ex Scriptura quidem 1. Genes. 1, 26. illis verbis a Deo prolatis: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram;* quae ex communi patrum expositione apud Bellarminum lib. *De gratia primi hom.* c. 2. et apud Petavium lib. 2. *De Opific. sex dierum* c. 2. intelligi debent de sanctitate Adamo collata, qui praeterea distinguentes inter *imaginem* et *similitudinem,* illam referunt ad naturam, hanc ad gratiam et justitiam. 2° Ex verbis Ecclesiastae 7, 30. *Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem* RECTUM. Hanc porro rectitudinem non solum moralem, sed supernaturalem ex sanctitate et gratia provenientem esse, facile depre-

henditur ex voce יָשַׁר *jassar* quae de Deo passim usurpatur, ut Deut. 32, 4. et de hominibus justis, ut Num. 23, 10. Ps. 22, 1. Ps. 7, 11. et alibi. 3° Potissime ex Apostolo Ephes. 4, 23. 24. scribente: *Renovamini spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis;* et rursum Coloss. 3, 9. 10. *Expoliantes vos veterem hominem . . . . et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum.* Jam vero, ut animadvertit Bellarminus lib. cit. c. 3. qui *renovari* jubetur, fuit aliquando *novus*, cum autem haec renovatio ex Apostoli verbis consistere debeat in eo ut hominem induamus Christo similem, creatum secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis, sequitur nos fuisse aliquando, seu in primo parente, homines novos, conditos secundum Deum in justitia et sanctitate veritatis, adeoque primos parentes in tali statu fuisse a Deo constitutos.

211. Ex traditione vero eadem veritas constat, ut patet ex conc. Arausicano II. quod cap. 19. docet: *Unde cum sine Dei gratia salutem non possit* (humana natura) *custodire*, QUAM ACCEPIT, *quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?* Reparatur autem per Christum gratia sanctificans amissa per Adam, ergo Adam illam consecutus fuerat ante peccatum. Ex patribus quorum unanimis in hac doctrina consensus est, satis heic nobis sit verba s. Augustini describere ex lib. 4. *De Genesi ad litt.* c. 26. ubi ait: *Vide ergo quod sequitur: induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis: Ecce quod perdidit Adam per peccatum.* Reliqua exhibet Bellarminus loc. cit.

DIFFICULTATES

212. I. Obj. 1° Nihil vetat quominus allata Scripturarum testimonia intelligantur de justitia et sanctitate *morali*, quam Adam habuit ex integritate seu *physico-morali* con-

stitutione in creatione, quae non modo fuit independens a gratia sanctificante, sed censeri potius haec debet *effectus* integritatis, non autem illius *causa efficiens*. 2° Sane per subjectionem sensus ad rationem homo Deo erat gratus et acceptus, *vidit enim Deus cuncta quae fecerat et erant valde bona*. 3° In hac porro Dei benevolentia erga homines gratia sanctificans consistit, ob quam hi efficiuntur *amici Dei*, et vi cujus Deus ipsis tribuit auxilia supernaturalia necessaria ad bonum morale patrandum. 4° Neque ab hac doctrina abludit s. Bonaventura qui in *lib.* 2. *Sent. Dist.*29. ar. 1. q. 1. agnovit hanc Dei erga primos homines benevolentiam provenientem ex eorum integritate, perinde ac Scotus aliique antiqui scholastici. Ergo.

213. Resp. Ad 1^m^, *Neg.* Quominus enim allata Scripturarum oracula de justitia et sanctitate *morali* intelligamus, uti contendit Hermesius in *dogmatica speciali* par.3. p. 15. seqq., vetat sensus traditionalis circa illos textus. Concil. insuper vetat Arausicanum II. quod adducta loca exponit de salute supernaturali, de justitia et sanctitate quam perdidit Adam, ad quam reparandam opus est gratia Salvatoris. Quamvis vero daretur cum nonnullis antiquis scholasticis primos parentes prius a Deo accepisse integritatis donum gratuitum, in quo nihil est quod doctrinae catholicae adversetur, ast erroneum est et contra eandem catholicam doctrinam asserere moralem illam integritatem, seu uti loquitur adversarius, constitutionem *physico-moralem*, seu *naturali-moralem*, *esse causam efficientem* gratiae sanctificantis, adeoque hanc gratiam esse *effectum* illius *physico-moralis* constitutionis. Hoc siquidem pelagianum est; et cum in systemate auctoris, quem impugnamus, illa integritas seu constitutio inseparabilis sit a creatione hominis, utpote humanam naturam ita perficiens, ut haec sine illa condi non posset, sequeretur gratiam sanctificantem una cum gratiis supernaturalibus ad bonum morale operandum necessariis, sequelam esse creationis; quod damnatum est in proposit. Baji 26. *Integritas primae creationis non fuit in-*

debita humanae naturae exaltatio, sed naturalis ejus conditio; et prop. 79. *Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine justitia originali.*

214. Ad 2^m^, *D.* Erat in data hypothesi primus homo per illam subjectionem gratus Deo aeque ac sine illa, si Deo sic creare eum placuisset, benevolentia generali qua prosequitur omnes creaturas suas, *C.* benevolentia *speciali* et in supernaturali ordine de quo disserimus *N.* Hac sublata aequivocatione, ruit difficultas.

215. Ad 3^m^, *Neg.* Haec enim doctrina quae constituit essentiam gratiae sanctificantis in Dei favore extrinseco et benevolentia, novatoribus sec. XVI. in acceptis referenda est, utpote abhorrens a catholico sensu. Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 6. docet eam consistere in charitate Dei, quae diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque *ipsis inhaeret;* in sanctificatione et renovatione interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae, unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus. Quod si vi aut intuitu illius externae benevolentiae et favoris, qui provenit in adversarii sententia, ex naturali physico-morali constitutione hominis a Deo conditi, repeti deberent auxilia supernaturalia ad bene moraliter operandum, haec dona sequela essent creationis, quod damnatum est in Quesnelli prop. 35. *Gratia Adami est sequela creationis, et erat debita naturae sanae et integrae.* Idem docuerat Bajus prop. 21.

216. Ad 4^m^, *Neg.* Quin imo in allegato loco contrarium expresse docet Seraphicus auctor; en ejus verba: *Dupliciter contigit dicere aliquid acceptari a Deo. Uno modo quadam* ACCEPTATIONE GENERALI, *ut idem sit acceptare aliquid quod reputare bonum, et in bono conservare: et hac acceptatione non tantum acceptatur creatura rationalis, sed etiam omne opus Dei. Est etiam alia* ACCEPTATIO SPECIALIS, *qua dicitur Deus acceptare illud quod dignum reputatur aeterna beatitudine: et tali acceptatione non acceptat Deus nisi creaturam rationalem . . . Primum genus acceptationis non requirit superaddi donum gratiae ultra ea quae sunt de conditione naturae. Se-*

cundum vero genus acceptationis , non potest non esse gratuitum, tum propter gratuitam Dei condescentionem, tum propter creaturae EXALTATIONEM ULTRA TERMINOS, SIVE STATUS NATURAE . . . *Et sic patet quod homo in statu innocentiae gratia gratum faciente indiguit ad hoc ut Deo placeret.* Quae cum ita se habeant, jure merito Gregorius XVI. in decreto damnationis librorum Hermesii, et hanc ejus doctrinam notavit uti erroneam *circa protoparentum statum.* Videsis *Reflexiones circa methodum a Georgio Hermesio introductam in Theologiam catholicam*, quam italica lingua vulgavi Romae 1843.

217. II. Obj. 1° Apostolus 1. Cor. 15, 45. scribit : *Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Adam igitur spiritu vivificante, seu sanctificante gratia instructus non fuit. 2° Hinc s. Augustinus passim docet non statim Adam accepisse spiritum gratiae, sed solum spiritum animae rationalis. Ergo.

218. Resp. Ad 1m, *D.* Et loquitur Apostolus in objecto loco de diversa corporis conditione ante et post resurrectionem, *C.* loquitur de gratia sanctificante *N.* Hoc aperte liquet tum ex Apostoli scopo, tum ex orationis serie ; agit enim de Christi resurrectione tanquam causa efficiente et exemplari resurrectionis nostrae futurae, ac de diversa conditione corporis mortalis sive terreni, et corporis gloriosi.

219. Ad 2m, *D.* Adeo ut senserit s. Augustinus Adam non ipso creationis instante gratiam elevationis accepisse, *Tr.* non fuisse postea, saltem cum in paradisum translatus est gratia sanctificante ornatum *N.* Ad summum enim sequeretur s. Augustinum tum lib. 22. *De Civ. Dei* c. 23. tum lib. 2. *De Genesi contra Manich.* c. 8. n. 10. qui objici solent, in ea fuisse sententia quod Adam prius in solis naturalibus conditus fuerit, cui postea, cum scilicet in paradisum translatus est, adjecta cetera fuerint dona una cum gratia sanctificante. Sic enim scribit in posteriori lib. cit. *Nondum spiritualem hominem debemus intelligere, qui factus est in animam viventem, sed adhuc animalem. Tunc enim spiritualis effectus est, cum in paradiso, hoc est in beata*

vita constitutus, praeceptum etiam perfectionis accepit, ut verbo Dei consummaretur.

PROPOSITIO II.

Una cum justitia et sanctitate conjuncta erant in primis parentibus eximia tum animae tum corporis dona: Scientia in primis et perfecta voluntatis ordinatio quoad animam; immortalitas et immunitas ab aerumnis et doloribus quoad corpus

220. Ad catholicam doctrinam hanc pariter propositionem spectare constat ex Tridentino sess. V. can. 1. *Si quis non confitetur primum hominem, Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et justitiam in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam praevaricationis hujusmodi, iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem, sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam,* SECUNDUM CORPUS ET ANIMAM *in deterius commutatum fuisse, anath. sit.* Si igitur Adam peccando amisit amicitiam Dei, quae exurgit ex gratia sanctificante illi inhaerente, si mortem incurrit, si quoad corpus et animam in deterius commutatus est, patet ante praevaricationem ipsum et illa habuisse, et his destitutum esse, praesertim vero immunitate ab inordinata concupiscentia, quae ibid. can. 5. declaratur *ex peccato esse.*

221. Jam vero *scientia* in primis praeditos protoparentes a Deo fuisse constat ex Eccl. 17, 6. *Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et bona et mala ostendit illis;* nec obscure colligitur ex nominibus quae Genes. 2, 19. Adam animantibus singulis tribuit. S. Augustinus *De lib. arbit.* lib. 3. c. 18. n. 52. ostendit ignorantiam cum beatissimo protoparentum statu consistere haud potuisse, quia *ex ignorantia dehonestat error, ex difficultate cruciatus affligit.* Quod et ratio ipsa suadet cum Adam futurus pater

esset totius humani generis, adeoque doctor filiorum suorum in iis quae ad Deum et ad mores spectant. Amplitudinem porro hujus scientiae definire difficile est, nec pluribus id opus est persequi, de quo fuse agit inter ceteros Suarez *De hominis Creat.* lib. 3. capp. 9. et 10.

222. De voluntate jam agentes, dum asserimus fuisse in protoparentibus *perfectam ordinationem*, significamus nullis eorum voluntatem pravis affectionibus vitiatam fuisse, nullis pravis motibus exagitatam; adeo ut nulli luctae obnoxii fuerint protoparentes inter carnem et spiritum, sed plena pace fruerentur per plenam Deo adhaesionem. Talem autem fuisse primorum hominum conditionem Scriptura perspicue docet dum Genes. 2, 25. scribitur: *Erat autem uterque nudus ... et non erubescebant;* et cap. 3,7. post peccatum: *Aperti sunt oculi amborum, cumque cognovissent se esse nudos etc.* Cumque ibid. v. 10. dixisset Adam Deo: *Timui eo quod nudus essem*, respondit ei Deus: *Quis indicavit tibi, quod nudus esses; nisi quod ex ligno, de quo dixeram tibi ne comederes, comedisti?* His innixus s. Augustinus *De peccat. merit. et remiss.* lib. 2. c.22. n. 36. de protoparentibus scribebat: *Hanc ergo* (obedientiam) *priusquam violassent, placebant Deo, et placebat eis Deus, et quamvis corpus animale gestarent, nihil inobediens in illo adversum se moveri sentiebant. . . Hinc et nudi erant et non confundebantur.*

223. Tertium porro donum praestantissimum quo innocentes protoparentes cumulati sunt, in immortalitate situm erat. Haec autem intelligi debet de eo quod ipsi *potuissent non mori*, uti scite animadvertit s. Augustinus, minime vero quod *non potuerint mori.* Hoc posterius non congruit nisi substantiae simplici et indestructibili, seu indissolubili, cujusmodi sunt spiritus. *Potuisset* igitur Adam *non mori*, si in officio scilicet perstitisset; sicut enim per peccatum justitiae, sic per amissionem justitiae jacturam immortalitatis facere poterat; nec enim absolute, sed sub conditione Deus primo parenti privilegium immortalitatis largitus est. Sic componuntur contraria in speciem patrum effata, dum

alii *immortalem* protoparentem dixere, alii *mortalem;* immortalem scilicet ex privilegio, mortalem ex conditione et in potentia.

224. Immortalitatis itaque dono Adam ante peccatum a Creatore praeditum esse luculenter Scripturae testantur; etenim *Sapient.* 1, 13. legitur: *Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione vivorum;* et ib. 2, 23. *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem . . . invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Eadem veritas evincitur ex illa Dei comminatione, quae Adae facta legitur Genes. 2, 17. si transgressus fuisset ejus praeceptum de non edendo fructu arboris scientiae: *In quocumque die comederis ex eo morte morieris;* nec non ex verbis Apostoli Rom. 5, 12. *Per peccatum mors*, et ib. 8, 10. *Corpus mortuum est propter peccatum;* cum proinde mors non solum animae, sed et corporis exhibeatur in sac. Litteris uti poena peccati, sequitur, quod si non peccasset Adam, obnoxius morti minime fuisset.

225. Neque alia fuit unquam Ecclesiae traditio; siquidem in conc. Milevitano II. seu potius Carthaginiensi universali adversus Pelagii doctrinam hic canon 1. constitutus est: *Placuit . . . ut quicumque dicit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae; anathema sit.* Eadem habentur in conciliis Diospolitano, Carthaginiensi IV. et Arausicano II. can. 2. Merito idcirco s. Augustinus *De civit. Dei* lib. 13. c. 15. scribebat: *Unde constat inter christianos veraciter catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege naturae, quia nullam mortem homini Deus fecit, sed merito inflictam esse peccati.*

226. Exinde promanat quod quarto loco constituimus, videlicet in innocentiae statu hominem immunem prorsus fuisse ab omnibus aerumnis, afflictionibus doloribusque. Haec enim non sunt nisi sequelae mortalitatis; sane Genes. cap. 2. traditur Deum posuisse hominem *in paradiso volu-*

ptatis. Hunc beatitudinis statum pulchre describit s. Augustinus *De civit. Dei* lib. 14. n. 26. dum paucis complexus est quae hactenus vindicavimus dicens : *Vivebat itaque homo in paradiso sicut volebat, quamdiu hoc volebat, quod Deus jusserat; vivebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus; vivebat sine ulla egestate, ita semper vivere habens in potestate. Cibus aderat, ne esuriret, potus, ne sitiret; lignum vitae, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore vel ex corpore ullas molestias ullis ejus sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas.*

227. Hujus autem primaevae felicitatis traditio propagata est in universas gentes, ita ut ejus vestigia occurrant in omnium populorum antiquiorum ac recentiorum annalibus et documentis, in philosophorum scriptis, in poëtarum carminibus, quibus aurei seculi beatitudo describitur.

DIFFICULTATES

228. I. Obj. 1° Sanctitas congenita, perinde ac sapientia implicat. 2° Certe hae conciliari nequeunt cum Adami lapsu, qui postea subsecutus est, quique supponit ignorantiam et sensuum illecebras. 3° Nativam denique humanae naturae conditionem excedunt, praesertim vero immortalitas ac immunitas a doloribus et aerumnis. Ergo.

229. Resp. Ad 1^m, *Neg.* Nulla enim est repugnantia tum in eo quod Deus *habitualem* ut vocant, gratiam, ac proinde sanctitatem una cum natura, aut si placet, paulo post ejus creationem homini communicaverit, qua carus ipsi esset et acceptus in ordine ad supernaturalem beatitudinem ; tum quod ejus menti notiones illas ingesserit quae ad scientiam constituendam requiruntur, prout adultum etiam quoad corpus eum condidit. Ceterum Scriptura, ut vidimus, de his collatis donis primo parenti nos dubitare non sinit.

230. Ad 2^m, *D.* Si scientia et gratia sanctificans conciliari cum lapsu minime possint, *C.* si secus accidat, uti heu nimium experientia nos docet *N.* De scientia cum peccato

nihil attinet dicere; quod vero spectat ad amissionem gratiae luctuosa experientia id fieri passim patefacit in tot justis, qui a justitiae statu decidunt, nec enim gratia sanctificans praebet *impeccabilitatem*. Adam porro neque ex ignorantia peccavit neque ex sensuum illecebris, sed ex superbia ac seductione Hevae; Heva autem seducta est ex falsa serpentis promissione. Sed de his postea.

231. Ad 3^m, *D*. Et idcirco tenet doctrina catholica dona illa fuisse gratuito, praeterquam exigeret humana conditio, a Deo superaddita protoparentibus, *C*. tenet a naturali hominis conditione haec illis provenisse *N*.

232. II. Obj. Ex iis quae allata sunt inferri nequit, protoparentes ordinationem seu rectitudinem ante peccatum praese tulisse; etenim 1° quod non erubuerint de propria nuditate, ex statu infantili in quo conditi sunt, repeti id debet, ut accidit in infantibus recens natis. Quod si postea pudore suffusi sunt, esus vetiti fructus id effecit, quo rationis usum adepti sunt. 2° Neque ab hac sententia nonnulli patres abludunt. 3° Accedit quod concupiscentia bonum naturae est quo destitui protoparentes non debuerunt. Ergo.

233. Resp. *N*. *Ant*. Ad 1^m, prob. *D*. In infantili statu protoparentes conditi sunt quoad innocentiam ac simplicitatem, *C*. quoad defectum usus rationis *N*. Nam haec assertio adversatur *facto*, quo constat Adam rationis usu potitum esse et ex nominibus quae animantibus imposuit, et ex praecepto quod dedit ei Deus, et ex responsione quam Heva dedit serpenti de comminatione sibi facta de non comedendo fructu; adversatur praeterea *auctoritati*, ex qua novimus Deum iisdem bonum et malum ostendisse. Stultum porro est asserere ex fructus vetiti comestione protoparentes rationis usum accersivisse.

234. Ad 2^m, *D*. Id est nonnulli patres admiserunt in protoparentibus illam innocentiam ac integritatem quae in infantili reperitur aetate una cum expedito rationis usu, *C*. ad hujus exclusionem *N*. Alioquin sibi non constitissent in

admittendo peccato, quod sine rationis usu supponi nequit.

235. Ad 3^m^, *D.* Concupiscentia quatenus denotat facultatem bonum appetendi, *C.* quatenus denotat inordinationem, et contra rationem insurgit, seu vitiositatem ac morbum, prout hic ab adversariis accipitur, *N.* Ast de concupiscentia paulo post.

236. III. Obj. 1° Quae de protoparentum immortalitate traduntur in Scripturis, de magna longaevitate intelligi debent, prout reipsa Josephus Flavius *Antiquit.* lib. 1. c. 1. exposuit. 2° Comminationes autem Adae factae, si praeceptum praevaricatus esset, vel de morte animae, vel de mortis festinatione et poena accipiendae sunt, quam quidem poenam, si non peccasset, forsitan homo expertus non esset, cui mors ad instar dulcis somni obvenisset. 3° Hoc innuit ipsa cibi ac potus indigentia cui protoparentes inservire debebant. 4° Imo arbor illa quae viribus instaurandis, ac reparandis ad medicinae modum ordinata erat, apertissime id ipsum ostendit. Ergo.

237. Resp. Ad 1^m^, *Neg.* Scripturae enim loquuntur de morte ipsa quam Deus non fecit, sed peccatum intulit, quae praeterea primum hominem *inexterminabilem* appellant. Josepho, qui ut morem Romanis gereret, plura fabulatus est, Scripturarum auctoritatem opponimus.

238. Ad 2^m^, *Neg.* De morte enim corporis comminationes illas intelligendas esse verba insequentia declarant: *pulvis es et in pulverem reverteris;* Apostolus pariter expresse docet loc. cit. per peccatum corporis mortem homines incurrisse. Mors animae nequit habere rationem poenae, cum in ipsa culpa consistat. Sed neque de mortis tantum festinatione, sed de morte simpliciter comminationes Dei intelligendas esse patet ex ipsa orationis serie, quae de morte absolute est; et ex patrum interpretatione, qui verba: *In quacumque die comederis, morte morieris* exponunt ita ut sensus sit: *morti obnoxius eris*, seu ut vertit Symmachus: *mortalis eris.*

239. Ad 3m, *D.* Illi indigentiae subjiciebantur protoparentes ita ut illam semper explentes, semper viverent, *C.* ut aliquando essent morituri *N.*

240. Ad 4m, *Neg.* Arbor enim vitae illum producebat effectum non ad instar naturalis medicinae, sed ex peculiari virtute illi a Deo insitae, ita ut mortem in perpetuum arceret ab iis qui illius fructibus vescerentur.

241. IV. Obj. 1° Mythi qui in populorum traditionibus inveniuntur non sunt historici, sed addicti ad praesens fastidium temperandum, fictione melioris conditionis aut temporis anteacti, aut temporis futuri. Sane quo incultior est aetas, eo foecundior ejusmodi fabulis ac fictionibus est. 2° Theoria progressus postulat ut humani generis primordia fuerint incultissima, mediisque pene omnibus destituta, quibus vitae commoda comparari possint. 3° Aetas proinde aurea adeo celebrata ea praecise est in qua universalis vigebat anthropophagia, belluino more homines vivebant, nudi incedebant, et glande nutriebantur. Ergo.

242. Resp. Ad 1m, *Neg.* Aliud enim est mythis traditiones quandoque exornare, aliud vero eos omnino fingere. Prius fieri potest, imo et consuevit prout laetiori imaginatione populi praediti sunt, nec hoc abnuimus. Posterius autem in re nostra fieri omnino non potuit. Nam traditiones de quibus agimus non sunt vagae, incertae, locales, sed determinatae characteribus et notis illis sunt quae ostendunt primaevam historicam originem; constantes praeterea inveniuntur et universales. Si simul conferantur quae Sinenses, Graeci, Latini, Aegyptii de primaeva tradidere hominis conditione una cum iis, quae de hominis ejusdem lapsu et de effectibus inde consecutis prodiderunt, vix ipsa historia Mosaica non habetur. Porro gentes omnes longe inter se et loco et tempore dissitas non solum quoad rei substantiam, verum etiam quoad ejusdem adjuncta confingenda conspirasse, hoc profecto omnem fidem superat. Hinc concidunt quae de fastidio leniendo actualis conditionis per fictionem melioris aevi sive praeteriti sive futuri, nec non

de pronitate fabulas confingendi quam praescfert incultior aetas, conjiciunt adversarii.

243. Ad 2ᵐ, *D.* Post hominis lapsum, *C.* ante illum *N.* Non modo enim historici profani Hesiodus, Herodotus, Diodorus Siculus humilem hominum societatisque conditionem nobis exponunt, sed ipse Moyses, qui nobis patefacit praecipuarum artium inventionem, primam civitatum originem, populorum nomadum tribus, progressum societatis. Attamen tum historici profani tum Moyses pariter conveniunt in describendo illo innocentiae ac felicitatis originario statu, prout pariter traditiones omnes in id ipsum apprime collineant. Dummodo igitur tempora secernantur, haec quae prima fronte sibi invicem adversari videntur, optime conciliantur.

244. Ad 3ᵐ, *Neg.* Anthropophagia siquidem et belluina feritas numquam extitit primaeva humani generis conditio, uti ex historia omnium antiquissima, Mosaica videlicet, novimus. Spectari idcirco illa debet uti degeneratio, cujusmodi pariter populorum sylvestrium conditio habenda est. Ad eum vero modum quo dantur progressus in societate, dantur itidem regressus et defectiones, nonnullis praesertim impellentibus rerum adjunctis; levis antiquiorum quorumdam populorum conditionis cum praesenti in qua versantur conditione collatio, ejusmodi mutationem facile persuadebit. Veteres siquidem Aegyptii, Chaldaei, Graeci cultissimi fuerunt, nunc vero sub Arabum dominatione in magna ignorantia tabescunt, prout Romanis contigit post barbarorum invasionem toto fere medio aevo.

PROPOSITIO III.

Status justitiae originalis seu gratiae sanctificantis et felicitatis in quo primi parentes constituti a Deo sunt, non erat eis debitus

245. Continet haec propositio catholicam doctrinam, uti constat ex damnatione contradictoriae doctrinae in pro-

positionibus Baji et Quesnelli, quas paulo post adducemus. Ne in obscuris versemur in re tanti momenti, ex qua germana catholica doctrina, aut doctrina novatorum sec. XVI. ac jansenistarum veluti ex primo annulo totius catenae dependet circa peccatum originale ejusque effectus, nec non circa gratiam ejusque naturam et consecutiones, nonnulla praemittere praestat ad status quaestionis declarationem.

246. Ac 1° *Debitum* naturae dici aliquid potest, vel quatenus origine contrahitur, vel quatenus naturae consentaneum est, vel quatenus naturam in sui ordinis operationibus perficit, vel demum quatenus partem naturae denotat, aut quod ex naturae principiis seu constituentibus profluit, cujusmodi sunt in homine corpus et anima, aut facultas sentiendi et intelligendi. Sic etiam *indebitum* naturae ac *supernaturale* duplici ratione dici aliquid potest, scilicet *per se seu ratione sui*, ac *per accidens* seu *ratione modi*. Aliquid indebitum naturae censetur per se, cum ex naturae principiis provenire nequit, cujusmodi e. g. fuit Eliae in caelum conscensus, Sampsonis robur etc. *Per accidens* vero aliquid uti indebitum naturae habetur seu ratione modi, quod miraculo obtinetur, quamvis alioquin ex naturae principiis fluere soleat, e. g. omnes curationes instantaneae, visus caeco restitutus, sapientia Adami etc.

247. 2° Lutherus ac deinceps Bajus, Jansenius et Quesnellus contenderunt tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia, nec non immortalitatem cum consectariis exinde profluentibus sic naturales, seu debitas hominis naturae esse, ut sine ipsis humana natura perfecta ac integra consistere non possit; nec proinde potuisse Deum, salva justitia sua ac bonitate, sine illis hominem condere. Ex hoc principio colligunt hominem in praesenti statu naturali bono destitutum esse, prout pecus aestimaretur quae clauda aut caeca nasceretur. Quod si originalis justitia cum adnexis donis alicui redderetur, *supernaturalis* quidem ea diceretur, ast non per se ac ratione

sui, sed per accidens ac ratione modi, ut visus caeco restitutus.

248. 3° Catholica doctrina est tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia ac immortalitatem supernaturalia esse in se seu ratione sui, ac naturae humanae indebita sic ut Deus, salvis attributis suis, sine illis potuerit hominem condere, nec adjecerit ejusmodi dona nisi gratuito atque ex pura sua liberalitate. Quapropter dum homo per peccatum excidit e statu originalis justitiae nihil amiserit ex essentialibus naturae suae, sed solum dona eidem naturae gratuito ex pura Dei liberalitate superaddita, seu, quod idem est, si statum peccati excipias, homo nunc nascatur prout a Deo constitui poterat sine gratia, sine immortalitate, sine immunitate a concupiscentiae lucta.

249. 4° Circa subjectionem concupiscentiae, seu ut vocant, *donum integritatis* nonnulli theologi catholici, licet fateantur cum doctrina exposita, ejusmodi subjectionem non esse *exigentiam naturalem* nec proinde *debitam* humanae naturae, ac donum esse gratuitum, contendunt tamen *ex aliqua decentiae ratione* juxta providentiam *ordinatam* Deum non potuisse sine subjectione concupiscentiae hominem condere, non secus ac absque elevatione ad ordinem supernaturalem. Alii praeterea adjiciunt praesentem statum naturae lapsae deteriorem in accidentalibus effectum esse, prout foret si Deus hominem in puris naturalibus condidisset. Esto, ipsi viderint. Neque enim hic intendimus quaestionem domesticam attingere, quam quisque, salva catholica doctrina, defendere pro suo sensu potest.

250. 5° Concertationibus igitur privatis dimissis, duo juxta catholicam doctrinam in nostra propositione adstruimus, *primo* indebitam esse gratiam, *secundo* indebita pariter esse dona scientiae, integritatis et immortalitatis, quae sub generali *felicitatis* nomine complexi sumus.

251. Quibus ita compositis, sic ad probationes devenimus: status ille debitus non est sive ex parte hominis sive ex parte Dei, ergo ex sola Dei liberalitate gratuita

repeti potest. Debitus non est ex parte hominis, cujus natura non exigit nisi ut sit animal rationale et ad bonum sui ordinis comparatum; jam vero gratia sanctificans eo ipso quod *gratia* sit, non est ex debito, alioquin non esset gratia, uti loquitur Apostolus Rom. 4. Idem dic de concupiscentiae immunitate; conflictus siquidem ac lucta quae inter carnem et spiritum viget ac passim exoritur, effectus est naturalis humanae constitutionis, seu duplicis substantiae qua homo constat, carnis scilicet et spiritus, ex quibus caro habet pro objecto bonum sensibile, spiritus pro objecto habet bonum spirituale ac intelligibile, ac in diversa imo contraria proinde feruntur; cum vero sibi intime praesentia sint et in unitatem suppositi conveniant, ac mutuo ab altero dependeant, hinc conflictus et lucta inter sensum et rationem suapte natura exsurgit. Quod consequens propterea est, humanam naturam per se ejusmodi immunitatem non exposcere. Nec aliud possumus judicium ferre de immortalitate, et immunitate a doloribus ac poenis. Etenim humana natura utpote diversis contrariisque elementis seu principiis concreta poenis, doloribus, corruptioni, dissolutioni denique obnoxia est, prout uno animo physiologi docent etiam ex anatomia comparata. Si igitur hominis natura quae recensuimus ex se non exigit, jam et illud consequitur, quod nec debita sint ex parte Dei, qui liberrimus est, ac in gradibus majoris vel minoris perfectionis quos adjicere creaturis potest, in illo consistere, qui ipsi placuerit juxta suae sapientiae dispositionem. Si quid addat exigentiae naturae, jam addit ex gratuito dono, atque ex pura liberalitate.

252. Id ipsum constat ex Baji, et Quesnelli propositionibus a Rom. Pontificibus proscriptis. S. Pius V. et Gregorius XIII. has Baji theses confixerunt, scilicet 21. *Humanae naturae sublimatio et exaltatio in consortium divinae naturae, debita fuit integritati primae conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis;* 26. *Integritas primae creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio,*

sed naturalis ejus conditio ; 55. *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem qualis nunc nascitur.* 78. *Immortalitas primi hominis non erat gratiae beneficium, sed naturalis conditio ;* demum 79. *Falsa est doctorum sententia primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine justitia naturali.* Clemens vero XI. hanc eandem doctrinam Const. *Unigenitus,* damnavit in prop. 35. Quesnelli : *Gratia Adami est sequela creationis et erat debita naturae sanae et integrae.* Cumque his affinia docuerit Hermesius in sua *Dogmatica speciali* part. 3. pag. 18. seqq. Gregorius XVI. in Decreto dato 26. Septemb. 1835. inter erroneas ejusdem sententias recensuit. Contradictoria igitur doctrina catholica est.

253. Jansenius pressus damnatione propositionum Baji, non aliter se se ex angustiis potuit expedire quam fidenter affirmando censura s. Pii V. et Gregorii XIII. damnatos fuisse novem doctissimos sanctissimosque Pontifices a quibus s. Augustini doctrina, uti Ecclesiae catholicae fidem continens, iterum iterumque laudata et confirmata est. Ast nonnisi summa s. Doctoris injuria Jansenius uti certum assumit eum Baji doctrinae praelusisse. Etenim s. Augustinus *Contra Maximin.* lib. 2. c.16. n. 2. ita gratuitam adstruit gratiam sanctificantem qua primus homo Dei filius effectus est : *Homo ad Dei similitudinem factus est ; tamen, quia non est unius ejusdemque substantiae, non est verus filius, et ideo fit gratia filius, qui non est natura ;* si *gratia,* non igitur *debita* fuit. In libro vero 1. *Retract.* c. 9. n. 6. his verbis de *ignorantia et difficultate* disserit : *Quamvis ignorantia et difficultas, etiamsi essent hominis primordia naturalia nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset ;* et *De lib. arbitrio* lib.3. c. 20. n. 56. loquens de anima ; *Si*, inquit, *talis esse coepit non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde conditori suo gratias agat . . . . Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est . . . sed etiam quod facultatem habet, ut adjuvante Creatore, se ipsam excolat, et pio studio possit omnes adquirere et capere virtutes, per*

quas et a difficultate cruciante et ab ignorantia caecante liberetur. De immunitate a concupiscentia haec pariter scribit *Cont. Julian.* lib. 4. cap. ult. n. 82. *Gratia Dei magna ibi erat, ubi terrenum et animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia non habet in nudo corpore, quod puderet, spoliatus gratia sensit, quod operire deberet.* Demum de immortalitate disserens *De civ. Dei* lib. 23. c.20. *Qui status*, inquit, *eis mirabili Dei gratia praestabatur*; et alibi passim.

254. Neque a s. Augustini vestigiis hac in parte recessit Angelicus Doctor fidissimus illius discipulus; *Quodlibet.* enim 1. ar. 8. aperte scribit, *possibile fuit Deo, ut hominem faceret in puris naturalibus*; et in 2. *Sentent.* dist. 31. q. 1. ar. 2. ad 3. *Poterat Deus*, inquit, *a principio quando hominem condidit, etiam alium hominem ex limo terrae formare, quem in conditione naturae suae relinqueret, ut scilicet mortalis et passibilis esset, et pugnam concupiscentiae ad rationem sentiens, in quo nihil humanae naturae derogaretur, quia hoc ex principiis naturae consequitur; non tamen iste defectus in eo rationem culpae et poenae habuisset, quia non per voluntatem* (Adami) *iste defectus causatus esset.* Quam eandem doctrinam alibi saepe repetit et inculcat.

255. Auctoritas igitur ac ratio in id conspirant, ut *indebitum* prorsus statum justitiae originalis in quo protoparentes constituti sunt ostendant, prout tradit catholica doctrina.

DIFFICULTATES

256. I. Obj. 1° Finis ultimus ac naturalis hominis est beatifica Dei visio; haec enim sola explere potest naturale rationalis animae desiderium juxta tritum Augustini effatum: *Fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.* 2° Nisi proinde homo hunc finem appeteret esset perversus, quod si appetat, et non possit attingere, esset infelix. 3° Perstringens proinde s. Augustinus pelagianos docentes infantes, etsi nulla labe originali infectos, sine baptismo

decedentes excludi tamen a regno caelorum sic scribit *Serm.* 94. n. 6. *Quare patrimonium regni caelorum abripis innocenti? A quo regnum caelorum non adquiritur, profecto magno bono fraudatur. Quae est ista justitia?* 4° Nihil denique magis frequens in Augustino est, quam beatitudinem olim futuram *meriti mercedem*, factam nunc esse gratiae donum. 5° Nec aliter sensit s. Thomas, qui *cont. Gent.* lib. 3. c. 50. et in *Summa* p. 1. q. 10. ar. 1. docet inesse homini naturale desiderium videndi Deum, ac viso effectu desiderare hominem videre primam causam. Ergo.

257. Resp. Ad 1m, *Neg.* Finis enim ultimus naturalis hominis est beatitudo in genere, in quocumque demum ista consistat, sive in cognitione abstractiva Dei in summo gradu, sive in alio quopiam. Beatitudo, quae in ipsa Dei visione sita sit, finis est supernaturalis hominis per gratiam ad superiorem ordinem elevati, alioquin gratia quae medium est ad hunc finem obtinendum naturalis homini esset eique debita, quod a doctrina catholica abhorret. Aut igitur objectum Augustini effatum est de fine naturali hominis, et tunc nequit intelligi de beatifica visione sive intuitiva Dei; aut est de fine supernaturali hominis ad sublimiorem ordinem evecti, et in hac hypothesi non ferit thesim nostram.

258. Ad 2m, *Neg.* Si enim visio beatifica non est finis naturalis hominis non elevati, is nec esset perversus si eum non appeteret, neque infelix si eum non attingeret.

259. Ad 3m, *D.* In pelagianorum hypothesi, *C.* secus *N.* Pelagiani qui non agnoscebant ullam hominis ad ordinem supernaturalem per gratiam elevationem, nec ullum propterea ab eodem lapsum, dum inficiabantur infantes nulla labe infectos sine baptismo decedentes ad regnum coelorum pervenire posse, turpiter sibi contradicebant, Deumque injustitiae accusabant. Injuste quippe Deus arceret a regno caelorum seu beatifica visione eos, qui absque culpa erant, et quibus tamen haec ipsa beatifica visio finis naturalis est, eo quod non potuerint pervenire ab baptismum. Jure igitur meritoque Augustinus eos perstringebat.

260. Ad 4^{m}, Improprie ac relative, *C.* proprie et absolute *N.* Illa siquidem loquendi ratione s. Augustinus interdum usus est ad significandum majori gratia, imo et misericordia factum esse ut homo post lapsum ad beatitudinem supernaturalem admittatur, quam ante lapsum, quamvis et in statu innocentiae etiam ex gratia concederetur. En quomodo in *Enchir.* cap. 106. aperte id constituat dicens: *Quamvis sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset;* dum igitur ibid. scribit: *hanc est acceptura per gratiam, quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum;* intelligi debet de uberiori gratia et misericordia, prout ipsemet exponit, adjiciens: *Sed post illam ruinam major est misericordia Dei.*

261. Ad 5^{m}, *D.* Prout ejus fert conditio, *C.* absolute ac intuitive *N.* Et eodem modo intelligi debet s. Doctor cum affirmat hominem, viso effectu, naturaliter desiderare primam videre causam. Talem sane esse veram s. Thomae mentem patet tum ex eadem quaest. ar. 4. ubi docet neque hominem, neque aliquam quamcumque creaturam naturaliter, seu spectata naturali conditione, Dei essentiam videre posse; tum *De veritate* q. 22. art. 7. ubi scribit: *Homini inditus est appetitus ultimi finis sui in communi, ut scilicet appetat naturaliter se esse completum in bonitate. Sed in quo ista completio consistat, utrum in virtutibus, vel scientiis, vel delectationibus, vel hujusmodi aliis, non est determinatum a natura.*

262. II. Obj. 1° Deus condere non potuisset hominem absque rectitudine *physico-morali*, seu obnoxium ignorantiae et concupiscentiae. 2° Physica enim constitutio ut *recta* dici possit, debet hominem immunem efficere a quovis errore etiam materiali, et ab omnibus illaesum illecebris, alioquin homo esset inordinatus a Deo effectus sive conditus, quod repugnat. 3° Haec erat unica conditio qua homo Deo placere posset, ac sine illa jam fuisset in peccato constitutus. 4° Hinc s. Augustinus passim docet ignorantiam et concupiscentiam poenas peccati esse, et Apo-

stolus Rom. 7, 20. absolute concupiscentiam *peccatum* appellat. 5° Ecquis sane audeat naturalem hominis conditionem edicere statum illum ob quem idem gemit Apostolus l. c. scribens: *Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio . . . Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum . . . Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Infelix ego homo* etc. 6° Haec concupiscentia non solum esset naturalis hominis proprietas, sed etiam bona, in adversariorum hypothesi; cum tamen s. Augustinus plurimis in locis ostendat contra Julianum eam esse ex se malam, probrosamque. 7° Eundem insectatur eo quod eam *naturalem* vocare non erubuerit. 8° Exinde originalis peccati transfusionem evincere satagit. 9° Quam quidem naturae corruptionem vel ipsi ethnici philosophi cognoverunt, naturam hac de causa non matrem sed novercam vocantes. 10° Alioquin Deus tum ignorantiae tum concupiscentiae, malorumque ex illis profluentium auctor censendus esset. 11° Hinc receptum illud in scholis effatum, hominem per peccatum originale et spoliatum esse gratuitis et vulneratum in naturalibus. Quod et Tridentina synodus sess. 5. cap. 1. expressit, dum per peccatum totum hominem secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse declaravit; adeoque ignorantia et concupiscentia uti naturae vulnera non autem proprietates spectari debent, quae cum non susceperit Christus, ideo ab ignorantia et concupiscentia immunis prorsus fuit. Ergo.

263. Resp. Ad 1^m^, *D.* Id est non potuisset Deus hominem condere cum *actuali* inordinatione *physico-morali, C.* non potuisset condere hominem tali natura praeditum ex qua *oriri posset* inordinatio moralis *N.* Aequivocatio in eo est, quod permisceatur actualis inordinatio in homine a Deo condito aut condendo, quod utique repugnat, cum natura defectui obnoxia, in quo certe nulla est repugnan-

tia, cum Deus ad optimum non teneatur, neque ejusmodi immunitatem exigat naturalis hominis constitutio.

264. Ad 2m, *D.* In sensu exposito, *C.* in alio sensu *N.* Alioquin Deus ita humanam naturam debuisset perfectam constituere ut nulli unquam obnoxia esset defectui, quod et a priori et a posteriori patet esse falsum. A priori quidem ob adductas rationes in probationibus; a posteriori ex facto scilicet lapsus adamitici, etsi Adam pluribus fuerit auctus donis superadditis.

265. Ad 3m, *Neg.* Haec enim doctrina erronea est; numquam enim homo ob defectus naturae physicae potest displicere Deo; absurdum autem est in physico hoc defectu peccatum reponendum esse. Quamvis etiam physica haec constitutio influxum exerceat super voluntatem liberam, adeoque super morale, quamdiu tamen haec non assentit cupiditatum illecebris, immunis est a peccato, et a statu peccati.

266. Ad 4m, *D.* S. Augustinus docet ignorantiam et concupiscentiam esse poenas peccati in praesenti rerum ordine, *C.* absolute et in alio ordine, de quo disserimus, *N.* Agebat enim contra pelagianos qui negabant propagationem originalis peccati, adeoque ex conditione naturae a Deo conditae repetebant ignorantiam et concupiscentiam, cum tamen ex fide sciamus eas in praesentiarum poenas esse peccati.

267. Apostolus vero ad Rom. 7. vocat concupiscentiam peccatum improprie, quatenus, ut declaravit Tridentinum, et ex peccato est et ad peccatum inclinat.

268. Ad 5m, *D.* In *actuali* scilicet physicae constitutionis evolutione quam deplorat Apostolus, *C.* in potentia quae provenit ex defectu seu limitatione naturae *N.* Jam praevenimus hanc difficultatem animadvertendo haud posse concupiscentiam in potentia permisceri cum concupiscentia prout est in actu exercito, uti scholae loquuntur, quam profecto Deus non potuit homini indere, cum haec sit inordinatio positiva; prout non potuit eum condere in statu morboso dolo-

ribusque affecto , quod pariter absonum est de Deo cogitare; ast nulla est repugnantia in eo quod Deus condiderit talem naturam ex qua deinceps ejusmodi sive morales sive physicae inordinationes ac proinde luctae oriri possent. Jam vero Apostolus in persona illius qui ante legem, sub lege, et sub gratia invenitur, gemit de actuali statu inordinationis, non autem de natura in se obnoxia huic inordinationi, quae bona est, licet defectibus ob suam limitationem subjiciatur. Accedit quod non pari gradu in individuis singulis haec inordinatio evolvatur , sed alius magis alius minus urgetur et concutitur. Ex indole, ex habitu, ex sensuum custodia, aliisque ejusmodi major vel minor intensitas ejus pendet.

269. Ad 6^m, Vel *N.* vel *D.* Si concupiscentiae nomine significetur facultas bonum sensibile appetendi malumque aversandi, tum *naturalis* tum bona dici potest, *C.* si pro actu malum concupiscendi *N.* Responsio patet ex dictis. S. Augustinus autem loquitur de concupiscentia actuali, atque ut poena peccati est, dum disputat adversus Julianum pelagianum, qui actualem ipsam concupiscentiam quae inordinatio est, bonam vocabat. Nec obest eundem s. Doctorem lib. 5. contr. Julian. n. 8. vocare concupiscentiam *et peccatum, et poenam peccati, et causam peccati;* nam ipse loquitur de actuali concupiscentia, quae ex peccato originali profluxit et cum quo est in nexu causali, neque vocat peccatum *formale*; loquitur enim in sensu Apostoli: concilium porro Tridentinum declaravit quo sensu concupiscentia *peccatum* vocetur.

270. Ad 7^m, *D.* In sensu exposito, *C.* secus *N.*

271. Ad 8^m, *D.* Conjecturaliter, ut ajunt, divina bonitate spectata, *C.* per se *N.* Nam jam praemiserat veras probationes ex Scriptura et traditione.

272. Ad 9^m, *D.* Idest nonnulli suspicati sunt , *Tr.* omnes *N.* Philosophi ethnici , uti Bellarminus jamdiu animadvertit, diversimode prorsus de homine senserunt et locuti sunt, alii eum nimium dejecerunt, alii nimium

extulerunt, prout nostri etiam increduli faciunt, qui eum modo brutis exaequant, modo Deo, imo et Deum faciunt ut pantheistae et hegeliani.

273. Ad 10^m, *Neg.* Deus enim est causa naturae quae bona est, non autem defectuum qui ex illa oriuntur, quos solum non impedit, ac permittit justissimis de causis. Alioquin artifex dicendus esset auctor rubiginis, qui ex ense gignitur.

274. Ad 11^m, *D.* Vulneratus in naturalibus, perficientibus scilicet naturam in suo ordine, cujusmodi est integritas, ac proinde relative, *C.* in essentialibus naturae et *absolute N.* Siquidem nihil homo per peccatum de essentialibus naturae deperdidit, prout neque Angeli in his per lapsum quidpiam amiserunt. Itaque tota haec vulneratio relativa est ad naturam donis superadditis a Deo in suo ordine perfectam. Nonnulli, uti praemisimus, contendunt deteriorem factam esse humanam naturam saltem in accidentalibus, hi possunt in sensu suo abundare, cum Ecclesia nihil de his constituerit; s. Thomas, Bellarminus, Suarez et communis scholasticorum sententia id negant: Ex his jam patet etiam mens Tridentini in objectis verbis, et quo sensu ignorantia et concupiscentia vulnera dici debeant naturae, quatenus natura a Deo constituta scientia et integritate praedita est, et per peccatum his est destituta. Christus porro naturam sine peccato suscepit, qualis in Adam ante peccatum fuit, adeoque neque ignorantiae neque concupiscentiae ulli obnoxius esse poterat. Quod si doloribus ac morti se subjecit, ex libera quadam dispensatione, seu sponte illos in se suscepit.

275. III. Obj. 1° Saltem sine culpa homo nequit esse mortalis doloribusque obnoxius, ut declarat conc. Arausicanum II. can. 2. definiens: *Injustitiam Deo dare, qui censent Adamum moriturum fuisse, etiamsi non peccasset;* et s. Augustinus *De civ. Dei* lib. 13. c. 15. affirmat, *corporis mortem non lege naturae sed merito inflictam esse peccati;* et *Disp. Contr. Fortunatum manich.* n. 9. et *Disp.* 2.

n. 28. scribit *crudelitatis fore si Deus hujus vitae aerumnis animas nullius peccati reas addiceret.* 2° Quod vel ipsa ratio suadet, corpus enim animae naturam ac sortem, quae immortalis est, experiri debet; alioquin 3° homo neque beatitudinem naturalem assequeretur, quae ei saltem competit, vita autem, *si non est aeterna*, ut saepe arguit s. Augustinus, *nec est beata.* 4° Cumque anima perpetuo corporis, ad quod ordinata est, desiderio detineatur, vim pati deberet, aeternumque discruciaretur. 5° Illud demum omnium veluti animis insculptum principium est, neminem qui innocens sit, posse doloribus, poenis, aerumnisque subjici. Tum igitur immortalitas tum immunitas a doloribus proprietates hominis naturales sunt censendae.

276. Resp. Ad 1m, *Neg.* Concilium porro Arausicanum objectam edidit definitionem ex principiis catholicae doctrinae de immortalitatis dono Adae innocenti collato, quo Deus absque injustitia eum privare non potuisset, ubi ille nullo se peccato commaculasset. Eodem etiam sensu loquitur s. Augustinus, et ex eadem suppositione, dum affirmat *corporis mortem merito inflictam esse peccati.* Dum vero contra Fortunatum asserit *crudelitatis fore, si Deus hujus vitae aerumnis animas nullius peccati reas addiceret,* perstringit manichaeos qui Deum auctorem simul et ultorem peccati faciebant; sic etiam dum contra Julianum pariter scribit, *Deum fore injustum, si tam gravi jugo premeret innocentes,* loquitur, ut ipse subdit, juxta *hujus seculi dispositionem,* seu de praesenti providentiae ordine.

277. Ad 2m, *D.* Nisi naturalis corporis conditio aliud exposceret, *C.* secus *Neg.*

278. Ad 3m, *D.* Competeret homini beatitudo saltem naturalis vel in hac vel in altera vita, *C.* in hac vita *N.* Praesens enim vita non est nisi praeparatio ac dispositio ad beatitudinem in altera vita obtinendam, quae meritis rependitur, ac proinde homo nunc in via est ad terminum ei praestitutum. Atque hoc sensu intelligi debet s. Augustinus.

279. Ad 4^m, *Tr. A.* et *Neg. cons.* Quae de animae desiderio post hanc vitam se iterum cum corpore conjungendi dicuntur, incerta sunt; verum et hoc dato, Deus illi extraordinaria ratione supplere potest, prout reipsa beatis nunc supplet, donec universalis corporum resurrectio fiat; aut etiam potest dono, ut ajunt, *quoad modum* supernaturali iterum corpora propria animabus restituere.

280. Ad 5^m, *D.* Principium omnium animis insculptum est neminem sine causa affligi ac cruciari posse, *C.* sine culpa *N.* Causa porro dolorum, aerumnarum, et afflictionum quibus subesset homo si in puris naturalibus constitutus fuisset, petitur ex physica ipsius constitutione, quod etiam patet in brutis animantibus, quae illis subjiciuntur, sine culpa. Hinc merito damnatae sunt binae Baji propositiones, scilicet 75. *Omnes omnino justorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum; unde et Job et martyres quae passi sunt, propter peccata sua passi sunt;* et 73. *Nemo praeter Christum est absque peccato originali: hinc B. V. mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita, sicut et aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.* Exinde patet quomodo homini connaturales censeri possint sive immortalitas sive integritas, quatenus scilicet ejus naturae consentaneae sunt, et a Deo naturae innocenti concessae.

CAPUT III.

DE PROTOPARENTUM LAPSU

281. Brevi protoparentes a statu justitiae originalis ac felicitatis, in quo constituti liberaliter a Deo fuerant, exciderunt per mandati sibi traditi transgressionem, omnibusque obruti poenis sunt quas ipsis Deus interminaverat. Hunc lapsum tum neoterici biblici, tum rationalistae impugnant ac mythis accensent. Ast perperam.

PROPOSITIO

Primi parentes mandatum sibi a Deo datum transgressi sunt, ac per ejus transgressionem graviter peccarunt

282. Utraque propositionis pars ad fidem pertinet, uti ex recitatis canonis Trid. verbis constat. Ac primo protoparentes mandatum sibi divinitus datum transgressos esse luculentissime patet tum ex sacris Litteris, tum ex constanti traditione Judaeorum, christianorum imo et omnium ferme gentium. Sane Genes. 2, 17. Moses exhibet sic Deum Adae praecipientem: *De ligno scientiae boni et mali ne comedas*, *in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris;* jam vero ibid. cap. 3. de Heva legitur: *Tulit de fructu illius et comedit: deditque viro suo*, Hinc Apostolus Rom. 5, 12. *Per unum hominem*, inquit, *peccatum intravit in mundum.*

283. Constantem praeterea Judaeorum et christianorum de hujusmodi praevaricatione traditionem viguisse, ostendunt quoad Hebraeos documenta, quae de Sammaële Hevae seductore collegit Eisenmenger in op. *Judaismus detectus* vol 1.; tum quae passim in sac. Litteris Moysi posterioribus traduntur, sic Sap. 2, 34. legitur: *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum;* et ibid. 10, 2. de Adam dicitur *et eduxit* (Sapientia) *illum a delicto suo*. Quod vero ad christianos spectat, nullum dubium oriri potest, cum Ecclesia id ipsum didicerit a Christo et ab apostolis. Siquidem Christus Io. 8, 44. de diabolo dixit: *Ille homicida erat ab initio,* quatenus protoparentes ad peccandum induxit; et Apostolus 2. Cor. 11, 3. loquens de serpente, quo veluti instrumento diabolus usus est, *Hevam,* inquit, *seduxit astutia sua*, et alibi.

284. Nec desunt penes omnes gentes primitivae hujus traditionis vestigia, ut patet ex Zoroastri doctrina de Ahrimane in Zendavesta apud mediae ac superioris Asiae populos pervulgata; item apud Graecos ex Promethei et Herculis fabulis; apud Aegyptios ex hieroglyphicis ibidem

repertis; adeo ut vel ipse Voltaire in *Philosophia historiae* scribere haud dubitaverit: *Casus hominis est fundamentum theologiae omnium pene antiquorum populorum.*

285. Graviter porro per hanc praevaricationem protoparentes peccasse prout secundo loco constituimus, evincunt verba Ecclesiastici 10, 14. *Initium superbiae hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor ejus.* Peccarunt proinde primi parentes superbia; peccarunt praeterea inobedientia, prout eis exprobravit Deus Gen. 3, 17. dicens Adae: *Quia audisti vocem uxoris tuae, et comedisti de ligno, ex quo praeceperam tibi ne comederes.* Hinc Apostolus Rom. 5. antithesim instituit inter inobedientiam Adae et obedientiam Christi; peccavit insuper Heva infidelitate, dum assensit serpenti dicenti sibi: *Nequaquam moriemini*, secus ac comminatus Deus esset. Quae profecto levia non sunt. Quapropter auctor *Sapientiae*, ut vidimus, peccatum Adae vocavit *delictum*, prout etiam Apostolus vocat *praevaricationem et delictum.* Poenae porro, quae ejusmodi delictum subsecutae sunt ejusdem gravitatem magis patefaciunt, quod et collegit s. Augustinus *Op. Imperfecti cont. Julian.* lib. 13. n. 57. tum ex praecepti facilitate, tum ex ei adnexa poenae comminatione. Constat proinde quod proposuimus.

DIFFICULTATES

286. Obj. 1° Quae de protoparentum lapsu in Genesi referuntur mythice et allegorice exponi possunt, nihil proinde certi ex Mosaica historia potest constitui. 2° Si ex objecto de gravitate peccati disserere velimus ac judicare, quisque facile intelliget non potuisse protoparentes gravi se peccato commaculare; agitur de esu fructus. 3° Quis praeterea sibi persuadeat, Deum homini innocenti et justo sub gravi reatu vetare voluisse rem indifferentem ac plane innocuam? 4° Nonne Deus, qui hominem iis in adjunctis constituit, in quibus eum brevi lapsurum praevidit, dicendus esset ejusdem peccati auctor? 5° Iniquum

demum videtur Adamum eadem cum Heva poena mulctatum a Deo, cum tamen longe levius ejus peccatum fuerit. Ergo.

287. Resp. Ad 1m, *D. A.* A liberioris ingenii expositoribus, omnibusque sanae exegeseos legibus pessumdatis, *C.* a sobriis interpretibus catholicis *N.* Si protestantium ac rationalistarum expositiones admitterentur, vix ac ne vix quidem certi quidpiam in Bibliis superesset, quibus universa Biblia non sunt nisi mythologia. Jam vero prima rectae ac germanae interpretationis regula sensus est traditionalis. Cum autem ostenderimus constantem viguisse hujus lapsus traditionem tum in Synagoga tum in Ecclesia Christiana, et quidem fultam auctoritate biblica, nonnisi temere imo et erronee quispiam ab ea discedere potest in Mosaicae historiae enarratione. Cajetanus qui allegorice exposuit colloquium serpentis cum Heva, etsi a vero abluserit, nunquam tamen protoparentum lapsum in dubium revocavit.

288. Ad 2m, *D.* Si ex solo reipsa praecepti objecto dijudicandum esset de peccati protoparentum gravitate aut levitate, *Tr.* si praeterea dijudicari debeat ex omnibus adjunctis et ex auctoritate Scripturarum *N.* Nemo est qui nesciat non ex solo objecto materiali ferendum judicium esse de culpae reatu, sed praeterea ex dispositione subjecti, ex actibus qui materialem transgressionem comitantur, ex comminatione poenae, aliisque ejusmodi. Jamvero ad protoparentum inobedientiam accessit superbia et infidelitas, poenae gravis insuper comminatio, et executio. Cumque Scriptura ipsa iterum iterumque vocet Adae peccatum *praevaricationem* ac *delictum*, ecquis dubitare poterit de illius gravitate materiali insistendo fructus comestioni? Certe s. Augustinus in *Enchiridio* cap. 26. et 27. *ineffabiliter Grande peccatum* illud Adami vocavit.

289. Ad 3m, *D.* Si justas Deus causas non habuisset suaque sapientia dignas ad illud praeceptum homini dandum, *C.* Si has habuit *N.* Plures autem patres causas as-

signant ob quas Deus ejusmodi praeceptum protoparenti dederit, tum scilicet ut homo cognosceret se Deo ac Domino subjectum esse, tum ut haberet in quo obedientiam exerceret, fidelitatem, grati animi sensum erga tam munificum benefactorem, ac proinde mereretur; alias praeterea causas se dignas habere Deus potuit cur ita se gereret, etiamsi nos eas ignoremus. Cum de Deo agitur optimum id esse dicendum est, quod ipsi placuit decernere.

290. Ad 4^m^, *D.* Si Deus hominem ab eum finem conjecisset in illa adjuncta ut laberetur, *Tr.* si praeter ejus intentionem solum futurum lapsum praevidit, neque adjuncta exposcebant *N.* Impium foret vel suspicari Deum in eum finem hominem posuisse in illis rerum adjunctis, ut ipse transgrederetur praeceptum, quod ei dedit. Posita autem lapsus praevisione, nihil impedit quominus Deus potuerit illum lapsum permittere, uti ostendimus cum ageremus de permissione mali moralis; eadem enim ratio valet tum quoad permissionem peccati adamitici, tum quoad permissionem alterius cujuscumque peccati.

291. Ad 5^m^, *D.* Si levius reipsa peccatum Adae fuisset Hevae peccato, *Tr.* vel *C.* si levius non fuit *N.* Porro determinare utrum gravius alter prae altera peccaverit, nostrum non est, sed soli cordium scrutatori Deo est reservandum. Doctores plures rationes pro utraque afferunt sententia, sed hae incertae sunt et conjecturales, nihilque certi ex illis constitui potest.

CAPUT IV.

DE PECCATI ORIGINALIS PROPAGATIONE

292. Peccati originalis in omnes homines propagatio, generisque humani redemptio per Christum effecta, duo veluti cardines sunt, quibus tota volvitur religio christiana. Nil mirum proinde si ad utrumque dogma labefactandum religionis christianae hostes conatus omnes contulerint.

293. Pelagiani omnium primi tum existentiam tum propagationem originalis noxae adorti sunt. Eos sociniani, neoterici biblici, rationalistae, recentioresque protestantes sunt imitati.

294. Ad germanum quaestionis statum cognoscendum juverit praemittere, 1° Non esse permiscendum dogma de originalis peccati *existentia* et propagatione cum propagationis *modo*. Illud enim de fide est, iste vero non item. 2° Non esse pariter permiscendam controversiam de existentia, cum *natura et essentia* originalis peccati. Circa ejusmodi peccati essentiam seu naturam plures viguerunt discrepantes sententiae non solum inter catholicos et protestantes, sed etiam inter catholicos ad invicem. Antiquiores enim novatores Sec. XVI. autumarunt peccatum originale aut in substantia aliqua consistere, aut in ipsa concupiscentia, aut in actuali jugi peccato, quod ex fomite oritur, aut in actuali prava aliqua cupiditate. Nonnulli catholici theologi existimarunt idem peccatum consistere in morbida quadam animae qualitate, aut in ipsa Adae inobedientia nobis imputata, Quae quidem sive novatorum sive theologorum placita expendit Bellarminus *De amiss. grat. et statu peccati* lib. 5. c. 1. seqq.

295. Nos ut fundamentum dicendorum constituamus, subjicimus concilii Tridentini canones Sess. V. in quibus catholica veritas de natura et propagatione originalis noxae traditur. Can. 1° *Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus; statim sanctitatem et justitiam in qua constitutus fuerat, amisisse; incurrisseque per offensam praevaricationis hujusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam, secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; anathema sit.*

296. Can. 2° *Si quis Adae praevaricationem sibi soli et*

non ejus propagini asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum mortem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod est mors animae; anath. sit.

297. Can. 3° *Si quis hoc Adae peccatum quod origine unum est, et propagatione, non imitatione transfusum, omnibus inest unicuique proprium ... per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum . . . Jesu Christi . . .; anathema sit.*

298. Can. 4° *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati . ., anath. sit.*

299. Can. 5° *Si quis per J. C. D. N. gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet . . ; anath. sit.*

300. Ex his colligimus 1° reatum culpae, quatenus ab Adae actione provenit, in omnes ejus posteros transfundi, fierique uniuscujusque proprium. 2° Hunc reatum in quo tota ratio, seu *formalitas* consistit peccati originalis, non aliud esse nisi *mortem animae*. Adeoque naturam seu essentiam hujus peccati prout *actionem* dicit, seu ut peccatum *actuale* est, esse ipsum peccatum personale Adae, quatenus caput erat totius humanae naturae; prout vero *reatum* dicit, seu *habituale* in Adae posteris est, consistere in *privatione* (non simplici *carentia* rei indebitae) gratiae sanctificantis et justitiae *quae nobis inesse deberet* juxta ordinem a Deo constitutum; hac privatione fit, ut nos vere peccatores simus, filii irae, Dei inimici, et habitualiter, saltem negative, a Deo aversi. Hinc s. Thomas 1. 2. q. 82. ar. 3. aperte scribit: *Sic ergo privatio originalis justitiae, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali.* 3° Colligimus mortem, concupiscentiam, morbos, ad malum pronitatem aliaque ejusmodi, non esse nisi peccati originalis *effectus*, appendices seu poenas.

301. Hujusce igitur originalis peccati existentiam et propagationem uti fidei nostrae dogma firmissimum, tum ex Scriptura tum ex traditione distinctim ob rei gravitatem ostendere adgredimur adversus haereticos omnes sive antiquiores sive recentiores. Adversus incredulos autem ostendemus numquam eos evincere posse hunc fidei articulum rectae rationi repugnare.

302. Protestor vero cum s. Augustino, quod *De B. Virgine Maria cum de peccato agitur, propter honorem Domini, nullam prorsus habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum; quae concipere et parere meruit Eum, quem constat nullum habuisse peccatum.* Quo pariter sensu declaravit Tridentina synodus sess. V. *Non esse suae intentionis comprehendere, ubi de originali peccato agitur, Beatam et immaculatam Virginem Mariam Dei Genitricem.*

PROPOSITIO

Peccatum originale, quod est mors animae, in omnes Adae posteros transfundi sacrae litterae docent

303. Cum Vet. Testamenti testimonia quae huc referuntur lucem mutuentur a Novo foedere, ideo ex hoc incipimus ad assertam thesim adstruendam. Ac 1° luculentissima sunt quae habet Apostolus Rom. 5, 12. *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*, et v. 18. *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae;* ac v. 19. *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius obeditionem justi constituentur multi.* Ac ceteris omissis 2. Cor. 5. 14. *Unus*, inquit, *pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus.*

304. Ex Apostolo igitur 1° ideo omnes morti obnoxii sunt, quia omnes in Adam peccaverunt; jam vero non

peccaverunt omnes qui morti obnoxii sunt, peccato actuali uti infantes, ergo omnes peccaverunt peccato originali. 2° Eadem ratione constituuntur homines peccatores per Adae peccatum, seu inobedientiam, qua constituuntur justi per Christi meritum et obedientiam; atqui homines vere et intrinsece per obedientiam et meritum Christi justi constituuntur, seu *formaliter;* ergo vere et intrinsece, seu *formaliter* per peccatum et inobedientiam Adae homines constituuntur peccatores. 3° Eatenus Christus mortuus est pro omnibus, quatenus omnes mortui sunt aliquo peccato sive propria voluntate patrato aut patrato voluntate aliena. Porro non omnes mortui sunt peccato propria voluntate patrato, ergo mortui omnes sunt peccato patrato voluntate aliena, nempe Adae; seu, quod idem est, ex adductis Pauli testimoniis luculenter patet in omnes transfundi peccatum originale.

305. Haec robur accipiunt ex Apostoli scopo, qui est ostendendi adversus Judaeos quomodo omnes homines ex justitia unius Christi justificentur; id autem evincit argumento, quod vocant ad hominem, ex recepta apud illos doctrina de damnatione in omnes homines per Adae peccatum illata; uti fatentur ipsi rationalistae biblici Michaëlis, Rosenmüller et Ammon.

306. Hanc vero persuasionem seu doctrinam in Judaeos promanasse ex sensu traditionali in Sacris litteris fundato, Veteris Testamenti, nec pauca nec obscura evincunt testimonia. Etenim Job. 14, 4. legitur: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Seu juxta hebraicam veritatem? *Quis dabit mundum ab immundo? Non unus, etiamsi breves dies ejus:* quem sensum sic expressit versio Alexandrina: *Nemo mundus a sorde, nec infans cujus est unius diei vita super terram.* Item nota sunt verba Ps. 50, 7. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea;* quae sic clarius exhibet hebraicus textus: *Ecce in iniquitate genitus sum, et in peccato fovit me mater mea;* quae versio traditur ad

literam a Rosenmüller. Jam vero in his sermo est de immunditia individuali passiva, seu de iniquitate et peccato inhaerente subjecto genito ac concepto, et quidem adversariis ipsis nostris fatentibus, juxta traditionalem et communem persuasionem. Porro nullum aliud peccatum, nulla alia immunditia aut iniquitas fingi in infante concepto aut recens edito potest, praeter illud quod ex protoparente contrahitur, ergo utroque Foedere consentiente, existit originale peccatum quod in omnes homines propagatur

DIFFICULTATES

307. I. Obj. 1° Apostolus ad Rom. 5. non loquitur nisi de personali Adae peccato, quod cum primum fuerit, ceterorum peccatorum agmen ducit, quae imitatione patrantur. 2° Aut si loquitur de peccato, quod in posteros dimanaverit, peccati nomen metonymice usurpat ad significandam peccati poenam ac effectus, quatenus infirmitas humana ac malorum colluvies quae humanum genus invasit, inde est repetenda. 3° Hoc confirmatur ex particula ἐφ' ᾧ *ex quo*, cujus vis est *quatenus* vel *quia*, *eo quod*, ita ut sensus sit: omnes peccarunt seu peccare solent ex quo et ipse Adam peccaverit, omnesque propterea poenas luunt. Ergo Apostolus in loc. cit. nullo modo de peccato originali in sensu catholicorum loquitur.

308. Resp. Ad 1^m, *Neg.* Primum enim peccatum fuit Angelorum, aliud deinde fuit peccatum Hevae quod primum ab hominibus patratum fuerit. Ceterum Apostolus loquitur de eo peccato, quo homines constituuntur peccatores, adeoque et infantes, qui morti propterea obnoxii sunt, per antithesim ad justificationem, quam homines per Christum consequuntur et ideo efficiuntur justi, etiam infantes pro quibus Christus pariter mortuus est, quin ipsi peccatum Adae imitari potuerint.

309. Ad 2^m, *Neg.* Alioquin sic absurda evaderet sententia Apostoli *per peccatum mors intravit in mundum: per mortem mors* etc. tum *regnum mortis per regnum mortis*

introductum esse. Nulla demum esset comparatio inter damnationem inductam per Adam et justificationem quam attulerunt merita Christi.

310. Ad 3m, *Neg.* iterum tum quia ipsi Graeci patres, uti Chrysostomus, nec non graeci interpretes Oecumenicus et Teophylactus particulam ἐφ ῷ exposuerunt in sensu Vulgatae *in quo*, quo in sensu usurpat idem Apostolus Hebr. 9, 14; tum quia, etiam admissa litterali illa versione *ex quo*, non alius sensus erui potest ex contextu Apostoli, quam de peccati adamitici propagatione, cum ipse ex causa universali, nempe peccati in omnibus, colligat effectum universalem in omnibus, scilicet mortem, quae etiam in infantibus dominatur, etiamsi personalis peccati rei minime sint.

311. I. Inst. 1° Apostolus in v. 12. de eodem peccato loquitur ac in vv. 13. et 14. ut patet ex causali *enim*; atqui in his versiculis loquitur de peccato actuali quod non imputabatur ex defectu legis positivae. Ergo. 2° Si de peccato originali loqueretur Apostolus, non dixisset in v. 15. quod *multi* unius delicto mortui sint, cum debuisset *omnes* mortuos dicere; 3° cumque instituat antithesim inter damnatos per Adam et justificatos per Christum, scribit *donum in gratia unius hominis J. C. in* PLURES *abundavit,* quod falsum esset si omnes in Adam peccassent. 4° Non omnes justificantur per Christum, ergo neque omnes damnantur per Adam. Ergo.

312. Resp. Ad 1m *Tr. Maj.* Variae siquidem de hoc sunt Expositorum sententiae; *D. min.* loquitur etiam de peccato actuali in illis versiculis, *C.* solum *N.* loquitur enim de eo peccato per quod *mors regnavit in mundo etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae*, nempe etiam in infantes, quorum peccatum profecto actuale non fuit.

313. Ad 2m, *D.* Si per illud *multi* non significasset *omnes*, *C.* si significavit *omnes N.* Porro contextus Apostoli hanc significationem exposcit; jam enim prius dixerat *omnes in*

Adam peccaverunt. Fatente Rosenmüller Οἱ πολλοὶ cum articulo idem valet ac *multitudo*, *totum genus humanum*, est enim hebraismus in hac dictione, nam etiam רַבִּים *omnes* denotat; et confirmatur ex versione Theodotionis Dan. 12, 3. imo et Latini interdum *multos* pro *omnes* usurparunt.

314. Ad 3ᵐ, *D*. Si antithesis institueretur inter numerum et numerum, *C*. si instituitur inter damnum per Adam illatum, et donum proveniens ex Christi meritis *N*. Institui autem antithesim inter malum quod intulit Adae peccatum et beneficium quod nobis attulit Christus patet ex scopo Apostoli, et ex orationis ejus serie. Totus enim hic Apostolus est, ut magnificet justificationem quam nobis Christus promeruit, quae non tantum nos liberavit ab illo peccato, quod generatione contraximus, sed et a pluribus aliis quae propria voluntate patramus, hinc concludit: *Ubi abundavit delictum superabundavit et gratia.*

315. Ad 4ᵐ, *D. Conseq*. Quatenus non omnes renascuntur in Christo qui nati sunt ex Adam, *C*. alio sensu *N*. Scopus Apostoli est instituere antithesim inter utrumque caput vitae naturalis et vitae supernaturalis, Adam et Christum, ita ut quemadmodum omnes qui nascuntur ex Adam naturali generatione nascuntur in statu peccati ac mortis animae, ita omnes qui renascuntur in Christo per applicationem ejus meritorum renascantur in statu gratiae ac vitae. Quo sensu antithesis perfecta est, etiamsi non omnes nati ex Adam renascantur in Christo.

316. II. Inst. 1° Adam propter peccatum mortalis effectus, necessario debuit filios gignere mortales, etiamsi ad filios peccatum suum non transmiserit. Ergo perperam ex regno mortis infertur regnum peccati. 2° Sane Apostolus cap. 4, v. 15. docuerat: *ubi non est lex; nec praevaricatio:* jam vero infantibus non est lex, ergo non potest in ipsis concipi praevaricatio: ac rursum 2. Cor. 5, 10. ejusmodi peccatum generatione contractum excludit scribens: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit sive bonum, sive malum;*

infantes igitur, qui nihil boni vel mali gesserunt, ullo modo damnari poterunt. 3° Alioquin infantes poenam luerent ob peccatum patris secus ac Deus protestatus sit per Ezechielem 18, 20. *Anima, quae peccaverit, ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii.* Ergo.

317. Resp. Ad 1^{m}, *D.* Si Adam mortalis tantum effectus esset quoad corpus et non etiam esset mortuus quoad animam, *C.* Si praeterea etiam quoad animam mortuus sit *N.* Cum vero ex praenotatis *formalitas,* ut ajunt, peccati originalis consistat in *privatione justitiae originalis,* fit ut Adam hac semel privatus, nequiverit eam ad posteros suos non transmittere, adeoque omnes ejus posteri non solum nascuntur morti obnoxii, verum etiam justitia originali privati, seu peccato originali infecti: regnumque mortis in praesenti providentia necessario connexum est cum regno peccati quoad naturaliter ab Adam genitos.

318. Ad 2^{m}, *D. Ubi non est lex, nec praevaricatio* est actualis, *C.* originalis per modum habitus transmissa in Adae posteros, ob ipsius Adae personalem seu actualem praevaricationem, *N.* Quod vero spectat ad alterum Apostoli testimonium ex 2. ad Cor. 5. negamus exinde inferri exclusum esse peccatum generatione contractum, de quo hic Apostolus non agit, loquitur enim de solis adultis, qui sive bonum sive malum gerere possunt.

319. Ad 3^{m}, *D.* Propter peccata quorum filius particeps non sit sive imitatione sive generatione, *C.* quorum filius particeps sit saltem generatione, ut in casu nostro, *N.* Uti patet ex orationis serie in objecto Ezechielis loco sermo est de filiis imitantibus aut non imitantibus patris peccata, non autem de peccato quod generatione contrahitur, quatenus filii nascuntur, uti dictum est, justitia originali privati ob personale Adae peccatum, quod spectari debet uti peccatum naturae.

—

PROPOSITIO II.

Eadem veritas constat ex traditione

320. Quum neoterici cum socinianis soleant s. Augustinum traducere veluti auctorem doctrinae de originalis peccati propagatione, idcirco ostendamus oportet catholicum hunc articulum traditioni inniti quae Augustino anterior sit.

321. Ante s. Augustinum porro hanc ipsam doctrinam ex Graecis jam tradiderat s. Justinus, qui in *Dialogo cum Tryphone* n. 88. docet Christum non ideo baptizari et crucifigi voluisse, *quod his rebus indigeret, sed pro humano genere, quod ab Adamo in mortem et serpentis fraudem inciderat.* Nec non Tatianus, qui *in Orat. cont. Graecos* n. 11. *Non facti sumus*, inquit, *ut moreremur, sed nostra culpa morimur. Perdidit nos libera voluntas; servi facti sumus qui liberi eramus, per peccatum venditi sumus;* moriuntur autem etiam infantes nullo personali inquinati peccato, ergo originale peccatum est quod omnes perdidit, mortalesque effecit. S. Irenaeus *Cont. haeres.* lib. 5. c. 16. *Deum*, scribit, *in primo Adam offendimus, non facientes ejus praeceptum; in secundo autem Adam reconciliati sumus, obedientes usque ad mortem facti.* Ex Latinis Tertullianus *De testimonio animae* c. 3. haec habet: *Per quem* (diabolum) *homo a primordiis circumventus, ut praeceptum Dei excideret, et propterea in mortem datus; exinde totum genus de suo semine infectum, suae etiam damnationis traducem fecit.* S. Cyprianus in epistola totius Carthaginiensis concilii nomine ad Fidum scripta contendentem, infantes nonnisi octavo a nativitate die baptizari debere, *A gratia*, inquit, *prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima nativitate contraxit. Illi remittuntur non propria sed aliena peccata*, id est non actualia sed originale peccatum. His adjici ii omnes debent qui verba Ps. 50. *Ecce enim in*

iniquitatibus etc. de originali noxa exponunt, uti inter Graecos Athanasius et Gregorius Naz., inter Latinos Hilarius, Ambrosius, Hieronymus. Satis hic sit verba describere s. Gregorii Naz. ex *Orat*. 5. n. 5. quae haec sunt: *Cum omnes ex eadem terra et massa coagmentati simus, eamdemque vitii arborem gustaverimus.*

322. Non minus luculenter apostolica haec traditio constat tum ex praxi baptizandi infantes *in remissionem peccatorum* juxta Nicaeno-Constantinopolitanum symbolum, tum ex praxi quae ab immemorabili in Ecclesia viguit exorcismorum ac insufflationum ad abigendum immundum spiritum. Neutram praxim umquam pelagiani inficiati sunt. Jam vero si infantes nullo inquinati peccato nascerentur, nulla esset ratio eos *in remissionem* baptizandi, et Satanam ab eorum anima abigendi. His innixa principiis viginti quatuor concilia, quae in causa pelagianorum celebrata sunt, inter quae tria eminent Carthaginiense, Diospolitanum et Milevitanum, hanc orthodoxam fidem de transmissione peccati originalis sanxerunt.

323. Sed vel ipsa pelagianorum agendi ratio, viguisse antea in Ecclesia universa hanc fidei doctrinam, patefacit. Nonnisi siquidem cunctanter, et verborum ambagibus tecti suas novitates disseminare coeperunt, verentes, uti testatur s. Hieronymus *Dial*. 3., ne si palam proposuissent doctrinam suam, a plebe lapidarentur. Attamen vix ea innotuit, eam statim Ecclesia exhorruit atque damnavit. Merito proinde s. Augustinus in lib. *De nupt. et concupiscent*. lib. 2. c. 12. expostulationi, quod ipse peccatum originale invexerit, respondebat: *Non ego finxi originale peccatum, quod catholica fides credidit antiquitus.*

DIFFICULTATES

324. I. Obj. Paucis ante Augustinum annis, nondum in Ecclesia innotuerat doctrina de originalis peccati propagatione; etenim s. Jo. Chrysostomus *Hom*. 10. *in ep. ad Rom*. exponens Apostoli verba: *In quo omnes peccaverunt;*

1° docet mortem non culpam ex Adam provenisse scribens: *Illo lapso ii etiam, qui de ligno non comederant, effecti sunt ex illo omnes mortales.* Si solum *mortales*, non igitur *peccatores;* 2° imo expresse negat nos Adamo peccante factos esse peccatores, adjiciens: *Quod enim illo peccante et mortali facto, qui ex illo orti sunt, tales efficiantur, id a verisimili non abhorret; quod autem ex inobedientia unius alter peccator fiat, id quam consequentiam habuerit?* 3° Exponens illa Apostoli verba: *Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*, sciscitatur: *Quid hic significat illud* PECCATORES? *Mihi quidem videtur supplicio obnoxios et ad mortem damnatos.* 4° Clarius demum mentem suam exponens concludit: *Non solum nihil nocumenti accepimus a morte hujusmodi et condemnatione, si sapuerimus, sed mortales effecti lucrum etiam fecimus.* Ergo.

325. Resp. *N. A.* De sincera s. Jo. Chrysostomi mente circa hunc articulum duplici ratione constat; 1° ex apertis ejus testimoniis; 2° ex theoria quam statuit circa originale peccatum. Ac primo quidem ex apertis ejus testimoniis; ceteris enim omissis, in *hom. ad Neophytos* haec habet. *Venit semel Christus, invenit nostrum chirographum paternum, quod scripsit Adam; ille initium induxit debiti, nos foenus auximus posterioribus peccatis.* Quibus verbis s. Doctor confert debitum contractum a nobis per actualia peccata cum debito quod contraximus per peccatum Adae, ad quod utrumque debitum solvendum venit Christus. Jam vero nisi in nos transfunderetur Adae peccatum, non potuisset dici debitum nostrum, aut debiti initium auctum per peccata nostra. Insuper in objecta ipsa Homilia 10. mentem suam aperit dicens peccatum quod ante legem dominatum erat in mundo non fuisse legis transgressionem, *sed illud Adami peccatum inobedientiae ipsummet fuisse quod omnia perdidit.* Cumque praemisisset, *quod uno inobediente Adam, orbis condemnatus est*, prosequitur: *Cum tibi Judaeus dixerit, quo pacto, uno recte agente Christo, universus orbis salvus factus est? Possis illi respondere: quo pacto uno non obediente Adam, universus orbis*

condemnatus est? Ex qua antithesi patet s. Doctorem contulisse justificationem per Christum illatam cum damnatione illata per Adam ; porro Christus nos justificavit a peccato , ergo damnatio illa totius orbis erat damnatio quam induxit peccatum. Dixi praeterea constare de s. Patris mente ex theoria quam ipse de peccato originali statuit; Chrysostomi enim sententia, ex Adae peccato factum est, ut ipse Adam tum originali justitia, tum dono immortalitatis ac integritatis naturae illi adnexo destitueretur ; exinde vero omnes ejus posteri eadem justitia originali destituti nascerentur , ac proinde mortalitati , aerumnis , corruptionique obnoxii , seu damnationi. Fieri idcirco non potuit ut homines mortales ac damnati ex Adam nascerentur quin originali pariter justitia orirentur destituti ac privati. Sed in hac privatione *formale* peccati originalis consistit, ergo ex ejus mente , quoties docet homines mortales per Adae peccatum ac damnatos nasci, docet simul originali noxa nasci obstrictos. Quum vero haec culpa personalis fuerit Adae , qui actu eam propria voluntate patravit , sub hoc respectu inficiatur nos peccatores actuali peccato effectos esse, cum nondum extiterimus. His praemissis, satis est ea applicare, ut solutio habeatur eorum quae prima fronte doctrinae de originalis peccati propagatione adversari in ejus scriptis videntur.

326. Ad 1^m^, prob. *D. Mortales omnes effecti sunt* ob originalis justitiae privationem , adeoque ob contractum peccatum, *C.* absque hac privatione *N.*

327. Ad 2^m^, *D. Quod ex inobedientia unius alter peccator fiat*, peccato *actuali* quod in Adam praecessit, nullam habet consequentiam, *C.* non constituatur peccator *habitualis* propter illius inobedientiam *N.*

328. Ad 3^m^, *D. Morti obnoxios* ob privationem originalis justitiae, ex qua mors profluit, *C.* ad illius exclusionem *N.*

329. Ad 4^m^, *D.* Quatenus per Christi gratiam possumus malum in bonum vertere, *C.* quatenus peccatum haud

contraxerimus *N*. Peccato enim originali per baptismum deleto, Dei gratiae cooperando possumus peccati poenalitates in meritum per patientiam convertere. Namque juxta Apostoli sententiam: *Non sicut delictum, ita et donum*, bona quae Christus morte sua contulit multo praestantiora sunt malis, quae ex peccato toti hominum generi provenerint.

330. I. Inst. 1° Enumerans idem sanctus *Hom. ad Neophytos* decem baptismi effectus penitus emundationem ab originali noxa praetermisit, quae tamen in catholica doctrina primo loco recenseri debuisset. 2° Infantes praeterea omnis peccati expertes esse affirmat dicens: *Hac de causa etiam infantes baptizamus, cum non sint coinquinati peccato, ut eis addatur sanctitas, justitia, adoptio, haereditas, fraternitas Christi, et ejus membra sint*. Ergo.

331. Resp. Ad 1m, *D*. Praetermisit emundationem a peccato quia sic ferebat propositus sibi scopus, *C*. ad ejus exclusionem *N*. Scopus s. Joannis Chrysostomi in hac Homilia praecipue fuit ostendere effectus baptismi non ad solam peccatorum remissionem coarctari, ut vulgo censebatur, hac propterea supposita, pergit s. Doctor alios recensere effectus. Ceterum paulo ante vidimus eundem in hac ipsa homilia constituisse peccati originalis existentiam et propagationem, quamvis parcius ob haereses tunc grassantes manicheorum, et massalianorum, qui doctrina de peccati originalis propagatione abutebantur ad naturam humanam vel ex principio malo procreatam, vel essentia sua malam constituendam.

332. Ad 2m, *D*. Si verba s. Joannis Chrysostomi legi deberent prout a Juliano efferebantur, *Tr*. vel *C*. si aliter omninose habeant *N*. Porro s. Augustinus, qui prae manibus deperditam hanc Homiliam habuit, *lib*. 1. *cont. Julian*. n. 22. observat textum s. Joannis hunc esse: *Praeterea etiam infantes baptizamus, quamvis* PECCATA *non habentes;* quo relato, subdit s. Augustinus: *intellige propria* (scilicet actualia), *et nulla contentio est*. Sane in hoc ipso sensu s. Cyprianus ep. 69. ad *Fidum* scripsit infantibus remitti *non*

propria, sed aliena peccata. Dum vero ait s. Joannes Chrysostomus infantes baptizari *ut eis addatur sanctitas* etc. juxta dicta, intelligi debet praeter peccati originalis remissionem, non autem quasi sanctitati sanctitas adderetur, quod ejus menti aperte refragatur.

333. II. Inst. Idem s. Joannes Chrysost. *Hom*. 39, n.3. in verba Apost. 1. Cor. 15, 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur etc*. haec scribit: *Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adam peccati morte mortui sunt? Quí ergo Noë vir justus... Quí Abraham, quí Job, quí multi denique alii? Quid vero, dic ergo, omnes vivificabuntur in Christo? Et ubi sunt, qui abducuntur in gehennam? Ergo de corpore si dictum accipiamus, oratio constabit; si de peccato et justitia minime*. Ac rursum *Hom*. 17. in eandem epist. scribit: *Quid ergo, inquies, faciam ego? Propter illum ne* (Adam) *peream? Non sane propter illum. Neque enim tu sine peccato mansisti; sed si non idipsum peccatum, aliud utique admisisti*. Demum Hom. 4. *in epist. ad Ephes. Corruptibile*, inquit, *est corpus nostrum, sed anima incorruptibilis. Ne itaque ipsam corrumpamus. Hoc fecit prius peccatum. Quod est autem post lavacrum, potest etiam animam corrumpere*. Ex Chrysostomo igitur 1° non omnes extiterunt peccatores in Adam, sed plures justi semper fuerunt; 2° nemo propter Adae peccatum perit, sed ob peccata personalia quisque perit; 3° solum corpus propter peccatum Adae corruptibile factum est, non anima quae corrumpi nequit nisi per actualia peccata.

334. Resp. Ad 1^m, *D*. Non omnes extiterunt peccatores ex Adam peccato actuali proprio, *C*. peccato originali *N*. Loquitur enim s. Doctor in primo textu de justitia et peccato actuali, ut liquet ex adductis exemplis. Hic praeterea agit adversus manichaeos, qui negantes futuram corporum resurrectionem, quae de resurrectione leguntur in sacris Litteris exponebant de resurrectione metaphorica et spirituali, scilicet a peccato. Ad hoc porro effugium ipsis eripiendum s. Joannes Chrysostomus ostendit tolli hac ratione resurrectionem omnem, cum plures justi sine peccato

gravi vixerint a quo resurgere non potuere ; nemo vero sit sine aliqua levi culpa, adeoque neminem plene resurgere a peccatis venialibus. Quid hoc autem commune habet cum originali peccato, de quo s. Pater non disserit?

335. Ad 2^{m}, *D.* Nemo perit ob peccatum Adae, seu originale deletum baptismate, *C.* non deletum *N.* Alloquitur autem Chrysostomus baptizatos, qui si pereunt, certe ob actualia peccata pereunt.

336. Ad 3^{m}, *D.* Incorruptibilis anima per baptismum ita effecta est, ut non amplius corrumpatur nisi velit per actualia post baptismum peccata, *C.* incorruptibilis, quatenus per Adae peccatum corrupta non sit perinde ac corpus *N.* In hoc inter corpus et animam discrimen constituit Chrysostomus quod corpus semel corruptibile per Adae peccatum effectum, incorruptibilitatem in hac vita recuperare amplius non possit, contra vero anima per baptismum ad pristinam est incorruptionem revocata, quae corrumpi non potest nisi peccatis actualibus.

337. Et haec de mente s. Joannis Chrysostomi, quem nonnulli temere pravi dogmatis accusant, cum tamen de orthodoxa ejus doctrina post allata documenta dubitari non possit. Illis aliud adjicimus ex *Hom.* 40. in 1. Cor. n. 2. ubi scribit : *Solus Deus hoc facit, quod quidem operatur in lavacro regenerationis. Ipsam animam* (Deus) *tangit, et illinc peccatum evellit radicitus.* Loquitur autem de infantibus. In *ep.* vero 4. *ad Olympiadem* deflet Pelagii lapsum.

338. II. Obj. 1° Clemens Alex. *Strom.* lib. 3. n. 16. scribit : *Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus, vel quomodo sub Adae cecidit praevaricationem, qui nihil est operatus?* 2° Origenes passim docet : *Non omnes homines, sed multos unius delicto peccatores fuisse effectos.* 3° Tertullianus *De nupt.* c. 18. *Quid festinat*, inquit, *innocens aetas ad remissionem peccatorum?* 4° Cyrillus Hieros. *Catech.* 4. n. 19. *Hoc quoque addisce, quod, priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccaverit; sed cum absque peccato venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus.* 5° Demum Theodoretus

Comment. in epist. ad Rom. cap. 5. v. 12. scribit : *Non enim propter primi parentis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit.* Unanimis igitur sententia patrum antiquiorum est nullum ex Adam propagatum in nobis esse peccatum.

339. Resp. Ad 1^m^, *D.* Ad excludendam basilidianorum et encratitarum haeresim, qui docebant malas esse nuptias, quosque hic Clemens impugnat, *C.* ad excludendam peccati originalis propagationem *N.* Ejus mens patet ex contextu et ex substrata materia.

340. Ad 2^m^, *D.* Scilicet peccati sectatores, *C.* peccatores simpliciter *N.* Negat Origenes omnes qui peccant vocandos esse peccatores, qui tales non sunt juxta ipsum, nisi qui peccandi usum contraxerunt. Ceterum Origenem dogma de peccato originali docuisse patet ex iis, quae scribit *Hom.* 14. in Luc. *Parvuli baptizantur in remissionem peccatorum.*

341. Ad 3^m^, *D. Innocens*, seu nulla personali noxa obstricta aetas, *C.* nulla originali *N.* Alioquin necessitatem baptismi haud inculcasset, scribens lib. *De Baptismo* c. 17. *Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis. Quoniam reus est perditi hominis, si supersederit praestare, quod libere potuit.* Et alibi passim.

342. Ad 4^m^, *D.* Juxta platonicum aut originianum commentum de praeexistentia animorum, qui se polluerint antequam corpora informarent, *C.* juxta doctrinam catholicam *N.* Nam ipse *Catech.* 13. n. 17. agnoscit universum genus humanum peccato obstrictum, vocatque *humanitatem peccatricem*, ac peccatum dicit *maximum humani generis vulnus.*

343. Ad 5^m^, *D.* Unusquisque decretum mortis suscipit propter peccatum quod contrahit, *C.* quod quisque propria voluntate fecit et prout actuale est *N.* Alioquin infantes non morerentur. Sane Theodoretus in *Epitome divin. decretorum* c. 11. mentem suam aperit scribens : *Justitiae decretum, cum unus peccaret, universum genus humanum morti*

tradidit. Divina autem misericordia, cum omnes homines essent sub maledicto, et peccati laqueis essent implicati, per unius justitiam dedit omnibus salutem.

PROPOSITIO III.

Dogma de propagatione peccati originalis nullo modo rationi adversatur

344. Praeter generale principium, quo saltem *indirecte*, veritas propositionis adstruitur, non posse videlicet fieri, ut quae divinitus revelata sunt rectae adversentur rationi, sic *directe* etiam id ipsum conficimus.

345. Ex dictis formalis ratio, seu natura ac essentia peccati originalis in sola consistit *justitiae originalis privatione*, ac praecise gratiae sanctificantis qua Deus gratuito elevavit primum hominem ad statum supernaturalem, et dilectum, amicum, imo et filium suum adoptione fecit. Huic gratiae adnexa erant cetera dona integritatis, immortalitatis, scientiae etc., quae quidem dona in sua conservatione pendebant a conservatione gratiae. Ejusmodi elevatio una cum recensitis donis ex Dei ordinatione erant veluti ipsius naturae dos et ornamentum; si proinde illam Adam Deo obsequendo conservasset, universum genus humanum ab eo propagandum iisdem muneribus fuisset auctum, quae naturae superaddita fuerant. Ast Adam mandatum sibi datum transgressus est, et transgrediendo graviter peccavit, privavitque proinde se gratia illa, et quod consequens est, universam posteritatem suam, quae gratia supernaturali privata peccatrix effecta est, et spoliata pariter ceteris donis quae illam comitabantur. Hoc porro est, quod dicitur peccati originalis propagatio, quatenus singula individua ex Adam progenita nascuntur privata originali justitia, quae ipsis ex Dei ordinatione inesse deberet, et qua solum debebant esse Deo accepta. Prout vero justitiae originalis nomine significatur gratia sanctificans, ejus privatio rationem habet peccati, seu reatus aut maculae, quae per modum

habitus sequitur ipsam peccati actionem, sive actum ipsum peccati, quo fit ut Adae posteri nascantur a Deo aversi, filii irae, peccatores, damnationi obnoxii; prout vero justitiae originalis nomine complexio significatur ceterorum donorum, illius privatio efficit, ut Adae posteri nascantur cum concupiscentiae inordinatione, mortales, ignorantiae et doloribus addicti, quae sunt totidem *poenae et effectus* peccati illius, seu prioris privationis.

346. Totam hanc doctrinam paucis ac dilucide expressit s. Anselmus in lib. *De Concept. Virgin. et peccato orig.* c. 23. scribens: *Quod in illis* (infantibus) *non est justitia, quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas personalis sicut in Adam, sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam . . . spoliavit persona naturam bono justitiae in Adam; et natura egens facta omnes personas, quas ipsa de se procreat, eadem egestate peccatrices et injustas facit.* Et c. 27. *Hoc peccatum, quod originale dico, aliud intelligere nequeo in eisdem infantibus, nisi ipsam, quam supra posui; factam per inobedientiam Adae justitiae debitae nuditatem.* Nec minus luculenter s. Thomas in 2. *Sent.* dist. 30. q. 1. ar. 2. idipsum docuit: *Dicendum*, scribit, *quod defectus illius originalis justitiae, quae homini in sua creatione collata est, ex voluntate hominis accidit, et sicut illud naturae donum fuit, et fuisset in totam naturam propagatum, homine in justitia persistente, ita etiam et privatio illius boni in totam naturam perducitur, quasi privatio et vitium naturae; ad idem enim genus privatio et habitus referuntur. Et in quolibet homine rationem culpae habet ex hoc, quod per voluntatem principii naturae, id est, primi hominis inductus est talis defectus.*

347. Ex his inferimus cum Cajetano *Comment.* in 1, 2. q. 109. ar. 2. s. Thomae, Dom. Soto *De nat. et grat.* lib. 1. c. 9., Bellarmino *De grat. primi hominis* lib. 1. c. 5. §. 12. illud intercedere discrimen inter hominem quem Deus condidisset in statu purae naturae, et hominem lapsum, quod attinet ad collationem gratiae et adnexa ipsi dona, quale est inter hominem nudum et spoliatum; adeoque nullum, in

essentialibus saltem, detrimentum in se naturam ex Adae peccato passam esse. Voces propterea *corruptionis*, *vulneris* etc. sunt relativae ad statum ex quo primus homo decidit.

348. Quibus praemissis, sic jam perstringimus incredulos ac rationalistas, qui adversari rectae rationi autumant dogma de peccati originalis propagatione. Si qua esset repugnantia, haec haberetur aut ratione *sui*, aut ratione *modi*; neutrum porro dici potest. Non ratione sui, nulla siquidem repugnantia est quod natura ex culpa privetur re indebita, cujusmodi est gratia et dona quae eam comitabantur: Deus enim ex pura sua liberalitate gratiam seu justitiam originalem superaddidit naturae. Non ratione modi; nam cum peccatum originale ex dictis in sua ratione formali consistat in *privatione*, nulla concipi potest repugnantia quod homo qui per peccatum suum personale privatus justitia originali est, non amplius posteris communicet quod in se non habet. Ergo.

DIFFICULTATES

349. I. Obj. Peccatum originale repugnat in se, ac repugnat in modo propagationis. Etenim 1° omne peccatum necessario debet esse voluntarium, prout ejus notio postulat, est enim libera legis transgressio; peccatum vero originale nobis voluntarium non est. 2° Praeterea hoc dogma componi nequit sive cum divina *bonitate*, quod passa sit ob unius hominis peccatum universam hominum naturam corrumpi ac depravari; sive cum divina *sapientia*, quod permiserit humanam naturam praestantissimis dotibus cumulatam ob levissimam causam in aliam plane deterioremque conditionem paulo post transformari; sive cum divina *justitia*, quod innocentes ob alienum peccatum ita puniantur, ut ipsis peccandi necessitas imponatur; quare optime Pelagius, apud Augustinum *De peccat. merit.* l. 3. c. 8, monuit, *nulla ratione concedi posse, ut Deus, qui propria remittit peccata, aliena imputet.* 3° Repugnat ratione modi, ut enim iterum

arguebat Julianus apud eundem Augustinum lib. *De nupt. et concup.* c. 28., *Non peccat qui nascitur, non peccat qui genuit, non peccat qui condidit, per quas rimas inter tot praesidia innocentiae, peccatum fingis ingressum?* 4° Profecto nisi admittatur aut pactum Dei cum Adam, ut ex ejus fidelitate humani generis sors futura penderet; aut voluntates nostras in Adae voluntate inclusas fuisse; aut Adam caput morale posterorum suorum, qui nempe eos repraesentaret, aut per traducem una cum anima peccatum propagari, aliaque ejusmodi plus minus absona ac absurda, peccati originalis propagatio adstrui nequit. Ergo.

350. Resp. *Neg. Ant.* Ad 1^m^ prob. *D.* Peccatum actuale, seu quatenus dicit actum, *C.* quatenus dicit reatum, *Subd.* debet esse voluntarium ex parte illius qui reatum induxit per transgressionem legis, *C.* ex parte illius in quem reatus per modum habitus transit, ut in casu nostro, *N.* Peccatum enim prout originale est, seu in Adae posteros transmittitur et propagatur, est sui generis neque cum aliis comparari potest, quae semper actualem legis transgressionem requirunt. Quatenus ab Adam patratum est, fuit certe actuale et reatum induxit amissionis justitiae originalis, perdurat autem ejusmodi reatus donec justitia seu gratia restituta non fuerit. Quicumque igitur ex Adam gignuntur, privati originali justitia nascuntur, adeoque cum reatu illo jugiter perseverante, et ex dictis, in peccato seu statu peccati, cum privati illa gratia seu justitia sint, quae ipsis inesse deberet, et qua sola Dei amici ac filii esse possunt.

351. Ad 2^m^, *Neg.* Optime enim cum tribus recensitis Dei attributis componitur existentia et propagatio originalis peccati dummodo rite intelligatur. Quid enim officit sive divinae bonitati, sive sapientiae aut justitiae quod spoliatus homo fuerit propter peccatum dono gratuito, ac naturae humanae indebito, liberaliterque superaddito? Adversarii profecto Deo indignum non asserunt, imo dignum plane Deo affirmant, quod homo conditus a Deo fuerit in illo ignorantiae, infirmitatis, imo et concupiscentiae statu

in quo nunc est, multo igitur minus Dei attributis indignum censeri debet, quod homo in hunc statum ex feliciori dejectus fuerit propter peccatum, quod praecesserit. Quod vero adjicitur de peccandi necessitate per originalem noxam illata, relinquimus Luthero et iis qui lutherana placita sectantur, nihil enim ejusmodi docet Ecclesia catholica. Iisdem pariter dimittimus Pelagii monitum, quod supponit nobis imputari peccatum Adae prout actus personalis extitit, quod tamen ex dictis falsum est.

352. Ad 3^m^, seu ad Juliani expostulationem reponimus illud ipsum, quod ei jamdiu reposuit Augustinus: *Quid quaerit latentem rimam, cum habeat apertissimam januam? Per unum hominem, ait Apostolus, per unius delictum, ait Apostolus, per inobedientiam unius hominis, ait Apostolus. Quid quaerit amplius? Quid quaerit apertius? Quid quaerit inculcatius?* Scilicet opus non est rima ad propagandam privationem. Tale autem est in sua notione formali originale peccatum.

353. Ad 4^m^, *Neg.* Quandoquidem necesse non est aliquam ex recensitis hypothesibus, quae adversariis non arrident, admittere ut peccati primordialis propagatio adstruatur. Dogma catholicum permisceri non debet cum expositionibus privatorum, quae, salva fide, admitti aut rejici possunt: sane commemoratum *pactum* a Dominico Soto *fabula* vocatur; voluntates vero nostras inclusas in voluntate Adae fuisse, cum sana philosophia componi haud posse videtur, imo et in se repugnare; idem dic de capite morali ac repraesentativo; animam demum propagari per physicam generationem, *haereticum* a s. Thoma pronunciatur.

CAPUT V.

DE PECCATI ORIGINALIS EFFECTIBUS

354. Prout novatores diversimode circa statum primi hominis, *paradisiaci* nuncupati, senserunt, sic etiam diversum tulerunt judicium de originalis peccati effectibus.

355 Lutherus enim ceterique ejus sectatores ex principio, quod justitia originalis partem essentialem constituerit humanae naturae, essentialiter ex ejus amissione intulerunt immutatam fuisse naturam humanam. Ac 1° docuerunt hominem lapsum omni pene libertate destitutum esse ac ipsa *potentia* ad se determinandum et agendum ; factumque esse in spiritualibus veluti truncum, lapidem, salis statuam ; 2° concupiscentiam verum peccatum esse; quae cum proinde in omnes hominis actiones influat, eas inficere, totidemque esse peccata, philosophorum proinde virtutes totidem vitia esse docuerunt.

356. Janseniani cum idem constituerint principium easdem deduxere consequentias. Jansenianis siquidem eadem haesit doctrina de justitia originali, ac de effectibus qui ex illius amissione provenere. Discrepantia si qua est inter jansenianos et lutheranos calvinianosque in sola vacabulorum diversitate consistit. Nam jansenistae dixerunt justitiam originalem debitam esse humanae naturae utpote partem ejus integralem ; illa igitur deperdita, amissa est libertas a necessitate ; concupiscentiam peccatum esse, hinc infidelium virtutes totidem esse peccata ac vitia pariter effutierunt.

357. Rationalistis, quibus homo paradisiacus conceptus *idealis* est, peccatum originale non est nisi limitatio naturae ; prout vero praevalet in homine sive *sensibilitas*, sive ratio, necessitate adigitur aut ad vitium aut ad virtutem. Christi redemptio non est nisi quaedam *rehabilitatio* ad vitam rationalem, cujus Christus in se typum exhibuit, quem typum homines possunt non solum attingere seu exprimere in se, verum etiam superare.

358. His rationalistis seu potius incredulis velo biblico tectis dimissis, quos suo loco refellemus, nec non aliis protestantium ac jansenistarum erroribus, hic illorum adorimur errores, qui sive germanam libertatis naturam, sive ejus in homine lapso existentiam impugnant. Sit igitur :

PROPOSITIO I.

Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae, non sufficit libertas a coactione, sed illa praeterea requiritur, quae dicitur a necessitate

359. Propositio de fide est, contradictoria enim, quae III. est Jansenii propositio his verbis concepta: *Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non requiritur libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*, uti *haeretica* proscripta est ab Innocentio X. in Bulla *Cum occasione*. Jansenio praeiverat Bajus cujus propositio 39. *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit* jamdudum damnata fuerat a s. Pio V. et Gregorio XIII.

360. Ne verborum ambagibus implicemur notiones praemittimus, quas circa naturam libertatis tum theologi tum probati philosophi tradunt.

361. Ac I. libertas, prout hic accipitur, definiri potest: *facultas eligendi*. Haec definitio universalissima est ac tum Deo, tum Angelis, tum homini competit. Libertatis species omnes complectitur, excluditque quamcumque necessitatem tum intrinsecam tum extrinsecam.

362. Multiplex distinguitur libertatis species, alia est libertas *exercitii*, alia libertas *executionis*. Libertatis exercitii nomine venit imperium ipsum voluntatis, seu ipse actus intimus volendi; libertatis vero executionis voce significatur actus imperatus a voluntate et externus, cujusmodi ex. gr. esset actus surgendi, deambulandi etc. Prior proinde libertas pro objecto habet actus internos voluntatis, posterior autem etiam actus externos. Quo fit ut proprie dicta libertas ea sit quae dicitur exercitii, in qua sola facultas eligendi residet, quae a latinis *optio*, a graecis προαίρεσις seu *electio* vocatur.

363. Ad *electionem* porro, cum agitur de actibus internis voluntatis, requiritur ut quis possit inter duos aut

plures terminos, spectatis rerum omnium adjunctis, unum vel alterum velle aut nolle, ac vicissim.

364. Libertati executionis opponitur *violentia* seu *coactio,* uti cum quispiam impeditur ab aliquo moliendo, aut cogitur ad aliquid faciendum, aut omittendum contra voluntatem suam, seu suae voluntatis imperium.

365. Libertati exercitii opponitur *necessitas,* quae secum trahit *impossibilitatem oppositi,* uti si aliquis interius determinaretur ad aliquid volendum, vel nolendum.

366. Fieri proinde potest, ut aliquis fruatur libertate exercitii non autem executionis, aut e converso libertate executionis, minime vero exercitii.

367. Electio duos saltem terminos comparationis exigit, alioquin facultas eligendi seu optio non haberetur. Qui enim determinatus ad unum est, non habet objectum in quod electio cadat. Liber propterea non est sive homo circa felicitatem in genere, sive beatus circa Dei amorem.

368. Termini comparationis multiplices sunt; nam possunt esse duo contradictoria, ex. gr. amare vel non amare, quo in casu illa habetur libertatis species, quae dicitur *contradictionis;* possunt praeterea esse duo contraria, ut amare et odisse, et ex his exurgit alia libertatis species, *contrarietatis* nuncupata. Possunt denique esse duo *diversa* ex. gr. scribere vel legere; et tunc profluit tertia libertatis species, que *specificationis,* aut etiam *disparitatis* dicitur. In Deo et in Beatis nulla datur *contrarietatis* libertas inter bonum ac malum. In homine autem viatore una cum ceteris libertatis speciebus et haec reperitur.

369. Libertatis enim radix, ut docet s. Thomas 1, 2. q.17. ar.1. ad 2., *est voluntas sicut subjectum, sed sicut causa est ratio; ex hac enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas acceptiones boni.* Mutua tamen datur actio voluntatis in rationem, ac vicissim rationis in voluntatem, quatenus voluntas potest rationem applicare ad consideranda motiva electionis inter diversos terminos, seu ad deliberandum, ac ratio permovere voluntatem po-

test ad eligendum. Nulla in Deo deliberatio reperitur, sed solum in creaturis finitis ac limitatis.

370. Pronum porro ex his notionibus colligere est 1° non esse permiscendam libertatem exercitii, quae *antecedens* etiam dicitur, cum libertate executionis quae *consequens* appellari consuevit; 2° neque *voluntatem* cum *libertate*, cum fieri possit actum maxime voluntarium esse, nec tamen liberum; 3° inferri nullam libertatem concipi posse, ubi non datur electioni locus, aut electionem, ubi duo saltem non habentur comparationis termini, in quorum unum in praesentibus circumstantiis cadere non possit electio, aut *optio*; 4° naturam libertatis de qua est sermo, proprie consistere in antecedenti immunitate a quavis necessitate, qua indifferentia ad electionem tollatur inter duos aut plures terminos sive diversos, sive oppositos, sive contrarios, si de homine viatore agatur. Parum vero refert quo nomine necessitas illa vocetur *physica*, nempe aut *moralis*. Cum talis immunitas a necessitate reperitur, libertas quae inde exurgit, *indifferentiae* aut *arbitrii* libertas nuncupatur, qua homo vere dominus efficitur actionum suarum.

371. Animadvertendum autem est ad veterum scriptorum intelligentiam, ipsos consuevisse 1° *voluntarium* passim ac *spontaneum* pro *libero* usurpare; 2° vocabula *voluntatis* ac *libertatis* promiscue adhibere; 3° *necessitatem* cum *coactione* praeterea *vi* atque *violentia* saepe confundere; 4° nec non libertatem *naturalem* cum *morali*, non secus ac servitutem *moralem* cum *naturali*.

372. Quibus praemissis perspicuitatis gratia, sic jam accedimus ad enunciatam thesim vindicandam. Etiam in statu naturae lapsae ad merendum vel demerendum non sufficit libertas a coactione, sed requiritur praeterea libertas a necessitate, si haec necessitas etiam in hoc statu omnis meriti ac demeriti rationem tollit. Res porro ita se habet.

373. Etenim 1° Scripturae rationem meriti aut demeriti illis tantum actionibus tribuunt, quarum homo per electionem dominus est; ut patet ex Deut. 30, 19. ubi dicitur:

Testes invoco hodie caelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam etc. Item ex omnibus locis in quibus continentur praecepta, exhortationes et consilia, quae inania forent, nisi in hominis potestate esset ea executioni mandare ad obtinenda quae illis adnexa sunt praemia, aut ad evitandas ex illorum transgressione comminatas poenas, quae sunt retributiones meriti vel demeriti. His autem plena sunt utriusque foederis eloquia, Exod. 20, 3. seqq. *Non habebis deos alienos . . . Non assumes nomen Dei tui frustra* etc. Patet demum ex illis omnibus testimoniis in quibus aliquid hominibus promittitur ea sub conditione *si voluerint*, sic Matth. 19, 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, ac v. 23. *Si vis perfectus esse* etc.

374. 2° Nec alia unquam stetit patribus sententia; s. Hieronymus *Cont. Jovin.* lib. 3. n. 3. *Liberi*, inquit, *arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona est.* Quae quidem verba maxime probat Augustinus, ita in lib. *De Nat. et Grat.* c. 65. n. 78. scribens: *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat? Quis aliter conditam humanam neget esse naturam?* Qui proinde in lib. *De duabus animabus* cap. 12. n. 17. inter cetera haec habet: *Quamobrem illae animae, quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi carent, peccatum earum tenere non possumus.* Alia plura ejusmodi testimonia exhibet Petavius toto lib. 3. *De opificio.*

375. S. Thomas s. Augustini ceterorumque patrum vestigiis insistens *Quaest.* 6. *De malo*, cum sibi proposuisset quaestionem: *Utrum homo habeat liberam electionem, aut ex necessitate eligat*, respondet: *Dicendum quod quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur . . . Haec autem opinio est haeretica. Tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus.*

376. 3° Hoc ipsum recta ratio suadet; constituto enim

semel principio de voluntate antecedente ac ineluctabili necessitate ad aliquid abrepta, nulla amplius *moralitas* in actibus humanis fingi potest; nec enim actiones nostrae *morales* tantum ex eo dicuntur quod morum normae congruant vel ab ea dissentiant, verum etiam imo praecipue ex eo quod ejus imperio ac disciplinae subjiciantur ab eaque dirigantur. *Incipit genus morum*, inquit s. Thomas in 2. *Sent.* dist. 24. q. 3. ar. 2., *ubi primum dominium voluntatis invenitur*. Quod vero interna necessitate fit, a norma seu regulis morum dirigi nequit. In eo praeterea juxta eumdem Angelicum doctorem totius meriti radix consistit, quod nempe aliquid ex his, quae in nobis sunt tribuentes, ad aliena invicem accipienda quoddam nobis jus comparemus. *Per actum proprium*, scribit *De verit.* q. 29. ar. 6., *quis mereri non potest, nisi sit dominus sui actus. Sic enim suum actum quasi pretium pro praemio dare potest.* Jam vero ubi ineluctabilis intercedit necessitas, ibi nonnisi absurde dominium excogitari potest in proprios actus; *Ex hoc contingit*, ait rursum Angelicus 1, 2. q. 6. ar. 2., *quod homo est dominus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest.* Atque haec sufficiant, quin urgeamus exitiales fructus, adulteria scilicet, furta, homicidia, quae ex doctrina adversariorum promanarent in societatis universae perniciem.

DIFFICULTATES

377. I. Obj. 1° Ex s. Augustino, cui consonant ss. Prosper, Jo. Damascenus, Fulgentius, Bernardus, Anselmus aliique passim, illud omne liberum censeri debet quod *voluntarium* est, satis hic sit ex Augustino proferre quae scribit in lib. *De spiritu et litt.* c. 31. *Hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult facit, si non vult non facit.* Atqui plura volumus etiam necessitate cogente. 2° Magis elucet eorum mens in discrimine quod constituunt inter *naturam* et *voluntatem*, quod illa utpote determinata ad

unum libera non sit, haec autem semper libera sit, ergo quidquid *voluntarie* fit, *libere* fit, quacumque demum ratione fiat. En verba s. Augustini ex lib. 3. *De lib. arbitrio* c. 1. *Motus* (animae) *non est utique naturalis*, *sed voluntarius*; hinc s. Thomas p. 1. q. 10. ar. 1. ad 1., *voluntas*, inquit, *dividitur contra naturam, sicut una causa contra aliam, quaedam enim fiunt naturaliter*, *quaedam voluntarie*. 3° Nec obest voluntatem praeeunte ratione velle, siquidem plura sunt, quae praeeunte ratione necessario volumus e. g. beatitudinem in genere, si de nobis sermo sit; si de beatis, certum est eos velle praeeunte ratione amorem beatificum, Deum vero processionem Spiritus Sancti. 4° Idque etiamsi intellectus proponat voluntati objectum necessario prosequendum aut fugiendum juxta s. Augustinum, qui in lib. *De nat. et grat.* c. 46. objicienti Pelagio: *Voluntatis arbitrio ac deliberatione privatur quidquid naturali necessitate constringitur*, respondet: *per enim absurdum est*, *ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram* (scilicet ad libertatem), *quod beati esse volumus*, *quia id omnino nolle non possumus*, *nescio qua et bona constrictione naturae; nec dicere audemus*, *ideo Deum non voluntatem*, *sed necessitatem habere justitiae*, *quia non potest velle peccare.* 5° Loquitur porro s. Doctor in his postremis verbis de voluntate justitiae prout Deo et beatis inest, quae non patitur indifferentiam contradictionis, liberam tamen eam dicit. igitur ex Augustini ceterorumque patrum doctrina optime libertas cum necessitate consistit.

378 Resp. Ad 1^m^, *D.* Illud ex Augustino ac reliquis patribus liberum est quod est voluntarium, voluntate formaliter sumpta seu pro facultate eligendi, *C.* voluntate naturaliter seu necessario volente *N.* Jam praemonuimus patres promiscue voces libertatis ac voluntatis, proindeque voluntarii ac liberi usurpare; quum proinde docent id *liberum* esse quod *voluntarium* est, vocem voluntarii uti synonimam adhibent *liberi*, seu ejus quod ex libera electione procedit. Cum voluntas naturaliter, seu prout natura est vult, necessario vult, cum vero vult prout est formaliter voluntas, seu ex

deliberatione eligit, libera est. Quum Augustinus aliique patres dicunt liberum quod voluntarium est, in secundo sensu hac voce utuntur. Duplicem hanc *voluntatis* ac *voluntarii* notionem exhibet s. Thomas *Quaest.* 2. *de Potentia* art. 3. Hac sublata aequivocatione, difficultas concidit.

379. Ad 2^m, *D.* Constituunt discrimen inter *naturam* et *voluntatem*, prout formaliter voluntas est seu facultas electiva, *C.* prout voluntas agit per modum naturae ad unum determinatae, seu necessario *N.* Eadem in his latet aequivocatio in voce voluntatis nuper detecta; quod luculenter patet ex s. Thoma, qui in objecto loco exponit quid significaverit per *voluntatem* et per *naturam,* subdens : *est autem alius modus causandi proprius voluntatis, quae est domina sui actus, praeter modum, qui convenit naturae, quae est determinata ad unum.*

380. Ad 3^m, *D.* Si quod ratio voluntati proponit in deliberationem cadat, ita ut ejus electione voluntas dici possit domina actus sui, *C.* si ita proponat ut sub deliberationem non cadat, sed necessario voluntas in objectum propositum feratur *N.* Jam vero talia sunt, quae in exemplum adducuntur, circa haec enim deliberare voluntas nequit, neque proinde illam relate ad recensita objecta liberam dicimus.

381. Ad 4^m, *Neg.* Ad textum autem s. Augustini *D.* Absurdum est nos liberos non esse in eo quod beati esse volumus quoad libertatem contrarietatis, *C.* quoad libertatem contradictionis *N.* Liquet s. Doctoris mens ex errore quem refellebat in Pelagio, qui libertatis essentiam constituebat in libertate contrarietatis, seu indifferentia ad bonum et malum. Porro *nec libertas nec pars libertatis*, ut inquit s. Anselmus, *est potestas peccandi*, sed potius *libertatis defectus*, ut subjicit s. Thomas 1, 2. q. 109. ar. 2. ad 2. Quum proinde Julianus asseruerit : *Deus liber non est, qui malum non potest velle*, respondebat s. Doctor *Op. imperf.* l. 1. n. 100. : *Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

382. Ad 5^m, *D.* Adeoque ab ea voluntate s. Augustinus

excludit libertatem contrarietatis juxta dicta , *C.* libertatem contradictionis aut specificationis circa justitiae exercitium ad extra *N.*

383. I. Inst. 1° S. Augustinus *De civit. Dei* lib. 5. c. 10. naturam libertatis nostrae exponens, scribit : *Si illa definitur esse necessitas , secundum quam dicimus necesse esse ut ita aliquid vel ita fiat, nescio cur eam timeamus ne nobis libertatem auferat libertatis. Neque enim vitam Dei et praescientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper vivere et cuncta praescire.* Jam vero necessitas, quae similis est illi , qua necesse est Deum vivere et cuncta praescire , libertatem a necessitate excludit; atqui tamen ex Augustino haec non officit libertati voluntatis. Ergo. 2° Haec vero congruunt liberi arbitrii definitioni , quam tradit s. Doctor lib. *De duab. animab.* c. 1. dum ab eo dicitur : *Animi motus cogente nullo.* Hinc s. Thomas in 2. *Sent.* dist. 25. q. 1. ar. 4. scribit : *liberum arbitrium dicitur ex eo quod cogi non possit.* Ergo sola coactio opponitur libertati. 3° Proponens proinde sibi s. Thomas Augustini effatum : *Si aliquid est necessarium non est voluntarium*, respondet : *Dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum de necessario necessitate coactionis. Necessitas autem naturalis non aufert libertatem voluntatis , ut ipsemet in eodem libro dicit.* Ergo.

384. Resp. Ad 1ᵐ, *D.* Necessitas quae similis est ei qua necesse est Deum vivere et cuncta praescire vita essentiali et naturali , *C.* vita accidentali per operationem ad extra *N.* De hac porro loquitur s. Augustinus disputans adversus stoicos , qui ex Dei praescientia inferebant adimi homini libertatem , respondet vero s. Doctor praescientiam libertati non officere , quia si qua necessitas ex praescientia Dei oritur , consequens est , non antecedens; idem dic de operatione Dei ad extra , quae accidentalis Deo est cum possit esse et non esse , siquidem libere Deus ad extra operatur , et haec est quae *vita* ab Augustino nuncupatur.

385. Ad 2ᵐ, *D.* Si *coactionis* vox ab utroque s. Doctore proprie seu stricte sumeretur , *C.* si improprie seu lata

significatione pro *necessitate N.* Hoc autem sensu in primis vocem hanc a s. Augustino usurpari, patet ex *Retract.* lib. 1. c. 15. ubi scribit protoparentes ideo esse culpandos, quia *nullo cogente,* id est libera voluntate, peccarunt, *suasit enim,* inquit, *tentator ut hoc fieret, non coëgit.* Eodem pariter sensu adhibuisse vocem hanc s. Thomam, constat ex iis quae scribit *Cont. Gent.* lib. 3. c. 148. ubi probandum assumpsit *per auxilium divinae gratiae hominem non* COGI *ad virtutem*, et alibi passim.

386. Ad 3^{m}, *D.* Non est *voluntarium* id est *liberum*, quatenus opponitur electioni, seu facultati electivae, *C.* quatenus opponitur coactioni proprie dictae *N.* Viget semper in his eadem aequivocatio orta ex diversa significatione vocis *coactionis*, quae uti vidimus, tum a s. Augustino tum a s. Thoma adhibetur ad significandam *necessitatem.*

387. III. Inst. 1° Laus non debetur nisi actibus liberis; atqui s. Augustinus laudi Deo vertit *quod negare seipsum non potest*, et Angelis quod *Deo adhaereant*, seu laudat tum Deum tum Angelos ob actus necessarios, censuit igitur necessitatem non opponi libertati. 2° Statuit praeterea homini post peccatum necessitatem peccandi inesse, quae tamen peccata ex necessitate patrata a Deo imputari docet in *Op. imperf.* lib. 1. c. 105. scribens: *De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: delicta juventutis et ignorantiae meae ne memineris. Quod genus delictorum si non imputaret Deus justus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis.* Ergo.

388. Resp. Ad 1^{m}, *D.* Laus proprie dicta ac presse sumpta, non debetur nisi actibus liberis, *C.* latiori in sensu accepta, pro honore *N.* Etenim, uti observat s. Thomas 2, 2. q. 91. art. 1. ad 1., laus proprie dicta est *sermo dilucidans magnitudinem virtutis.* Adeoque non debetur nisi liberis actibus; laus vero late sumpta pro honore *non actui sicut laus sed magis agenti tribuitur*, ratione habita dignitatis solius suppositi, licet jam sit in fine ac proinde etiam propter actus necessarios. Quo sensu Deum s. Augustinus et Angelos ob necessarios recensitos actus commendat.

389. Ad 2m, *D.* Statuit s. Augustinus inesse homini post originale peccatum necessitatem peccandi moralem et vagam, *C.* physicam et determinantem ineluctabiliter ad aliquod peccatum actu *N.* Accedit, quod ibi s. Doctor nomen peccati etiam large sumat de imperfectionibus etiam naturalibus, quae ex peccato proveniunt.

390. II. Obj. 1° Christus liber fuit tum in amando Deo, tum in praecepto Patris servando de subeunda morte, meruit enim; atqui Christus nulla fruebatur in illis actibus libertate a necessitate, siquidem utpote comprehensor necessario Deum diligebat; utpote impeccabilis non poterat praeceptum sibi datum non observare. 2° Disserens proinde s. Thomas in 3. *Sent.* dist. 18. q. 1. ar. 2. ad 3. de libero Christi arbitrio scribit: *Vel dicendum, quod si etiam esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non poterat, tamen ex hoc non amittit libertatem aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte sed sponte tendit, et ita est actus sui dominus.* Ergo ex s. Thoma 1° non tollitur libertas *ex determinatione ad unum*; 2° ad rationem laudis ac meriti satis est non *coacte*, sed *sponte* in laudabilia ferri, seu solam *coactionem* libertati officere, non autem *necessitatem* aut *spontaneitatem.* Ergo.

391. Resp. Ad 1m, *D. Maj.* quoad primam partem: Christus liber fuit in amando Deo effective quoad specificationem operum, *C.* in se et affective *N.* Quoad alteram partem, sic *D. min.* Christus necessario Deum diligebat in se, *C.* effective quoad operum specificationem *N.* Ac negamus omnino alteram minoris partem de absoluta mortis necessitate ex praecepto proveniente.

392. Itaque amor Dei sub duplici potest respectu considerari, in se seu in sua essentia spectatus, et certum est Christum non potuisse Deum non amare; potest considerari effective seu in actu practico in electione actuum particularium et circa hos Christus ad nullum in specie determinatus erat, poteratque propterea quemcumque eligere, e. g.

ex Dei amore vel jejunare vel manducare; ambulare vel quiescere, praedicare vel desistere etc. Quod vero spectat ad mortem subeundam liber Christus omnino fuit, siquidem *oblatus est quia ipse voluit;* dicendum propterea est vel rigorosum a Patre praeceptum ipsum non habuisse, uti plures contendunt; vel si quod habuit, non habuisse absolutum sed conditionatum, adeo ut si noluisset mortem subire, potuisset dispensationem petere, ut ipsemet declarat Matth. 26, 53.

393. Ad 2^m, *D.* Ex s. Thoma non tollitur libertas ex determinatione ad unum secundum genus moris, *C.* ex determinatione ad unum simpliciter *N.* En quomodo Angelicus Doctor *De verit.* q. 29. ar. 6. ad 1. mentem suam aperiat: *Licet enim*, inquit, *anima Christi esset determinata ad unum secundum genus moris, scilicet ad bonum, non tamen erat determinata ad unum simpliciter; poterat enim hoc vel illud facere et non facere. Et ideo libertas in eo remanebat, quae requiritur ad merendum*, seu libertas *specificationis.*

394. Sic etiam: Ex eodem Angelico, ad rationem laudis ac meriti satis est non *coacte* sed *sponte* in laudabilia ferri, id est non *necessario*, *C.* coactione proprie dicta *N.* Jam enim animadvertimus s. Thomam vocem coactionis adhibere in sensu necessitatis, et vocem proinde *spontaneitatis*, in sensu libertatis. Hac detecta aequivocatione evanescit difficultas. Sane cum ibid. dicat s. Thomas *et ita est dominus actus sui*, patet ipsum vocem *coacte* pro *necessario* usurpasse, eo vel magis quod ipsemet declaret p. 1. q. 28. ar. 1. ad 3. quid significet cum dicit, quempiam dominum esse actus sui, scribens: *Sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere.*

395. III. Obj. 1° Ad libertatem satis est, si actus praevio rationis judicio eliciatur, ac proinde voluntas se ipsam ad agendum determinet, ut actus elicitus possit voluntarius dici ac imperatus a voluntate, ac ita sit voluntarius et etiam sit in nostra potestate, atque ut loquitur s. Augustinus, *si homo vult facit, si non vult, non facit*, prae-

sertim si actus voluntaria delectatione eliciatur, juxta illud Augustini effatum *De nupt. et concup.* lib. 1. c. 30. n. 1. *Ibi sumus veraciter liberi, ubi non delectamur inviti;* et in *Ps.* 134. n. 11. *Libera voluntate facimus . . . quia delectati facimus.* Atqui cum his omnibus necessitas consistere potest; frustra igitur naturae libertati necessitatem adversari obtenditur; 2° sane licet peccatores obdurati dura necessitate premantur, libere tamen peccant; quin etiam peccant daemones atque damnati licet necessitate graviori adhuc compulsi; quemadmodum beati qui etsi necessario Deum diligant libere tamen diligunt, est enim ipsorum amor actus humanus; 3° Deus ipse, quamvis nunc saltem, necessario creaturas velit, liber tamen circa eas est. Ergo.

396. Resp. Ad 1^{m}, *D. Maj.* Si in recensitis actus ita voluntarie elicitus sit ut electio a voluntate pendeat, *C.* si ita elicitus a voluntate sit ut electio a voluntate non pendeat *N.* Quaecumque demum causa electionem excludat, ita ut voluntas ineluctabiliter ad unum determinetur antecedenter, jam libertas adimitur indifferentiae quae ad merendum vel demerendum requiritur. Dum vero s. Augustinus de delectatione loquitur cum qua consistit libertas, delectatio est deliberata et consequens, ut ipsemet declarat dum *De Gen. ad lit.* lib. 6. c. 7. n. 11. scribit, naturam sat bonam esse, *quae habet in potestate illicitam delectationem, si extiterit, ita cohibere, ut non solum de ceteris licitis recteque factis, verum etiam de ipsius pravae delectationis cohibitione laetetur.*

397. Ad 2^{m}, *D.* Premuntur peccatores obdurati necessitate morali ac late sumpta, *C.* necessitate physica et absoluta *N.* Ejusmodi necessitas vaga est et consequenter neque ad ullum specie actum determinat, adeoque vinci potest, si praesertim oratione utantur, ceterisque subsidiis quae a peccato retrahant, quae si omittant, sibi imputare debent si peccare pergant; quod vero attinet ad damnatos daemonesque ipsos, neque ii physica necessitate impelluntur, sed morali, quoniam tamen in termino constituti sunt, il-

lorum peccata, ut docet s. Thomas, ad demeritum non imputantur.

398. Ad 3m, *D.* Deus necessario nunc vult creaturas necessitate consequenti, *C.* necessitate antecedenti de qua hic agimus *N.* Eodem scilicet actu nunc Deus vult creaturas quo ipsas voluit, nempe actu libero et immutabili.

PROPOSITIO II.

Quamvis per originale peccatum, liberum hominis arbitrium attenuatum sit, non est tamen extinctum

seu

Manet in statu naturae lapsae vera libertas indifferentiae ad merendum vel demerendum necessaria

399. Propositio de fide est, sancita a conc. Tridentino sess. VI. Can. 5. *Si quis liberum hominis arbitrium post Adae peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam; anath. sit.*

400. Thesim hanc adstruimus directe adversus novatores qui sec. XVI. *nihilismum* rationis ac proinde libertatis proclamarunt ex essentiali hominis corruptione per peccatum originale inductum, nec non adversus jansenistas, qui causam cum illis hac in parte communem faciunt; argumentis proinde theologicis eam propugnamus, indirecte autem adversus incredulos humanam libertatem tuemur, quoniam et ipsi eam adorti sunt. Cum vero Scripturarum ac patrum documenta quae huc pariter spectant in praecedenti propositione retulerimus, ne iterum huc revocemus, illis suppositis, sic pergimus ex ratione eaque multiplici rem nostram conficere.

401. Ac 1° Ex sensu intimo quo sentimus nos vi propria seu propria activitate permoveri ad aliquid eligendum, volendum, aut respuendum ita ut possimus, quoties libet, hujus activitatis argumenta praebere. 2° Ex agendi ratione, si enim necessitate impelleremur, semper tota vi,

ut in necessario agentibus fit, in aliquid ferremur, nec in nostra potestate esset eam suspendere aut cohibere, aut diverso gradu promere, quae omnia jugiter nos agere in comperto plane est. 3° Ex communi omnium consensu; omnes siquidem se libertate frui persuasum habent, hanc enim libertatem, ut scribit s. Augustinus lib. *De duab. animab.* c. 11. n. 15. *Cantant et in montibus pastores, et in theatris poetae, et indocti in circulis, et docti in bibliothecis, et magistri in scholis, et Antistites in sacratis locis, et in orbe terrarum genus humanum.* 4° Ex legibus, praemiis, ac poenis a legislatoribus constitutis ad bene regendam societatem. 5° Ex sensu laudis aut vituperii quo percellimur ex recte vel male factis. 6° Ex ipsa incredulorum practica conversandi ratione, qui quamvis sibi et aliis persuadere adnitantur dura hominem impelli necessitate ineluctabili, ita tamen se gerunt perinde ac si plene ea fruerentur libertate tum circa se, tum circa sibi subjectos; dum propterea ipsi theoretice libertatem negant, eam adstruunt practice.

DIFFICULTATES

402. I. Obj. Scriptura non obscure docet hominem in praesenti statu vera esse libertate destitutum; etenim 1° Jerem. 10, 23. *Scio Domine*, inquit, *quia non est hominis via ejus.* 2° Prov. 21, 1. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud*, et alibi passim. Ergo.

403. Resp. *N. A.* Ad 1^{m}, *D.* Quoad executionem, *C.* quoad exercitium *Subd.* Circa opera supernaturalis ordinis, *C.* circa opera ordinis naturalis *N.* Posuit enim Deus hominem in manu consilii sui; quamvis Deus identidem executionem humanorum consiliorum impediat.

404. Ad 2^{m}, *D.* Salva libertate, *C.* ea sublata *N.* Hoc enim aliaque ejusmodi Scripturarum testimonia intelligi debent vel de libertate executionis, vel de necessitate gratiae, vel de servitute peccati, vel de necessitate morali pro subjecta materia.

405. II. Obj. 1° S. Augustinus in *Enchir.* c. 30. do-

cet hominem per peccatum liberum penitus arbitrium amisisse scribens: *Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum.* 2° Ex quo infert ortam in homine lapso peccandi *necessitatem*, ait enim in lib. *Cont. Fortunatum* n. 22. *Postquam ipse* (Adam) *libera voluntate peccavit, nos in necessitatem praecipitati sumus, qui ab ejus stirpe descendimus;* 3° adeoque periisse in nobis arbitrii indifferentiam, uti scribit in libris *Cont. Julian.* et in serm. 106. n. 11. ubi affirmat *nos non agere sed agi.* Ergo.

406. Resp. Ad 1^m, *D.* Docet hominem liberum amisisse arbitrium, quale in paradiso fuit *habendi plenam cum immortalitate justitiam*, seu quoad ejus perfectionem, *C.* absolute et simpliciter *N.* Hanc porro nec aliam fuisse in hoc effato, quo tantopere novatores et janseniani abusi sunt, Augustini mentem, constat ex comparatione quam ibid. s. Doctor instituit inter felicitatem et vigorem quem habuit Adam ante peccatum, et languorem qui post peccatum secutus est; hinc dicit *emortuum et non emortuum* arbitrium nostrum, *emortuum ad habendam plenam cum immortalitate justitiam, non emortuum* ad cooperandum Deo, et ad moralia opera saltem faciliora perficienda. Atque ut clarius adhuc se ipsum exprimit in lib. *Ad Bonifac. contra duas epist. Pelag.* c. 2. *Adhuc curatur, . . . sanatur languor; libertas periit per peccatum, sed illa quae in paradiso fuit.*

407. Ad 2^m, *D.* Necessitatem *moralem* ortam ex inordinatione concupiscentiae, *C.* proprie dictam *N.* Nempe loquitur de illa lege quae est in membris nostris ob quam scribebat Apostolus Rom. 7, 15. *Non quod volo bonum hoc ago, sed quod nolo malum illud facio.*

408. Ad 3^m, *D.* Qualem tuebantur pelagiani, *C.* qualem nos adstruimus *N.* Pelagiani siquidem ex principio quod homo adhuc sit qualis primitus a Deo conditus fuerat, inferebant integris plane adhuc viribus hominem pollere ad bonum quodcumque operandum ; s. Augustinus propterea ad errorem hunc refellendum inficiabatur tali integritate hominem constare, quia ita eum esse in prae-

sentia constitutum docebat, ut nisi ipsi medicinalis gratia opituletur, nequeat saltem difficiliora mandata servare atque graves vincere tentationes. Falsum porro est quod adjiciunt adversarii, hominem scilicet ex Augustino *non agere sed agi;* sed potius scribit: *immo et agis et ageris, si a bono agaris*, quibus verbis gratiae et voluntatis concursum ad operationem expressit.

409. III. Obj. 1° Voluntas necessario fertur ad felicitatem in genere, ergo etiam in specie seu in singulis actibus. 2° Quoties enim voluntas eligit, eligit sub ratione majoris boni aut veri aut apparentis. 3° Si enim necessario non prosequeretur sub ratione majoris boni, eligeret sub ratione minoris boni, adeoque sub ratione mali, quod fieri nequit. 4° Si bona utrinque aequalia voluntati offerantur, numquam eliget, alioquin eligeret sine ratione sufficienti, uti trutina quae numquam dabit praepondium nisi aequilibrium tollatur. 5° Libertas indifferentiae cum in aequilibrio consistat, numquam in praxi dari potest, aut enim abripitur a motivis rationalibus, aut a sensibilitate, seu concupiscentia, ut vocant. 6° Sane voluntas utpote facultas caeca necessario sequitur aut objectum ab intellectu propositum, aut sensibilitatis impulsum. 7° Quod confirmatur ex eo quod voluntas necessario agat juxta dictamen practicum rationis, quod determinatur a judicio praevio theoretico intellectus adeoque necessario; 8° intellectus enim necessario repraesentat boni vel mali objectum, prout percipit. Ergo.

410. Resp. Ad 1^m, *C. A. Neg. Cons.* Tunc enim solum voluntas necessario abripitur ab objecto, quum sub sola ratione boni sub omni respectu proponitur, non autem cum proponitur sub ratione mixta boni ac mali; in casibus autem particularibus semper sub hoc respectu objectum proponitur, cum nullum sit in particulari bonum absolutum, si Deum excipias, quem tamen homo non cognoscit nisi abstractive.

411. Ad 2^m, *D.* Ita tamen ut praecellentia unius boni

prae alia, utpote finita, non cogat voluntatem ad electionem, *C.* ut cogat sive necessitate impellat *N.* Voluntas quidem vi illius generalis ac necessariae ad felicitatem tendentiae determinatur ad electionem in specie, ast cum nullum particulare objectum, uti diximus, sub sola ratione boni, aut mali se se offerat, hinc potest semper libere se determinare seu deliberare potest ita, ut minus quandoque bonum eligat ad exercitium libertatis, quod tunc jam majus bonum ipsi est, aut irrationabiliter etiam, ut saepe fit.

412. Ad 3^m, *Neg.* Sed eligit sub ratione aut mixti boni aut mixti mali, prout diximus.

413. Ad 4^m, *Neg.* Posset enim hoc in casu eligere ad exercitium suae libertatis, adeoque non eligeret sine ratione sufficienti; atque hinc patet discrimen, quod interpositum est inter libram seu trutinam et voluntatem, quod illa passiva sit, haec vero activa, quae se ipsam scilicet propria vi determinare potest, ac inclinare in hanc potius quam in illam partem.

414. Ad 5^m, *D.* Libertas indifferentiae in aequilibrio consistit, quatenus nil sit quod ipsam necessario in alterutram partem compellat, *C.* quatenus numquam in unam potius quam in alteram feratur aut inclinetur *N.* Satis enim est ad libertatem indifferentiae, ut, quavis inclinatione aut tendentia supposita, dominium penes voluntatem sit.

415. Ad 6^m, *D.* Ita tamen ut postquam ab intellectu propositum est, aut cum sentit se a sensibilitate allici, voluntas dominium deliberationis suae teneat, *C.* ut ab alterutro necessario abripiatur *N.* Voluntas nonnisi omnibus perpensis, deliberat ac determinat se utpote semper activa.

416. Ad 7^m, *D.* Si pro judicio practico significetur actualis deliberatio, *C.* si significetur praevium seu antecedens judicium theoreticum intellectus, cui se necessario conformare debeat voluntas *N.* In primo sensu deliberatio est ipsum libertatis exercitium reduplicative sumptum,

et tunc necessitas non est nisi consequens, quatenus non potest non deliberare dum deliberat; ast in secundo sensu est falsum voluntatem necessario abripi a judicio speculativo intellectus; quoties enim verificatur illud Poetae:

. . . . *Aliudque cupido*
Mens aliud suadet; video meliora proboque,
Deteriora sequor?

417. IV. Obj. 1° Fieri potest ut sensus intimus nos decipiat, ac dum videmur libere velle, antecedenti necessitate compellamur; 2° perinde ac si lapidi aut acui magneticae paulo ante motum aut tendentiam, cum cognitione desiderium imprimeretur se movendi locum determinatum versus, putarent se libere tendere ac se movere, attamen reipsa necessario tenderent ac se moverent; 3° quod verisimile fit ex eo quod homo ad singulos actus praevia motione seu praedeterminatione divina indigeat ut ex potentia exerat se in actum, ac proinde in singulis suis actionibus pendeat uti causa secunda a Deo causa prima. Ergo.

418. Resp. Ad 1m, *Neg.* Numquam enim, ut philosophi suo loco ostendunt, sensus intimus decipere nos potest in objectis quae ipsius propria sunt, alioquin in absurdum scepticismum dilabi deberemus. Quod si interdum videtur fallere nos, tunc sensus intimus non versatur circa objecta sibi propria.

419. Ad 2m, *Neg. paritatem.* Praetermissa enim absurda hypothesi cui illa innititur, maximam in ea deprehendimus differentiam; nam homo non solum sentit se liberum esse, sed quoties ei libuerit, toties potest suam libertatem facto ipso ostendere movendo se aut sistendo, sedendo aut surgendo, majori vel minori festinatione incedendo, hoc vel illud, hoc vel oppositum eligendo, quod nec acus magnetica, aut lapis decidens praestare possent.

420. Ad 3m, *D.* Quatenus indiget jugi conservatione ad vivendum et agendum, *C.* alio sensu *N.* Deus profecto quam rebus omnibus activitatem initio contulit, eam

ipsis jugiter conservat: quo sensu optime dici potest ac debet, homines sicut res ceteras pendere uti causas secundas a Deo causa prima tum in essendo tum in agendo. Haec autem conservatio pendet ab actu divinae voluntatis qui se protendit ad universam existentiae periodum, nec alio opus est, ut homo potentiam suam in actum exerat.

CAPUT VI.

DE FUTURA HOMINIS VITA

421. Brevis admodum praesens hominis vita est quam aeterna altera excipiet. Ast oh quam diversa sors hominem in altera vita manet! Scilicet pro meritorum, quae opitulante Dei gratia, aut demeritorum quae eidem obsistendo sibi comparavit, praemia vel poenae eum consequentur. Si nulla reatus macula obstrictus ex hac vita decedat, illico aeternum beatus erit, sin vero gravi culpae labe coinquinatus vitam hanc finiat, aeternum infelix; si aut leviori adspersus culpa, aut poena nondum omnino soluta, in alteram vitam migret, temporali expiationi subjicietur; si demum contingat eum mori originali noxa non expiata, ab aeterna beatitudine in perpetuum excludetur. De quadruplici proinde hoc statu nobis disserendum superest, de supernaturali scilicet beatitudine, de purgatorio, de inferno, deque statu sine baptismo decedentium. Quae quidem totidem distinctis articulis ex ordine conficiemus.

ARTICULUS I.

DE SUPERNATURALI HOMINIS BEATITUDINE

422. Beatitudo, quae etiam summum bonum aut ultimus finis nuncupatur, a Boetio *De consol. Philos.* lib. 3. part. 2. definitur: *status omnium bonorum aggregatione perfectus;* a s. Augustino *Enarr. in Ps.* 11. n. 11. *Bonorum*

omnium summa et cumulus; a scholasticis autem: *summum bonum appetitus rationalis satiativum.*

423. Sub duplici porro respectu beatitudo spectari potest, prout nempe aut *objectiva* aut *subjectiva* est, prout objectiva, est res ipsa cujus possessione efficimur beati; prout autem est subjectiva aut formalis, est actus ipse, quo beatitate utimur ac fruimur, seu ipsa hujus rei possessio et fruitio.

424. Antequam divina revelatio hominibus affulsisset, philosophi in varias multiplicesque sententias distracti sunt circa veram hominis beatitudinem, ita ut supra biscentum enumerarentur, quae tamen omnes a vero abludebant. Depulsa tandem per evangelicam lucem spissa errorum caligine, compertum tandem omnibus est, eam in sola Dei cognitione ac possessione consistere, sive ejusmodi cognitio et possessio in ordine naturali spectetur, sive in ordine supernaturali. Finis siquidem intelligentis naturae non nisi Deus est, qui solus potest ejus facultates explere. Beatitudo naturalis quamvis in se perfecta, evanescit si comparetur cum beatitudine supernaturali; illa siquidem ex sola abstractiva Dei cognitione et fruitione exurgit, haec vero in ipsa immediata intuitiva Dei visione seu cognitione et fruitione consistit.

425. De supernaturali hac beatitudine nos hic acturi sumus, et quatuor fidei nostrae articulos adstruemus 1° beatos superno lumine illustratos Deum immediate ac intuitive videre; 2° non tamen ipsum comprehendere; 3° pro diverso meritorum gradu eosdem Deum inaequali modo videre; 4° divinam hanc beatificam visionem non differri usque ad corporum nostrorum resurrectionem.

PROPOSITIO I.

Beati in patria supernaturaliter Dei essentiam intuitive vident

426. Definita haec veritas est a conc. Florentino act. XXII. dum statuit animas perfecte puras *in caelum*

mox suscipi, *et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est;* idemque jam definierat Benedictus XII. in Const. *Benedictus Deus.*

427. Ideo vero in enunciata propositione adjecta est vox *supernaturaliter*, ut excluderetur error beguardorum ac beguinarum, qui, uti dicitur in *Clementina: ad nostrum de haereticis*, autumarunt Deum videri posse absque *luminis gloriae* subsidio. In hunc ipsum errorem jamdiu impegerant eunomiani qui non solum Deum se videre naturaliter posse audacter effutiebant, verum etiam comprehendere, teste Theodoreto *Haeretic. fabular.* lib. 4. c. 3.

428. Statuitur autem propositio adversus Graecos palamitas, qui docuerunt Deum neque supernaturaliter intuitive videri a beatis in sua essentia, sed solum abstractive; his recentiores plerique Armeni, ut refert Rodulphus Archiepiscopus Armachanus, adhaeserunt.

429. Jam vero tum Scriptura, tum traditio catholicum dogma apertissime docent. Christus enim Matth. 18, 10. *Angeli eorum*, inquit, *in caelis semper vident faciem Patris mei*, *qui in caelis est:* de hominibus vero cum ibid. 22, 30. dicat Christus: *Erunt sicut angeli Dei in caelo*, aut uti legitur apud Lucam 20, 36. *Aequales angelis sunt.* Si igitur Angeli Deum intuitive vident, et animae vident beatae. Quod pariter adstruit Apostolus dum 1. Cor. 13, 12. scribit: *Videmus nunc per speculum in aenigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.* Quibus verbis antithesin instituit inter visionem Dei abstractivam quam in praesentia habemus et intuitivam qua olim fruemur. Ergo.

430. Nec minus luculenter id ipsum docuere patres traditionis testes, quorum testimonia uberrime profert Petavius *De Deo* lib. 7. c. 7. Nos ex illis unum vel alterum seligimus. S. Irenaeus lib. 4. *Cont. Haeres.* c. 20. n. 5. Sic pulcherrime scribit: *Quemadmodum videntes lumen*, *intra lumen sunt*, *et claritatem ejus percipiunt: sic et qui vident Deum intra Deum sunt*, *percipientes ejus claritatem . . . Per-*

cipiunt ergo vitam qui vident Deum. S. Cyprianus *Epist.* 56. *Quae erit gloria*, exclamat, *et quanta laetitia*, *admitti ut Deum videas?* Demum s. Augustinus *Ep.* 148. n. 7. qui verbis utitur s. Hieronymi: *Homo*, inquit, *Dei faciem videre non potest*, *Angeli autem etiam minimorum in Ecclesia semper vident faciem Dei*, *et nunc in speculo videmus et in aenigmate*, *tunc autem facie ad faciem quando de hominibus in Angelos profecerimus.* Quibus nihil luculentius dici potest.

DIFFICULTATES

431. I. Obj. 1° Eadem ratione Scripturae dicunt Angelos aut beatos Deum videre, qua tradunt sanctos V. T. Deum conspexisse *facie ad faciem*, ut Jacob Genes. 32, 30. Mosen Exod. 33, 11. qui tamen Dei essentiam minime viderunt: 2° Deus expresse et absolute *invisibilis* in Scripturis dicitur, ut 1. Tim. 1, 17. *Regi seculorum immortali et invisibili*, et iterum ibid. 6, 16. *Qui . . . lucem inhabitat inaccessibilem*, *quem nullus hominum vidit*, *sed nec videre potest;* et Jo. 1, 18. *Deum nemo vidit unquam.* 3° Quin etiam et de Angelis ipsis 1. Pet. 1, 12. dicitur: *in quem* (Spiritum S.) *desiderant Angeli prospicere ;* si *desiderant* prospicere, igitur necdum prospiciunt. 4° Cum praeterea eodem modo dicatur Deus *incomprehensibilis* ac *invisibilis*, ac Deus reipsa incomprehensibilis sit, erit igitur pariter invisibilis. Ergo.

432. Resp. Ad 1ᵐ, *Neg.* Tum quia in Scripturis V. T. nulla instituitur antithesis inter visionem abstractivam Dei ac intuitivam, uti fit in locis a nobis adductis; tum quia sensus traditionalis antiquitatis diverso sensu tum Veteris tum Novi Testamenti loca accepit ac intellexit.

433. Ad 2ᵐ, *D.* Invisibilis sub aliquibus respectibus Deus in Scripturis praedicatur, *C.* omnimode *N.* Nempe invisibilem dici Deum patres docent 1° oculis corporeis; 2° in praesentis vitae conditione; 3° solius naturae viribus; 4° quatenus *invisibilis* synonimice accipitur cum *incomprehensibilis.* Sicque explicantur duo priora ex Apostolo objecta lo-

ca, et Joannis verba. Sane s. Augustinus *Ep.* 148. ita enarrat verba Apostoli: *Regi seculorum* etc. *invisibili autem*, inquit, *non in saecula seculorum, sed tantum in hoc seculo:* eademque ratione exponi debet Joannis textus, uti ostendit Toletus in hunc loc.

434. Ad 3^{m}, *Neg. Conseq.* Siquidem graec. textus illud Angelorum *desiderium* non ad Spiritum S., sed ad mysteria refert, de quibus hic egit Petrus dicens: *in quae;* verum et hoc omisso, sic s. Gregorius M. *Moral.* lib. 18. n. 91. haec praeclare inter se componit, scribens: *Et desiderant igitur sine labore, quia desiderium satietas comitatur; et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur.*

435. Ad 4^{m}, *D.* Sed diversa ratione, *C.* eadem prorsus *N.* Nam repugnat creaturam finitam infinitam naturam cujusmodi Deus est posse comprehendere; nulla autem est repugnantia, quod creatura adjuta lumine gloriae, ad Deum intuitive contemplandum admittatur.

436. II. Obj. Patres, inter quos Ambrosius et Hieronymus ex Latinis; Chrysostomus, Theodoretus, aliique passim ex Graecis, aperte negant sive ab Angelis sive ab hominibus divinam naturam videri posse. Sic prae ceteris scribit Chrysostomus *Hom.* 15. *in Joan. Id quod est Deus non modo prophetae, sed nec Angeli nec Archangeli vident... creata quippe natura quomodo increatam videre possit?* Ergo.

437. Resp. *Neg. Ant.* Etenim in primis id non inficiatur Hieronymus, cujus verba supra protulimus quibus, aperte dogma catholicum expressit, dum igitur videtur denegare Angelis aut Beatis visionem Dei, loquitur de visione *comprehensiva juxta naturae suae proprietatem.* De eadem comprehensiva visione loquitur s. Ambrosius, dum *Comment. in s. Lucam* eandem visionem videtur inficiari; prosequitur enim scribens: *Ideo Deum nemo vidit unquam quia eam, quae in Deo habitat, plenitudinem Divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis* COMPREHENDIT.

438. Neque alia Chrysostomo stetit mens, nam et ipse

solam excludit *comprehensionem*, seu *visionem comprehensivam*, uti patet tum ex verbis immediate sequentibus: *Quantum Pater habet de Filio;* tum ex ejus aperta doctrina circa visionem mere intuitivam, quam tradit in *Paraenesi* 1. *ad Theodorum lapsum* n. 11. ubi: *Quid dicetur*, inquit, *quando ipsa veritas aderit? Quando apertis regiis aedibus ipsum regem conspicere licebit: non ultra in aenigmate, neque per speculum, sed facie ad faciem, nec ultra per fidem sed per speciem?* Eademque ratione reliqui Graeci patres exponi debent.

439. III. Obj. 1° Creaturae finitae conditio nequit objectum infinitum attingere, cujusmodi Deus est. 2° Eo vel magis, quod Deus et creatura in diverso plane ordine sint, ac proinde nulla detur inter facultates nostras et Deum proportio; hinc eadem ratione qua oculus corporeus non potest videre objectum spirituale, ex. gr. Angelum, sic nec potest anima videre Deum. Ergo.

440. Resp. Ad 1^m^, *D.* Adeoque nequit Deum attingere *modo infinito*, *C.* non potest attingere *modo finito* uti nos adstruimus, *N.* Alioquin nec ullam abstractivam Dei cognitionem habere possemus.

441. Ad 2^m^, *D.* In diverso sunt ordine Deus et creatura, ita tamen ut intercedat inter eos saltem proportio *habitudinis*, *C.* ut haec excludatur *N.* Constituta autem hac habitudine inter Deum et creaturam rationalem et intelligentem, fit ut haec habeat, ut loquebantur scholastici, *potentialitatem* ad Deum videndum; adjecto insuper subsidio *luminis gloriae*, idonea redditur ad ejusmodi intuitivam visionem.

442. Quid porro praecise veniat nomine *luminis gloriae* difficile admodum est determinare. Juxta thomistas hoc lumen consistit in creata aliqua qualitate ad modum habitus animae beatae inhaerente. Juxta scotistas consistit in charitate ipsa qua cum justi ex hac vita decedunt, et eujus ope consortes fiunt divinae naturae. Juxta Thomassinum est ipsa Spiritus Sancti hypostasis Beatorum men-

tem intime collustrans. Juxta Petavium est Deus ipse animae beatae conjunctus; et ita porro alii aliam sententiam sectantur, quia ex fidei principiis praeter existentiam, nihil certi quoad naturam constitui potest. Cum in patriam pervenerimus, divina adspirante gratia, quid sit plane cognoscemus.

PROPOSITIO II.

Beati supernaturaliter Deum non comprehendunt, nec comprehendere possunt

443. Et haec propositio de fide est; conc. enim Lateranense IV. cap. *Firmiter* hanc dedit definitionem: *Credimus quod sit Deus incomprehensibilis.*

444. Ad penitiorem rei de qua agitur intelligentiam praemittendum est diversam veteres patres exhibuisse *incomprehensibilitatis* notionem ab ea quam deinceps scholastici passim, s. Thoma duce, adoptarunt. Etenim veteres, ut ostendit Petavius *de Deo* lib. 7. c. 3. ad comprehensionem non requisierunt nisi adaequatam rei notitiam, tum scilicet ejus, quod *formaliter* eidem inesse dicitur, tum ejus quod *eminenter*, aut *virtualiter* in ea includitur. S.Thomas p. 1. q. 12. ar. 7. et cum eo scholastici passim ad comprehensionem praeterea requirunt cognitionem, quae ita exaequet et exhauriat objectum cognitum, ut nihil in eo sit, quod penitus non cognoscatur. Adeoque veteres constituebant comprehensionem in *aequalitate objectiva et intentionali* cognoscentis, ac *repraesentatitia;* scholastici vero eam constituunt in *aequalitate essentiali et entitativa* inter cognoscentem et rem cognitam. Petavius et Vasquezius veterum sententiae adhaeserunt. Nos in hac sententiarum discrepantia veritatem enunciatae theseos argumentis generalibus ex Scriptura et traditione desumptis incomprehensibilitatem Dei protuebimur in quacumque hypothesi.

445. Ac primo Scripturae aperte hanc Dei proprietatem praedicant; Jerem. enim 32, 19. Deus dicitur: *Ma-*

gnus consilio et incomprehensibilis cogitatu ; et Apostolus Rom. 11, 33. exclamat: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viae ejus!* Quo pariter spectant loca illa in quibus Deus *invisibilis* dicitur; cum vero ex demonstratis intelligi ea nequeant de absoluta *invisibilitate*, restat ut intelligantur de *incomprehensione*.

446. Id ipsum in traditione praedicatum invenimus. S. Irenaeus *Contr. haeres.* lib.4. c.19. n.2. scribit: *Immensurabilis in corde Deus et incomprehensibilis in animo*. S. Augustinus *Serm.* 117. *De verbis Evang.* Joan. c. 5. *Attingere* inquit, *aliquantum mente Deum magna beatitudo est, comprehendere autem omnino impossibile*. Sed luculentius adhuc haec veritas adstruitur ex principiis a patribus adversus haereticos constitutis. Ipsi enim Filii et Spiritus S. divinitatem ex eo colligunt quod divinitatem comprehendant: uti Chrysostomus in *Homiliis contra Anomaeos*, Cyrillus Hieros. *Catech.* 6. et ante ipsos Irenaeus, qui l. c. c. 19. scribit: *Mensura Patris Filius qui et capit eum*. 2° *Deum* item Spiritum S. esse colligunt ex eo quod divinam essentiam pariter comprehendat, ut s. Athanasius disputans adversus Arium, Clemens Alex., s. Cyrillus Alex., s. Epiphanius, et s. Ambrosius apud Petavium *de Trin.* l. 2. c. 14. 3° Expresse docent Deum neque ab Angelis et Archangelis comprehendi posse, ut s. Jo. Chrysostomus, s. Hilarius aliique.

447. Quapropter jure merito a Nicolao V. et Eugenio IV. probata est proscriptio facta in conc. Basileensi, propositionis Augustini de Roma, ita se habentis: *Anima Christi videt Deum tam clare et intense, quantum clare et intense Deus videt se ipsum*. Jam vero Christi anima Deum supernaturaliter videt.

448. S. Thomas juxta commemorata principia de aequalitate entitativa inter videntem et visum ad comprehensionem requisita, concludit beatorum animas licet gloriae lumine perfusas, numquam tamen ad comprehensio-

nem posse pertingere, cum finito modo lumen illud communicetur.

DIFFICULTATES

449. Obj. 1° Apostolus 1. Cor. 13, 12. *Tunc*, inquit, *cognoscam sicut cognitus sum*. Deus porro nos cognoscit comprehensive. 2° Rursum ibid. 9, 24. fideles sic hortatur: *Sic currite, ut comprehendatis;* ac Philipp. 3, 12. *Sequor autem, si quo modo comprehendam*. 3° Propterea Beati comprehensores vocantur. 4° Haec confirmantur ex s. Augustino, qui *Ep*. 148. c. 9. ita comprehensionem definit: *Totum comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt*. At hoc modo Deum Beati vident. Deus enim ens simplicissimum est nullisque constans partibus, aut compositione, aut igitur omnino non videtur, aut ita videtur ut nihil videntem lateat. Ergo.

450. Resp. Ad 1^m, *D*. Cognoscam *simili* cognitione qua cognitus a Deo sum, *C*. *aequali N*. Hoc enim sub omni respectu repugnat.

451. Ad 2^m, et 3^m, *D*. Per assecutionem termini, *C*. per adaequatam objecti cognitionem *N*. Duplex siquidem haec est comprehensionis notio.

452. Ad 4^m, *D*. min. Si fines in Deo concipi possent, *Tr*. vel *C*. si nulli ejusmodi sint aut possint concipi *N*. Deus enim sub quocumque respectu et absolute infinitus est. Ideo vero s. Augustinus eam praemisit comprehensionis definitionem, ut ostenderet Deum cuicumque intelligenti creatae naturae esse incomprehensibilem.

453. Sic etiam: Deus nullis constat partibus realibus, realique compositione, *C*. virtualibus partibus, virtualique compositione *N*. Ut constat ex iis quae disseruimus in Tract. de Deo, ubi de simplicitate Dei egimus. Deus igitur totus videtur sed modo finito, cujus tantum creata mens capax est; et quidem juxta antiquos, quia Beati solum vident quae *formaliter* Deo insunt, non autem quae *vir-*

tualiter et *eminenter;* juxta scholasticos autem quia etsi Deus videatur totus, non tamen videtur *totaliter*, ut loquitur s. Thomas, *quia modus objecti non est modus cognoscentis;* nempe uti exponit Suarez *De Deo* lib. 2. c. 19. n. 14. *quia objectum est cognoscibile infinite, et visio non est infinite cognoscitiva.* Et sic ceterae difficultates quae urgeri solent, dissolvi possunt.

PROPOSITIO III.

Beati pro diversitate meritorum inaequali ratione Deum vident

454. Haec item propositio de fide est; concilium enim Florentinum in *decreto Unionis* statuit: *Sanctorum animas in caelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum, et unum pro meritorum diversitate aliam alia perfectius;* et Tridentinum cum anathemate ferit, *qui dixerit hominem justificatum per bona opera non mereri gloriae augmentum.*

455. Impetit autem Iovinianum, qui uti peccata, sic merita paria esse docebat, adeoque parem omnibus fore retributionem. Impetit insuper Lutherum cum suis, qui quamvis ex diverso principio, in eundem errorem lapsus est. S. Siricus in conc. Romano, et s. Ambrosius in Mediolanensi hunc errorem jamdiu confixerant.

456. Haec inaequalitas visionis non sumitur ex parte objecti seu rei visae, sed ex parte subjecti seu videntis; adeoque non afficit gloriam essentialem et specificam, sed accidentalem. Idem quippe Deus ab omnibus videtur, et idem principium proximum visionis, lumen scilicet gloriae, omnibus inest, sed in diverso gradu communicatum.

457. Luculenter porro doctrina catholica sic ex Scripturis evincitur: Christus Jo. 14, 2. *In domo*, inquit, *Patris mei mansiones multae sunt;* et Apostolus 1. Cor. 15, 41. scribit: *Alia claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate; sic et resurrectio mortuorum.* In quae verba praeclare

haec scribit Tertullianus in *Scorpiaco* c. 6. *Quomodo multae mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum? Quomodo et stella a stella distabit in gloria, nisi pro diversitate radiorum?* Sed rursum idem Apostolus in eadem epist. c. 3, 8. scribit: *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem;* et 2. Cor. 9, 6. *Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus et metet.*

458. Nec alia unquam doctrina in Ecclesia viguit. Polycarpus in Actis passionis suae, *Merita mea,* dicebat, *doloris aestimatione pensabo, quanto graviora pertulero, tanto praemia majora percipiam;* sic alii martyres passim. S. Hieronymus duos hac de re integros libros Ioviniano opposuit. S. Augustinus lib. *De sancta virginitate* c. 26. expendens verba Apostoli: *Stella a stella differt in claritate; haec sunt,* inquit, *merita diversa sanctorum.*

459. Ratio vero theologica est, quia aeterna beatitudo justis redditur uti corona et merces et quidem ex justitia; ubi igitur diversa sunt merita, diversa debet merces rependi; alioquin stimuli ad magna facienda, ac dura perferenda tollerentur, ac praecideretur omnis ad proficiendum via, siquidem his etiam indiget humana fragilitas ut confirmetur.

DIFFICULTATES

460. I. Obj. Matth. 20, 10. Unus denarius et una merces cunctis pariter retribuitur operariis; quamvis alii plus alii minus in vinea Domini excolenda laboraverint. Ergo eadem omnes gloria donabuntur.

461. Resp. *D. Antec.* Una merces objectiva et essentialis, *Tr.* una merces formaliter et in eodem gradu *N.* Transmisi primum membrum, quia nondum convenit inter patres et interpretes in objecta parabola denarii nomine aeternam retributionem significari, cum longe verisimilius sit non agi nisi de gratuita gentium ad fidem vocatione, imo et praelatione Judaeis incredulis. Attamen adversarii

pro certo sumunt ibi agi de aeterna mercede; quod si negetur, totum ipsorum fundamentum concidit. Verum et hoc transmisso, dicimus ad summum exinde colligi unam futuram omnibus mercedem essentialem et specificam, non autem in pari gradu rependendam.

462. II. Obj. Si Beati Deum inaequali ratione viderent, alter esset altero beatior, alter prae alio melius summo bono frueretur; qui proinde minus prae alio videret Deum, eoque frueretur minus, jam non esset perfecte beatus, neque ejus appetitus plene expleretur, posset aliorum majori felicitati invidere. Atqui haec in Beatis admitti nequeunt. Ergo.

463. Resp. *Neg. Maj.* in sensu adversariorum; nam major aut minor beatitudo non ab objecto viso pendet, sed a subjecto vidente, uti exposuimus; proinde omnes eundem Deum vident, omnes eodem summo bono essentialiter fruuntur, diversitas igitur et inaequalitas visionis beatificae petitur ex diversa ratione qua sancti Deum vident, prout copiosiori aut minus copioso lumine gloriae quo Deus cum ipsis conjungitur, pro ratione anteactorum meritorum, donati sunt. Neque exinde sequitur eos qui minus clare vident non esse perfecte beatos, aut non expleri ipsorum appetitum, aut denique aliorum invidere majori gradui gloriae; siquidem optime noverunt collatam ipsis gloriam pro meritis, nec ulterius quaerunt, cum perfectissima flagrent omnes charitate, qua plene Dei voluntati conformes sunt. Praeclare in hanc rem s. Augustinus *Tract.* 67. in Joan. n. 1. scribit: *Ita Deus erit omnia in omnibus, ut quoniam Deus charitas est, per charitatem fiet, ut, quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero, quod ipse non habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas charitatis.*

PROPOSITIO IV.

Animae justorum, quibus nihil luendum superest, non expectata corporum resurrectione neque extremo judicii die, simul ac corpore discedunt, beatifica visione donantur

464. Definita est haec fidei veritas prius a Benedicto XII. in Const. *Benedictus Deus*, deinde vero a conc. Florentino in *Decreto Unionis his verbis: Credimus . . . illorum animas, qui post baptismum susceptum, nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam animas quae post contractam peccati maculam vel in suis corporibus, vel eisdem exutae corporibus sunt purgatae in coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est.*

465. Cum satis implicata praesens controversia sit, nonnulla idcirco ad majorem ejus dilucidationem praemittenda sunt.

466. Ac 1° Nonnulli antiquissimi haeretici Arabes, quos Origenes plane contrivit, effutierunt animas una cum corporibus interire, ad vitam postremo una cum corporibus revocandas, ut ad beatificam promeritam Dei visionem admittantur. Hunc errorem nonnulli protestantes opera Priestlei exsuscitaverunt his fere annis. Alii vero autumarunt animas licet purgatas in aliqua requie degere, donec post corporum resurrectionem adipiscantur aeternam beatitudinem, quam interim expectant. Hic error longe lateque disseminatus est penes Graecos photianos, suumque fecerunt Lutherus et Calvinus, et vix intermortuus denuo, agente Burneto, inter protestantes novas radices egit.

467. 2° Permisceri non debet praesens controversia cum millenarismo quem sive antiquiores sive recentiores aliqui catholici sectati sunt; siquidem, si paucos excipias, eorum plerique, etsi justis post resurrectionem regnum in his terris tribuant, non inficiantur tamen eos interim admitti

ad aeternam beatitudinem visionemque Dei intuitivam, praesertim recentiores chiliastae.

468. 3° Neque cum haereticorum sententia confundi debet quaestio, quae sub postremis Joannis XXII. annis inter Minoritas quosdam et Dominicanos agitari coepit. Minoritae enim contendebant immediate quidem animas ex hac vita decedentes in caelum recipi, sed non admitti nisi ad visionem Christi sub forma servi, donec post resurrectionem admittantur ad visionem intuitivam Dei; Dominicani vero propugnabant eas immediate praeterea admitti ad visionem intuitivam Dei. Joannes XXII. rem maturandam dedit praestantioribus aetatis suae theologis, ac ipsemet quae pro utraque sententia seorsum stare videbantur sedulo expendit, antequam ad definitionem perveniret.

469. 4° Demum ad obscuriora patrum dicta intelligenda secerni debet quaestio de immediata post obitum Dei visione ac fruitione a quaestione de loco, seu beatorum sede, quam alii *paradisum*, alii *Abrahae sinum*, *receptacula* etc. vocarunt.

470. Ex his patet diversa ratione refellendum esse haereticorum errorem, diversa autem Minoritarum sententiam. Satis enim est contra illos testimonia urgere ex Scripturis et patribus in quibus promiscue tum de Christi tum de Dei visione fit sermo obtinenda statim post mortem; adversus istos illa praecise adhibenda sunt loca in quibus de intuitiva Dei visione agitur.

471. Quibus ita declaratis, sic enunciatam catholicam veritatem evincimus. Ac 1° ex Scripturis occurrit Apostolus, qui 2. Cor. 5, 6. decretoria plane haec verba habet: *Cum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, (per fidem enim ambulamus, et non per speciem); audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore et praesentes esse ad Dominum.* Igitur, si dum sumus in corpore peregrinamur a Domino, et optare debemus peregrinari a corpore ut praesentes simus ad Dominum, evidens est immediate post corporis dissolutionem, si nihil obstet, ad-

mitti ad Dei praesentiam, ubi non amplius per fidem, sed per speciem, idest intuitive Deum videbimus. Haec confirmantur adhuc clarius ex verbis praecedentibus: *Scimus, quoniam, si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in coelis.* Dissolutio propterea corporis ponitur in nexu causali cum aeterna felicitate in coelis retribuenda, adeoque immediate post mortem. Hinc idem Apostolus *Philipp.* 1, 23. de se scribebat: *Coarctor autem a duobus: desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne necessarium propter vos.* Pro certo igitur sumit illico post obitum admissum iri ad Christi consortium. Cum vero ex Pauli sententiis simul collatis idem sit *esse cum Christo* ac videre Deum *in specie*, jure inferimus tum adversus haereticos, tum adversus Minoritarum sententiam, statim post mortem, seu non expectata futura corporum resurrectione, animas evehi ad beatitudinem, atque intuitivam Dei visionem.

472. 2° Hanc eandem veritatem ex patribus adstruimus: Ex Graecis eminet s. Gregorius Nazianzenus, qui *Orat.* 11. n. 17. *In s. Gorgoniam sororem suam*, de qua affirmat assecutam esse *contemplationem gloriae, tum ceterae, tum supremae Trinitatis puriorem;* et *Orat.* 18. *in s. Cyprianum* n. 30. in qua adstruit hunc martyrem et in coelo esse, et *sanctae Trinitati adsistere.* S. item Gregorius Nyssenus loquens de Pulcheria Theodosii imperatoris filiola, *Hinc est*, inquit, *avulsa planta, verum in Paradiso consita est. A regno in regnum translata est . . . Quam ille pulcher oculus est qui Deum aspicit?* Sic s. Jo. Chrysostomus *Orat. in s. Philogonium* de Beatis scribit: *Illic autem qui adsunt, perpetuo vident* (regem Deum), *quatenus illum videre licet, non solum praesentem, verum etiam suae gloriae condecorantem universum coetum.* Graeci proinde in *Menologio* Sanctos vita functos *adstare Trinitati* dicunt, uti de s. Basilio legitur: *Basili sapiens, qui assistis Trinitati!* Ex Latinis satis sit verba s. Cypriani describere ex *Cohortat. ad martyrium* quae est epist. 56. *Quae*

erit gloria, et quanta laetitia admitti ut Deum videas, honorari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis aeternae gaudium capias? Liber de *Mortalitate* totus de hoc argumento est.

473. Et haec satis sint, ut omittam generalia patrum principia, quibus haec eadem veritas continetur, quod ex. gr. animum resumere martyres debeant ad ferendos cruciatus quos aeterna beatitudo statim excipiet; quod hoc intercedat inter conditionem Sanctorum Veteris et Novi Testamenti discrimen, quod illi diutius debuerint expectare caelestem beatitudinem ad quam isti statim admittuntur: *Nam antea*, ut scribit s. Jo. Chrysostomus *in Hom. de ss. Bernice, Prosdoce et Domnina* n. 3., *Mors ad inferos deducebat, nunc autem ad Christum perducit*, quae doctrina universalis apud patres est.

DIFFICULTATES

474. I. Obj. 1° Scriptura justorum impiorumque retributionem ad extremum refert judicii diem. Nam Matth. 25. nonnisi prolata sententia utrisque retributio pro meritis confertur, primum ab invicem separati exhibentur cum antea permixti fuerint; regnum *electis paratum* solum hactenus dicitur; electis *venite*, reprobis *discedite* in sententia pronunciabitur; concluditur autem: *et ibunt hi in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam;* adeoque tunc primum *ibunt*, non *redibunt* juxta catholicorum sententiam. 2° Haec confirmantur ex parabola zizaniorum Matth. 13, 24. quae crescere permittuntur, donec in consummatione seculi ab Angelis separentur; et ex promissione apostolis a Christo facta Jo. 14, 2. *Vado parare vobis locum . . . iterum venio et accipiam vos ad meipsum, ut, ubi ego sum, et vos sitis.* Quapropter denarius diurnus, aeterna scilicet retributio non datur nisi ad vesperam, seu ad mundi finem. Ergo.

475. Resp. *D. Ant.* Et in Scripturis haec omnia ad extremum judicii diem referuntur ratione retributionis adaequatae reddendae toti *homini*, *C.* ratione retributionis in-

adaequatae reddendae animabus corpore exutis *N.* Haec unica via est ad concilianda objecta Scripturarum loca cum illis in quibus retributio pro meritis exhibetur danda immediate post mortem, quaeque in probationibus attulimus, alioquin ea inter se componi nullo modo possent, praesertim cum ejusmodi conciliationem universae Ecclesiae sensus traditionalis exhibeat, uti constat ex dictis.

476. Inst. 1° Retributio nemini datur ante meritorum discussionem, adeoque statim post uniuscujusque obitum esset particulare judicium instituendum; atqui nuspiam Scriptura nisi de uno universali loquitur judicio. Hinc Apostolus Hebr. 11, 3. de Veteris Testamenti sanctis disserens ait: *Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes;* et v. 16. *Nunc autem meliorem* (patriam) *appetunt, id est, caelestem;* demum v. 40. *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Ergo ex Apostolo nondum definita sors Sanctorum utriusque Testamenti est, sed omnes donec compleatur electorum numerus, seu usque ad consummationem seculi in suspenso manent. 2° Quapropter Apostolus semper sibi constans 2. Tim. 4, 8. de reposita sibi corona scribit: *Quam reddet mihi in illa die justus judex.* 3° Cui consonat s. Joannes, qui 1. Epist. 3, 2. *Scimus*, inquit, *quoniam cum apparuerit* (Christus in fine mundi), *similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Ergo.

477. Resp. Ad 1^m, *Neg. min.* Apposite s. Augustinus *De anima* lib. 2. c. 4. n. 8. *Quis adversus Evangelium tanta obstinatione obduruit, ut in illo paupere, qui post mortem ablatus est in sinum Abrahae, et in illo divite, cujus in inferno cruciatus exponitur, ista non audiat, vel audita non credat, judicari animas, cum de corporibus exierint, antequam veniant ad illud judicium, quo eas oportet, jam redditis corporibus judicari?* Sane Apocal. 7, 9. testatur Joannes se vidisse turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, *stantem ante thronum Dei et in conspectu Agni.* Quae certe gloria reddita ipsis non est sine meritorum discussione.

478. Patriarchae porro de quibus loquitur Apostolus in Ep. ad Hebr. *Defuncti sunt non acceptis repromissionibus, D.* terrenis, *C.* caelestibus *Subd.* ante Christi in caelum ascensionem, *C.* post eam *N.* eodem enim Apostolo testante *Ephes.* 4, 8. 9. cum Christus descendisset primum in inferiores partes terrae, *ascendens in altum, captivam duxit captivitatem.*

479. Sic etiam: *Nunc autem meliorem appetunt, id est caelestem, D.* Ita ut particula *nunc* vim exprimat illationis, *C.* tempus significet praesens *N.* Significat proinde Apostolus his verbis patriarchas non appetivisse patriam terrenam, ad quam si voluissent se conferre, potuissent; ex quo infert, *nunc*, id est, *igitur* cum non terrenam appeterent, patet eos appetivisse caelestem.

480. Demum: *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur; D.* Quoad animam usque ad Christi ascensionem, et quoad corpus usque ad generalem resurrectionem, *C.* quoad solam animam *N.* Docet scilicet Apostolus meliorem esse conditionem nostram, qui sub Novo Testamento vivimus, quam fuerit veterum Sanctorum conditio, qui debuerunt Christi adventum expectare antequam ad caelestem patriam perducerentur, dum nos statim post obitum, si nihil obstat, in illam admitti possumus, reserato per Christi adscensum in caelum aditu.

481. Ad 2^{m}, *D.* Toti personae (*mihi*), *C.* animae *N.* uti patet ex dictis.

482. Ad 3^{m}, *D.* Etiam quoad corpus glorificatum, *Tr.* quod animam *N.* Ceterum plures solidis innixi rationibus contendunt interpretes objecta verba ad intuitivam ipsam Dei visionem referri.

483. II. Obj. Plurium patrum doctrina est, animas corpore solutas *in custodia* detineri, *donec judex meritorum faciat examen*, ac interim *sitire Dei aspectum*, ut s. Hilarius, et s. Ambrosius qui in lib. *De Cain et Abel* eas aperte suspensas esse affirmat usque ad judicii diem; a quibus non discrepat s. Jo. Chrysostomus, qui *Hom.* 39. in 1. *ad*

Cor. 11, 3. de anima corpore soluta affirmat, quod *absque carne non accipiet bona illa ineffabilia sicut neque punietur.* Sed neque discrepat Augustinus, qui non solum commemorat passim *receptacula* in quibus animae usque ad resurrectionem corporum detinentur, sed *Retract.* lib. 1. c. 14. n. 2. ancipitem se ostendit *utrum sancti defuncti homines dicendi sint in illa possessione*, in qua jam Angeli reperiuntur. Non dissentit demum s. Bernardus, qui in tribus sermonibus *De Sanctis*, et alibi etiam, docet animas *in expectatione quietis sub altari et in atriis* esse ubi expectant corporum resurrectionem ac tum exultabunt *visione et contemplatione Dei.* Ergo.

484. Resp. *D. Ant.* Plures patres docuere beatitudinem completam, adaequatam et accidentalem quae in corporis etiam glorificatione consistit, differri usque ad judicii diem, *C.* incompletam inadaequatam et essentialem quoad animam *N.* Differunt nempe objecti patres a nobis in loquendi potius ratione quam in rei substantia, seu quoad peculiares si placet ac proprias ipsorum sententias, ad significandam differentiam quae intercedit inter beatitudinem, quam habet nunc anima beata ab illa, qua resumpto tandem corpore fruetur.

485. Sane s. Hilarius in *Ps.* 41. n. 9. sic argumentatur: *Si Christus Dei requies est; ergo qui in Christo erunt, erunt in Dei requie.* Dum igitur asserit animas in *custodia* detineri, aut *sitire Dei aspectum*, loquitur de ulteriori et accidentali gloriae gradu quem consequentur recuperatis corporibus.

486. Sic etiam s. Ambrosius epist. 15. n. 4. descripta beatitudine caelesti qua fruitur s. Acholius Thessalonicensium episcopus, concludit: *Et haec omnia jam dudum quidem sibi comperta, sed* NUNC *facie ad faciem manifestata.* Quapropter in lib. *De Cain et Abel* nihil aliud significat quam animas adhuc incertas esse de resurrectionis tempore. Quod si praeterea in lib. *De bono mortis* diversarum meminit *mansionum* in quibus animae degunt, eas tamen collocat in caelis scribens: cap. 10. *Hae sunt habitationes, de quibus dicit*

Dominus (Jo. 14.) *multas mansiones esse apud Patrem suum, quas suis pergens ad Patrem suum praepararet.*

487. S. Jo. Chrysostomus *Hom.* 10. *in* 2. *ad Cor.* catholicum dogma luculenter expressit his verbis: *Ne timeas. Confide cum concideris. Neque enim ille dumtaxat te a corruptione vindicat, ac gravi sarcina levat, sed etiam ad Dominum* CONFESTIM *transmittit.* Idcirco in objectis verbis necessitatem dumtaxat adstruit corporis resurrectionis, quia cum corpus animae in laboribus comes fuerit, concludit aut utrumque aut neutrum coronandum, non autem differendam esse animae beatitudinem.

488. S. Augustinus Epist. 187. n. 7. *Ubicumque*, scribit, *sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est, qui ubique est;* et *Confess.* lib. 9. c. 3. de Nebridio amico suo nuper defuncto, non solum eum aeterna beatitudine frui dicit, sed sic concludit: *Domine, quem potat ille, nostri sis memor.* Ancipitem proinde se ostendit in adductis verbis et alibi non de gloria, sed *de loco*, uti etiam jamdiu animadverterat Ludovicus Vives in suis adnotationibus ad s. Augustini opera.

489. Demum s. Bernardus in *Serm.* 42. *De diversis* n.5. ita luculenter communem doctrinam exponit: *Qui in caelo sunt, gaudio gaudent ad visionem Dei, Christi fratres in natura, cohaeredes in gloria, similes in aeternitate jucunda.* Dicendum propterea est in sermonibus illis de Sanctis, qui objiciuntur, vel locutum s. Doctorem esse de gloria consummata et adaequata obtinenda post corporum resurrectionem, vel de diverso felicitatis gradu ratione diversi status ante et post resurrectionem, cum juxta ipsum animae etiam in gloria *adhuc*, ut ipse loquitur, *resurrectionem sui corporis in fine saeculi praestolantur.* Certe ejus locutiones interdum duriusculae de hoc argumento, occasionem praebuerunt controversiae quae deinceps sub Joanne XXII. excitata est, praesertim ubi scribit in Serm. 4. de Sanctis n.1. quod Christus post resurrectionem sit se manifestaturus, *Non in* FORMA SERVI (ut antea) *sed in* FORMA DEI. *Ostendet*

etiam nobis Patrem et Spiritum S., *sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis.*

490. III. Obj. 1° Ecclesia ab immemorabili orare in sua liturgia consuevit pro B. Virgine, Apostolis, aliisque Sanctis; e. g. in liturgia syriaca antiquissima, de Sanctis sic legitur: *Deus praesta eis requiem bonamque memoriam*, *et potissimum sanctissimae Deiparae Mariae;* et in ceteris liturgiis orientalibus eadem occurrunt. Neque ab illis discrepant occidentales, ut patet ex sacramentario Gelasii et Gregorii M. nec non ex Missali Mozarabico. Cujus rei adhuc vestigia occurrunt in Secreta s. Leonis Papae, in qua Deum exoramus; *ut illum beata retributio comitetur.* 2° Huc etiam referuntur orationes et responsoria pro defunctis, in quibus dicitur: *Libera eam de morte aeterna* etc., aut, *Ne absorbeat eas tartarus*, aliaque ejusmodi, quae ostendunt adhuc incertam manere animarum sortem. 3° Sane cum neque Sancti V. T. statim admissi fuerint, cumque Christus ipse nonnisi postquam ad inferos descendit, in caelum post resurrectionem conscenderit, aequum est, ut nec nos confestim in caelum admittamur. 4° Eo vel magis quod animam glorificari sine corpore ejus comite non deceat; ac 5° misera semper sit quamdiu corporis sui desiderio torquetur. Ergo.

491. Resp. Ad 1^{m}, *D.* Ut gloria ipsis accidentalis accrescat, *C.* ut gloria essentialis donetur *N.* Hic enim sensus contrarius esset Ecclesiae ipsius praxi se commendandi in eisdem liturgiis Sanctorum precibus.

492. Ad 2^{m}, *D.* Quatenus Ecclesia in ejusmodi officiis solet rem praeteritam veluti praesentem spectare, *C.* quatenus profiteri intendat incertam adhuc manere animarum pro quibus orat sortem *N.* Ecclesia enim consuevit in officiis suis ac solemnitatibus se spiritu veluti praesentem sistere mysterio, aut facto de quo agit; uti constat ex ejus officiis de adventu, de natalitiis Domini, aliisque ejusmodi; eadem proinde ratione se gerit in precibus pro defunctis, quos sibi veluti in agone constitutos repraesentat, ut sic etiam

praesentes instruat de impedente sibi in mortis articulo agone, ac periculo.

493. Ad 3^m, *D.* Si eadem ratio vigeret in Sanctis N. T. quae viguit quoad Sanctos Testamenti Veteris; et eadem quae viguit in Christo cum ad inferos descendit, vigeret in nobis, *C.* si diversa plane *N.* Sanctis justisque Veteris Testamenti ideo expectandum erat, quia nondum reseratum erat caelum per Christum, prout nunc est; Christus vero ad inferos descendit ut triumphantium more modoque exinde eriperet spolia, seu animas ibi detentas, quae profecto ratio in nobis non est.

494. Ad 4^m, *D.* Si anima sine corpore capax gloriae non esset, *C.* si capax sit *N.* Addo animam esse meritorum causam, corpus vero nonnisi instrumentum, quod proinde etiam suo tempore glorificabitur.

495. Ad 5^m, *D.* Dato etiam, quod anima jugi corporis sui desiderio detineatur, si Deus interim non posset huic desiderio supplere, *Tr.* vel *C.* si abunde supplere possit *N.* Cum essentiali gloria anima fruatur, torqueri profecto non potest aut misera esse propter ejusmodi desiderium.

496. Dices: Joannes XXII. adeo in sententiam de dilatione visionis beatificae propensus fuit, ut ipsam pene ex cathedra uti unice veram declaraverit. Ergo.

497. Resp. *Neg. Ant.* Nam pius et doctus hic Pontifex, cum excitata esset sub finem Pontificatus sui haec controversia inter Minoritas et Dominicanos, ut pleniore causae cognitione eam dirimeret, constituit ut documenta omnia quae alterutri parti contendentium favere videbantur colligerentur. His collectis, ut examinarentur Cardinalibus tradidit, ac ipsemet huic discussioni operam dedit. Hac de causa opera malevolorum, schismaticorum praesertim Franciscalium, qui Ludovico Bavaro addicti erant, calumniam Joannes sustinuit apud Philippum Galliarum regem, perinde ac si addictus esset parti neganti visionem beatificam conferendam statim post obitum. Non solum autem Pontifex ab impacta atroci adeo calumnia se purgavit, sed praeterea

sub vitae finem jamjam editurus erat Constitutionem ad sententiam catholicam definiendam, quod utique fecisset nisi morte fuisset praepeditus; interim juridice ante mortem coram Cardinalibus et tabellionibus protestatus est se et *habere* et *habuisse* hanc sententiam.

ARTICULUS II.

DE PURGATORIO

498. Purgatorii nomine status ille expiationis venit in quo defunctorum animae reperiuntur, donec solutae sint debitis quibus obstrictae ex hac vita migrarunt, apud divinam justitiam. Debita vero haec vel ex peccatorum venialium reatu, vel ex reatu peccatorum laethalium quoad culpam dimissorum proveniunt.

499. Adversus Purgatorii dogma jamdiu Aërius seculi IV. haereticus, deinde vero petrobruisiani, albigenses, waldenses aliique obscuri sectarii medio aevo insurrexerunt. Novatores sec. XVI. istorum nebulonum errores instaurarunt. Lutherus quamvis ab initio anceps circa hunc articulum haeserit, postea resumptis animis, penitus eum rejecit; Calvinus vero furore veluti percitum se adversus eundem articulum veluti in *Satanae commentum* patefecit.

500. Duo tantum ab Ecclesia de purgatorio definita sunt, ejusdem scilicet existentia, et suffragiorum utilitas erga defunctorum animas. Omnia proinde quae ad locum, tempus, poenarum naturam et acerbitatem spectant dogma non attingunt; prout nec attingunt quae ad modum pertinent quo defunctorum animae fidelium suffragiis juvantur. Nos rata habentes quae juxta Ecclesiae sensum communi theologorum calculo probantur, de quibus consuli possunt Bellarminus toto libro secundo *de Purgatorio*, ac Walemburgici in *Tractatibus specialibus de controversiis fidei*, quae presse de fide sunt adversus protestantes propugnamus.

PROPOSITIO

Datur purgatorium, et justorum animae in eo detentae fidelium suffragiis juvantur

501. Quoad utramque partem propositio de fide est, ut liquet tum ex fidei professione jussu Pii IV. edita illis verbis: *Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari;* tum ex Tridentino quod sess. XXV. in Decreto *De purgatorio* tradit Ecclesiam constanter docuisse *Purgatorium esse, animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili Altaris sacrificio juvari.* Admonet ibidem episcopos, imo eis praecipit, *ut sanam de Purgatorio doctrinam a sanctis Patribus et sacris Conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique praedicari diligenter studeant... incerta item, vel quae specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quae ad curiositatem quamdam ac superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant.* Cumque protestantium erroris fundamentum sit, non posse dimitti culpam, quin tota simul remittatur et poena, idcirco idem Concilium sess. VI. can. 30. definivit: *Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti et reatum aeternae poenae deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae, vel in hoc seculo, vel in futuro in Purgatorio, antequam ad regna caelorum aditus patere possit; anath. sit.*

502. Jam vero catholicam doctrinam tum Scripturarum tum traditionis auctoritate fulciri nullum dubium est. Etenim in Scripturis documentum hujus doctrinae de Purgatorio, ac suffragiorum utilitate ex parte viventium, ineluctabile suppeditat liber secundus Macchabaeorum 12, 43. ubi de fortissimi Judae pietate legitur, quod *facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resur-*

rectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum et vanum videretur orare pro mortuis), et quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. Quae adeo luculenta sunt pro catholico dogmate, ut cum nequiverint adversarii ullis subtilitatibus tenebras illis offundere, se receperunt ad hujus libri canonicam auctoritatem rejiciendam. Quamvis porro ex N. T. nulla decretoria hac de re testimonia occurrant, ea tamen habentur ex quibus non obscure saltem haec veritas insinuatur. Siquidem Christus Matt. 12, 32. ait: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro;* quibus alludit ad receptam penes Hebraeos persuasionem de nonnullorum peccatorum remissione in altera vita. Apposite proinde s. Augustinus *De civ. Dei* lib. 21. c. 24. n. 2. *De quibusdam*, inquit, *veraciter non diceretur, quod non eis remittatur, neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi essent* (quidam peccatores) *quibus, etsi non in isto, tamen remittatur in futuro.*

503. Traditio constans, quae de hoc dogmate jugiter in Ecclesia viguit talis est, ut nonnisi contumaces ei obsistere possint. Testes enim hujus traditionis antiquissimi patres sunt, ac in primis Tertullianus, qui in lib. *De corona militis* c. 3. *Oblationes*, scribit, *pro defunctis annua die facimus. Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum*, subdit c. 4., *si legem expostules Scripturarum nullam invenies* (quae annuas istas oblationes praecipiat): *traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides roboratrix.* Et alibi passim eadem inculcat. S. Cyprianus epist. 66. prohibuit ne fieret *oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus* (scilicet *Victorii* eo quod Faustinum presbyterum fecerit bonorum suorum administratorem) *in Ecclesia frequentaretur;* idque juxta praedecessorum statutum, ut *si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus cele-*

braretur. Ab immemorabili igitur in Ecclesia Africana, adeoque in Ecclesia Romana receptus erat usus orationes et sacrificia pro animarum defunctorum expiatione offerendi, ac proinde doctrina de Purgatorii existentia, et suffragiorum utilitate. In Ecclesia Palaestinensi eandem praxim ac fidem viguisse testis est Cyrillus Hieros., qui *Catech. Mystagogica* 5. n. 9. scribit: *Deinde pro omnibus generatim* (oramus), *qui inter nos vita functi sunt, maximum hoc credentes adjumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et per quam tremenda coram jacet victima.* Eusebius refert lib. 4. *De vita Constantini* c. 71. oblatum sacrificium esse pro ejusdem Imperatoris anima in martyrio, seu ecclesia Apostolorum. Quod attinet ad reliquorum patrum testimonia supervacanea res esset singillatim proferre, cum vel ipsi haeretici quos impugnamus contra se esse aperte fateantur. Calvinus enim in lib. 3. *Institut.* c. 10. scribit: *In eo dico aliquid humani* (patres) *passos esse: ideoque ad imitationem trahendum non esse contendo, quod fecerunt;* sic etiam Dallaeus id ipsum confirmat in suis *Instructionibus historicis*, concluditque pariter: *Non est tutum veteres imitari*. Nec aliter se gessit Petrus Vermilius cognomento *Martyr*. in *Ep.* 1. *ad Cor.* cap. 3. dum admittit Ecclesiam semper orasse pro mortuis.

504. Concilia item eaque antiquissima fidem et praxim Ecclesiae circa utrumque articulum patefaciunt. Etenim conc. Carthaginiense III. an. 397. cavet, ut *Sacramenta altaris a jejunis hominibus celebrentur . . . Nam, si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum . . . . commendatio facienda sit, solis orationibus fiat.* Similia constituuntur in conciliis Bracharensi 1. cap. 16. et 21. Cabillonensi, Wormatiensi etc.

505. Id ipsum praeterea testantur liturgiae omnes tum catholicorum, tum sectarum orientalium, quae a remotissimis temporibus ab Ecclesia divisae sunt, cujusmodi sunt liturgiae jacobitarum, cophtorum, armenorum, aethiopum, syrorum, nestorianorum, malabaricorum et chal-

daeorum, adeo ut vere scripserit Lebrun in *Explicat. Missae* Diss. 10. liturgias omnes ante sexdecim secula editas, *nulla omnino excepta*, memorias et preces habere pro animabus defunctorum.

506. Nil mirum proinde si in epitaphiis seu sepulcralibus inscriptionibus reperiamus passim pacem et requiem defunctis superstites adprecari, ut fuse innumeris prope exemplis ostendit cl. Morcelli *De stilo inscript. latin.* lib. 2. cap. 3. *De epitaphiis.*

507. Verum, quod magis mireris, est ipsa confessio adversariorum, quae hactenus dicta confirmat. Siquidem praeter commemoratos Calvinum, Dallaeum, Petrumque Martyrem, antiquae Ecclesiae hac in parte consensionem fatentur Bingham, Montagu et Gunning, primus in *Origin. Christ.* lib. 15. c. 3. §. 16. Alii apud Starckium in *Convivio Theoduli;* nec non Blanscford, Barow apud Tabaraud, D^r^. Molanus apud Bossuetum, Leibnitius in *Systemate theologico*, aliique quamplures recentiores, qui tum locum expiationis aut *epurationis*, tum preces pro defunctis admittunt.

508. Imo addimus universas pene gentes ejusmodi statum agnovisse expiationis vel ex antiqua traditione vel ipso lumine naturae edoctas, ut omnigena documenta fidem faciunt.

509. Concludendum propterea est tum ex Scriptura, tum ex constanti ac numquam interrupta traditione et Ecclesiae praxi, tum ex confessione ipsorum adversariorum fidem in utrumque propositum articulum de Purgatorii existentia, atque suffragiorum utilitate obtinuisse, ac proinde foveri ex hac fide fidelium charitatem erga defunctos, quibus possunt amoris et grati animi sensus argumenta praebere.

DIFFICULTATES

510. I. Obj. Ex neutro Testamento existentia Purgatorii ac suffragiorum utilitas adstruuntur; non ex V. T. siquidem 1° unicus qui adducitur locus ex 2. *Machab.* apocry-

phus est, ac aliena manu inserta est clausula: *Sancta ergo* etc. 2° Sermo praeterea in eo est de lethali culpa adstrictis, utpote qui surrepta idolorum donaria sub vestibus celaverint. 3° Sequeretur ex adducto loco animas una cum corpore interire et ad vitam cum iisdem corporibus revocari; *Nisi enim*, legitur, *eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, vanum* etc. 4° Agitur de facto personali Judae ac prorsus singulari, cum nulla pro mortuis in lege sacrificia statuta fuerint. 5° Neque demum mens Judae fuit suppetias defunctis ferre illo sacrificio, sed affectum suum in commilitones defunctos patefacere, et Dei vindictam a reliqua exercitus parte avertere. Multo vero minus ex N. T. quidpiam evincitur; nam 6° Christi dictio: *Non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro*, alteri aequivalet quae penes Marcum 3, 29. invenitur: *in aeternum*, ac apud Lucam 12, 10. *non remittetur*, seu *numquam*. 7° Alioquin ex propositione negante affirmans statueretur, quod est contra dialecticen. 8° Eo vel magis quod hic agatur de remissione culpae gravis, quae in altera vita nulla datur. 9° Nisi dicere velimus leviores culpas in hac vita, graviores in altera remitti, quod est contra catholicam doctrinam. Ergo.

511. Resp. *N. A.* Ad 1^m, prob. *Neg.* Siquidem heic nobis utrumque ratum est ex critica Biblica de qua Professores sacrarum litterarum. Deinde monumentum saltem historicum est ab auctore fere coaevo, qui refert facta publica, et doctrinam ac praxim quae apud suos obtinebat.

512. Ad 2^m, Resp. Esto; res enim incerta est, quum non idololatriae causa, sed immoderata cupiditate id fecerint; verum hoc transmisso, potuit facti eos poenitere; sermo siquidem est de iis *qui cum pietate dormitionem acceperant*.

513. Ad 3^m, *D.* Nisi pro Judaeorum more conjungeretur dogma de resurrectione cum animorum immortalitate, *C.* si conjungantur *N.* Porro ex Judaeorum more semper utrumque conjungi tum ex Matth. 22, 31. patet, ubi Christus ait: *Non legistis quod dictum est a Deo dicente vo-*

bis, ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium; tum ex Apostolo 1. Cor. 15, 32. *Quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Manducemus et bibamus; cras enim moriemur.*

514. Ad 4m, *Neg.* Nam omnes concurrerunt, et quidem ad legis mentem; quamvis enim expresse nulla in lege sacrificia pro mortuis fuerint constituta, comprehendebantur tamen sub generali statuto de sacrificiis pro peccatis juxta sensum synagogae traditionalem, fatente ipso Grotio in *adnotatt. ad Cassandri consultationem*, et eruitur ex illo *Ecclesiastici* 7, 37. *Mortuo non prohibeas gratiam*, eleemosynis, puta, precibus et sacrificiis.

515. Ad 5m, *Neg.* Hae namque merae conjecturae sunt, quae aperta fronte adversantur sacro textui.

516. Ad 6m, *D.* Ita tamen, ut quod *collective* dicitur apud alios Evangelistas, *distributive* reperiatur apud Matthaeum, *C.* secus *N.* Ideo vero distributive Christus illam sententiam expressit, quia alludit ad receptam penes Judaeos persuasionem de peccatorum remissione tum in hac tum in altera vita, uti ostendit in hunc loc. Maldonatus.

517. Ad 7m, Resp. Esto; in familiari vero locutione, qua usus est Christus, non semper ad strictas dialectices leges propositiones exiguntur; habita praesertim ratione allusionis ad communem Hebraeorum fidem, de qua nuper diximus.

518. Ad 8m, *D.* Etiam, *C.* solum *N.* Complectitur enim Christus et culpam et poenam, ut constat ex Marco, ubi de blasphemo in Spiritum S. dicitur *reus aeterni delicti*, seu aeternae poenae, quae peccatum subsequitur, uti etiam exponunt exegetae protestantes Grotius, Griesbachius, et Kuinoel. Sensus itaque est: peccatum in Spiritum S. non remittetur quoad culpam et quoad poenam neque in hoc seculo, neque in futuro, ad discrimen ceterorum peccatorum, quae si levia fuerint et in hoc et in altero seculo remittentur, si autem gravia, remittentur quoad culpam in praesenti vita, quoad poenam etiam in altera.

519. Ad 9^{m}, *Neg.* Ex dictis enim id non sequitur.

520. II. Obj. Scripturae medium hunc expiationis statum excludunt. Ac 1° iis omnibus in locis in quibus duplex dumtaxat status defunctis assignatur, e.g. Matth. 25, 24. seqq. *Venite benedicti ... discedite maledicti;* et Ecclesiastae 9, 10. *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem . . . ibi erit.* 2° In iis, in quibus haec duplicis status immutabilitas illico post mortem incurrenda praedicatur; sic Luc. 16, 22. legitur: *Factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahae. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno;* ibid. 23, 43. Christus pio latroni paradisum promisit eadem die obtinendum; Jo. autem 5, 24. idem Christus de credente in se ait: *transit a morte ad vitam;* ac generatim de iis qui in Domino moriuntur, *Apoc.* 14, 13. *Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis*, graece *ex nunc, illico* etc. 3° In iis in quibus summa Christi meritorum efficacia commendatur, uti *Hebr.* 10, 14. *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos,* quin aliis precibus aut sacrificiis opus sit; etenim *Sanguis J. C. . . . emundat nos ab omni peccato,* ut scribit s. Joannes 1. *Ep.* 1, 7. Quod 4° congruit cum eo quod Deus Ezech. 18, 21. testatur: *Si impius egerit poenitentiam . . . . omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.* Ergo.

521. Resp. *N. A.* Ad 1^{m}, prob. *D.* Post extremum judicium, *C.* ante illud, *Subd.* quoad animas plene purgatas, aut lethali culpa adstrictas, *C.* quoad reliquas juxta dicta, *N.* Et sic solvitur quod ex Matthaeo objicitur. Quoad reliquos textus in quibus status immutabilitas adstruitur; Resp. eos intelligendos de merito vel demerito, ac in ordine ad resipiscentiam, non autem de contracti in vita debiti solutione, de qua nos agimus.

522. Ad 2^{m}, *D.* Si nihil obstet, *C.* si quid adhuc luendum supersit *N. Nihil* enim *coinquinatum* in coelum intrat, sive reatu culpae sive reatu poenae. Si quis proinde vel levi culpa obstrictus ex hac vita decesserit, vel poena, peccatis dimissis, debita et non soluta, tamdiu in Purgatorio de-

tinebitur quamdiu non solverit *usque ad novissimum quadrantem.* Cum igitur et Lazarus et pius Latro debita sua persolverint, ideo dilata eis non est retributio; nec differetur iis omnibus credentibus in Christum, qui plene expiati ex hac vita decesserint.

523. Ad 3^m, *D.* Christus ut causa meritoria consummavit in sempiternum sanctificatos, ejusque sanguis emundat nos ab omni peccato ex se, *C.* quoad nos *Subd.* si nobis rite ejus pretium fuerit applicatum, *C.* secus *N.* Alioquin neque infernus daretur, si nimis objecta loca urgerentur. Quemadmodum igitur satisfactio Christi non excludit bona opera nostra, sic neque excludit satisfactiones nostras.

524. Ad 4^m, *D.* Quoad reatum culpae et poenae aeternae, *C.* quoad reatum poenae temporalis *Subd.* Interdum, charitate aut contritione perfecta interveniente, *C.* semper *N.* Uti suo loco ostendemus.

525. III. Obj. Patres docent 1° Nullam esse in altera vita peccatorum remissionem, ut s. Jo. Chrysostomus *Hom.* 2. *de Lazaro* n. 2. ubi negat quempiam posse post hanc vitam *commissa diluere*, s. Hieronymus lib. 3. in cap. 5. *Epist. ad Galatas*, ubi affirmat *unumquemque portare onus suum* absque remedio. 2° Docent nullum ibidem dari poenitentiae locum, ut Cyprianus, Ambrosius et Augustinus, atque ut in Augustino sistamus, ipse *Ep.* 91. et *Tract.* 49. *in Joan.* n. 10. scribit: *Requiem, quae continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque, cum moritur.* Quapropter *in Enchiridio* c. 68, cum verba Apostoli: *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem* de tribulationis igne hac in vita exposuisset, cap. seq. subdit: *Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est; et utrum ita sit, quaeri potest,* ex quibus patet saltem ancipitem ac dubium circa Purgatorii existentiam s. Doctorem haesisse, prout etiam ex aliis ejus testimoniis constat. Ergo.

526. Resp. Ad 1^m, *D.* Quatenus in statu termini nulla datur peccatorum lethalium remissio quoad culpam, *C.* quoad poenam de qua nos agimus, *N.* Adhortantur enim

peccatores quemadmodum et in praesentia concionatores nostri, ut dum in via adhuc sunt, resipiscant, quia cum ad terminum pervenerint, nullus erit amplius resipiscentiae salutari ac proinde remissioni locus.

527. Ad 2^m, Eadem esto distinctio, cum eadem sit ratio ejusmodi locutionum. Quod speciatim attinet ad primum Augustini objectum testimonium, responsio patet ex adjecta conditione, *si ea dignus est;* alioquin aut excidet omnino a gloria et requie, aut debitum, si quod superest, expiare debebit antequam ad illam admittatur. In altero autem testimonio se dubium exhibet s. Doctor non circa existentiam Purgatorii, sed circa poenae qualitatem, utrum scilicet in igne materiali ea consistat nec ne, de quo nihil definivit Ecclesia unquam, et utrum adducta Pauli verba ad Purgatorium referantur. Ceterum s. Augustinum numquam sive de Purgatorio, sive de fidelium suffragiis dubitasse evincunt tum ea quae de s. Monicae funere scribit lib. 9. *Confess*. c. 12. n. 32. ubi refert preces ad Deum fusas *cum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri;* tum ea quae habet Serm. 172. *De verbis Apostoli* ubi de suffragiis pro defunctis disserens: *Hoc enim*, inquit, *a patribus traditum universa observat Ecclesia.*

528. IV. Obj. 1° Origo opinionis de Purgatorii existentia suffragiorumque utilitate a paganismo repeti debet; 2° aut ex naturali saltem quodam nobis insito in defunctos pietatis ac amoris sensu, quo facile illudimur. Ergo.

529. Resp. Ad 1^m, *Neg.* Nos utrumque articulum tum ex Scriptura tum ex traditione ostendimus. Paganismi, seu potius gentium omnium hac in parte consensio et conspiratio evincit tum hanc doctrinam in ipsa quodammodo natura fundari, seu eidem maxime consentaneam esse, tum ex antiqua primaeva verae religionis traditione, deinceps plus minus foedata ad illas pervenisse.

530. Ad 2^m, *D.* Si de privatis individuis ageretur, *Tr.* si de publica, solemni, ac pluries asserta universae Ecclesiae doctrina et praxi agatur *N.* Aurea s. Augustini huc

regula refertur quam tradit *De Bapt. contra Donatist.* lib. 4. c. 14. n. 7. *Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur.* Naturalis porro ille amoris ac pietatis sensus, de quo adversarii loquuntur, unice evincit quam dura ac inhumana sit protestantismi indoles, qui pias omnes affectiones intercipit atque extinguit, ac longe melius catholicismum humani cordis naturalibus ac rectis propensionibus accommodatum esse, foverique per eum charitatis vinculum, quod neque morte ipsa dissolvitur.

ARTICULUS III.

DE INFERNO

531. Inferni nomine significamus statum illum in quo daemones una cum reprobis omnibus aeternum plectuntur. Inferni existentiam increduli ac materialistae omnes inficiantur. Ejusdem aeternitatem praeter origenistas et obscuros aliquot sectarios, *misericordes* nuncupatos, quorum meminit Augustinus, anabaptistae quibus jam accesserunt sociniani, ac protestantes non pauci una cum rationalistis denegant. Olim siquidem protestantes pugnarunt contra Ecclesiam pro solo Inferno, nunc contra eandem pugnant pro solo Purgatorio, seu inferno temporario et expiatorio.

532. Ex his qui infernum temporalem propugnant, alii contendunt cum antiquis origenianis reprobos post magis minusve diuturnam expiationem ad aeternam felicitatem admissum iri; alii vero aut statim aut paulo post obitum, aut saltem post extremi judicii diem in nihilum impios redigendos autumant. Alii demum qualitatem ac naturam tantum poenarum quibus cruciari impii dicuntur, impetunt.

533. Ut autem et in gravissimo hoc argumento quae de fide sunt ab iis secernamus, quae eandem non obtinent certitudinem, dicimus, duo tantum definita ac de fide credenda circa infernum proponi; ac primo quidem inferni existentiam; secundo aeternitatem poenarum. Cetera vero

omnia quae sive ad locum spectant, sive ad poenarum positivarum naturam ac qualitatem, intensitatem etc. nullo unquam Ecclesiae decreto sancita sunt, ac plures etiam variaeque olim viguere sententiae, uti ostendit Petavius *De Angelis* lib. 3. c. 5. cui alii adstipulantur.

534. Licet vero nos communi certaeque sententiae adhaereamus de materiali igne, qui torqueat in inferno reprobos, utpote sensui Ecclesiae in Scripturis fundato consentaneae; ne tamen quae fidei sunt cum illis permisceamus quae de fide non sunt, cumque nobis propositum sit fidei dogmata adversus incredulos, rationalistas, haereticosque tueri, ideo aeternitatem poenarum prius in divina revelatione edoceri, deinde rectae eam rationi non adversari unice demonstrandum suscipimus.

PROPOSITIO I.

Daemonum hominumque impiorum poenae aeternae sunt

535. De fide propositio est, uti ex anathemate constat inflicto ab oecumenica Synodo V. origeniano errori: *Temporanea esse daemonum et impiorum hominum tormenta, finemque ea tempore aliquo habitura, atque impios ac daemones in priorem suum statum restitutum iri;* nec non ex symbolo Athanasiano, quod ita concluditur: *Qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala, in ignem aeternum.*

536. Terribilis porro haec veritas tum in Scripturis tum in divina traditione continetur. Scripturae tres testimoniorum classes suppeditant ad quodvis dubium circa hoc dogma tollendum; prima classis complectitur loca omnia in quibus impiorum poenae expresse *aeternae* dicuntur. Ex V. T. inter cetera illa verba occurrunt apud Daniel. 12, 2. *Multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium, ut videant semper*, seu ut legitur in vers. Alex. *in contemptum aeternum;* ex N. T. praesto est futura Christi sententia Matth. 25, 41. *Discedite a me maledicti in ignem aeternum qui paratus est*

diabolo et angelis ejus; concluditur autem v. 46. *Et ibunt hi in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam.* In his porro testimoniis non solum *aeternae* poenae impiorum asseruntur, sed ita ut conferantur cum *aeterno* justorum praemio, quod aeternum presse fore adversarii plane fatentur.

537. Altera classis illis testimoniis constituitur in quibus haec eadem poenarum aeternitas per *negationem finis* exprimitur. Ex V. T. nota sunt quae leguntur Is. 66, 24. *Et vermis eorum* (damnatorum) *non morietur, et ignis eorum non extinguetur.* Ad haec alludit Joannes Baptista in N. T. Matth. 3, 12. ubi de Christo ait: *Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem* (impios) *comburet igni inextinguibili;* et apertius adhuc Christus Marc. 9, 42. seqq. *Si scandalizaverit te manus tua, abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur et ignis non extinguitur.* Quod si vermis *non moritur*, si ignis *non extinguitur*, sine fine igitur erunt comminatae impiis poenae.

538. Tertia denique classis illis locis constat in quibus *immutabilis* impiorum status perhibetur non secus ac justorum. Jam vero in V. T. pervulgata sunt Ecclesiastae verba c. 11, 3. *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit;* ex N. T. nota pariter sunt Christi verba Matth. 12, 32. *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; quicumque autem dixerit contra Spiritum S. non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro.* Nec minus luculenter id ipsum adstruitur ubicumque reprobi vocantur *vasa irae et contumeliae, vasa irae apta in interitum; ira Dei manet super illos: regnum Dei non consequentur;* aliaque ejusmodi quae in Scripturis passim occurrunt, quae effugium omne excludunt.

539. De traditione universali constantique Ecclesiae sensu constat 1° Ex origeniani erroris damnatione. Vix enim Origenes novum hoc inauditumque commentum effutiit de cessatione poenarum sive daemonum sive impiorum, ut

illico unanimi consensu nova haec doctrina uti *haeretica* fuerit conclamata ab universa Ecclesia. Constat 2° ex patribus omnibus qui sive ante sive post origenistas floruerunt, quique apud Petavium *De Angelis* lib. 3. c. 8. unanimes sunt in *poenis sempiternis*, *igne inextinguibili*, *tormentis sine modo aut ullo termino*, *aeterno igne* etc. asserendis. Atque ut aliquod specimen exhibeamus, Clemens Rom. in *Fragm.* apud Cotelerium tom 1. p. 447. *Poena sempiterna*, scribit, *ab inextinguibili igne punitae* (animae), *neque morientes*, *magno suo malo*, *nullum finem obtinere possunt.* Justinus M. *Apolog.* 1. c. 28. scribit: *Quem* (Diabolum) *in ignem esse mittendum cum exercitu ipsius et hominibus*, *qui eum sequuntur*, *in aeternum puniendos*, *Christus ante significavit.* S. Irenaeus *Cont. haeres.* lib. 4. c. 28. *Quibuscumque*, inquit, *dixerit Dominus: discedite . . . . isti erunt semper damnati*, *et quibuscumque dixerit*: *Venite . . . . hi semper percipient regnum.* Tertullianus *Apolog.* c. 48. *Enim vero*, scribit, *nos qui sub Deo omnium speculatore dispungimur*, *quique aeternam ab eo poenam providemus . . . . et pro magnitudine cruciatus non diuturni*, *verum sempiterni eum timentes* etc. Et haec attulisse satis sit, ut patrum mens cognoscatur. Constat 3° ex Martyrum responsionibus, qui cum urgerentur ad diis sacrificandum, id recusabant, ne incurrerent *poenam perpetuam* ut legitur in Actis s. Iulii, vel ne irent *in aeternum interitum*, *in aeternum supplicium*, *in ignem aeternum*, ut habetur in Actis s. Felicitatis et ejusdem filiorum; sacrificantes siquidem diis *tormenta manebunt aeterna*, ut legitur in passione s. Maximi, et quia *mortis aeternae mercedem et inexplicabiles sine termino cruciatus* apostatae acquirent, ut dicitur in Actis s. Victoris. Et ita porro.

540. Ex his proinde luculenter patet constantem universalem perpetuam ejusmodi traditionem in Ecclesia viguisse de poenarum aeternitate, quibus sine fine impii cum daemone cruciabuntur. Nec esset difficile, quatenus opus esset, ostendere etiam apud gentes omnes tum antiquas tum recentiores doctrinam hanc persuasionemque obti-

nuisse ex primaeva traditione in omnes populos diffusa, prout adductis documentis patefacit Patuzzi Ord. Praed. in op. *De futuro impiorum statu,* toto libro tertio; adeo ut verissimum sit christianam religionem nihil novi circa hoc dogma intulisse praeter medium hactenus ignotum, quo scelestissimi quique possint vel sub ipso mortis articulo ab aeternis illis cruciatibus eripi, caelique compotes in aeternum fieri.

DIFFICULTATES

541. I. Obj. 1° Si Scripturae intelligantur de aeternitate proprie dicta, significant totalem impiorum destructionem, quae profecto aeterna est, eamque insinuant voces quibus impiorum damnatio exprimitur, scilicet *perditionis*, *interitus* ac *mortis*, quae destructionem important. 2° Quod si intelligantur de aeternitate impropric dicta, de longa scilicet ac diuturna duratione, quo sensu saepius in sacris libris aeternitatis vox usurpatur, tunc finem poenae habiturae sunt. 3° Quo sensu scripsit s. Judas in epist. sua v. 7. *Sicut Sodoma et Gomorrha . . . factae sunt exemplum, ignis aeterni poenam sustinentes*, cum tamen brevissimo tempore ignis ille perduraverit. Ergo.

542. Resp Ad 1^m, *Neg.* Siquidem Scripturae non solis vocibus *perditionis*, *interitus ac mortis* impiorum damnationem designant, quae sensum negativum admittere possent, sed vocibus praeterea, quae *positivam* poenam significant, cujusmodi sunt *ignis*, *tenebrae exteriores*, *stridor dentium*, *vermis*, *sitis* aliaeque ejusmodi. Ideo vero *interitus* quandoque sive *perditionis* et *mortis* verbis impiorum damnatio exprimitur ad significandam infelicem illorum conditionem quae perpetuae morti assimilatur. Sane Apostolus 2. Thess. 1, 9. de infidelibus scribit: *Poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini;* quibus utrumque conjunxit, interitum scilicet aeternitatemque poenarum. Cujusmodi etiam sit futura impiorum mors exponit s. Joannes

in Apocalypsi 21, 8. scribens: *Pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure.*

543. Ad 2m, *D.* Si latiorem ejusmodi aeternitatis ac impropriam significationem admitterent adducta Scripturarum testimonia in quibus sermo est de impiorum poena, *C.* Si non admittant, imo excludant *N.* Excludere autem impropriam significationem adductos textus liquet ex eo quod poenae impiorum dicantur *sine fine*, *sempiternae*, *ignis* quo torquentur *inextinguibilis,* et *vermis non moriens;* atque etiam ex antithesi quae perpetuo instituitur inter felicitatem Sanctorum aeternam, aeternumque impiorum supplicium. Quando vero impropric usurpetur aeternitatis vox ex substrata materia colligitur, quae veram aeternitatem non patitur.

544. Ad 3m, *D.* Si spectetur ignis ille in se, *C.* si in suis effectibus, ac prout typus ignis aeterni extitit *N.* Dicitur igitur *aeternus* ignis ille quo Sodoma et Gomorrha consumptae sunt ob duplicem effectum, ob incolarum consumptionem in perpetuum, et ob indelebilia signa quae reliquit; sub utroque autem hoc respectu etiam spectatur a s. Juda uti typus ignis aeterni quem patientur impii, prout vel ipsi adnotant *Critici sacri* in hunc locum.

545. I. *Inst.* Atqui Scripturae 1° saepe negant divinam ultionem fore aeternam; sic *Ps.* 76. 8. dicitur: *Numquid in aeternum projiciet Deus?* Et *Ps.* 102, 9. *Non in perpetuum irascetur, neque in aeternum comminabitur.* 2° Exitum, seu finem interdum impiorum poenis promittunt, ut Isai. 24, 22. ubi de impiis in die judicii dicitur: *Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur;* et alibi passim. 3° Docent servandam inter poenas et culpas proportionem etiam in duratione juxta illud Marc. 12, 40. ubi de pharisaeis ait Christus: *Hi accipient prolixius judicium.* Et haec cohaerenter ad Pauli doctrinam Rom. 5. quod magis Christi hominibus redemptio profuerit, quam nocuerit Adae peccatum, quod falsum esset in hypothesi de aeternitate poenarum. Ergo.

546. Resp. Ad 1^{m}, *D*. In hac vita, *C*. in altera vita, si de reprobis sermo sit, *N*. Objecta autem Scripturae testimonia, aliaque ejusmodi, quae afferri solent, de ultione unice loquuntur quam Deus de peccatoribus sumit in his terris, adeoque frustra urgentur ad aeternitatem poenarum in altera vita impetendam.

547. Ad 2^{m}, *Neg*. Ad textum vero Isaiae *D*. Post multos dies impii visitabuntur ad punitionem, *C*. ad liberationem *N*. Verbum visitandi cum duplicem sensum habeat, ita ut et in bonam et in malam partem usurpetur, exinde difficultas orta est in hujus loci expositione. Origenianistae in bonam partem, reliqui omnes sive antiqui sive recentiores interpretes in malam partem accipiunt. Praeter patres et catholicos expositores vel ipsi protestantes rationalistae in sensum punitionis accipiunt, inter quos Rosenmüller in hunc loc. scribit: *Sensus est sceleratos multos etiam dies fore torquendos, id est, numquam futurum esse poenarum terminum*. Eandem praebet expositionem R. Aben-Ezra. Et sane eam postulat series ipsa orationis. Circa *modum* quo haec visitatio fiat ad ulteriorem ultionem sive perpetuam, non consentiunt expositores inter se. Nobis satis est ut unanimes sint in sententiae sensu.

548. Ad 3^{m}, *Neg*. quod de proportione quoad durationem servandam inter culpas et poenas asseritur, neque ea conficitur ex Marci 12, 40. Perinde enim valet *prolixius judicium* ac *major damnatio*, ut in loco parallelo Lucae 20,46. Itaque tota proportio est in poenae acerbitate juxta illud Sap. 6. *fortioribus fortior instat cruciatio*.

549. Ad 4^{m}, Quoad effectum, *C*. quoad extensionem *N*. Confert scilicet Apostolus in objecto loco effectus seu fructus quos nobis contulit Christi redemptio, et effectus quos Adae peccatum peperit. Peccatum scilicet originale intulit Adam in mundum, Christus vero redemptione sua nos et ab illo et a peccatis actualibus pene innumeris liberavit, et gratia sua uberrima communivit. Sed quoad extensionem longe plures invasit Adae peccatum, quam

se protenderit Christi redemptio, nempe actu. Idque ob plurimas causas extrinsecas quae redemptionis applicationem impediunt. Quum propterea nihil prosit damnatis Christi redemptio, fit ut eorum reprobatio aeterna sit.

550. II. *Inst.* Quamvis Deus aperte in Scripturis aeternas comminatus fuerit poenas, jus tamen sibi non ademit eas mitigandi, aut etiam absolute damnatis ignoscendi. Hoc enim discrimen interponitur inter promissionem et comminationem, ut promissor alteri jus tribuat saltem ex fidelitate exigendi quod promissum est, comminator vero jus penes se teneat minas remittendi aut ex toto aut ex parte, uti pluries revera Deum fecisse ex Scripturis novimus. Nihil igitur impedit quominus aliquando piissimus Deus damnatis indulturus sit. Ergo.

551. Resp. *D. A.* Si Dei decretum quod habet pro objecto poenas aeternas comminatorium tantummodo esset, *Tr.* si absolutum sit *N.* Porro in hoc adversarii decipiuntur, dum autumant nonnisi comminatorium esse Dei decretum poenarum reprobis infligendarum, cum tamen absolutum sit, ut patet ex verbis quibus Christus Matth. 25. exprimit sententiam olim proferendam adversus reprobos : *Ite maledicti in ignem aeternum.* Comminatio praeterea fit in ordine ad resipiscentiam delinquentis, porro resipiscentiae salutaris reprobi in termino constituti capaces non sunt. Quod si absolutum Dei decretum est, debet suae veracitati et fidelitati ut executioni mandetur. Demum quod praecipue prae oculis haberi debet, est Ecclesiae fides ex qua novimus hoc decretum esse irretractabile. Omnes proinde conjecturae ex se concidunt.

552. III. Inst. Scripturae ipsae illis conjecturis fundamentum praebent. 1° Etenim ex 1. Cor. 15, 22. seqq. *Illi omnes vivificandi sunt in Christo, qui mortui sunt in Adam*; adeoque et impii. *Destruenda est mors*, adeoque etiam *secunda mors* impiorum, de qua loquitur Joannes in Apocalypsi 20, 14. Regnaturus Christus est in omnes ita ut *Deus sit omnia in omnibus,* ac propterea etiam in impios redemptos.

2° Ex apostolo Petro Act. 3,21. qui de Christo scribit: *Quem oportet caelum suscipere usque in tempora restitutionis* (gr. ἀποκαταστάσεως) *omnium*, id est donec reparentur plene etiam damnati tum quoad culpam tum quoad poenam. 3° Hac de causa s. Jo. Apoc. 20, 5. commemorat resurrectionem *primam* justorum in ordine ad resurrectionem *secundam* impiorum, qui reipsa *secundam* mortem incurrerunt ex eodem v. 14. et proinde concludit ib. c. 21, 5. *Et dixit qui sedebat in throno : Ecce nova facio omnia;* id est omnia renovo et in pristinum statum restituo. Ergo.

553. Resp. *N. A.* Ad 1^m prob. Negamus hic Apostolum vel loqui de vivificatione impiorum, aut de mortis secundae destructione de qua Joannes, aut de regno Christi et Dei conflato ex reprobis; hae siquidem omnes interpretationes gratuitae sunt et alienae ab Apostoli mente et scopo. Agit enim Paulus in objecto loco de Christi resurrectione, ac resurrectione gloriosa electorum cujus Christus causa est meritoria, efficiens et exemplaris. Cum enim electi in Christo renati fuerint, et gloriam adepti; postquam destruxit in illis peccatum, eos liberavit a vexatione daemonum et impiorum, tandem eos a morte liberabit per futuram resurrectionem, qua mortem ipsam destruet in perpetuum, et cum illis uti caput membris suis conjunctum in caelo cum Deo regnaturus est, et sic in his electis erit Deus omnia in omnibus. De impiis potius dicitur ibid. quod subjicientur una cum daemonibus sub pedibus ejus, nempe Christi.

554. Ad 2^m, *Neg.* Sed ipsis assentientibus interpretibus protestantibus, genuinus verborum Petri sensus est, Christum non esse visibiliter venturum *usque ad finem mundi*, cum judicare venerit vivos et mortuos.

555. Ad 3^m, *D.* Commemorat Joannes resurrectionem *primam* justorum in ordine ad beatitudinem saltem inadaequatam consequendam, *Tr.* in ordine ad resurrectionem *secundam* impiorum ex morte *secunda* *N.* Haec Apocalypseos verba quae occasionem praebuerunt millenario-

rum sententiae satis difficilis interpretationis sunt ; et alii ea exponunt de beatitudine inadaequata quam prius assequentur justi, plenam et adaequatam postea recepturi; alii de ordine temporis , quatenus prius justi , quam impii resurgent; alii alia ratione. Quaevis admittatur, perinde est ad rem nostram. Nam certum est ex contextu ibi nullam quam autumant adversarii impiorum a secunda morte resurrectionis mentionem fieri, imo diserte eam excludi; de reprobis siquidem ibid. 20, 10. legitur: *Cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum . . . Et qui non est inventus in libro vitae scriptus , missus est in stagnum ignis.* De solis electis porro , seu de iis *qui vicerint* dicitur: *Ecce nova facio omnia.*

556. II. Obj. Haud pauci ex antiquioribus patribus Origeni adhaeserunt circa futuram impiorum reparationem; ex Graecis eminent uterque Gregorius Nazianzenus et Nyssenus ; ex Latinis Ambrosius, Ambrosiaster, atque Hieronymus. His adjici possunt s. Justinus et s. Irenaeus, ille enim in *Dial. cum Tryphone* n. 5. de animabus impiorum scribit eas puniri *quamdiu eas esse et puniri Deus voluerit;* iste lib.2. *Cont. Haeres.* c.34. affirmat has animas quamdiu *perseverare eas Deus et esse et subsistere voluerit.* Ergo.

557. Resp. *D. A.* Ita tamen ut si quid minus caute ipsis exciderit id postea emendaverint , *C.* secus *N.* Fatendum utique est nonnullos patres interdum nimis Origenis vestigiis institisse , ast et illud pariter verum est, eos se recepisse ac dogma catholicum in sua puritate aperte docuisse.

558. Sane s. Gregorius Naz. Orat. 15. n. 30. scribit damnatos a Deo projectos esse , ut *inustam in conscientia sempiternae ignominiae notam gerant . . . nullumque illis locum esse poenitentiae , neque morum emendationi.*

559. S. Gregorius Nyss. in *Orat. adversus eos qui castigationem aegre ferunt,* de anima damnati affirmat, quod ipsa sit *luctu numquam finituro ac insolubili in aeternum lucns ,* et alibi passim.

560. S. Ambrosius *Enarr. in Ps.* 118. ita catholicam veritatem profitetur : *Scientes igitur in aeternum mansura*

judicia omnia justitiae Dei, caveamus ne opera nostra displiceant, et in aeternum incipiamus subire judicium; quod et alias inculcat.

561. S. Hieronymus *Comment.* in cap. 5. Is. de impiis scribit: *Detrahentur in gehennam, ibique aeternis cruciatibus deputati, potentiam et superbiam miseria cernent et humilitate mutari.*

562. Quod vero attinet ad s. Justinum, ipse id unice in objecto loco contendit, immortales non esse animas eadem ratione qua immortalis Deus est, cum non habeant nisi immortalitatem communicatam. Ast in Apologia 1. n. 28. ubi dogma catholicum de quo agimus profitetur, scribit: *Qui improbe vivunt, nec immutantur, eos igne aeterno credimus puniri.* Idem dic de s. Irenaeo, qui ibid. c.28. n. 2. de reprobis agens ait in ipsos pronunciandam sententiam: *Discedite a me maledicti in ignem aeternum*, subditque: *isti erunt semper damnati.*

563. Inst. Potest saltem damnatis levamen aliquod ex orationibus fidelium provenire, prout fusas hunc in finem preces, seu *ut tolerabilia fiant ipsa tormenta*, certissima documenta suppetunt. Ergo.

564. Resp. *N. A.* Neque obstat a nonnullis privatis interdum hanc persuasionem adeoque praxim esse adoptatam de utilitate orationum ad levamen poenarum quibus reprobi subjiciuntur; nec enim attendere his debemus; si Ecclesia et contrarium senserit ac numquam id probaverit; haec regula fidei nostrae est inconcussa. Porro Ecclesia, teste s. Augustino *De civ. Dei* lib. 21. c. 24. n. 1. numquam pro damnatis orare consuevit sive ut finem, sive ut levamen suarum poenarum acciperent. Quaecumque in contrarium afferri possent spernenda sunt, utpote ab Ecclesiae sensu abhorrentia et praxi.

—

PROPOSITIO II.

Dogma de aeternitate poenarum rectae rationi minime adversatur

565. Poenarum aeternitas quibus impii afficiuntur ex revelatione divina constat; fieri itaque non potest, ut veritas haec rectae rationi adversetur, ut per se patet.

566. Praeterea poenae quibus damnati subjiciuntur aut *privativae* sunt, aut *positivae;* porro tantum abest, istarum poenarum aeternitatem humanae rationi adversari, ut ab ipsa quodammodo exposci videatur. Et sane ad poenam *privativam* quod spectat, quae in privatione aeternae felicitatis consistit seu in amissione Dei summi boni, quaeque etiam *damni* appellari consuevit, aeternam eam esse debere, exinde liquet, quod peccator sciens lubensque eam per culpam lethalem incurrerit, aeternae felicitatis voluntaria jactura. Hac autem semel amissa, nisi ipsam denuo recuperet, aeternum ea privatus existet; uti si quis semel utroque se oculo privaverit, nisi ei oculi restituantur, in perpetuum caecus perseverat. Jam vero ex se damnatus jacturam hanc recuperare non potest, Deus nullatenus ad illius restitutionem tenetur, prout non tenetur oculos restituere insano illi, qui se luminibus privaverit. Ergo.

567. Poena *positiva* alia intrinseca est ac sponte ex privativa profluens, alia vero extrinseca et in inflictione cruciatuum, seu doloris consistit. Prior autem necessario oritur et exsurgit ex poena privativa, seu poena damni, cum fieri nequeat, moerore, tristitia, odio, desperatione etc. damnatos non affici; conscientiae praeterea angore ac remorsu ex male factis: hoc sensu vermis intelligitur, quo perpetuo impii excruciantur. Posterior vero facile concipi potest ex ipso justitiae ordine, qui postulat ut quispiam iis plectatur, quibus dum viveret abusus est, quibusque sibi damnationem conscivit; atque uti rite ratiocinatur s. Thomas *Cont. Gent.* lib. 3. c. 145. n. 1. *Sicut recte agentibus debentur*

bona, ita perverse agentibus debentur mala; sed illi, qui recte agunt, in fine ab eis intento percipient perfectionem et gaudium; e contrario ergo debetur haec poena peccantibus, ut ex his, in quibus sibi finem constituunt, afflictionem accipiant et nocumentum. Hinc est quod divina Scriptura peccatoribus comminatur non solum exclusionem a gloria, sed etiam afflictionem ex aliis rebus.

568. Ad haec accedit, quod ejusmodi aeternarum poenarum sanctio, saltem quoad hanc vitam necessaria omnino sit ad homines a vitiis retrahendos, ac ne in cupiditates omnes diffluant, omnigenisque criminibus se commaculent. Deme enim hanc sanctionem, nulloque amplius freno homines detinentur.

DIFFICULTATES

569. Obj. Dogma de poenarum aeternitate componi nequit cum divinis attributis, praesertim vero cum divina bonitate ac misericordia, cum divina clementia, cum divina denique justitia atque aequitate. Ergo.

570. Resp. *D. A.* Prout ab adversariis finguntur, *C.* prout in se sunt *N.* Ut enim aliquid concludere possent increduli deberent prius adaequatam divinorum attributorum cognitionem habere; cum vero illa destituti sint, nequeunt profecto determinare quid illa attributa exigant, seu exposcant, quidque refugiant, nec proinde unquam ostendere dogma, de quo agitur, cum ejusmodi pugnare attributis.

571. I. Inst. 1° Deus ex bonitatis suae ac amoris impulsu homines condidit ad aeternam felicitatem, cujus proinde vehementem cordibus eorum indidit appetitum. Hic porro frustraretur si vel unus homo aeternum periret. 2° Hunc appetitum in catholicorum hypothesi non alium in finem Deus indidisset, nisi ut homines miserabiliores efficeret; quod asserere absonum est; ergo postquam poenas luerint culpis expiandis idoneas, ejusmodi explebunt desiderium. 3° Cum praeterea peculiarem providentiam creaturarum rationalium

gerat Deus, ne fine sibi praestituto in illis condendis regendisque privetur, ad eum tandem perducere debet. Ergo.

572. Resp. Ad 1^m, *D. Maj*. Deus hominem condidit ad aeternam felicitatem, sibi tamen debitis obsequiis comparandam, *C.* absolute, seu quavis ratione obtinendam *N.* Somniant increduli dum autumant Deum ens morale, cujusmodi homo est, condidisse, quin ab eo sibi debitum obsequium per legis observationem exigeret; hoc vere pugnat cum Dei sanctitate. Si igitur homo divinae voluntati obsequatur, aeternam profecto felicitatem ad quam Deus eum condidit consequetur, sin vero eam violet, poenas dabit, atque a fine suo excidet. Appetitus felicitatis humano cordi insitus, stimulum addere debet ad virtutem consectandam, quae via est ad felicitatem.

573. Ad 2^m, *D.* Si homines voluntarie seu ex malitia desciscant ab ordine, *C.* si ei obsequantur *N.* Duplex enim finis in homine distingui debet, proximus in praesenti vita, et ultimus in altera; porro consecutio ultimi finis pendet a consecutione finis proximi, qui in Dei obsequio, famulatu et honore constitutus est, habetque rationem medii respectu finis ultimi; quapropter si ille negligitur, imo pervertitur, iste profecto frustrabitur, non obstante indito felicitatis appetitu. Qui impie agunt se miseros efficiunt, non autem Deus qui indidit hunc appetitum, ut homo permoveretur ad felicitatem debitis mediis assequendam. Poenis porro homo, amisso fine suo in perpetuum ac in termino constitutus, numquam peccata expiabit.

574. Ad 3^m, *D.* Qua peculiari providentia fit ut homo mediis idoneis instruatur, quibus si velit, possit finem suum obtinere, *C.* qua fiat, ut quocumque demum modo se gerat, ad suum finem perveniat *N.* Hoc certe vellent impii homines, pessime scilicet vivere ac aeternum beati esse. Ast non ita vult Deus. Quid inde? Ergo ejus providentiae detrahendum erit? Absit. Sed cum Deus mediis omnibus naturalibus ac supernaturalibus hominem instruxerit, ut is illis cooperando felicitatem ad quam conditus est attingat,

si homo ea negligat, turpiterque abutatur, non Deus, sed homo fine suo frustratur. Ultimum finem suum, qui est gloria extrinseca, Deus obtinet, sive homo salvetur sive damnetur; homo solus ex culpa finem sibi praestitutum amittit.

575. II. Inst. Componi nequit poena aeterna cum misericordia et clementia. 1° Misericordia siquidem est compassio alienae calamitatis et ad eam relevandam inclinat; clementia vero quaedam animi lenitas est in poenis irrogandis, movetque ad eas minuendas aut sublevandas. Jam vero poenae aeternae notio e diametro pugnat cum misericordia, quae nulla ratione exercetur in illius inflictione; pugnat cum clementia, quae locum non habet cum immanium cruciatuum, ignisque aeterni jugiter torquentis perduratione. 2° Juxta hoc dogma contra poenarum naturam non ad reum emendandum Deus eas decerneret, sed unice ad puniendum; jam vero juxta Senecae effatum *De clementia* lib. 1. *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur.* Saevitiae igitur notam numquam Deus effugiet, si poenas aeternas infligat. Ergo.

576. Resp. *Neg. Ant.* Ad 1^m prob. *D.* Si Dei misericordia et clementia deberet cum impiis damnatis exerceri, *C.* si exerceri non debeat *N.* Duo siquidem heic distinguenda sunt, attributa misericordiae et clementiae, et eorundem attributorum exercitium. Attributa necessario Deo insunt; ast exercitium liberum est, adeoque pro loco, tempore, personis exerceri possunt. Cum igitur Deus utrumque attributum cum impiis dum adhuc viverent exercuerit, ac ipsi abusi illis fuerint, in termino constituti eorundem exercitium attributorum non experiuntur. Quamvis omnes fateantur et impios puniri *citra condignum* adeoque lenius quam ipsi promeriti fuerint. Sub quo respectu posset negari minor propositi argumenti. Accedit nihil de fide circa naturam poenarum positivarum, quas extrinsecas vocavimus, definitum esse.

577. Ad 2^m, *D.* Deus unice ad puniendum poenas aeternas decerneret, id est ex amore justitiae, *C.* ex amore

punitionis in se *N*. Dei idea necessario exposcit ut omnem ab eo imperfectionem amoveamus, adeoque si poenas decernat aeternas, ex amore id unice justitiae faciat necesse est. Deus, uti animadvertit s. Thomas *Cont. Gent.* lib. 3. c. 144., *in poenis non delectatur*, sed eas infert *propter aliud, scilicet propter ordinem imponendum creaturis, in quo bonum universi consistit . . . Infligit igitur Deus pro quibusdam peccatis poenas aeternas, ut debitus ordo servetur in rebus, qui ejus sapientiam demonstrat*; et in *Suppl.* q. 99. ar. 1. ad 4. ostendit inutiles haud esse poenas aeternas, scribens: *Sunt enim utiles ad duo: primo ad hoc, quod in iis divina justitia conservetur, quae est Deo accepta propter seipsam; unde Gregorius*, lib. 4. *Dial.: Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Secundo ad hoc sunt utiles, ut de his electi gaudeant, dum in his Dei justitiam contemplantur, et dum se evasisse eas cognoscunt* etc. Exinde patet effatum a Seneca laudatum huc minime referri posse, tum quia reprobi emendationis incapaces sunt in termino constituti et sine gratia, qua sola possent resipiscere; tum quia poenae aeternae non sunt medicinales, prout sunt temporales, sed ad restaurationem perturbatae justitiae infliguntur.

578. III. Inst. Componi saltem nequit cum justitia et aequitate 1° Justitia enim postulat proportionem sub quovis respectu inter culpam et poenam; nulla porro fingi proportio sub quovis respectu potest inter culpam, utut gravissimam, et poenam aeternam. 2° Ut haec admitteretur, deberet culpa, seu Dei offensa esse infinitae malitiae, uti reipsa nonnulli contendunt, ast certum est offensam Dei neque *subjective* neque *objective* infinitam esse, quod alii theologi non inficiantur; 3° malitia siquidem non solum ab objecto desumitur, verum etiam, imo praecipue, ex gradu cognitionis quam de objecto habet delinquens; jam vero cognitio quam homo de Deo habet abstractiva est, ac pene nulla. 4° Accedit, quod peccandi facultas a Deo homini data sit et conserve-

tur, nec Deo invito ea peccator utitur, nulla proinde Deo peccato injuria fit; nam *Nullus patitur injuriam volens;* 5° Nec valet quod aliqui obtrudunt, Deum ideo in aeternum damnatos punire, quia in aeternum ipsi peccare non cessant; siquidem etsi daretur reprobos cessare non posse a peccato, hoc ipso a peccato cessant, alioquin peccatum necessarium esset; deinde ratio malae voluntatis quae perseverat, nequit efficere ut perseveret punitio; satis enim est per *satispassionem*, ut vocant, promeritam poenam delinquentes luere, sive id aegre ac iniquo sive bono animo praestent, ut patet ex damnatis ad carcerem, aut triremibus mancipatis ab humana justitia. Ergo.

579. Resp. *N. A.* Ad 1^m^, *D. Maj.* Justitia proportionem postulat aut etiam aequalitatem inter culpam et poenam in gradu, *C.* in duratione *N.* Et *Neg. min.* Duplex inter culpam et poenam aequalitas ac proportio distingui debet, altera in inflictione, ne poena excedat culpae gravitatem, seu reatum; altera vero in duratione: prior quidem servari debet, posterior vero non item, ne in absurda incidamus; alioquin enim gravissima delicta brevissimo tempore plecti deberent, quod nulla humana societas fert. Jam vero cum culpae gravitas seu reatus ex parte duorum extremorum, personae scilicet laedentis et personae laesae peti debeat, jam quisque intelligit, quod spectatis relationibus multiplicibus, quae Deum inter et peccatorem intercedunt, praesertim vero infinita Dei majestate, quae peccato laeditur, et creaturae vilitate, gravissimum esse peccatoris reatum, et quandam exurgere malitiae *infinitatem*, ut loquitur s. Thomas, adeoque nil mirum si aeternum puniatur. Ceterum in hoc spectari debet amissio irreparabilis ac proinde aeterna ultimi finis; quod vero spectat ad gradum poenae positivae, Deus justus novit qua ratione ea infligi debeat, qui certe non excedet culpae reatum.

580. Ad 2^m^, *Neg.* Neque enim ad poenae aeternitatem requiritur culpa quae sive subjective sive objective infinitae malitiae sit; sed sufficit juxta constituta principia, ut culpa

talis sit qua homo se a Deo ultimo fine suo averterit, et ab hoc supremo bono exciderit, ac in tali statu ex hac vita excesserit, prout contingit damnatis omnibus. Ejusmodi amissio cum irreparabilis sit, in animo immortali fit aeterna.

581. Ad 3^m, *Neg.* suppositum, quod ex dictis locum non habet; satis enim est ad incurrendam aeternam poenam, quod peccator sciat graviter delinquere, adeoque se a Deo, quantum ex se est, in perpetuum avertere, prout nemo ignorat.

582. Ad 4^m, *D.* Id est libertas a Deo data homini est, qua is possit bene aut male uti, *C.* facultas proprie dicta peccandi *N.* Hoc enim absonum est. Deus hominem libertate instruxit, quae bona est, si ea homo recte utatur; opitulante divina gratia, quae nulli deest, potest sibi aeternam felicitatem comparare; si ea vero contra Dei finem ac voluntatem abutatur, aeternam sibi consciscere potest perniciem. Porro hoc ipso quod contra Dei voluntatem peccator libertate sua pessime abutatur, Deo irrogat injuriam, quam eo tantum sensu permittit, quatenus non impedit ejusmodi abusum. Ob altissimos autem fines sua sapientia dignos Deus peccata, seu abusum libertatis permittit, prout suo loco expendimus. Extra rem autem objectum effatum urgetur, quod est de volente *positive*.

583. Ad 5^m, Resp. Esto; nec enim nos eam rationem attigimus, quae certe nec sola, nec praecipua est quare Deus in peccatores aeternis poenis animadvertat. Vera ac praecipua ratio est, quia damnati ex se in perpetuum exciderint a fine suo. Adeoque peccent in inferno peccatores aut non peccent, certum est eos his peccatis demeriti ulterioris se reos non constituere, neque hac de causa gravius puniri; siquidem in termino sunt, ubi non amplius datur meriti aut demeriti ratio. Quae propterea de *satispassione* disserunt adversarii, nil vetat quominus etiam damnatis applicentur, hoc tamen interposito discrimine, quod ab humana societate inflictis poenis delinquentes, si perpetuae non sint, liberare se possint, assignato tempore percurso; non pos-

sint autem damnati, eo quod interminabiles poenae sint quibus sunt addicti, adeoque numquam *satis* patiuntur. Deus posset eos destruere; ast utrum velit nec ne aliter scire nobis datum non est, quam per voluntatis suae positivae manifestationem. Porro Deus manifestavit se id nolle. Unum igitur superest, ut divinae gratiae obsequentes, dum possumus, comminatas aeternas poenas effugere satagamus.

ARTICULUS IV.

DE STATU DECEDENTIUM ABSQUE BAPTISMO

584. De iis loquimur qui sive in infantia, sive in perpetuae infantiae statu constituti, absque salutari lavacro ex hac vita decedunt, quacumque demum ex causa id fieri contigerit.

585. Certa ab incertis hac etiam in quaestione distinguenda sunt. Quae certa, imo de fide sunt, habemus ex conciliis Lugdunensi II. et Florentino, quae de infantibus ac de iis qui infantibus aequiparantur, qui nempe nunquam rationis usum adepti sunt, definierunt: *Credimus ... illorum animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas.* Ita quidem Florentinum *in Decreto unionis*, quod descripsit verba Lugdunensis in fidei professione. De fide igitur est 1° parvulos ejusmodi in infernum descendere seu *damnationem* incurrere; 2° *poenis puniri disparibus* ab illis quibus puniuntur adulti. Quae proinde spectant ad hunc inferni locum, ad poenarum disparitatem, seu in quo haec disparitas constituenda sit, ad parvulorum statum post judicii diem incerta sunt omnia, nec fidem attingunt. Hinc variae de his sunt patrum ac theologorum sententiae.

586. Prima eorum est qui illis infantibus tribuunt poenam sensus, s. Augustino duce, quem patres Latini posteriores secuti sunt, inter quos eminet s. Fulgentius lib. *De fide* c. 27. Censuit igitur s. Augustinus hosce infantes in

ignem aeternum damnatum iri, ut constat ex Serm. 294. n. 3. *De verbis Apostoli*, et *Operis imperfecti* lib. 3. cap. 19.; *In Enchiridio* vero c. 93. n. 21. et *De peccat. meritis* lib. 1. c. 16. n. 21. tum *Cont. Julian.* lib. 5. n. 44. ubi declarat fore istorum poenam *mitissimam*, aut consistere in *damnatione omnium levissima*, ita ut haereat utrum *eis ut nulli essent, quam ut ibi essent, potius expediret;* imo se *angustiis coarctari,* quoties ad istorum infantium poenas pervenit, profitetur in epist. ad s. Hieronymum n. 16. nec definire se posse *quae, qualis et quanta erit* ejusmodi poena.

587. Altera sententia patrum Graecorum est, qui videntur tribuere his parvulis nonnisi poenam damni, praecipue vero uterque Gregorius; Nazianzenus enim *Orat.* 40. *In s. Baptism.* n. 21. scribit, eos *nec caelesti gloria nec suppliciis a justo judice afficiendos;* Nyssenus vero in *Orat. De infantibus qui praemature abripiuntur,* haec habet: *Nam immatura mors infantium, neque in doloribus ac moestitia esse eum, qui sic vivere desiit, intelligendum esse nobis suggerit.*

588. Scholastici ac theologi positivi in eadem sententiarum varietate versantur. Juxta Petavium a conc. Florentino definitum de fide est, parvulos poenis sensus addici; juxta Vasquezium ab Innocentio III. definitum est poenam peccati originalis in sola visionis beatificae privatione consistere; verba Innocentii in cap. *Majores* haec sunt: *Poena originalis peccati est carentia visionis Dei; actualis vero poena peccati est gehennae perpetuae cruciatus.* Scholarum principes Petrus Lombardus, s. Thomas, s. Bonaventura, Scotus, quos pene omnes secuti sunt, excipiendus siquidem est Gregorius Ariminensis, *tortor infantium* idcirco nuncupatus, censuerunt infantes non baptizatos nulla sensus poena affici, sed sola poena damni.

589. Ast circa hanc damni poenam theologi minime inter se conveniunt; siquidem alii cum Bellarmino existimant infantulos ex privatione visionis Dei aliqua affici tristitia; alii vero cum s. Thoma id aperte inficiantur; alii demum cum Catharino, et card. Sfondrati censent eosdem aliqua natu-

rali beatitudine frui, nunc quidem quoad animam, post resurrectionem vero etiam quoad corpus, et eo usque rem protrahunt, ut felicitatis hujus gradus determinent accuratissime, quemadmodum card. Norisius determinavit gradus caloris quos ab igne infantes isti patiuntur et sentiunt. Bellarminus sententiam quae tribuit infantibus non baptizatis beatitudinem naturalem fidei adversari autumat, contra vero Petrus Godoy Ord. Praed. *Sententia*, inquit, *concedens parvulis naturalem beatitudinem nullam censuram contra fidem meretur*, imo et alienam eam esse affirmat ab omni temeritatis nota.

590. Ex hac discrepantia quae inter patres ac theologos sententiarum viget, patet, si duos commemoratos articulos excipias de exclusione a gloria, ac disparitate poenarum, reliqua omnia ad fidem nullo modo spectare, adeoque posse quemlibet circa ejusmodi sententias in suo sensu abundare. Nec obest pelagianos parvulis naturalem tribuisse beatitudinem, nam etiam hoc dato, licet alii contendant *supernaturalem* eam tribuisse, attamen nihil haberet commune pelagianorum commentum cum doctrina, quam catholici theologi tuentur de naturali istorum parvulorum beatitudine. Etenim pelagiani eam concedebant parvulis *sine morte peccati*, adeoque uti naturalem conditionem, non autem sub ratione *poenae* ac *damnationis* provenientis ex peccato originali quod negabant, contra vero catholici theologi eam tuentur *cum morte peccati;* ita ut exclusio a visione beatifica rationem habeat *poenae* et *damnationis* ex peccato provenientis. Quapropter merito a Pio VI. in Const. *Auctorem fidei*, proscripta est synodi Pistoriensis propositio 26. quae ita se habet: *Doctrina, quae velut fabulam pelagianam explodit locum illum inferorum (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant), in quo animae decedentium cum sola originali culpa, poenas damni citra poenam ignis puniantur, perinde ac si hoc ipso, quod qui poenam ignis removent, inducerent locum illum et statum medium, expertem culpae et poenae, inter regnum Dei, et damnationem aeternam, qualem*

fabulabantur pelagiani; falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa, declaratur.

591. Itaque si status istorum parvulorum *relative* spectetur ad supernaturalem beatitudinem a qua per originale peccatum exciderunt, habet rationem poenae ac damnationis, sunt ejusmodi infantes a Deo saltem negative aversi etc. Si autem spectetur *in se* et *absolute*, cum per peccatum homines nihil de naturalibus amiserint, talis est istorum parvulorum conditio, qualis fuisset, si Adam neque peccasset, neque elevatus ad statum supernaturalem fuisset, seu in conditione purae naturae. Hinc s. Thomas in 2. *Sent. dist.* 33. q. 2. ar. 2. ad 3. de ejusmodi infantibus scribit: *Sibi* (Deo) *junguntur per participationem naturalium bonorum; et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione.*

592. Angelicus igitur Doctor, prout jamdiu animadverterant De Lemos ac Billuart, his parvulis tribuit bona naturalia, et aliquem naturalem Dei amorem et gaudium. Nullo vero modo eos poena sensus affici fuse ostendit loc. cit. diluitque difficultates desumptas ex Matth. 25. et ex vocibus *supplicii*, *tormenti*, *gehennae*, *cruciatus aeterni* quibus post Augustinum auctor Hypognostici, Fulgentius et Gregorius M. usi sunt. Nam Christi judicium *discussionis* ostendit neque pertinere ad hos infantes, neque ad infideles, in quibus fides non fuit fundamentum meritorum; citatos vero Auctores *large* illas voces accepisse pro poena, et *speciem* pro genere posuisse.

593. Deinde in quaest. 5. *De malo* ostendit eosdem parvulos ex amissa beatitudine supernaturali, nulla affici tristitia, tum quia indebitam sibi esse cognoscunt illam beatitudinem ob Adae peccatum contractum, tum quia etsi perspicuum habeant se ad aliquam beatitudinem conditos fuisse, minime cognoscunt hanc positam esse *in visione clara Dei*, adeoque ignorant *se ab illa exclusos*, *nec proinde dolent*, sed hoc, quod per naturam habent, sine dolore possident.

594. Quidquid porro de his placitis sit, quae salva fide ac sine quavis temeritatis nota quilibet tenere potest, hoc lucri ex tali sententiarum discrepantia habemus, non deberi nec posse Ecclesiae doctrinam cum privatorum placitis permisceri. Pessime igitur se gerunt increduli cum fidei aut Ecclesiae tribuunt doctrinam, quae Ecclesiae non est, ut inde inferant catholicam Ecclesiam docere dogmata, ut ipsi vocant, horribilia ac rectae rationi repugnantia. Tantum enim abest, ut Ecclesia voluerit illas sententias sancire, ut potius summus Pontifex eos damnaverit qui notam inusserunt illorum doctrinae, qui poenam sensus ab ejusmodi infantibus removent.

595. His igitur dimissis, nos heic novatores illos ac socinianos perstringimus, qui infantes sine baptismo decedentes autumant aeternam consequi salutem.

PROPOSITIO

Infantes ex hac vita sine baptismo decedentes ad aeternam salutem pervenire non possunt

596. De fide propositio est, ut constat tum ex symbolo Nicaeno-Constantinopolitano: *Credo unum baptisma in remissionem peccatorum*, tum ex conciliis Lugdunensi ac Florentino quorum verba recitavimus, tum denique ex conc. Tridentino, quod Sess. V. can. 4. edidit: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti; aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam . . .; anath. sit.*

597. Perstringit haec definitio praesertim calvinianos, qui docent infantes fidelium non indigere baptismo ad aeternam obtinendam salutem, eo quod ipsis peccatum originale non imputetur, utpote in foedere spirituali comprehensis, quod inivit Deus cum Abraham ejusque semine in perpetuum. Perstringit praeterea zwinglianos ac soci-

nianos; zwingliani siquidem cum Calvino consentiunt quoad filios fidelium; sociniani autem cum negent propagationem peccati originalis, ideo autumant sine baptismo infantes ad aeternam posse pervenire salutem; baptizari autem in signum externae fidei professionis, quo ab infidelibus distinguantur.

598. Veritatem assertae propositionis aperte evincunt Scripturarum ac traditionis testimonia. Etenim Christus Jo. 3, 5. *Nisi quis renatus fuerit*, inquit, *ex aqua et Spiritu S., non potest introire in regnum Dei.* Eadem proinde ratione qua ad vitam naturalem quis perveniat opus est carnali generatione, ita opus est regeneratione aquae et Spiritus Sancti, ut quis perveniat ad vitam supernaturalem ac idcirco ad vitam aeternam, seu indiscriminatim omnes sive a fidelibus sive ab infidelibus geniti sint.

599. Hunc porro sensum esse verborum Christi testis est antiquitas ecclesiastica universa, uti liquet 1° ex sollicitudine totius Ecclesiae ne infans aliquis sine lavacro moreretur, quam neque pelagiani inficiati sunt; 2° ex synodis omnibus in causa pelagianorum celebratis. In synodo Diospolitana Pelagius ut catholicus censeretur *anathematizare compulsus est, infantes, etiamsi non baptizarentur, habere vitam aeternam. Hac enim negata*, scribit s. Augustinus *Ep.* 186. *ad Paulinum, quid nisi mors aeterna remanebit?* Sic etiam duae synodi, Carthaginiensis et Milevitana an. 416. uti legitur in Epist. synodica ad Innocentium data, statuerunt: *Quicumque negat, parvulos per baptismum Christi a perditione liberari, et salutem percipere posse; anath. sit*, quod quidem decretum confirmavit Innocentius an. 417. 3° demum id patet ex omnibus illis patribus qui doctrinam de peccati originalis propagatione tradiderunt, quorum testimonia suo loco retulimus.

600. Hanc eandem veritatem adversus Vincentium Victorem qui eodem errore infectus erat, sic adstruebat s. Augustinus: Nemo regnaturus est cum Christo, quin fiat membrum Christi; nemo autem fit membrum Christi

nisi *aut baptismate in Christo, aut morte pro Christo.* Jam vero, qui non regnaturus est cum Christo, quid ipsi superest, nisi ut in perpetuum arceatur a Christo, sive in aeternum damnetur?

DIFFICULTATES

601. I. Obj. Cum Calvino; 1° Deus Genes. 18,7. sic Abraham omnium fidelium patrem allocutus est: *Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus tuis, foedere sempiterno, ut sim Deus tuus et seminis tui post te;* ergo christianorum filii, qui sunt ex promissione, sanctitatem habent ex foedere sempiterno, in quo sunt inclusi. 2° Quare Apostolus 1. Cor. 7, 14. scribit: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem ... Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt;* ergo alterutrius parentis sanctitate, absque baptismo, sancti efficiuntur. *Quemadmodum*, inquit Calvinus *Instit.* lib. 4. c. 1. §. 6. *sicut judaeorum liberi, quod ejus foederis* (cum Abraham initi) *haeredes facti, ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur, eadem etiam nunc ratione sancti censentur christianorum liberi vel altero dumtaxat parente geniti, et Apostoli testimonio differunt ab immundo idololatrarum semine.*

602. Resp. Ad 1m *D.* Christianorum filii, spirituales Abrahae fiunt *regeneratione*, *C.* nativitate carnali *N.* Non alia ratione gentes quae ex Abraham carnali generatione non prodiere in ejus semine computantur, nisi quatenus cooptantur in filios per regenerationem, scilicet per baptismum. Quod si filii Hebraeorum ante circumcisionem dicuntur semen *sanctum*, eo tantum sensu ita vocantur, quod habuerint sanctitatem legalem, prout pertinebant ad populum Dei electum et ex eo progeniti erant, non autem quod veram ac internam animae sanctitatem habuerint. Haec enim haberi nequit nisi fide parentum applicata per aliquod signum externum e. g. circumcisionem, aut aliud ejusmodi.

603. Ad 2m, *D.* Apostolus *sanctos* vocat filios fidelium

sanctitate analogica, dispositiva, ac improprie dicta, *C.* sanctitate formali *N.* Eadem scilicet ratione Apostolus vocat sanctos natos a parentibus, qua *sanctificatum* dicit virum infidelem a muliere fideli, et vicissim, quatenus nempe in via sunt qua ad sanctitatem pervenire possint. Alioquin impurissimus idolorum cultor vere sanctus aut sanctificatus ex consortio cum parte fideli dicendus esset, quod absonum est. Deinde praxis totius antiquitatis determinavit sensum istorum verborum juxta traditionem divinam et apostolicam.

604. II. Obj. cum socinianis. Durum est innocentes parvulos aeternum damnari ob culpam non suam, cum per ipsos non steterit quominus baptismum non consequerentur, sed aut ex lege naturae, aut ex ignorantia vel iniquitate parentum. Ergo.

605. Resp. *D. A.* Si incurrerent innocentes infantes damnationem quae consistat in poena sensus, aut in tristitia ex poena damni proveniente, *Tr.* si in sola privatione rei indebitae *N.* Talis porro est damnatio istorum puerorum, qua defectu baptismi arceantur a visione ac fruitione Dei beatifica, quam non exigit naturalis eorum conditio, nec nisi ex gratia a Deo conceditur. Quo fit ut infantes non priventur nisi eo ad quod jus nullum habent ob originalem maculam, qua infecti ex hac vita decedunt, et qua sola illorum conditio rationem damnationis habet, seu relative ad ulteriorem gloriam. Quod si praeter hanc damnationem nonnulli censent infantulos non baptizatos incurrere poenam sensus, aut tristitiam et acerbitatem ex privatione supernaturalis felicitatis, cum Ecclesia, uti praefati sumus, nihil de his definierit, patres vero et Ecclesiae doctores theologique in diversas abeant sententias, si sociniani has respuant, salva fide id efficere possunt; praesertim cum s. Thomas in 2. *Sent. dist.* 33. q. 1. ar. 2. non solum contrariae sententiae adstipulatus sit, sed solverit praeterea difficultates eorum, qui contendunt ejusmodi parvulos tristitia affici ac moerore ex poena damni.

CAPUT VII.

DE FUTURA CORPORUM RESURRECTIONE

606. Futura corporum nostrorum resurrectio semper aluit spem christianam, et ad fortia quaelibet facienda ac toleranda impulit, unde merito Tertullianus lib. *De resurrect. carnis* n. 1. dixit: *Fiducia christianorum resurrectio mortuorum.*

607. Haeretici antiquissimi post sadducaeos, uti simoniani marcosiani, marcionitae aliique magno numero inficiati sunt futuram corporum resurrectionem. Increduli omnes eam ut impossibilem traducunt. Horum omnium partes tuendas sibi sumpserunt hodierni rationalistae.

608. Adversus hos omnes 1° adstruemus ex Scripturis ac traditione hunc fidei articulum; 2° eundem ostendemus rectae rationi haud refragari.

609. Ut omnis ambiguitas e medio tollatur, juverit nonnulla praemittere, quibus rite quaestionis status declaretur.

610. 1° Resurrectio quam tuemur *universalis* est, tum justorum videlicet, tum impiorum, secus ac nonnulli antiqui Hebraei autumaverint, eam coarctantes ad solos justos.

611. 2° Resurrectio praeterea ejusdem physice corporis erit quod per mortem amittimus. Ad hanc porro corporis identitatem constituendam necesse haud est, ut singulae moleculae ipsius corporis resumantur, sed sufficit, ut essentiales recuperentur corporis partes, quae idem numero corpus constituunt, atque ab alieno quovis distinguunt ac secernunt.

612. 3° Futura proinde est in resurrectione diversitas sexuum, secus ac contenderint origeniani. Unusquisque siquidem corpus recipiet in ea perfectione quae singulorum individuorum propria est.

613. 4° Diversa tamen erit conditio justorum ac reproborum in resurrectione. Corpora enim justorum quatuor illis dotibus fulgebunt quas recenset Apostolus 1. Cor. 15,

42. seqq. scilicet claritate, impassibilitate, agilitate et subtilitate, quibus destituta erunt corpora reproborum, quorum resurrectio erit potius ad ignominiam et ad novum supplicium quam ad ipsorum emolumentum.

614. Quod vero spectat ad aetatem, formam, staturam, ut vocant, integrales corporis partes, aliaque ejusmodi, incerta sunt omnia et a scholasticis ac theologis majori vel minori probabilitate adstruuntur.

615. His proinde dimissis, solliciti hic tantummodo sumus de vindicanda catholica doctrina adversus incredulos et rationalistas; cetera si quae scitu necessaria sunt, veluti corollaria ex principio fundamentali deducemus.

PROPOSITIO I.

Datur futura corporum nostrorum universalis resurrectio

616. De fide est propositio, ut constat ex fidei nostrae symbolis; nam in symbolo Apostolico dicitur: *Credo . . . carnis resurrectionem;* in Constantinopolitano: *Expecto resurrectionem mortuorum;* in Athanasiano: *Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis;* demum in conc. Lateran. IV. cap. *Firmiter* definitum est: *Qui omnes* (tam reprobi quam electi) *cum suis propriis corporibus resurgent, quae nunc gestant.*

617. Tum apud antiquos patriarchas tum apud Judaeos fidem resurrectionis obtinuisse constat 1° ex Job. 19,25. seqq. qui in sterquilinio sanie manans dicebat: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum; et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse et non alius; reposita est haec spes mea in sinu meo.* Quae quidem verba ad resurrectionem referri nec ipsi rationalistae biblici inficiantur, imo tuentur. 2° Ex Daniel. 12, 2. *Et multi de his qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium, ut videant semper.* Sed luculentissime fides haec traditionalis apud Hebraeos expri-

mitur a septem illis fratribus, qui animi strenuitate sub Antiocho sustinuerunt martyrium, ut enim legitur in 2. *Machab.* 7, 9-14. respondebant Antiocho supplicia comminanti ac inferenti: *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in aeternae vitae resurrectione suscitabit ... Potius est ab hominibus morti datos spem expectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos.* Qua etiam fide innixa Martha Christo interroganti respondebat: Jo. 11, 24. *Scio quia resurget* (frater meus) *in resurrectione in novissimo die.*

618. Cumque ab avita hac fide sadducaei declinassent tum animarum immortalitatem tum futuram negantes resurrectionem, Christus Matth. 22, 31. collat. Luc. 20, 38. utrumque dogma his verbis adstruxit contra illos: *De resurrectione autem mortuorum, non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum sed viventium, omnes enim vivunt ei.* Apostolus vero universalem resurrectionem praeterea collegit 1. Cor. 15, 16. ex resurrectione Christi, scribens: *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra . . . Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt.* Quapropter sic idem Apostolus fideles solabatur ex charorum funere moestos supra modum atque sollicitos, 1.Thess.4, 13. *Si enim credimus, quod Jesus mortuus est, et resurrexit; ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo ... mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi.* Nihil igitur exploratius in sacris Litteris hoc dogmate, quod Christus et Apostoli veluti fundamentum totius religionis ac spei christianae proposuerunt.

619. Hac fide et spe numquam non fuit enutrita christianorum pietas; hac enim freti martyres ad acerbissima quaeque perferenda se obtulerunt; hac Sancti omnes ingentes labores susceperunt; hac demum quicumque piam in Christo transegerunt vitam, volentes libentesque extremum diem sustinuerunt et obierunt. Exinde illa sollicitudo patrum ac doctorum hominum patefacta est in hoc

dogmate sive ab ethnicorum, sive ab haereticorum impugnationibus vindicando; exinde christianorum sollicitudo in ejusmodi inscriptionibus adornandis, quibus extinctorum fides et spes manifestaretur circa hoc dogma; sollicitudo denique colligendi martyrum ac sanctorum exuvias, utpote quae ad novam aeternamque vitam aliquando sint resurrecturae. Seculorum omnium documenta constantis ac jugis traditionis argumenta ineluctabilia constituunt.

DIFFICULTATES

620. I. Obj. 1° Resurrectionis opinionem Hebraei ex Persis Zoroastrica disciplina institutis primum mutuati sunt. 2° In Novo autem Testamento haec doctrina originem habuit ex populari conceptu mythico de Messia cui Christus sese accommodavit, ut in pluribus aliis; et ex narratione Christi post mortem ad vitam revocati; 3° quapropter vel ab ipsa aetate apostolica a pluribus resurrectio mortuorum impugnata fuit; 4° spectari proinde ea potest veluti mythus quo significetur animorum post hanc vitam immortalitas, seu nova vita eademque vera et actuosa. Ergo.

621. Resp. Ad 1^m, *Neg.* 1° quia ex libro Job omnium facile antiquissimo constat longe antiquiorem fuisse hunc fidei articulum, anteriorem proinde ipso Zoroastro; 2° quia incertum apud eruditos adhuc est, num reipsa Zoroastro, Persis, Aegyptiis, aliisque orientalibus populis vera corporum futura resurrectio innotuerit, quod plures inficiantur; 3° quia nulla omnino probari potest ratione Judaeos ab his populis hanc mutuatos esse doctrinam, adeoque, quippe gratuita et ad libitum conficta sententia, jure merito rejicitur; 4° demum quia Christus loc. cit. doctrinam de resurrectione a sac. Scriptura repetit dicens sadducaeis: *Erratis nescientes Scripturam neque virtutem Dei.*

622. Ad 2^m, *Neg.* pariter; sed hic articulus fidei traditionalis apud Judaeos quovis tempore receptus est, neque hac in parte Christus aut apostoli novi aliquid intulerunt sed confirmarunt avitam fidem. Quod adjicitur de

mythico conceptu Messiae, deque accommodatione Christi ad errores vulgares intolerabilem sapit blasphemiam, et impudentiam singularem quidem, sed a rationalistis non alienam. Arctum porro existere nexum inter Christi resurrectionem, et futuram excitationem corporum nostrorum verissimum est, prout declarat Apostolus, ast mythicam asserere Christi resurrectionem, est refragari omni historicae certitudini, quod suo loco ostendimus.

623. Ad 3m, *D.* Ab ipsa aetate apostolica non defuerunt epicurei et haeretici qui impugnaverint hoc dogma, *C.* alii *N.* Quid nostra refert si ethnici ac epicurei qui et ipsam immortalitatem animorum inficiati sunt, mortuorum resurrectionem impugnaverint? Idem dic de haereticis, qui hac ipsa de causa ab apostolis ejecti sunt ex Ecclesia uti *fidei subversores.* Ecquid intactum circa fidem reliquerunt haeretici? Si ex istorum oppugnatione dogmata nutarent, ne unus quidem fidei articulus in praesentia nobis superesset. Si igitur haeretici veritatem futurae resurrectionis impugnarunt ab ipsa aetate apostolica, evidens est quod ab apostolica aetate illius fides obtinuerit in Ecclesia.

624. Ad 4m, *Neg. sequelam*, quae ex gratuitis ac falsis praemissis deducitur. Dogma de animorum immortalitate est omnino distinctum a dogmate de corporum resurrectione, ac revelatio utrumque credendum exhibet. Sane quoad animorum immortalitatem Christus Luc. 20, 38. de patriarchis nondum excitatis dixit: *Omnes vivunt ei* scilicet Deo, qui *non est Deus mortuorum.* Ad resurrectionem autem ea omnia loca spectant, quae paulo ante recitavimus.

625. II. Obj. 1° Scripturae interdum videntur aut absolute futuram corporum denegare resurrectionem, aut saltem resurrectionem impiorum. Etenim *Ps.* 77, 39. Deus dicitur hominibus pepercisse eo quod *recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens*, ad corpora scilicet rursum informanda; ac *Ps.* 113, 17. *Non mortui laudabunt te Domine.* 2° Ps. 1, 5. legitur: *Non resurgent impii in judicio;* et Dan. 12, 2. non *omnes*, sed *multi* evigilare

dicuntur *de his, qui dormiunt in terrae pulvere.* 3° Apostolus idcirco 1. Cor. 15, 50. scribit : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.* Christus vero loquens de hominibus ad vitam revocandis Matth. 22, 30. ait : *Erunt sicut Angeli Dei in caelo*, id est sine vero corpore palpabili ac visibili erunt, prout etiam declarat Apostolus 1. Cor. 15, 44. illis verbis : *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* Ergo.

626. Resp. *N. A.* Ad 1^m^ prob. *D.* Pepercit Deus hominibus spectata ipsorum infirmitate et caducitate, *C.* secus *N.* Quod dicitur : *Spiritus vadens et non rediens* intelligi debet ad vitam naturalem, non autem ad futuram resurrectionem, quae ad alium ordinem spectat.

627. In Ps. vero 113. significatur, praesentem vitam illam esse in qua ritu et cultu publico homines Dei laudes celebrare possunt.

628. Ad 2^m^, *D.* Non resurgent impii ad gloriam ut resurgent justi, *C.* non resurgent absolute *N.* Talem esse horum verborum sensum indicat ipsa orationis series et ex altero hemystichio : *Neque peccatores in concilio justorum;* nec non ex hebraico textu, qui ad litteram sic verti debet : *Non surgent*, seu *non stabunt impii in judicio*, id est nec audebunt vultum attollere prae confusione.

629. Vox *multi* apud Danielem, ut alias adnotavimus, totam significat multitudinem.

630. Ad 3^m^, *D. Caro et sanguis*, idest opera carnalia, seu flagitiose viventes regnum Dei possidere non possunt, *C.* caro et sanguis materialis *N.* Alioquin neque Christus in corpore redivivo caelum conscendisset, quod neque adversarii contendunt; sic neque *corruptio incorruptelam*, id est impassibilitatem electorum propriam possidebit.

631. Sic etiam : Erunt homines redivivi *sicut Angeli D.* quoad modum rationemque vivendi, *C.* quoad modum seu rationem subsistendi *N.* Optime Tertullianus *De resurr. carn.* cap. 51. in hunc textum scribit : *Non dixit* (Christus), *erunt Angeli, ne homines negaret : sed tanquam Angeli, ut*

homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit.

632. Apostolus item scribit corpus ex animali *spiritale* futurum in resurrectione gloriosa, quatenus scilicet iis proprietatibus induetur, quae ipsum Angelis simillimum efficient. Hinc s. Irenaeus *Cont. Haeres.* l. 5. c. 8. n. 2. *Hoc autem*, inquit, *non secundum jacturam carnis, sed secundum communionem spiritus fit.*

PROPOSITIO II.

Dogma de futura corporum resurrectione rectae rationi non adversatur

633. Praetermittimus, utpote ad propositum nostrum minus aptas, erroneas parumque verisimiles hypotheses, quae confictae sunt, ut, aliqua si fieri posset ratione, futura corporum resurrectio explicaretur, puta germinis praeformati quod animae adhaereat, ac suo tempore evolvatur; aut reduplicationis corporum nostrorum per existentiam simultaneam. Independenter ab hisce hypothesibus ad rem conficiendam sic accedimus.

634. Ac primo quidem, si res in se spectetur, possibilis profecto est, et nullo modo in se repugnat mortuorum resurrectio. Id enim solum involvit repugnantiam, in quo reperitur intrinseca notarum oppositio, quae certe in nostro dogmate neque est, nec fingi potest. Etenim Deum posse efficere ut mortuum corpus reviviscat, ex eo conficitur quod ejus virtute corpus ipsum extiterit. Ergone qui corpus condidit aut efformavit cum non esset, non poterit cum mortuum fuerit ac dissolutum etiam in sua elementa iterum reconstruere? Oppositio in eo haberetur, si corpus idem eodem tempore vivum et mortuum simul esset. Rursum, si a tenui initio Deus potuit efficere ut corpus integrum evolvatur usque ad plenam perfectionem suam, non poterit moleculas in quas corpus dissolutum est recolligere, ac denuo eadem anima informare? Ut enim Tertullianus

in op. cit. c. 68. animadvertit, corpora quidem nobis pereunt, ast non pereunt Deo, qui minimas eorumdem particulas quamvis in auram resolutas, ceterisque corporibus commixtas certissime praesentes jugiter habet.

635. Quae quidem confirmantur tum ex Lazari quatriduani resurrectione, tum ex ipsa resurrectione Christi. Deus eos potuit excitare, quare non poterit pariter corpora iterum excitare, etsi jamdiu penitus resoluta? Quoad rei substantiam nullum intercedit discrimen inter illorum ac ceterorum excitationem. Corpus Lazari jam tabe diffluebat, quid inde? Excitatum tamen est, numquid excitari a Deo non amplius potuisset, si praeterea in pulverem resolutum fuisset? Ecquis terminos praefiget omnipotentiae divinae?

636. Non solum autem nullam videt ratio repugnantiam in corporum resurrectione, sed sive argumenta analogica, sive moralia spectentur, maxime consentaneam praeterea eam deprehendet. Ac primo quidem universi analogia nos ducit ad resurrectionem expectandam. Ut enim praeclare scribit Tertullianus op. cit. c. 12. *Omnia in statum redeunt, quum abscesserint: omnia incipiunt quum desierint; ideo finiuntur ut fiant, nihil deperit nisi in salutem. Totus igitur hic ordo revolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum; operibus enim praescripsit Deus antequam litteris; viribus praedicavit antequam vocibus. Praemisit tibi naturam magistram, submissurus et prophetiam, quo facilius credas prophetiae discipulus naturae; quo statim admittas, quum audieris, quod ubique jam videris; nec dubites Deum carnis etiam resuscitatorem, quem omnium novisti restitutorem.* Quod vero magis mireris est, vel ipsum Senecam ep. 36. in hoc Tertulliano praeivisse.

637. Sed clarius adhuc argumenta moralia ejusmodi resurrectionem suadent, ut enim loquitur s. Ambrosius in lib. *De fide resurrect.* n.52.: *Cum omnis vitae nostrae ratio in corporis animaeque consortio sit, resurrectio autem aut boni actus praemium habeat, aut poenam improbi; necesse sit corpus resurgere, cujus actus expenditur. Quomodo enim in judicium*

vocabitur anima sine corpore, cum de suo et corporis contubernio ratio praestanda sit? Idem patres ceteri persequuntur ac varie exponunt, congruum nempe esse corpus excitari ut una cum anima, cujus organum ac instrumentum sive ad bona sive ad prava opera fuit, mercedem aut supplicium recipiat. Eo vel magis quod ex utriusque arctissima conjunctione oriatur suppositum humanum, seu uti nunc dicitur, *nostrum Ego*, quod neque ex sola anima neque ex corpore solo exurgit, sed ex utriusque conjunctione. In aeternum proinde *homo* seu humanum suppositum periret, nisi futura daretur corporum resurrectio. Atque huc refertur inditum nobis a Deo perpetuae conservationis desiderium, quod frustrari omni ex parte non potest.

638. Et haec quidem spectato homine *physico* atque *morali;* quid si attendamus ad hominem *christianum?* Ipse membrum Christi effectus est, adeoque capitis sui sortem experiri debebit, quod redivivum in sempiternum est; saginatus praeterea vivifica Carne ac Sanguine ejus, ac proinde germina, ut ita dicum, futurae resurrectionis in se suscepit, quae suo tempore erunt evolvenda, uti patres passim ratiocinantur, et in his s. Irenaeus *Contr. haeres.* lib. 5. cap. 2. et s. Justinus passim. Tandem nisi corpora ad novam excitarentur vitam, magis nobis Adam nocuisset, quam Christus meruerit atque acquisierit, secus ac docet Apostolus Rom. 5., Christus nempe, quidquid per Adae peccatum amissum est, abundanter reparavit. Quapropter merito Ecclesia in symbolo Constantinopolitano in fidelium ore ponit ejusmodi expectationem illis verbis: *Et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi.*

DIFFICULTATES

639. I. Obj. 1° Intelligi nequit quomodo corporis particulae, quae in tot alia corpora etiam humana dispersae sunt et mutatae, iterum colligi possint ac restitui. 2° Corpus praeterea frustra mercedem futuram expectat, cum ipsum nec perperam nec recte agere potuerit. 3° Nec minus latet,

cur nam nonnisi post multa demum secula a benignissimo Deo corpus homini restituatur, cum tamen sine ipso, ut dicitur, veram vitam vivere non possit. 4° Haec doctrina praeterquam quod parum divinam omnipotentiam et sapientiam curare videtur, locum praebet innumeris superstitionibus ac ineptissimis quaestionibus, quae per simpliciorem purioremque sententiam in Libris sacris fundatam facile evitari possent. Ergo.

640. Resp. Ad 1^m^, *D.* Seposito divinae omnipotentiae interventu intelligi nequit, *C.* Hoc admisso *N.* Porro difficile Deo non est moleculas omnes ad corpus aliquod spectantes, etiam post innumeros transitus ex uno in aliud colligere. Haec mutatio seu transitus accidentalis est, minime vero essentialis, ut ex physiologia ac zoobiologia constat universa.

641. Ad 2^m^, *D.* Per se, *C.* prout cum anima hypostatice conjunctum est *N.* Totum hominis suppositum, *nostrum ego* est quod meretur aut demeretur, congruum itaque est, ut totum item suppositum praemia vel poenas assequatur. Anima sentit per corpus, voluptate aut dolore per corpus afficitur.

642. Ad 3^m^, *Neg.* Quamvis enim animae a corpore separatae substantiae sint incompletae, ratione habita totius suppositi, veram tamen vitam vivunt cum conscientia sui, et capaces gaudii, aut poenae per se sunt, adeoque statim post mortem praemio aut poena donantur. Quae cum ita se habeant, jam sequitur, Deum salva benignitate sua, posse differre post plura secula corporis excitationem. Quid sunt plura secula comparata ad aeternitatem?

643. Ad 4^m^, *D.* Si doctrina a Christo et ab apostolis tradita posset parum omnipotentiam sapientiamque Dei curare, ac praebere causam ex se superstitionibus ineptisque quaestionibus, *C.* si id fieri nequeat *N.* Cum de divina alicujus doctrinae revelatione constat, eam reprehendere uti Deo injuriosam ac foventem superstitiones et ineptas quaestiones non solum impium, sed alogicum est. Ecquis ferat

stultos ejusmodi planeque vulgares rationalistas effutientes se puriorem doctrinam simplicioremque doctrina Christi praebere? Tantum porro abest ut istorum systema fundatum sit in Libris sacris, ut iisdem penitus adversetur, ab iisque evertatur. Hi sunt genuini fructus protestantismi proclamantis liberum Scripturarum examen ad sibi fidem cudendam.

644. II. Obj. 1° Materiae atomi dum ex uno in aliud corpus transeunt mutantur in substantiam plane diversam ab illa quam prius constituebant; 2° jam vero homines totidem anthropophagi sunt; sive immediate, uti cannibales qui carnibus vescuntur humanis, sive mediate dum vescuntur vegetabilibus aut animantibus in quorum substantiam resoluta cadavera sunt; fieri igitur nequit, ut eadem in resurrectione corpora resumantur. 3° Accedit, quod in eodem individuo corporis substantia jugiter immutetur per continuam molecularum amissionem, et acquisitionem; adeo ut substantia qua corpus hesterno constabat die diversa sit ab ea, qua constat hodie, elapso vero septennio diversum plane integrum corpus sit. Quodnam igitur ex tot quot habuit idem homo tota vitae periodo, olim resumet? 4° Neque omittendum, quod inita supputatione tot hominum myriadum quot extiterunt, aut usque ad mundi finem extituri sunt, et comparata cum telluris spatio, haec impar omnino sit ad eos simul redivivos continendos. Ergo.

645. Resp. Ejusmodi difficultates quas adeo increduli magni faciunt concidere, si ad scientiae physiologicae normam exigantur, ex qua illi eas mutuati sunt. Etenim, admissa etiam hypothesi de illa quam adversarii exaggerant universali anthropophagia tum mediata tum immediata, certum est 1° principia materiae primigenia, etsi diversam modificationem aut *combinationem* chimicam subeant, esse prorsus in se incorruptibilia et indestructibilia. Hinc data etiam quavis immeatione seu transitu de una in alteram substantiam, ipsa in se eadem omnino permanent, adeoque Deus semper ea poterit illi restituere ad quem aliquo vitae tempore

pertinuerunt. 2° E contra incertum est, utrum totum reipsa corpus ex integro in data periodo renovetur, an vero quaedam tantum elementa, alii enim in aliam sententiam concedunt; magis recepta penes physiologos opinio est stamina primigenia quae ex textu cellulari componuntur non deteri, adeoque nec renovari, sed eas dumtaxat materias consumi quibus textura cellularis imbuitur. Exinde illa *compositionis* ac *decompositionis*, seu uti modo loquuntur *assimilationis* ac *dissimilationis* jugis vicissitudo habetur ex qua *nutritio* pendet. Hac propterea non obstante jugi permeatione, aut *reproductione* idem semper in nobis corpus perseverat, uti etiam ex intimo sensu edocemur; 3° ex hoc colligitur ad identitatem corporis constituendam minime requiri identitatem omnium ac singularum molecularum. Ceterum in utraque hypothesi res semper conficitur; etenim si quis velit admittere illorum physiologorum opinionem qui contendunt reproductionem seu renovationem corporis, seu potius molecularum quibus illud constat, non esse nisi partialem, satis erit ut nonnullae partes staminum primigeniorum, seu texturae cellularis conserventur, ut identitas corporis perseveret. Si qui autem sint, qui totalem ejusmodi reproductionem fieri contendant, exinde patet ad identitatem corporis constituendam minime requiri vel unius etiam moleculae identitatem, cum hae omnes mutari possint, quin corpus aliud a primo seu diversum exurgat; ratio porro est, quia cum ejusmodi permeationes seu mutationes ac reproductiones successivae sint, et corpus ab eadem semper anima informetur, semper idem permanet; eo vel magis quod identitas corporis ex forma potius exteriori, organismo et structura pendeat quam ex materia repeti debeat. Ex his proinde consequitur idem corpus in resurrectione assumi, licet paucissimae recipiantur ex illis moleculis quibus ante mortem hoc corpus constabat; cum probabile etiam sit corpora post resurrectionem minori indigere materiae quantitate, quam corpora mortalia et passibilia.

646. Ad 1^m^ igitur, his praemissis, *D.* Mutantur atomi

seu principia primigenia in aliam substantiam, ita tamen ut in se incorruptibilia, et indestructibilia permaneant, *C.* ita ut haec in alia mutentur *N.*

647. Ad 2^m, *D.* Ita tamen ut, quavis data anthropophagia, principia primigenia eadem subsistant, *C.* secus *N.* Si ita est, certe poterit Deus singulis sua restituere.

648. Ad 3^m, *D.* Quin mutetur corpus, *Tr.* vel *C.* ita ut per jugem illam moleculararum vicissitudinem corpus mutetur *N.* In utraque enim hypothesi de totali vel partiali mutatione, corpus, uti vidimus, idem semper perseverat; satis proinde erit ut illud resumatur in resurrectione corpus quod per mortem depositum est.

649. Ad 4^m, *Neg.* Ejusmodi enim supputatio fallax est et arbitraria. Ostensum siquidem est centum milliaria quadrata idonea esse ad continendam ingentem hominum multitudinem, quae sex mille annorum periodo hunc mundum incolere potuit juxta praesentem incolarum frequentiam. Vere nugantur increduli dum talia obtrudunt ad impugnanda catholica dogmata.

CAPUT VIII.

DE JUDICIO EXTREMO

650. Cum protestantismus in suis placitis in dies usque progrediatur, mirum nemini esse debet, si quod antea pro aris focisque tuebatur, brevi perneget impudentissime. Ita profecto factum est, ut prius adstruere debuerimus adversus priores protestantes existentiam judicii particularis quod cum suis Calvinus negabat, ad solum judicium universale propugnandum; nunc vero adversus protestantes posteriores debeamus vindicare dogma de judicio universali, quod isti inficiantur ad solum judicium particulare constituendum; utrique tamen protestantes sunt.

651. Huic universali judicio quotquot sunt, fuerunt, eruntque homines, ad unum omnes subjicientur, et hoc pariter perinde ac judicii existentia certum est. Quod vero attinet

sive ad tempus, sive ad locum, sive ad modum instituendi universalis hujus judicii, incerta sunt omnia. Nos ergo orationem nostram coarctabimus ad solum dogma vindicandum.

PROPOSITIO

Post corporum nostrorum resurrectionem instituetur a Christo universale omnium hominum judicium

652. De fide propositio est. In symbolo enim Apostolico profitemur quod *Christus venturus est judicare vivos et mortuos;* et in symbolo Athanasiano fusius dicitur : *Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem.*

653. Luculenter porro hoc dogma traditur in Scripturis; etenim Christus Matth. 25, 31. *Cum venerit*, inquit, *Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes gentes;* et alibi saepe hoc ipsum inculcat. Apostoli ut plurimum ab hujus judicii denunciatione auspicabantur Evangelii praedicationem; sic Petrus Act. 10, 42. ac Paulus ibid. 17, 31. et rursum ibid. 24, 25. De hoc item judicio extremo refertae sunt apostolorum epistolae; satis heic sint quae in 2. ad Cor. 5, 10. leguntur : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Joannes vero Apocalyps. 20, 21. *Et vidi*, inquit, *mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt . . . et judicati sunt mortui ex his, quae scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.*

654. Convenientissimum autem fore ejusmodi judicium universale ac solemne unusquisque facile perspiciet : in eo siquidem divini Numinis providentia in tota hac rerum universitate dirigenda, et patefiet et ab impudentissimis detractorum hominum blasphemiis justificabitur; in eo impiorum consilia et machinationes adversus justos, istorum autem

angustiae et injustae vexationes angoresque in apertam lucem venient; in eo demum quotquot fuerunt hominum intimiores secretioresque animi recessus detegentur. Quo fiet profecto, ut et Deo gloria, et justis triumphus, et impiis opprobrium sempiternum proveniant. Haec porro sunt quae patres passim afferre solent, quibus christianos excitent ad vigilantiam, ut digni habeantur sistere coram supremo judice, qui districte singulorum conscientias excutiet.

DIFFICULTATES

655. I. Ob. 1° Judicio particulari post obitum instituto, inutile prorsus evadit universale alterum. 2° Dicendum propterea doctrinam de extremo judicio originem traxisse tum a mythicis seriorum judaeorum Messianis ideis, tum a perperam intellectis nonnullis Jesu effatis. 3° Sane Christus Marc. 13, 32. tempus magnae illius rerum conversionis se ignorare professus est. 4° Sub velamine igitur istius forensis judicii ac sententiae in pios ac impios proferendae, illorum super istos victoriam adumbratam agnoscere debemus. Ergo.

656. Resp. Ad 1m, *D.* Si judicium extremum solius hominis causa foret instituendum, *Tr.* si ad Dei potissimum gloriam *N.* Certe tum justi tum impii immediate post mortem promeritam sententiam ut privata individua subibunt; ast divinae providentiae ratio exposcit, ut publicam praeterea ac solemnem uti membra societatis subeant, et sic utrique completam et adaequatam remunerationem demum consequantur. Apposite s. Thomas in *Suppl.* q. 88. ar. 1. ad 3. huic ipsi difficultati respondit: *Universale judicium magis directe respicit universalitatem hominum quam singulos judicandorum; quamvis ergo cuilibet homini ante judicium erit certa notitia de sui damnatione vel praemio; non tamen omnibus omnium damnatio vel praemium innotescet. Unde judicium necessarium erit.* Catechismus vero Romanus par. 4. c. 8. n. 4. quinque urget rationes, quibus ostenditur privato judicio

generale subjiciendum esse, quas inter quarto loco et hanc profert, *ut divinae providentiae ratio omnibus constet.*

657. Ad 2^{m}, *Neg.* Siquidem hae non sunt nisi phrases congestae passim a rationalistis quibus aperta Scripturarum testimonia eludant, seu impietates velo obductae. Verba Christi apertissima sunt, quibus judicium extremum denunciatur ; ex Christi ore ea acceperunt apostoli, qui omnes uno animo hanc veritatem praedicarunt, consignaveruntque scriptis suis, qua igitur ratione possumus, quove jure ea repetere a mythicis seriorum judaeorum opinionibus ? Hoc modo nulla superesset plane veritas quae firma consisteret. Est ne verisimile quod apostoli male Christi verba intellexerint, adeout nonnisi post tot secula eorum tandem intelligentiam rationalistae, id est increduli, assequerentur? Quis haec, nisi plane desipuerit, affirmabit?

658. Ad 3^{m}, *D.* Christus apud Marcum loc. cit. fassus est diem illum ignorare in ordine ad manifestationem, *C.* simpliciter *N.* Quomodo diem illum ignorare potuit Deus-homo, qui praeterea in assumpta humanitate constitutus est supremus judex vivorum et mortuorum ? Qui adjuncta omnia singillatim apud eumdem Evangelistam secundi adventus sui, adeoque extremi judicii patefecit? Hanc difficultatem jamdiu disjecimus, agentes adversus arianos et socinianos a quibus eam mutuati sunt rationalistae.

659. Ad 4^{m}, *Neg.* Nam hoc systema gratuitum est, cujus nulla affertur probatio, ac refragatur divinae revelationi, quae victoriam justorum super impios et judicium extremum plane distinguit.

660. II. Obj. Atqui omnia suadent ejusmodi judicium non esse nisi mythum ex formulis et allegoriis judaicis de adventu Messiae conflatum, mortuos resuscitaturi atque ad judicium vocaturi. Nam commemorantur nubes quibus Messias vehitur ; Archangeli cum tuba et omne satellitium Angelorum ; convocatio omnium hominum et defunctorum et viventium ; tribunal judicis, libri censurarum aperti et inspecti ; singulorum examen atque sententia pronunciata,

qua pii caelestis regni gaudiis, epulis caelestibus digni ac fruituri declarabuntur, impii autem cum diabolo flammarum infernarum suppliciis aeternis tradentur. Ac posteaquam judicium illud, quod statim post Hierosolymorum excidium instituendum ac prope instare diserte monent, peractum sit, mundum hunc igne interiturum, aliumque oriturum esse, novam Hierosolymam in novam terram e caelo demissum iri, aliaque ejusmodi perhibent. Haud obscure tamen significatur, aevo jam apostolico doctrinam illam mythis fuisse involutam, ut patet ex 2. Petr. 1, 16. Ergo.

661. **Resp.** *N. Ant.* Ad probationes autem adductas dicimus ab adversariis rei veritatem seu existentiam cum ejusdem enunciationis modo omnino permisceri, quae tamen ab invicem secernenda sunt. Nonnullae interdum veritates sub symbolicis figuris annunciantur ut aliquo modo nobis sensibiles reddantur, cujus rei exemplum suppeditant Scripturae ipsae, quae Deo tribuunt oculos, aures, manus, pedes, alas, iram, indignationem etc. quae tamen non inserviunt nisi ad patefaciendas nobis intelligibiles ejus proprietates aut operationes. Quidni igitur idem eas praestitisse dicamus cum nobis sub sensibilibus imaginibus extremum judicium veluti ob oculos ponunt? Nuda veritas est, Christum olim venturum esse ad omnium hominum instituendum judicium, ut reddat unicuique juxta opera sua. Cetera possunt totidem emblemata esse ad rationem, ordinem, effectusque hujus judicii sensibili aliquo modo, quo altius mentibus nostris haec veritas infigatur, patefacienda.

662. Ceterum nihil impedit quominus haec ipsa quae ab adversariis recensita sunt, magna saltem ex parte, litterali sensu adimpleantur. Si Christus a nube susceptus in caelum conscendit, poterit profecto et in nube descendere. Archangelus in corpore adscito poterit sensibili ratione apparere ac tuba canere, Angelorumque satellitium Christum comitari. Convocandos porro omnes homines esse a qua-

tuor ventis seu mundi plagis certa res est, quae in dubium revocari nequit. Quae de immutatione in resurrectione leguntur, afficiunt potissime electos, qui corpus recipient, ut vidimus, dotibus praeditum quae glorioso ipsorum statui competunt; nam ad impios quod attinet, Apostolus 1. Cor. 15, 51. scribit: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur,* saltem ut fert vulgata lectio.

663. Quo autem sensu accipi debeant quae de tribunali, censurarum libris atque examine dicuntur, jamdiu exposuerunt veteres patres, inter quos s. Ambrosius *In Luc.* lib. 10, c. 22. n. 49. scribit: *Judicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum;* prout non obscure declarat Apostolus ipse, dum *Rom.* 2, 15. ait: *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die, cum judicabit Deus occulta hominum; Nihil enim est opertum,* ait Christus Matth. 10, 26. *quod non revelabitur, et occultum quod non scietur.* Ex his discimus tum quae de libris et quae de examine in sacris litteris leguntur, metaphorice esse intelligenda; tum uno, ut ita dicam, temporis momento omnium conscientias patefactum iri, ita ut et propria et aliorum gesta ab omnibus ac singulis cognoscantur. Ex hac autem cognitione quisque intelliget praemiis ne an poenis aeternis donandus sit. Nec refert justorum retributionem sub epularum symbolo interdum proponi, prout alias sub laetis aliis imaginibus aut domus, aut regni, aut bravii exhibetur; siquidem homines sensibiles sensibilibus ejusmodi indigent figuris, ut ad intelligibilia extollantur. Alibi enim sensibilis hic apparatus abigitur.

664. Falsum vero est Christum praedixisse extremum judicii diem mundique finem *immediate* Solymorum eversionem subsecuturum. Etenim, etiam admisso quod plures negant interpretes, Christum Matt. 24. et in locis parallelis Marci et Lucae etiam de mundi fine ac judicii die esse locutum, haec tamen non conjunxit, uti adversarii autumant. Ex communiori expositorum sententia cui adsti-

pulantur etiam protestantes rationalistae, uti Kuinoël, tria in illo sermone Christus complexus est, urbis devastationem, secundum ipsius visibilem in terras adventum, ac demum judicium et mundi finem. De prima affirmavit: *Non praeteribit generatio haec donec omnia fiant.* De reliquis nullum tempus determinavit, immo vero professus est se diem illum manifestare nolle, cum hoc Pater in sua posuerit potestate, uti explanavimus ejus verba: *De die illa nemo scit neque Angeli neque Filius.*

665. In hoc consentiunt, ut diximus, ipsi rationalistae biblici, inter quos recensuimus Kuinoëlium, juverit proinde exscribere quae habet hic auctor in cap. 24. Matthaei. *Quo vero*, inquit, *praeconceptae eorum* (discipulorum) *opinioni occurreret* (Christus), *cum eversione templi reipublicaeque Judaeorum conjunctum fore initium regni Messiani terreni . . . ita respondebat, ut appareret, finem mundi serius secuturum esse; et ut hic mundi interitus ab interitu civitatis Judaeorum satis perspicue discerneretur.*

666. Quod postremo loco adjicitur de hac doctrina mythis aevo apostolico involuta, somnium est rationalistae *vulgaris* quem impugnamus. Ad hoc enim suadendum appellat Wegscheider ad 2. Pet. 1, 16.; agit porro hoc in loco s. Petrus de praedicatione sua, ac de Christi Domini transfiguratione, cujus se testem exhibet. En ejus verba: *Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis D. N. J. C. virtutem et praesentiam; sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo Patre honorem, et gloriam, voce ad eum hujuscemodi a magnifica gloria . . . Et hanc vocem audivimus de caelo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto.* Quid hic autem commune habetur cum doctrina de judicio extremo jam apostolico aevo mythis involuta? Talis est indoles adversariorum catholicae fidei.

Et haec de Deo Creatore hactenus.

—

INDEX

TRACTATUS

DE DEO UNO

PARS SECUNDA

DE DIVINIS ATTRIBUTIS SINGILLATIM

PARS TERTIA

DE SCIENTIA ET VOLUNTATE DEI

PARS QUARTA

DE PROVIDENTIA AC DE PRAEDESTINATIONE

TRACTATUS

DE SANCTISSIMA TRINITATE

TRACTATUS
DE DEO CREATORE
PARS PRIMA
DE ANGELIS

PARS SECUNDA
DE MUNDO

PARS TERTIA

DE HOMINE

NIHIL OBSTAT
Jacobus Arrighi Censor Theologus Deputatus.

IMPRIMATUR
Fr. Dominicus Buttaoni Ord. Praed. S. P. A. M.

IMPRIMATUR
Jo. Canali Archiep. Colossen. Vicesgerens.